Gönczi Ambrus

A Gregersen család beilleszkedése a magyar nagypolgári vállalkozói társadalmi csoportba a XIX. században

Történettudományok Doktori Iskola

Iskolavezető: Dr. Erdődy Gábor DSc

Művelődéstörténeti Program

Programvezető: Dr. Kósa László MHAS

A bizottság tagjai:

Elnök:

Dr. Kardos József DSc

Bírálók:

Dr. Halmos Károly PhD
Dr. Germuska Pál PhD
Titkár: Dr. Kertész Botond PhD
Tag: Dr. Juhász Katatlin PhD
Póttag: Dr. Géra Eleonóra PhD
Dr. Ifj. Bertényi Iván PhD

Témavezető: Dr. Kósa László MHAS

BUDAPEST
2013

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....3

I. A vállalat és vállalkozás története.....5

I. 1. A kezdetek és a vasútépítkezések.....5
2. A vállalat terjeszkedése Budapesten.....24
3.A Gregersen-cég budapesti építkezései…….……..……..40
4. A Gregersen cég további munkái…….....…….……...50
5. A vállalat utóélete.....61

II. A család.....66
1. A Gregersen család otthona Szobon és a pesti Lónyay utcában.....66
2. A nevelés, taníttatás jelentősége és összefüggése a családi vállalkozás működtetésével…….....82
3. Gregersen Hugó feleségének és gyermekeinek ügye…….……..89
4. Az oldalági rokonság és a vállalkozás működése közötti összefüggés….....99
5. A beházasodottak…….…….……108
6. A leányági unokák…….…….…….…...112

III.Gregersen a vállalkozó…….…….…….…...113

IV. Társadalmi élet……124
1. A Gregersen család társadalmi kapcsolatrendszere Hont megyében és Szobon…….……124
2. A Gregersen család társadalmi kapcsolatrendszere Budapesten…..……132
3. Társadalmi felelősségvállalás, evangélikus egyházi élet……..147
4. Gregersen Endre társadalmi kapcsolatai ……..150

5. Gregersen Béla társadalmi kapcsolatai…….…….159
6. Gregersen Nils társadalmi kapcsolatai……..…....162
7. A család a II. világháborút követően…….166

V. Konklúzió…….……..168

VI.. Felhasznált irodalom, sajtótermékek és levéltári források……..177

VII. Melléklet. A jegyzetekben jelölt forrásrészletek, idézetek,
levelek, szerződések, visszaemlékezések …….....205

Bevezetés

A XIX. század közepének magyar polgárosodásával szervesen összefüggő ipari fejlődés, illetve a hazai iparosodással szervesen összefüggő polgárosodás hosszabb ideje hálás témája történettudományunknak, irodalmunknak, és nem is véletlenül. A polgárosodást elősegítő mozgalmaknak, politikusoknak, az 1867-es kiegyezést követő időszakban pedig már a kormányzatoknak ugyanolyan nagy szüksége volt a gazdasági fejlődést előrelendítő iparosokra, mint amennyire szüksége volt ezeknek az iparosoknak a polgárosodás meglétére, felgyorsulására, a polgári Magyarország megteremtésére. Ebben a bonyolult, és sokszor buktatókkal teli kölcsönhatásban különösen értékes szerepük volt a külhonból hazánkba települő, szakértelemmel és elegendő tőkével rendelkező személyeknek, akiknek az iparosodó és polgáriasodó Magyarország a biztos megélhetés ígéretét jelenthette. A norvég ácsmester, *Gregersen Gudbrand*, 1847-ben, a vasútépítés kezdeti időszakában érkezett Magyarországra, s minden adottsággal – megfelelő szakképzettséggel, megtakarított pénzzel, ambícióval és szorgalommal – rendelkezett ahhoz, hogy egzisztenciát teremtsen magának. Jelentős szerephez jutott a hazai vasúthálózat kialakításában, részt vett a főbb magyarországi vasútvonalak építési munkálataiban, s úgy tudott saját vállalkozása megindításához, majd továbbfejlesztéséhez megfelelő tőkét előteremteni e munkálatok során, hogy neve mindvégig tiszta maradt a vasúti panamáktól hangos 1860-as és 1870-es évtizedekben. Magyarországra költözése után 18 évvel már a fővárosban is egyre több munkában, gátak, pályaudvarok, középületek építésében vállalt szerepet. Az 1870-es évek végétől az Osztrák-Magyar Monarchiában egyszerre több helyen találkozhatunk kivitelezőként nevével. Dolgozott Bosznia-Hercegovinában, Fiumében, töltési munkálatokat irányított Szegeden, hidak építését vezette magyarországi folyókon, s vállalata még a konstantinápolyi kikötő újjáépítésében is szerepet kapott. Gregersen vállalkozása megteremtésében és fejlesztésében természetes módon rokonaira, az első évtizedekben testvéreire és unokatestvéreire, majd gyermekeire támaszkodott.

Dolgozatomban szeretném megvizsgálni, hogyan és milyen lépcsőfokok megtétele útján sikerült a hazai nagyiparosok társadalmi csoportjába érkeznie, hogyan és milyen sikerrel tudtak a Gregersenek integrálódni abba az egyébként társadalmi, etnikai és vallási eredetét és hovatartozását tekintve is meglehetősen sokszínű rétegbe, mely többek között éppen ezek miatt a különbségek miatt szintén a pozíciókeresés és helyezkedés stádiumában volt. A sikeresség egyik mérőeszközeként néhány hasonló háttérrel rendelkező nagyiparos életpályáját is megvizsgálom, elsősorban olyanokét, akik Gregersen Gudbrandhoz hasonlóan self-made man-ként, bizonyos anyagi háttérrel már rendelkezve, de az itthoni, számukra idegen környezetben mégiscsak szinte a semmiből teremtettek maguknak önálló és országos hírű vállalkozást, gyárat (annál könnyebben tehetem meg, mert a vizsgálat szereplői mind közeli munka- vagy baráti viszonyban álltak a Gregersen Gudbrand irányította családdal). Ezeknek az iparosoknak az alakját gyakran a korabeli sajtó, néha pedig a szépirodalom is „használta" mintaként a polgári mentalitást követő, a tisztességes haszonra törekvő gyáros alakjának megteremtéséhez.[1] Nem utolsó sorban ahhoz is, hogy bizonyítsák, ezek a külföldről ideszármazott iparosok ugyanolyan örömmel váltak magyarrá, mint amilyen örömmel fogadta őket soraiba a nemzet.

Munkámhoz a témával kapcsolatos szakirodalom jelentette a kiindulópontot, ezen túl a nagyszámú levéltári forrásra (Budapest Főváros Levéltára, Magyar Országos Levéltár, illetve a családi levéltár, mely Gregersen-Labossa György evangélikus lelkész, Gregersen Gudbrand leányági leszármazottja kezelésében van) támaszkodtam. A kutatást a még élő idősebb Gregersen leszármazottakkal készített interjúkból nyert információkkal sikerült kiegészíteni.

[1] Bővebben: Fábri Anna: *Mérnök vállalkozók és pénzemberek. A polgárosodás hősei és antihősei Jókai Mór regényeiben.*. In: Világosság, 1991. 9. szám, 711.

I. A vállalat és a vállalkozás története

I.1. A kezdetek és a vasútépítkezések

Gregesen Gudbrand 1824-ben született Norvégiában, a Modum egyházkerülethez tartozó Strand nevű udvarházban. Apja Nils, az akkor már hosszú múltra visszatekintő Gregersen nemzetség tagjaként gazdálkodással foglalkozott. Amikor Gudbrand 6 éves volt, a család Flannumba költözött, s ő itt kezdte el iskolai tanulmányait. 1838-ban édesanyja, akihez nagyon kötődött, fiatalon elhunyt, s édesapja hamarosan új feleséget hozott a házhoz. Mivel mostohaanyjával nem értették meg egymást, Gudbrand 14 évesen otthagyta családját, s Maehlumba, majd Christianiába (Oslo) költözött, ahol előbb egy ácsmesternél a szakma minden fortélyát elleste, majd két hídépítő mérnöktől matematikát és geometriát tanult. 1842-ben Koppenhágába költözött, ahol két év múlva elkészítette mesterremekét, a koppenhágai városháza egyik ablakát.[2] 1844-ben két társával vándorútra indult, Berlinben a Spree folyónál kikötőépítésben segédkezett, s részt vett egy kórház és egy börtön építésénél is. 1845-ben Berlinből Drezdába ment, majd Prága következett. Prágából Bécs felé vette az útirányt, s ekkor került először kapcsolatba a vasúttal is. Poggyászában ugyanis, melyet még Prágában tett fel a vonatra, Bécsben személyes ingóságai helyett csupán köveket talált. Gregersen, aki megtakarított pénzén kívül mindenét elveszítette, Bécsben hajóra szállt, Pozsonyba utazott, majd innen érkezett munkalehetőséget keresve Pest-Budára 1847-ben.[3]

[2] Gregersen 1906-ban önéletírást készített, norvég nyelven lediktálta a visszaemlékezéseit. Ennek a munkának legelső 16 fóliánsa maradt meg a család tulajdonában, a többi rész hiányos, illetve elveszett. Az ide vonatkozó szemelvények a mellékletben olvashatók. Itt kívánom jelezni, hogy az önéletírás elkészítése önmagában is jelzés értékű, Gregersen fontosnak tartotta, hogy élete végén írásban rögzítse, honnan indult és hová jutott. Az önéletrajzban számos olyan megjegyzés olvasható, melynek pozitív érzelmi töltete van, ezek születése elsősorban a sok évtizednyi távlatra visszatekintő Gregersen önkéntelen (esetleg tudat alatti) szűrésének köszönhető. (1. sz. melléklet, 205.)
Itt kívánom jelezni, hogy a mellékletben szereplő forrásrészleteket és idézeteket a lábjegyzetben oldalszám szerint jelöltem.

[3] Gregersen önéletírása, 10. fóliáns (2. sz. melléklet, 206.)

A XIX. század a közlekedési és ipari forradalom jegyében telt, s az 1830-as évek elejétől Európa egyre több országa számára vált nyilvánvalóvá, hogy dinamikus gazdasági fejlődés elképzelhetetlen vasúthálózat kiépítése nélkül.

Ausztriában az 1830-as években indultak az építkezési munkálatok, Magyarországon pedig 1846-ban nyílt meg a Pestet Váccal összekötő első vasútvonal. E vonal továbbépítése Bécs felé egyre több szakembert és munkást igényelt, s a Központi Vasúttársaság által megbízott vállalkozók tárt karokkal fogadták mindazokat, akiket szakirányú végzettségük alapján e munkálatoknál alkalmazásra érdemesnek véltek. Gregersen Gudbrandot a vasúttársaság 1847-ben alkalmazta, s még ebben az évben megkapta első önálló feladatát: a Vág folyó völgyében építhetett hidat.[4] 1848 tavaszán önként jelentkezett a IV. mérnökcsapatba, itt, mint utásztiszt szolgált a Habsburg-ház ellen vívott szabadságharcban a magyarok oldalán. A szabadságharc leverése utáni időszakkal kapcsolatban ellentmondásos emlékek maradtak fenn. A családi emlékezet szerint 1849-ben Itáliába menekült, de 1851-ben már újra Magyarország területén tevékenykedett, az Esztergom – Párkány – Érsekújvár vonalon dolgozott. Gelléri Mór *A magyar ipar úttörői* című munkája szerint Gregersen a szabadságharcot követően Pesten ismét a vasútvonalat kivitelező vállalkozó, Felice Tallachini szolgálatába állt: először a Vág völgyében dolgozott, majd a Piave felett átívelő híd munkálataiban vett részt, s 1850-ben tért vissza Magyarországra.[5] Akármelyik változat is áll közelebb a valósághoz, az bizonyos, hogy az addigi rendet újra megszilárdító Habsburg államhatalom a műszaki szakértelmiséget képviselő Gregersennel szemben nem kívánt fellépni. Már 1847-ben is Tallachini volt a fővállalkozó, aki alkalmazta őt, s Gregersen az 1850-es évek első felében is Tallachini megbízottjaként működött.[6] Az évtized második felére minden

[4] *Már Komárom után jártunk a gőzössel Pest felé 1847-ben, amikor az egyik építési vállalkozó, Talakini [Felice Tallachini] hídépítő mester megkérdezte, hogy nem lenne-e kedvem vasúti hidakat építeni, ha esetleg nem leszek megelégedve a pesti viszonyokkal. Azt válaszoltam "igen, ha jók a feltételek", de aztán nem állt szándékomban tovább menni*.Gregersen önéletírása, 11. fóliáns

[5] Gelléri Mór: *A magyar ipar úttörői. Élet és jellemrajzok*. Budapest, 1887. 114.

[6] Gregersen önéletírása, 11. fóliáns (3. sz. melléklet, 207.).

-

bizonnyal rendelkezett már elegendő tőkével és ambícióval ahhoz, hogy ne csupán egy vállalkozó megbízottjaként működjön, hanem a saját maga ura legyen – alvállalkozóként. Első magyarországi éveit Szobon és környékén töltötte, későbbi feleségével Esztergomban ismerkedett meg, s a kezdeti vállalkozásaihoz üzleti partnert is a közelből választott. Luczenbacher Pál építési vállalkozóval fogott össze, akinek téglagyára és kőbányája is volt Szob mellett, s a Tiszavidéki Vasút építésénél már közösen vettek részt a munkálatokban.[7]

A Tiszavidéki Vasúttársaság engedélyokmányát 1856. november 10-én adták ki, de legfontosabb vonalának, a Szolnok–Debrecen vonalnak az építése már jóval korábban megkezdődött. A debreceni vasút építésére engedélyt először 1844-ben a Magyar Középponti Vasúttársaság (MKV) kapott. A vonal földmunkáinak elkészítését a társaság meg is kezdte. Később a szabadságharc alatt államköltségen, hadifoglyokkal folyt az alépítmény építése. Az építkezést 1850-ben átvette az Osztrák Államvasút-Délkeleti Államvasút, de munkát ezen a szakaszon alig végeztetett. Nagy erővel csak 1856-ban indult el az építkezés, amikor a megkezdett vasútépítés folytatását az újonnan megalakult Tiszavidéki Vasúttársaság vette át. A társaság 1856 és 1860 között 557 kilométer hosszúságú fővonalat épített. Húsz évvel később, 1880-ban még egy mellékvonalat helyezett üzembe, Mezőtúr és Szarvas között. Ezen kívül

---

[7] A Luczenbacher családdal való kapcsolat a következő évtizedekben is meghatározó volt, mint azt majd látni fogjuk. Itt az alábbiakat tartom szükségesnek megjegyezni: a család a XVII. század második felében telepedett le Szobon, tagjai Németalföldről érkeztek hazánkba. Kezdetben halászattal foglalkoztak, majd hozzáfogtak a bor-, később pedig a fakereskedelmi vállalkozás kiépítéséhez. A kis üzleti eredmények után sikerült jelentős mennyiségű fűrészárut szállítaniuk a hatalmas felvevőpiaccal rendelkező fővárosba, majd pedig bekerültek a hadiszállítók közé is. Ekkor már a jó üzleti érzékkel rendelkező Luczenbacher Pál (született 1818-ban) és testvére, János (született 1826-ban) volt a vállalkozások irányítója. Tevékenységük hasznos volt a község számára is, hiszen munkalehetőséget biztosítottak a lakosoknak. Szob felvirágzása a XIX. század második felétől kezdődött meg, ekkor nyitottak kőbányát a Csák-hegyen, majd a hatvanas években megkezdték a téglagyártást is. 1860-ban gőzhajózási engedélyt kértek és évtizedekig vettek részt személy- és áruszállításban. Hajózási vállalatuk 1871-ben a jelentősebbek közé tartozott. Üzemeikben több mint ötszáz fő dolgozott. Részletesebben: Borovszky Samu (főszerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Esztergom vármegye, Budapest, 1910. 6-39., illetve Pogány Mária: *Tőkés vállalkozók és kubikus bérmunkások a Tisza-szabályozásnál a 19. század második felében.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1966., valamint Lászlóffy Woldemár: *A Tisza. Vízimunkálatok és vízgazdálkodás a tiszai vízrendszerben.* In: *Historia rerum rusticarum*, 1983. 1-2. szám, 296-298.

vétel útján is növekedett a társaság vonalhálózatának hossza, miután 1857-ben megvásárolta az Osztrák Államvasúttársaság 27 km-es Cegléd–Szolnok vonalát.

A Szolnok–Debrecen vonalat négy építési szakaszra osztották és a vágányok építésére négy fővállalkozóval kötöttek szerződést (Schwarz, Kunwald, Liszkay Sámuel, dr. Luzatto Markó). Alvállalkozóként, megbízott vállalkozóként működött Marasich Dénes mérnök, Schwarz Mátyás, Lőwy József, Martinius mérnök, Meisels Salamon és Eisenberger. Az állomásokon a magasépítési munkák kivitelezője a Braun József és Fiai cég volt, a hídmunkáké pedig Gregersen Gudbrand és Luczenbacher Pál.[8]

Mivel ebben az időben Gregersen még nem rendelkezett önálló vállalattal, de sokasodó feladatai teljesítéséhez egyre több megbízható és szakmailag is értékes munkatársra volt szüksége, természetes módon rokonai közül választott magának segítséget. Elsőként Truls nevű testvére érkezett Magyarországra 1853-ban, őt követte Inge Nikolai 1855-ben, majd nagybátyja Auen, és annak unokaöccse Peter 1860-ban, végül 1859 és 1868 között féltestvérei, Peder, Johann Andreas, Gustav, valamint Hagbart, a már említett Auen fia.[9] Az 1870-es évek második felétől már fiait is bevonta a cég ügyeinek intézésébe, ügyelve arra, hogy egyidejűleg megfelelő szakirányú képzésben részesüljenek. Amikor 1888-ban, az akkor már 1865 óta működő cégét továbbfejlesztve bejegyeztette a Gregersen G. és Fiai Építő Vállalatot, vele együtt a vezetés hivatalosan is három legidősebb fia, György, Hugó, és Nils kezébe került. Gregersen előrelátó üzleti stratégiája magyarázza, hogyan volt a cég képes arra, hogy egyszerre több, nagy volumenű híd- és vasútépítési megbízatást elvállaljon, és sikeresen teljesítsen.[10]

---

[8] Pogány Mária: *Vállalkozók, mérnökök, munkások a magyar vasútépítés hőskorában 1845–1873.* Budapest, 1980. 170.

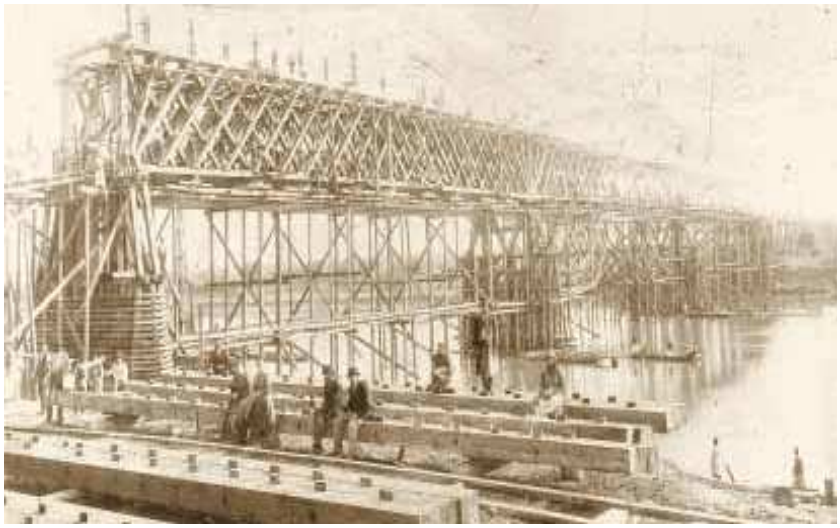
[9] Per Auen Sveaas: *Familien Gregersen og Gudbrand Gregersen, ungarsk adelsman fra Modum.* Drammen, 1993. 32.

[10] A Gregersen Gudbrand, illetve cége által végzett jelentősebb vasúti munkák:Vác-Párkánynána (1850), Párkány-Érsekújvár (1851), Szolnok-Debrecen (1857), Debrecen-Miskolc (1858), Buda-Nagykanizsa (1861), Oravica-Steyerdorf (1863), Kolozsvár-Gyéres (1870-1871), Károlyvár-Marosvásárhely (1871), Kolozsvár-Kocsárd (1873-1874), Üzbég-Vágsellye (1876), Brassó-Tömös (1876-1879), Esztergom-Léva-Ipolyság (1886-1890), Máramarossziget-Körösmező (1892-1895), Zákány-Gyékényes (1895), Nagykároly-Mátészalka-Csap (1896-1898), Szatmár-Mátészalka (1900-1902), Komárom-Guta (1904).

Gregersen első országos jelentőségű munkája a szolnoki vasúti híd volt. Mivel itt mutatkozott meg a maga teljességében Gregersen munkabírása és az a mód, ahogyan a vállalt feladatot teljesítette, érdemes a híd (helyesebben, ahogyan azt majd olvashatjuk, hidak) építéstörténetével közelebbről megismerkedni. A híd az 1857. november 23-án megnyílt Szolnok-Debrecen vasútvonallal egyidős, s építésekor az ország legnagyobb vasúti fahídjának számított. A fa cölöpjármokon nyugvó feszítőműves alkotmány 28 ártéri és 10 meder feletti áthidaló szerkezettel rendelkezett, teljes hossza 512 méter volt. Ezen az egyvágányú fahídon 31 évig bonyolódott le a vasúti forgalom. Az építés során Gregersen testvérei munkavezetőként tevékenykedtek, Gregersen pedig a teljes munkáért volt felelős. Ahogyan azt az ebben az időben Norvégiába írt leveleiben is megfogalmazta, úgy vélte, a híd elkészülte és a minőségi munka sokat segíthet későbbi vállalkozásaiban, igazi hírnevet szerezhet magának.[11]

Pályaudvarok: Püspökladány (1858), Székesfehérvár (1860), Nagykanizsa (1860-1861), Hatvan (1869-1871).
Vasúti hidak: Vágtarnóc (1847), Szolnok (1857, és 1889), Püspökladány (1858), Nagyvárad (1858), Taksonyi (1872), Ungvár (1872), Szatmárnémeti (1872), Huszt (1872), Zákány (1874), Szeged (1879-1881), Komárom (1891-1892), Tokaj (1886-1895), Trencsén (1881), Újvidék (1879-1881), Eszék (1882), Pétervárad (1883), Munkács (1884), Tiszaújlak (1886-1895), Csap (1886-1895), Sárospatak (1886-1895), Gyoma (1883), Segesvár (1886-1895), Esztergom (1897), Pozsony (1906).
A munkák elvégzésére vonatkozóan elsőrangú forrásnak bizonyult az *Építési Ipar*, majd *Építő Ipar* című hetilap (1877-1932), melynek minden száma közölte az adott közút-, vasút-, vagy hídépítési munkálatokra vonatkozó pályázati hirdetményeket, és a pályázatok eredményéről is beszámolt.

[11] Gregersen Gudbrand norvég nyelvű levelei nagybátyjának 1857-ből. A leveleket Gregersen-Labossa György bocsátotta rendelkezésemre.

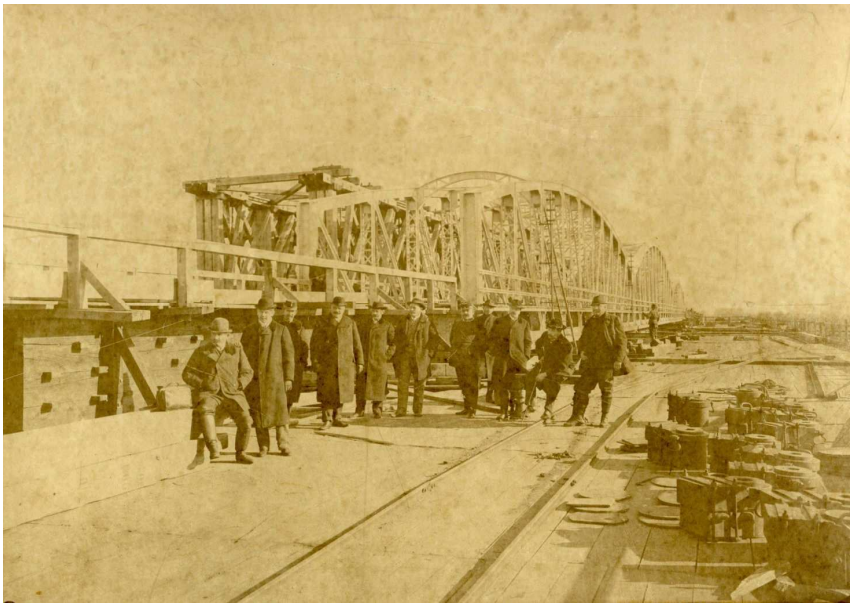

Az épülő vasúti híd Szolnoknál, 1857. Damjanich János Múzeum, Szolnok

A XIX. század második felében megvalósult nagy vasúti építkezések közül több vasút forgalma érintette Szolnokot, így az egyvágányú fahidat is. Bár a híd szerkezete biztonsági szempontból kifogás alá nem esett, szükségessé vált egy kétvágányú, korszerű vasúti híd építése. Erre 1888-ban került sor. Az 1887 elején megkezdett alapozási munkák közül a meder közepén lévő és a szajoli part felőli mederpillér alapozását pneumatikus módszerrel, a Szolnok felőli mederpillér alapozását cölöpfalak közt vert, átlag 20 méter hosszú alapcölöpökkel hajtották végre. A híd építése a felmerült időjárási és árvizek okozta nehézségek ellenére mindössze másfél évig tartott.

Az alapozási és a falazási munkák kivitelezője ugyanaz a Gregersen Gudbrand volt, aki több mint három évtizeddel azelőtt a szolnoki faszerkezetű hidat is építette. Az alapozási munkákat 1887-ben a korán bekövetkezett rendkívüli hideg időjárás miatt félbe kellett szakítani. Mivel a következő év végi befejezési határidőt minden körülmények között biztosítani kellett, szükségessé vált, hogy a hídfők teljesen, a pillérek pedig még a várható tavaszi árvizek előtt a középső vízszint feletti magasságig elkészüljenek. A falazást ezért télen is megszakítás nélkül folytatták. Ezt csak úgy tudták elérni, hogy a munkába vett pilléreket fűthető bódékkal vették körül. Az 1888 tavaszán bekövetkezett rendkívüli árvizek azonban mégis akadályozták a munkálatokat, mert nagy nehézségeket okoztak a vasszerkezet szerelő állványainak

elkészítésénél. A pillérek és a falazatok építését 1888. június 26-án fejezték be. A vasszerkezet szerelését, a szükséges állások kialakításával 1888. február 21-én kezdték el és szeptember 8-án befejezték, csupán a korlátok felállítása és a mázolási munkák maradtak hátra. A híd terhelési próbáját október 23-án és 24-én megtarthatták, míg az ugyancsak sikeres rendőri bejárásra másnap, 26-án került sor. A hídon a rendszeres forgalom október 31-én indult meg.

Az új híd Szolnoknál 1888-ban. A csoport közepén Gregersen György, a jobbján Gregersen Nils látható. Damjanich János Múzeum, Szolnok

Az építési időszak vasúti szaklapja. a „Vasúti és Közlekedési Közlöny” 1888. november 4-i száma így írt a híd építéséről:

„*E külalakjára is tetszetős, erős szerkezetű híd a magyar műszaki alkotásnak egyik, újabb fényes bizonyítéka. Valamint a folyam, melynek hullámai felett emelkedik a díszes mű, a legsajátosabb magyar folyam, úgy a híd is teljesen magyar alkotású, mert építésénél kizárólag hazai erők működtek közre és csupa hazai anyagot használtak.*”

Az 1880-as évekből most térjünk vissza az 1850-es évekhez, mert az alföldi vasútépítkezések között volt még egy, melynek során Gregersen egyedülálló szakértelmét bizonyíthatta. Szegednél az Osztrák Államvasút Társaság 1858-ban vasúti híd építésébe fogott, hogy a már megnyílt Pest–Szeged vonalat Temesvár felé bővíthesse. A híd alapozási munkálatait Gregersen vállalta és olyan módszert alkalmazott, amelyet Magyarországon addig senki. Az 1850-es évekig a hidak mederpilléreit jászolgátak[12] segítségével alapozták, vagyis a pillérek helyét szádfallal[13] vették körül, amelynek védelme alatt kiemelték a földet vagy kavicsot és olyan mélyre ástak, hogy az alapot elhelyezhessék a teherbíró talajon, és a pillért felfalazhassák. 1841-ben Triger francia mérnök a Loire egyik szigetén olyan módon végezte el az alapozást, hogy nagy átmérőjű, függőleges tengelyű vascsövet süllyesztett a földbe, s ennek belsejéből emelték ki a földet. Minthogy a vascsövet talajvíz vette körül, amely a laza talajban alulról elárasztotta a munkateret, levegőtúlnyomást létesítettek a csőben, s ezzel a vizet kiszorították. Ezzel kezdődött a túlnyomásos alapozás, mely napjainkig az egyik leggyakrabban alkalmazott alapozási mód.[14] Ezt alkalmazta Gregersen 1859-ben, s amint majd látjuk, a következő évtizedekben a módszer legnagyobb hazai szakértőjévé vált.

1856-ban, ugyan abban az évben, amikor a Gregersent alkalmazó Tiszavidéki Vasúttársaság megkezdte hivatalos működését, a Déli Vaspályatársaság engedélyokmányát is kiállították. Ezt megelőzően azonban a vasút- társaság vezetői az év tavaszán végigutazták a vasútvonal tervezett nyomvonalát és a társaság mérnökei már ettől kezdve felméréseket végeztek a kijelölt területeken. Az engedélyokmányban szereplő 1191 km hosszúságú négy vonalból (Bécs–Sopron–Nagykanizsa–Eszék, Ujszőny–Székesfehérvár–Eszék, Eszék–Zimony, Buda–Kanizsa–Csáktornyán át az ausztriai Pölt-schachig) a Kanizsa–Csáktornya–Pettau vonalon folyt a legnagyobb erővel kitűzés és a tervek készítése. A pályaterveket a

[12] Karókkal biztosított, két pallósor közében, döngölt földdel kitöltött ideiglenes védmű.
[13] Vízben alapozandó építmények munkagödrének körülzárására szolgáló, szorosan egymás mellett függőlegesen levert pallókból álló vízzáró gát
[14] Balogh Tamás: *A Fiume (Rijeka)–Constanta vasúti kapcsolat fejlesztése, transzbalkáni vasútvonal kialakítása*. Budapest, Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, 2005. 34-35.

neves osztrák mérnök, Karl Etzel irányításával osztrák mérnökök készítették, akik korábban már több ausztriai vasútvonal tervezésében és építésében részt vettek.

A vasútépítések irányítását a Déli Vaspályatársaság Bécsben székelő igazgatósága látta el, melynek két főosztálya működött, az Igazgatási és az Építési Főosztály. Az építkezés ügyvitelét a helyszínen felügyelőségek és osztályok végezték. A Déli Vasút vonalhálózatát 16 építési szakaszra osztotta fel, ebből a VII-XVI. számú esett magyar területre. Az építési szakaszokat további 1-4 építési munkaterületre felbontva adták ki a vállalkozóknak, ők végezték az alépítményi és a magasépítési munkákat. Az építési szakaszok általában 30-40 km hosszúságúak voltak, de akadt köztük 16 km hosszúságú is.

Gregersen a Déli Vasút négy nagy vonalszakaszának teljes hosszán részt vett a munkálatokban, Luczenbacher Pál társaként, illetve alvállalkozóként dolgozott, a legtöbb helyszínen a felépítmények kivitelezésében vett részt. Nevéhez fűződik az egyes állomások fogadócsarnokainak kivitelezése, így a székesfehérvári és nagykanizsai állomások facsarnokainak építése is.[15] A legjelentősebb munkája a vonal budai kezdeti részéhez kötődik. A Déli pályaudvarról kiinduló vasútvonal keresztülvágott a Gellért-hegyen. Ennek az alagútnak a kialakítását egyedül irányította. Az ország akkori második leghosszabb alagútja 361,8 méter hosszú volt, kétvágányú, végig ívben és emelkedőben vezetett. Homokkőréteget szelt át, ezért teljes hosszában kifalazták. A falvastagság a boltozatnál 0,63 méter, az alagút szélessége a vállnál 8,2 méter, a pályaszint magassága 6,17 méter. Az alagúton a mai napig a Déli pályaudvarról kiinduló vonatok is áthaladnak.[16]

A Luczenbacherekhez fűződő kapcsolat tartós volt, mert az 1860-as évek végén, amikor már egyéni vállalkozóként indult különböző pályázatokon, többször is előfordult, hogy volt kenyéradóival közösen jelentkezett egy-egy munkára. 1869-ben

[15] Majdán János: Vasúti vállalkozók a Dunántúlon. In: Vállalkozó polgárok a Dunántúlon a dualizmus korában. Veszprém, Laczkó Dezső Múzeum, 1995, 28–45.
[16] Ragó Mihály-Mandola István: *Magyar Vasúttörténet I.* Közlekedési Múzeum, 1995, 145.

például közösen pályáztak a Salgótarján–Losonc–Besztercebánya vonal megépítésére (a kivitelezéssel végül a Bécsi Bankegyletet bízták meg).[17]

Az 1870-es években több vasútvonal kivitelezése fűződik Gregersen nevéhez, a munkák pedig a rövid életű Keleti Vasúttársasághoz. A fővárost Erdéllyel összekötő vasút gondolata egyidős a hazai vasútépítéssel. Hosszú előkészítés után végül 1868-ban kezdtek vonalat építeni (állami költségen) Nagyvárad és Kolozsvár között. Még ebben az évben a vasút építése és üzemeltetése az angol Waring & Eckersley céghez került, mely megalapította a Magyar Keleti Vasúttársaságot (MKV). A társaság engedélyokirata a XLV. törvénycikk alapján 90 évre szóló engedélyt, mérföldenként 46 720 forint kamatgaranciát és tízéves adómentességet tartalmazott. A társaság tőkéjét 75 millió ezüstforintban határozták meg. Az 1870:XLVII. törvény a vonalat Torda helyett Aranyosgyéresen át rendelte vezetni, Tordára pedig szárnyvonalat igényelt. Az előirányzott pénzösszeg már a munka felénél elfogyott. Az angol céggel szerződést bontottak, így az építkezést állami hitellel és bankkölcsönnel fejezték be, jelentős késéssel. A társaság azonban a kölcsönöket nem tudta kifizetni, ezért a Magyar Keleti Vasúttársaságot az 1876:L. törvénycikk alapján államosították.[18] Érdekesnek és fontosnak tartom rögzíteni, hogy Gregersen nem csupán megbízottja, de részvényese is volt a vasúttársaságnak. Az 1872 júniusában tartott rendkívüli közgyűlés jegyzőkönyvéből kiderül, hogy Gregersen 20 részvénnyel és ennek megfelelően 2 szavazattal rendelkezett. A Kolozsvár–Gyéres (1870-1871), a Károlyfehérvár–Marosvásárhely (1871), és a Kolozsvár–Kocsárd (1873-1874) vonal mellett az Üzbég–Vágsellye (1876) közötti szakasz elkészítéséért is az ő vállalkozása volt a felelős. Ez utóbbinál egy völgyhíd építésénél olyan módszert alkalmazott, amelyet addig az országban senki. A Tarnóc melletti fa járomhidat vasszerkezetűre váltotta, méghozzá oly módon, hogy a fahíd elbontása előtt egy speciális (és ágyúgolyókat igénybe vevő) eltolásos technikával az eredeti hidat elmozdította és a helyére vasszerkezet bizonyos elemeit helyezte.[19] Mindazonáltal ebben az évtizedben

[17] MOL *Minisztertanácsi jegyzőkönyvek* 1869. 05. 14.

[18] Ragó-Mandola: i.m. 150.

[19] *Magyar Mérnök- és Építészegylet Közlönye*, 1876. 372-374.

a legnagyobb jelentőségű munkája a Brassó–Tömös vasútvonal volt.[20] A Magyar Keleti Vasúttársaság 1870 és 1873 között üzembe helyezte az Erdélyt átszelő Nagyvárad–Brassó vasútvonalat. A nemzetközi forgalom felvétele szempontjából lényeges Brassó–Tömösi szoros közötti vasútvonal építéséhez a társaságnak már nem volt anyagi ereje, így a vasútvonal továbbépítésének feladata az államra hárult. Gregersen Gudbrand cége 3,3 millió forintos kivitelezési ajánlatával megnyerte a szakasz építésére kiírt pályázatot. A földmunka kivitelezését a vállalat 1876 őszén kezdte, 800 kézműves és 1500 napszámos dolgozott a vonal kiépítésén. Az 1879. június 10-én befejezett munkálatok során 91 vasúti műtárgy, hét alagút, köztük Magyarország leghosszabb vasúti alagútja, valamint két állomás (Hétfalú–Derestye, és Tömös) épült fel.[21] A munkálatok fontosságát jelezte, hogy az elkészülés évében a Magyar Építész és Mérnökegylet első alkalommal megrendezett éves vándorgyűlésének résztvevői megtekintették a munkálatokat, Gregersen pedig díszebédet adott a tiszteletükre Predeál helyiségben.[22]

---

[20] Gidó Csaba: *A vasúthálózat kiépülése a Székelyföldön és szerepe a régió modernizációjában*. PhD disszertáció, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Interdiszciplináris Doktori Iskola, 2011. 51. Ld. még: Nemeskéri-Kiss Géza: *Fejezetek a MÁV-hídépítés történetéből*. In: *Vasúthistória évkönyv*. 1993. évf. 335-370.

[21] A vonal építésének történetéről részletesen: Dr. Horváth Ferenc–Kubinszky Mihály: *Vasúttársaságok építkezései a Bánságban*. In: *Műszaki Szemle*, 2003. 23. szám, 17-19.
Gregersen vasúti építkezései közé tartozik a brassó-tömösi vonal, az ország leghosszabb, 947 méternyi alagutjával: az oravicza-steierdorfi vonal, a hol a tekhnikai nehézségek vetekednek a híres senimeringi vonaléval. Szeged feltöltése, a vasúthálózatnak a város területén keresztül vezetése, a csatornázás s az ehhez tartozó két szivattyú telep, a közös katonai laktanya szintén Gregersen müve; Budapesten pedig a központi indóház czölöpözési munkálatai. A vizenyős talajon 3300 czölöpöt kellett leverni, hogy az alapfalak szilárdon állhassanak. E nagy munkát tiz gőzgéppel kilencz hónap alatt teljesitették. Krivoscziába is elhatott tevékenysége. Itt az erődítési munkálatokban vett részt, leküzdve a sziklás és meredek vidékek közlekedési nehézségeit, a mik oly súlyossá tették itt a munkálatokat. Vasárnapi Ujság, 1885. június 21. 405.

[22] *A mérnök- és épitész-egylet vándorgyűlése. A magyar mérnök- és épitész-egylet idei közgyűlésén elhatározta, hogy más társulatok példájára évenként kirándulásokat rendez az ország különböző vidékeire. Az első kirándulás színhelyéül az erdélyi részeket jelölték ki, s mintegy 130-an e hó 7-én indultak el Budapestről különvonaton Kolozsvárra, a vándorgyűlésre… Kolozsvárról a gyűlés tagjai (mintegy százan) Maros-Ujvárra mentek a sóbányák megtekintésére. Az aknákat kivilágították tiszteletükre, s gondoskodva volt, hogy mindent megtekinthessenek. Innen Brassóba mentek, hová reggel 8 óra után érkeztek és azonnal a brassó-predeáli vasút megtekintésére indultak. Az egy kilométernyi alagútnál leszálltak a vonatról, s gyalog mentek keresztül. Predeálon a romániai állomásfőnök üdvözlé őket, Gregerson vállalkozó pedig megvendégelte a társaság*ot. *Vasárnapi Ujság*, 1879. szeptember 14

Lukács Béla kereskedelemügyi miniszter látogatása a Gregersen cég Máramarosziget–Körösmező építkezésénél. A baloldali kép jobbszélén Gregersen Gudbrand látható. A fotókat a Vasárnapi Ujság közölte az 1894. évfolyam 41. számában.

Az 1880-as és 90-es években a vasútépítési megbízásokban nem akadt hiány, s egyre nagyobb volumenű vállalkozások kivitelezését vállalta el a cég. Az Esztergom–Léva-Ipolyság (1886-1890), a Zákány–Gyékényes (1895) és a Nagykároly–Mátészalka–Csap (1896-1898) vonalak megépítése mellett ismét akadt egy munka, mely bel- és külföldön egyaránt hírnevet szerzett Gregersen Gudbrandnak és családi vállalkozásának. Ez a munka a Máramarossziget–Körösmező vasútvonal (1892-1895) kiépítése volt. A Magyarországot Galíciával összekötő vasúthálózat részét képező Máramarossziget-Körösmező vasútvonal kiépítésére a nehéz terepviszonyok miatt az 1890-es években kevés jelentkező akadt. Az 1892-ben kiírt versenypályázatot a Gregersen G. és Fiai Építő Vállalat nyerte meg. A nagyjából 76 kilométer hosszúságú, 13 állomásos, egyvágányú vonal nem ígérkezett könnyű feladatnak, de hamarosan kiderült, hogy a vállalat történetének legnagyobb kihívása elé nézett. Az építkezésnél nagyon sok nehézséggel kellett megküzdeni: nemcsak a hegyi terep, a talajviszonyok, a sok földmunka, híd és alagútépítés nehezítette a kivitelezést, hanem a kedvezőtlen időjárás is. Több olyan akadályt is le kellett azonban küzdeni, amellyel a cég mérnökei nem számoltak (ez akár saját hibájuknak is betudható), s olyan esemény is bekövetkezett, melyet egyszerűen nem lehetett megjósolni. A Tisza helyenként olyan sodrású volt, hogy külön folyószabályozási munkákat kellett végezni ahhoz, hogy egyáltalán a vasúti hidak alapozását megkezdhessék. Berlebás közelében külön drótkötélpályát építettek, mert a folyó

itteni szakaszát nem tudták szabályozni, pedig a kötélpálya a munkaanyag szállítását szolgálta volna. 1893 novemberében a Tisza erős árja egyszerűen lerombolta a pályát, a helyreállítás pedig egy hónapot vett igénybe. A folyó azonban nem adta könnyen magát, a kiépített gátat ismét elsodorta, a drótkötélpályát pedig csupán 1894 márciusára sikerült biztonságosan helyreállítani.[23] A vasútvonal teljes hosszában egyébként összesen 17 hidat emeltek, melyek átlagosan 4 méter szélesek voltak, kifejezetten kis tömegű mozdonyokra és vagonokra méretezve. A vasúti alagutak építésénél is kiderült, hogy az előzetes kalkuláció gyorsabb befejezést ígért, mint ami azután a valós terepen a munkásokra és munkavezetőkre várt. A járatok fúrásánál és szélesítésénél folyamatos harcot kellett vívni a természettel, mert a talajvíz és a Tisza nyomása állandó beomlással fenyegetett. A mintegy tucatnyi alagút építésénél kivétel nélkül előfordult beomlás, vízelöntés, csupa olyan természeti katasztrófa, amely hónapokkal vetette vissza a munkálatokat. A legnagyobb nehézséget azonban kétséget kizáróan az 1893 nyarán a Felső-Tisza völgyében kitört kolerajárvány okozta. Kétszer is megtámadta a munkások telepeit két éven belül. Először 1893 júliusában regisztráltak kolera megbetegedést. A kitört pánikban a munkások tömegesen hagyták el a munkahelyüket, az addigi 9080 fős létszám 3700-ra csökkent. A környékről verbuvált munkások tulajdonképpen potenciális baktériumhordozóknak bizonyultak, mert a vonal menti településeken 1893 júliusában összesen 1480-an betegedtek meg és 434-en haltak meg. A vállalat viszonylag gyorsan reagált a kór megjelenésére, sátorkórházakat emeltek, orvosokat vettek fel, a munkásokat azonban ez nemhogy megnyugtatta, hanem még inkább menekülésre sarkallta (a kolera elleni intézkedések hatékonysága, illetve annak hatástalansága mutat némi analógiát a korábbi járványok kapcsán regisztrált lakossági reakciókkal). Különösen nagy kárt okozott, hogy a kubikusokon túl a szakképzett munkások és a szekerészek szinte kivétel nélkül elmenekültek, és sok esetben magukkal vitték a munkadíjuk előre kifizetett részét. Gregersenék ekkor a munka beszüntetését kérték a kormánytól. A kormányzat azonban a stratégiai szempontból is fontosnak tartott vonalszakasz

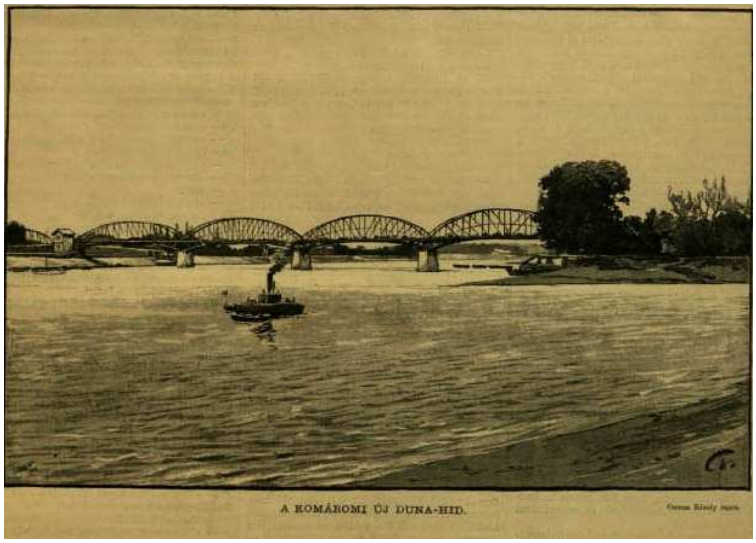
[23] *Magyar Mérnök és Építész Egylet Közlönye*, 1896. 150-151.

építésének folytatását követelte.[24] Gregersen kénytelen volt külföldi földmunkásokat és szakmunkásokat szerződtetni (az ő napszámuk és munkabérük természetesen többe került, mint magyarországi társaiké), s így a létszámot végül 1894 tavaszára 15 ezer főre emelte.[25] A kolera egyébként visszatért 1894 augusztusában, de már felkészülten várta a cég: az orvosi ellátás segítségével jelentősen sikerült a megbetegedési és halálozási arányt csökkenteni (366 megbetegedés, 128 haláleset). A vállalat kára végül 4,2 millió forintra rúgott. A helyzetet bonyolította, hogy több esetben megpróbálták a már előre kifizetett béreket visszaszerezni, illetve azoknak a szakmunkásoknak, vagy munkavezetőknek, akik valamilyen egészségügyi okból felmondtak, nem fizették ki a felmondási időre járó bért, és ez számos polgári peres ügyet szült.[26] Bár Gregersen veszteséggel zárta az építkezést, a munkát vállalata pár hét késéssel így is befejezte, a vasútvonalat pedig 1895. augusztus 15-én teljes hosszában megnyitották.[27]

Szinte a Máramarosziget-Körösmező vonallal egy időben kezdte építeni a cég a komáromi vasúti hidat (közismert nevén az Erzsébet hidat), melyet szintén országos érdeklődés övezett. A híd építésére 1890 végén általános tervek alapján kértek ajánlatokat, melyek közül a Gregersen G. és Fiai cég ajánlatát fogadták el és a kereskedelemügyi miniszter 1891. március 3-án szerződést is kötött vele. A híd terveit e szerződés alapján Feketeházy János készítette el. A négynyílású híd 470 méter hosszú, hegeszvasból készült szerkezet. A négy azonos méretű nyílást a pillérekre, illetve a hídfőkre támaszkodó csonkasarló alakú, kéttámaszú szegecselt rácsos tartók hidalták át. Az ív magassága nyílásközépen 12 méter, a két végén 6,46 méter volt. A függőleges oszlopok rácsozottak, a ferde rudak két-két egymás mellé helyezett szögvasból és merevítő lemezekből készültek. A vasszerkezetet a Magyar Királyi Államvasutak Gépgyára készítette, súlya 2107 tonna volt. A hídfők és pillérek alapozása vasbeton pneumatikus süllyesztő szekrényekkel történt, erre betontest,

[24] MOL K szekció, *Minisztertanácsi jegyzőkönyvek,* 1895. február 21. 12. napirendi pont.
[25] Perl Ede: *A Máramarossziget-Körösmező határszéli vasút*. In: *Magyar Mérnök és Építész Egylet Közlönye,* 1896. 84-115.
[26] Jó példa Joubert Albert mérnök pere a céggel szemben. BFL - VII.2. c - 1894 - I.1007.
[27] A vasútvonal iránti érdeklődésre jellemző, hogy egy évvel az átadás előtt a *Vasárnapi Ujság* 1894. július 22-i száma több oldalas tudósítást szentelt az építkezésnek.

majd a faragott kővel burkolt falazat került. Az elkészült hidat 1892. szeptember 1-én a megye és a város előkelőségeinek jelenlétében Tuba János országgyűlési képviselő beszédével adták át a forgalomnak és avatták fel a két hídfőben elhelyezett emléktáblát.[28]

Cserna Károly rajza a Vasárnapi Ujság 1892. évfolyamának 44. számából

A vállalat az 1890-es évek közepére addigi teljesítményével elérte, hogy esetenként, ha az ügy sürgősnek bizonyult, pályáztatás nélkül kapjon a közlekedésügyi vagy kereskedelemügyi minisztériumtól megbízást. 1897-ből származik az első példa (lesz még hasonló a későbbiekben). Az esztergomi Kis-Duna feletti fahíd helyett állandó összeköttetés kiépítésére volt szükség, s mivel a vállalat a környéken már addig is számos megbízást kapott, a Kereskedelemügyi Minisztérium Gregersenenéket bízta meg és kötött velük szerződést, s a minisztertanáccsal csupán utólag hagyatta jóvá.[29] A híd egyébként az úgynevezett Prímás-sziget északi csücskét

[28] *A komáromi Duna-hid. Vasárnapi Ujság*, 1892. 752. (4. sz. melléklet, 208.)
A híd építéstörténetére vonatkozóan: Kolozsi Gyula: *A komáromi Erzsébet híd*. In: *MAGÉSZ Acélszerkezetek*, 2009. 3. szám, 54-61.

[29] *A kereskedelmi miniszter úr előadja, hogy az esztergomi Kis-Duna-ágon átvezető ú.n. primaciális fahid helyett építendő végleges jellegű és mintegy 107 ezer forint költséget igénylő új híd építésénél*

köti össze a Vízivárossal, a Kis-Duna és a Duna főágának összefolyásánál, a prímási palota közelében. Elkészültekor Vaszary hercegprímás után Kolos hídnak nevezték el. A XX. század első évtizedében két nagyobb MÁV vonal építését teljesítették. A Szatmár-Mátészalka vonal 1900-1902 között, a Komárom-Gúta vonal 1904-ben készült el.

Komárom és Esztergom mellett még egy nyugati városban sikerült hídépítési munkálathoz jutni, Győrben. A Rábán átívelő hídról már a XVI. századból van képi emlék, Nicolo Aginelli 1566-ban ábrázolta, majd az 1597-ben készült Hoefnagel-metszeten is látszik a Bécsi kapu előtti Rába-híd. Nagy előrelépést jelentett egy 1869-ben épített, felhúzható, jármos fahíd felépítése. Állandó híd építését Feketeházy János is sürgette, aki a város felkérésére 1889-ben megvizsgálta a fahidat: a szakvélemény eredménye negatív volt. A város szükségesnek tartotta egy vashíd építését, de a pályázatot csak 1892-ben sikerült kiírni. A nyertes Gregersen-cég 1893-ban kapta meg az engedélyt az építésre. A vasíves, 52,7 méter támaszközű vasszerkezetet Resicán szerelték össze. Az alapozáshoz a cölöpöket gőz cölöpverővel verték le. A híd középső része egy 9,3 méter szabad nyílású, kézi erővel 2,6 méterre felemelhető hídelemből állt.[30]

Az alagútépítés terén szerzett tapasztalatok is bizonyára hozzájárultak ahhoz, hogy az 1860-ra kiépített, de 1900 februárjában részlegesen beomlott pozsonyi vasúti alagút újjáépítésével Gregersen cégét bízták meg. A régi alagút járatának megtisztítása és modernizálása után egy ikeralagutat építettek, meglehetős gyorsasággal. 21 hónapos munka után 1902 októberében adták át a forgalomnak a

---

egyes munkák teljesítése iránt Gregersen G. és Fiai céggel szerződést kötött. E cég a munkálatokat összesen 80 180 forint átalányösszegért vállalta el s annak folyó év november 15-ig teljes befejezésére kötelezte magát. Miután a híd kiépítése rendkívül sürgős, és a kötött szerződés az államkincstár érdekeinek valamint a műszaki és közforgalmi követelményeknek is teljesen megfelel, a kereskedelmi miniszter úr e szerződés jóváhagyását a minisztertanácsnak való előzetes bejelentés nélkül, legfelsőbb helyre tett előterjesztést. Most tehát eljárását utólagosan, helyeslő tudomásul kéri venni. Helyeslően tudomásul vétetik. MOL K szekció, *Minisztertanácsi jegyzőkönyvek*, 1897. május 12.

[30] Halász Lajos (szerk.): *Hídjaink. A római örökségtől a mai óriásokig.* Budapest, 2007. 84.
Ld. még: Szakál Gyula: *Vállalkozó győri polgárok 1870–1940 között. Sikeres történeti modellváltás*. Budapest, L'Harmattan, 2002.

kettős alagutat. A beomlás megakadályozása céljából a járatokban betongyűrűket építettek a földmozgások hatásainak ellentételezésére, félméteres vastagságú és 21 négyzetméter alapterületű szelvényeket. A munka a mérnöktársadalomban nagy visszhangot váltott ki, több napilap és folyóirat is a magyar vasútépítő ipar jelentős sikereként mutatta be az alagutat.[31]

Az állami tulajdonú vasútvonalak és az azokkal összefüggésben készülő hidak mellett a XX. század elején a cég egyre gyakrabban vett részt helyiérdekű vasutak építésében. Ezek közül is kiemelkedik a Pöstyén–Verbói helyiérdekű vasút és a Vágsellye–Negyedi helyiérdekű vasút.

A Pöstyén-Verbói HÉV megépítését 1905. október 22-én engedélyezte a kereskedelmi miniszter a vállalat részére. A vasutat 1906. október 27-én adták át a forgalomnak, engedélyokiratában 4 állomás építését engedélyezték, törzsvonala Pöstyén és Verbó között, szárnyvonala Trebete állomástól Rakovicig futott 1,435 méter nyomtávval. 1907-től a MÁV-val kötött üzemkezelési szerződést. A vonal megnyitásakor 11,382 km, 1909-ben 11,397 km, 1914-ben 11,547 km hosszt tett ki.[32] A Kossuth Ferenc miniszter által kiállított engedélyben rögzítették, hogy az építkezésre a kormány 867 ezer koronát ad, melyből 45 ezer koronát a vasúti szállítóeszközök beszerzésére, 8000 koronát pedig tartalékképzésre kell elkülöníteni. Az engedély ezen túl kötelezte a Gregersen-céget, hogy a már említett összeget felhasználva külön részvénytársaságot alakítson, és úgy működtesse az építkezést, majd a már elkészült vasútvonalat.[33]

1909. október 17-én helyezték üzembe a Vágsellyét Negyeddel összekötő vasúti szárnyvonalat, amely Deáki, Pered, Zsigárd, Vágfarkasd és Negyed községeket kapcsolta rá az akkori Budapest–Marchegg fővonalra. Ezzel a kistérség legnagyobb területfejlesztési beruházása valósult meg. A szárnyvonal a Budapesten székelő

---

[31] Kain Albert: *A pozsonyi alagút*. In*: Magyar Mérnök-és Építészegylet Közleményei*, 1903. 361-406. Az értekezés részletesen bemutatja az alagút építéstörténetét és előzményeit.

[32] MOL K szekció, *Minisztertanácsi jegyzőkönyvek*, 1905. szeptember. 10.

[33] Az engedélyokirat szövege, mely részletesen leírja az egész működtetési konstrukciót, a mellékletben részleteiben olvasható. Kiváló példa arra, hogy (feltehetően az előző évtizedekben tapasztalt visszaélésekből okulva) milyen részletesen szabályozták a munkálatot lebonyolító vállalat lehetőségeit és kötelezettségeit.
Főrendiházi Irományok, 1906. VI. kötet, 313-352. (5. sz. melléklet, 209.)

Vágsellye–Negyedi Helyiérdekű Vasút Rt. kezdeményezésére épült. A részvénytársaság 3282 darab 200 korona értékű törzsrészvényt, 7804 darab 200 korona értékű elsőbbségi részvényt, valamint 7 darab 200 korona értékű kisorsolt elsőbbségi részvényt bocsátott ki. Ezen részvények ellenértéke képezte az építési számlát, amelynek összege 2 218 600 korona volt. A részvénytársaság igazgatóságának elnöke Heinsheimer Alfréd, alelnöke Dr. Mezei Sándor volt. Az építéssel a Gregersen G. és Fiai Részvénytársaságot bízták meg, az építkezési engedélyt Kossuth Ferenc kereskedelemügyi magyar királyi miniszter adta ki 1909. június 30-án.[34] A szárnyvonal az akkori idők legmodernebb műszaki feltételeinek felelt meg, hossza 19 kilométer volt. Minden állomáshoz mellékvágányt, kitérőt, rakodódombot, gabonaszínt, áruraktárt vagy árubódét építettek. Az akkori követelményeknek megfelelően az állomásokat távírdával, távbeszélővel és villamos jelzőberendezésekkel is felszerelték. A vontatást gőzmozdonyokkal tervezték, így a negyedi állomásra víztornyot is építettek. A síneket Resicabányáról szerezték be, az állomások megépítéséhez szükséges téglát pedig Schenk és Roth nagyszombati téglagyárából. Ma hihetetlennek tűnik, de a vasutat a Gregersen G. és Fiai Rt. három és fél hónap alatt építette meg. Az átadás napján az öt község közt ünnepi járatot indítottak, a gyerekeket egy állomásnyi távolságra ingyen szállították.

Már esett szó Gregersen és cége hídépítkezéseinél a pneumatikáról és alkalmazásáról. A vállalatnak a sűrített levegő felhasználása, a pneumatikus hídalapozás és az azzal kapcsolatos további technológiai fejlesztés terén elért eredményei legjobban az algyői vasúti híddal kapcsolatban voltak kézzelfoghatók. Az eredeti hidat Gregersen még az Alföld–Fiumei Vasút részeként építette 1868 és 1870 között, s kezdetben vegyes szerkezetű volt. Az ártéren fából ácsolt szerkezeten futott a pálya, míg a 104 méteres támaszközű, acélszerkezetű mederhíd a korszak legnagyobbjai közé tartozott. 1870. november 16-i megnyitásakor pedig az ország legnagyobb támaszközű acélhídja volt. A híd szerkezeti elemeit a stájerországi Grazban gyártották. 1884-ben az átkelőhely a MÁV tulajdonába került. A XX. század

[34] MOL S szekció, Kereskedelmi szerződések (1045785 számú építési szerződés a Gregersen és Fiai céggel), illetve MOL K szekció, *Minisztertanácsi jegyzőkönyvek*, 1909. május 24.

elejére az ártéri híd faelemei annyira tönkrementek, hogy a hidat teljesen újjá kellett építeni. Az új átkelőhelyet 25 méterrel délebbre kezdték építeni. Az ártéri fahidat rácsos, alsópályás acélhíddal váltották ki.

A meder feletti régi acélhidat újrahasznosították: amikor az új hídfők elkészültek, akkor az acélszerkezetet a régi pillérekről mindössze 6 óra alatt egyszerűen áttolták az újakra. Az átépített híd 150 méterrel hosszabb lett elődjénél, a forgalom 1902. október 14-én indulhatott meg a két part között. Az építkezés részleteiről a *Vasúti és Közlekedési Közlöny* részletesen beszámolt, s e beszámolókból kiderül, a Gregersen Építővállalat hogyan készítette elő a híd alapozását, hogyan kivitelezte a munkákat, s hogyan fordított gondot és figyelmet arra is, hogy a pneumatikus módszerrel dolgozó munkásokat fizikai károsodás ne érhesse. Külön kórházat is felállítottak az esetlegesen bekövetkező balesetek áldozatainak ápolására.[35]

[35] *Az algyői híd alapozása*. In:. *Magyar Mérnök és Építész Egylet Közlönye*, 1901. 33.
A cikkben nagy hangsúlyt kap, hogy olyan technikai kivitelezéssel dolgoznak a hídon a cég emberei, mely Magyarországon egyedülállónak tekinthető. Az újítást alkalmazó vállalkozó képe nem először jelenik meg Gregersenékkel kapcsolatban. (6. sz. melléklet, 211.)

I. 2. A vállalat terjeszkedése Budapesten

Ahhoz, hogy megérthessük, a vállalkozás hogyan volt képes a különböző típusú feladatok egyidejű ellátására: hogyan tudott a tervezéstől a kivitelezésig vasútvonalakat, vasúti és közúti hidakat, kikötőket, középületeket és lakóházakat megépíteni, hogyan volt képes arra, hogy a fakockákon át épületasztalossági és műbútorasztalossági munkákat kivitelezzen, hogyan tudott egyszerre 10-15 egészen különböző, és Magyarország, illetve a Monarchia területén egymástól nagy távolságban lévő projektumot elvállalni, meg kell vizsgálnunk fővárosi fejlesztéseinek egyes állomásait is.

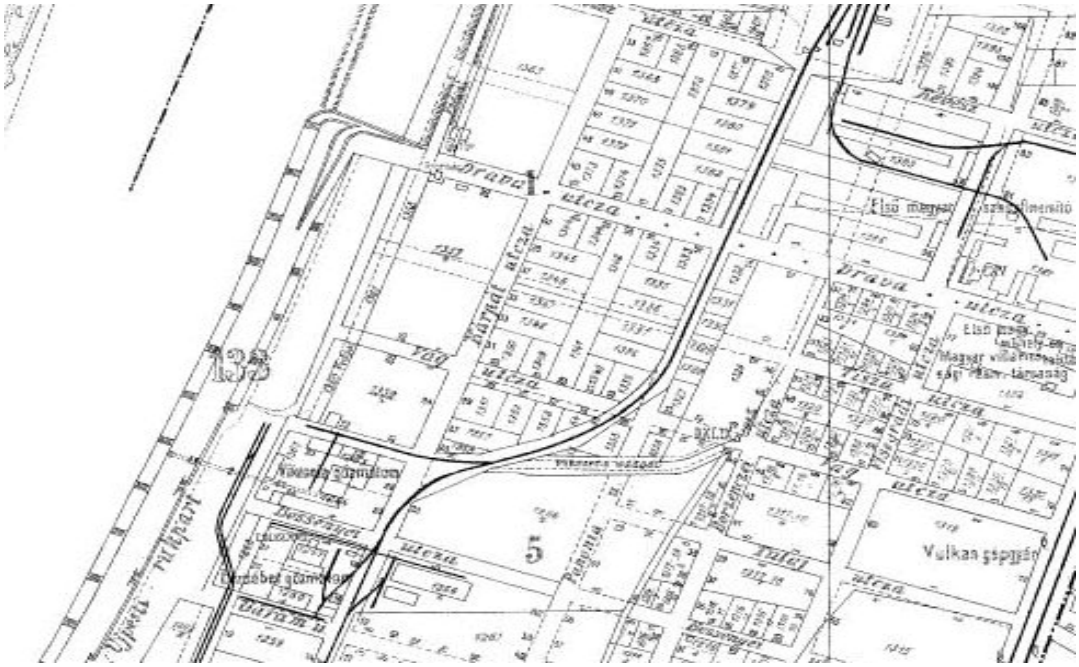
A vállalatépítés első mérföldköve az volt, amikor Gregersen 1865-ben megvásárolta Luczenbacher Jánostól[36] a Lónyay utcai asztalosáru-gyárat. Ez a telek volt a kiinduló pont, először itt fogott hozzá a fejlesztéshez. Már 1865-ben megtette az első lépést, a meglévő faárugyárhoz egy nagyméretű raktárépületet emelt, valamint vasutat épített (a mai 37090 és 37082-es helyrajzi számú telkek területén), mely a gyárat a Dunával kötötte össze.[37] 1866-ban a Luczenbacherektől megvásárolt gőzmalomhoz gőzkazánt és faraktárat épített (a mai 37090 és 37082-es helyrajzi számú telkek területén), 1868-ban a faárugyárát asztalosműhellyel egészítette ki (a mai 37090 és 37082-es helyrajzi számú telkek területén). A következő évben üzemén egy fontos változást hajtott végre, nagy gyárkéménnyel látta el azt.[38] 1868-ban Angyalföldön is megvetette a lábát, a Vizafogó 18-20. számú telken létesített

[36] A Luczenbacher-cégnek több tucatnyi ingatlana volt Pest-szerte, elsősorban a Ferencvárosban és Angyalföldön, valamint a Józsefvárosban birtokoltak telkeket, melyek legtöbbjét faraktárként és fűrészüzemként használtak. A vállalatnak irodalomtörténeti kapcsolódása is van, mivel a Molnár Ferenc által a *Pál utcai fiúk* című regényben megörökített „grund" is a cég tulajdona volt, a Pál utca 2-4. és a Mária utca 48-46. szám alatti telek: itt működtette Luczenbacher Pál egyik gőzfavágó üzemét. Luczenbacher Pált 1876-ban beválasztották a Fővárosi Közmunkák Tanácsába, 1878-ban pedig nemesi címet kapott. Ld: Buza Péter: *Az édes grund és a Pál utca*. In: *Népszabadság*, 2003. május 21. 12., illetve Pilinyi Péter: *Józsefváros története, 1897–1927*. Budapest, Józsefvárosi Önkormányzat, 2001.

[37] Hidvégi Violetta: Pest *Város Építő Bizottmányának iratai. I., 1861-1869*. Budapest Főváros Levéltára, 2004., 151.

[38] Hidvégi, 2004, 357.

fafűrészüzemet, gőzgépekkel, asztalosműhelyekkel, istállóval.[39] Mellette munkáslakóház építéséhez is hozzáfogott, minden bizonnyal a fűrészüzemben dolgozó alkalmazottai részére.

A Gregersen cég telkeinek topográfiai helyzete Angyalföldön
A telkek a Pannónia utcától balra és jobbra, a Révész, a Dráva,
a Vág és Berzenczei utcákban álltak
BFL XV.16. .264/1 (1–2) 1918. évi kataszteri térképsorozat részlete

1869 megpróbáltatásokkal teli évnek bizonyult Gregersen Gudbrand és vállalkozása életében. Az év őszén tőzsdei árfolyamesés és hitelválság alakult ki, melynek egyik tényezője az aszályos idő miatt elmaradt gabonakivitel volt. A válság Gregersent sem kímélte, fizetésképtelenné vált. Az ügy kapcsán 195 váltó maradt fenn. A váltók rendelvényesei (azok, akiknek a javára a tartozás elfogadtatott) között található Gregersen korábbi üzlettársa és szobi szomszédja, Luczenbacher Pál és Magnus Nilsen is. Magnus Nilsen nemcsak ugyanannál a vasúti építkezésnél volt alvállalkozó, ahol Gregersen Gudbrand, hanem ugyanarról a norvégiai településről is származott, sőt a két férfi távoli rokoni és közeli baráti viszonyban is állt egymással.

[39] Hidvégi, 2004. 249.

Gregersen már idézett 1906-os önéletírásában külön megemlíti, hogy Magnus Nilsen is egyike volt barátainak Koppenhágában töltött évei alatt. (A nagybörzsönyi evangélikus gyülekezet anyakönyvéből az is kiderül, hogy Nilsen 1861-ben született lányának keresztszülei Gregersen és felesége voltak, a kölcsönösség jegyében pedig Gregersen Gudbrandnak 1877-ben született Endre nevű fia keresztapja Magnus Nilsen lett.) A fennmaradt források alapján kijelenthető, hogy az alvállalkozók alárendelt helyzetben voltak az erdőbérlőkkel szemben, akik azonban úgy vélték, rájuk nézve is veszélyes lehet, ha az alvállalkozó fizetésképtelen marad.[40] A faiparban érdekelt társvállalkozók és tőkével rendelkező nagyiparosok segítségével (többek között váltók átvétele útján) Gregersen Gudbrand néhány éven belül rendezte adósságait és tovább folytatta a munkát és cége fejlesztését.[41]

Gregersen csődhelyzetének kialakulásában feltételezésem szerint közrejátszott még egy ok, s erről e helyütt kell szólni. Hosszú pályafutása során a norvég ácsmester több alkalommal olyan vállalkozással is megpróbálkozott, mely végül nem bizonyult sikeresnek. Ilyen volt a gőzhajózással való kísérlet. 1868-ban egyik alapítója volt a Pest-Bécsi Vontató Társaságnak, mely a bécsi hajósgazdák által 1860 óta működtetett Wiener Schiffmeister Compagnit próbálta tovább fenntartani. A vállalkozás azonban alig egyévi működés után mind hajóit (Leopoldstadt, Anna, Carl), mind pesti rakpartjait és üzemét átadta a még 1829-ben alakult Duna Gőzhajózási Társaságnak, majd megszűnt.[42] Gregersen és tőkéstársai az egymillió forintos alaptőkéjű vállalatért mindössze 580 ezer forintot kaptak a vevőtől.[43] Abban egyébként, hogy Gregersen

[40] Halmos Károly: *Gregersen Gudbrand 1869-es csődpere*. In: Á. Varga László (szerk.): *Társadalomtörténeti módszerek és forrástípusok*. Salgótarján, 1986. szeptember 28–30. Salgótarján, 1987. *Rendi társadalom – polgári társadalom* 1. köt. / Adatok, források és tanulmányok a Nógrád Megyei Levéltárból 15. köt. 305–320.

[41] Halmos Károly idézett tanulmánya részletes képet ad az egymástól függő és egymást segítő vállalkozói háló működéséről, és azt is érzékelhetővé és érthetővé teszi, hogy egy meglehetősen összetett vállalkozói rendszerben senkinek nem állt érdekében vállalkozó társa anyagi bukása, esetleges csődje; ellenkezőleg, egy csődközeli helyzetben inkább a segítség volt a megoldás, mintsem egy esetleges versenytárs pozíciójának elfoglalása.

[42] Váci Levéltár V. 93-c Lajstrom A/ sorszámos iratok 1872–1949, közgy. szám 31.

[43] BFL - VII.2.c - 1874 - I.0652. Vagyoni per a megszünt Pest-Bécsi Vontató Gőzhajózási Társulat tartozásának jogutódon történő behajtása iránt. Ld. még: Horváth József: *A géperejű folyami hajózás hazai története* In: *AQUA Vízisport Magazin*, 2008/IV. 12.

egy ilyen kockázatos vállalkozásba kezdett, közrejátszhatott az is, hogy a Luczenbacher testvérek már évek óta jól jövedelmező hajózási céget vezettek, de a hitelválság és az osztrák tőkéjű Duna Gőzhajózási Társaság erősödő versenye őket is súlyosan érintette.

Egy pillanatra álljunk meg itt, mert szükségesnek tartom a dunai gőzhajózás történetének néhány fontosabb XIX. századi állomását felsorolásszerűen megemlíteni. Így válhat csak érthetővé, Gregersen miért is ment bele egy kétes kimenetelű vállalkozásba.

Az első üzleti szempontból is életképes dunai gőzhajózási vállalkozás John Andrews és Joseph Prichard nevéhez fűződik, akik gőzhajójuk megépítéséhez Puthon bécsi bankár támogatásával részvénytársaságot szerveztek. Az ő kezdeményezésükkel alakult meg a Császári és Királyi Első Szabadalmazott Duna Gőzhajózási Társaság, a DDSG (Erste Donau-Dampfschiffahrts Gesellschaft, magyar szakirodalomban a rövidítés gyakran DGT) 1829. március 13-án. A DDSG első gőzhajója, az 1830-ban Floridsdorfban épült „Franz I." sikeres próbaútjait követően a társaság 15 évre szabadalmat kapott a dunai gőzhajózásra. Széchenyi István kezdeti tartózkodás után nemcsak részvényesévé, hanem igazgatósági tagként a társaság fejlesztésének legaktívabb szervezőjévé vált. Széchenyi 1832. évi angliai útján lépéseket tett egy gőzüzemű folyamkotró, a „Vidra" beszerzésére is. Adam Clark – a budapesti Lánchíd későbbi építésvezetője – a „Vidra" üzemeltetésére Angliából szerződtetett mérnökként került hazánkba. Ugyancsak Széchenyinek köszönhető, hogy a DDSG 1835-ben alapított saját hajógyára Óbudán létesült. Az Óbudai Hajógyárban épült első gőzhajó, a 400 utas befogadására képes „Árpád" 1837-ben készült el. Kéthengeres gőzgépét még az angol Boulton and Watt cég szállította. 1838-ban a személyhajók mellett megkezdték a speciális vontatóhajók és uszályok építését is. A gyár dinamikus fejlődése révén rövidesen az egyik legnagyobb hazai iparvállalatnak számított. ,,,

helyzetbe juttatta. 1846-ban a DDSG újabb 35 évre szóló kizárólagos szabadalmat nyert a Dunán és mellékfolyóin a gőzhajózásra, s úgy tűnt, végleg vetélytárs nélkül marad. A krími háborút követő 1856. évi párizsi békeszerződés XV. cikkelye kimondta a Duna szabad hajózhatóságát, az 1858-ban életbe lépett Duna-hajózási egyezmény pedig eltörölte a DDSG monopóliumát. Az 1860-as években egymás után alakultak meg a magyar magánhajózási társaságok, azonban többségük nem sokáig bírta a versenyt a fejlettebb, államilag is támogatott osztrák vállalattal. Közülük a legerősebb, az Egyesült Magyar Gőzhajózási Társaság – 45 géphajóval, 125 uszállyal, 45 állóhajóval, 26 szenes dereglyével – 1874-ben ment csődbe. Hajóit a DDSG vette át, amely most már nem csupán az Osztrák-Magyar Monarchia legnagyobb részvénytársasága, hanem egyúttal a világ legnagyobb folyamhajózási vállalata lett.[44] .

A Luczenbacher testvérek vállalkozása hasonló sorsra jutott. Ők még 1860-ban kaptak hajózási engedélyt. Megvásárolták a Regensburgban épített "Neuötting" személyszállító gőzhajót, s azt „Szent István"-ra átkeresztelve Pest és Esztergom között állították forgalomba. A következő évben a „Mátyás Király" gőzössel Pest és Baja között indítottak újabb járatot, amelyet 1862-ben maghosszabbítottak Mohácsig. Újabb hajókat rendelve készültek vállalkozásuk további fejlesztésére. A monopolhelyzetét féltő DDSG azonban nem tűrte a konkurencia megerősödését, s arra olyan ádáz versenyt kényszerített, amelynek eredményeként 1864-ben Luczenbacherék mindhárom személyhajója már a DDSG hajólajstromában szerepelt. Luczenbacher Pál az áruszállítás, illetve gőzvontatás terén még folytatta működését, de az már nem jelentett vetélytársat a DDSG számára.[45]

Gregersen Gudbrand tehát nem csupán a Luczenbacher-cég példája és a Luczenbacherekkel fenntartott jó személyes viszony miatt mert belevágni a folyamhajózásba, de egészen az 1860-as évek közepéig úgy tetszett, hogy ez az

---

[44] Bíró József: *A MÁV Hajózás története (1888-1894)* In: *A Közlekedési Múzeum Évkönyve 2*. 1974. 202.

[45] Dr. Jankó Béla: *A magyar dunai gőzhajózás története 1817-1947*. Budapest, Gépipari Tudományos Egyesület, 1968. 135.
Dezsényi Miklós–Hernády Ferenc: *A magyar hajózás története*. Budapest, 1967. 169.
Ez utóbbi munka átfogó képet nyújt a különböző hajózási társaságok 1860-as években folyó versenyéről.

üzletág (mely a fakereskedelemmel egyébként is a legszorosabb kapcsolatban volt) hosszútávra biztos bevételt jelenthet. Amint éppen a Luczenbacherek példája mutatja, az addig jól menő vállalkozások sem bírták a hitelválsággal megnehezített versenyt az 1860-as évek végére.

Az a tény, hogy a csőd nem jelentette a vállalkozás végét, több okra vezethető vissza. Talán a legfontosabb közülük az a sajátosság, amely nem sok korabeli faipari vállalkozóról volt elmondható. Gregersen minden típusú munkát elvállalt, a legkisebb építmények tervezésétől épületasztalossági munkákon át nagyobb szabású vállalkozásokban való részvételig. A folyamatos munkavégzés pedig állandó bevételt is jelentett, s így azt is, hogy az 1865-ben megkezdett vállalatépítést és terjeszkedést mintegy évtized elteltével folytathatta.

A számos forrástípus közül, mely a Gregersen-céggel kapcsolatban felhasználható, van egy, amelynek segítségével pontosan követhetjük, hogy 1869-es csődjét követően a dinasztia-alapító és cége hogyan építkezett (szó szerint és átvitt értelemben egyaránt), illetve fejlődött tovább. Ez a forrás a Fővárosi Közgyűlési Jegyzőkönyvek 1873-tól minden évben kiadott sorozata, melyben a kutató szerencséjére számos Gregersennel és vállalatával kapcsolatos ügy került rögzítésre. Először 1874-ben szerepel neve a közgyűlési jegyzőkönyvekben. A Szőlőhegy utcai iskola bútorainak késedelmes leszállítása miatt bírságot róttak ki rá.[46]

Az 1870-es években több nagyszabású fővárosi építkezésben vett részt, s az évtized közepén már elég erősnek érezte magát ahhoz, hogy saját családi házát is felépítse. 1875-ben készült el a Lónyay utcai nagy telken az impozáns épület, jelezve, hogy a cégtulajdonosnak végleg sikerült kijutni a csőd okozta esetleges hitelképtelenségből.[47]

1880-ban Gregersen azzal a kéréssel fordult a fővároshoz, hogy engedje megvásárolni a Soroksári út és a soroksári Duna-ág közötti 14 hektárnyi területet, melyet faárugyár építésére hasznosítana. A közgyűlés hosszasan tárgyalta az ügyet, s bár az elvvel, miszerint újabb gyárakat a városközponttól minél távolabb szabad

[46] *Gregersen Gildbrandnak a Szőlőhegy utcai iskolaépület bútorai késedelmes szállításáért reárótt bírság mérséklése*. *BFL Fővárosi Közgyűlési Jegyzőkönyvek*, 1874, 102. (7. sz. melléklet, 213.)

[47] A cég fővárosi munkáiról és a családi házról a későbbiekben részletesen esik szó.

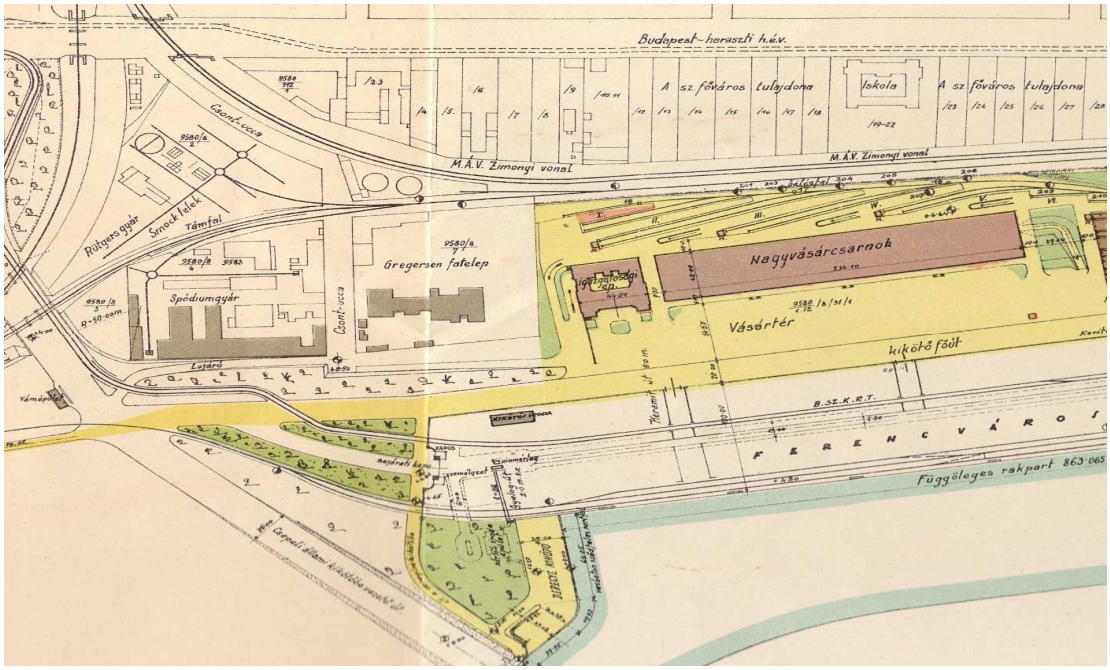
létesíteni, egyet értett, határozni mégsem tudott. 1883-ban azután Gregersen és egy szintén ferencvárosi illetőségű versenytársa, bizonyos Rüttgers Guidó vételi ajánlatot tett a már szóban forgó telekre. A közgyűlés ekkor már képes volt dönteni, és Gregersen ajánlatát fogadta el. Így megépülhetett a IX. kerületi Csont utcában mintegy 12 ezer négyszögölnyi területen a hatalmas fűrészüzem és faárugyár.[48]

Az Edvi Illés Aladár által 1896-ban szerkesztett *Budapest Műszaki Útmutatója* szerint ezen, az 1884 óta működő telepen 160 munkás dolgozott a nyolc épületben, a gépeket pedig 170 lóerős motor hajtotta.[49] 1891 októberében a hatalmas telep leégett. A korabeli napilapok részletes beszámolót közöltek a tragédiával kapcsolatban, s (ahogyan azt majd a Lónyay utcai gyárral kapcsolatban is látni fogjuk) az események kissé eltúlzott ismertetésének segítségével a telep nagyságáról és kapacitásáról is viszonylag pontos képet alkothatunk.[50]

[48] *„1685. Tárgyaltatott a pénzügyi-gazdasági bizottmány és tanács előterjesztése Gregersen Guilbrand és Rüttgers Guidó ajánlatára a Soroksári Dunaág mellett fekvő telkek megvétele tárgyában. Fővárosi Közgyűlési Jegyzőkönyvek*, 1883, 156. (8. sz. melléklet, 214.)

[49] Edvi Illés Aladár (szerk.): *Budapest Műszaki Útmutatója*. Budapest, Pátria Irodalmi Vállalat és Nyomdai Rt, 1896. 356.

[50] *Pesti Hirlap* 1891. október 5. Az írásból az is kiderül egyébként, hogy a cég jó üzleti kapcsolatokkal rendelkezett szerbiai viszonylatban, jelentős mértékben vásároltak nyers faárut és adtak el félig vagy egészében megmunkált faanyagot. Éves átlagban ez mintegy 400 vagonnyi épületfa exportját jelentette a tudósítás szerint. (9. sz. melléklet, 215.)

A Gregersen fatelep a Csont utcában egy 1932-es térképen
A telep a soroksári Dunaág és a Csepel sziget találkozásánál volt megtalálható
Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

A telep bejáratánál irodaépület, e mellett egy földszinti lakóház állt, a telep közepén volt megtalálható a fűrészüzem és a mintegy 200 hektoliter víztartalmú víztorony. Ezeken kívül gépház, kazánház, szárító kamra, bognár műhely, kovácsműhely, gépműhely, nagy és kis asztalosműhely állt. A lakóházban a telepet irányító munkavezetők és családjaik laktak, illetve az őrök. Az újságcikkekből az is kiderül, hogy a telepen nagy mennyiségben tárolták a még kezeletlen faárut, valamint a már elkészült, legyártott asztalos-árut egyaránt.

Az egykori Gregersen faárugyár maradványa a Csont utcában 2004-ben, háttérben a Nagyvásártelep Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

Az 1880-as évek mindenképpen a terjeszkedés évtizedének tekinthető időszak, mert 1882-ben a vállalat Angyalföldön is újabb ingatlanokat vásárolt. A Dráva utca – Kárpát utca – Viktória gőzmalom által határolt két telket szerezte meg Gregersen a fővárostól, hogy ott bútorgyárat létesítsen.[51] Egy hét évvel később készült levéltári forrásból az is kiderül, hogy a környező ingatlanok megszerzését a cég tovább folytatta. 1889-ben Gregersen Gudbrand, mint cége képviselője úgynevezett biztosítéki és bekebelezési nyilatkozatot tett, mely szerint a cég a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankkal állt és fog a jövőben is kapcsolatban állni, az eddig felvett és a jövőben felveendő hitelek fedezetéül pedig Budapest különböző területein elhelyezkedő mintegy 80 telek szolgál. A telkek felsorolásából kiderül, hogy a Pannónia utca – Dráva utca – Kárpát utca – Révész utca határolta tömbben 18, a Vág utca – Kárpát utca – Dráva utca – Pannónia utca határolta tömbben szintén 18, a Berzenczei utca – Dráva utca – Pannónia utca – Vág utca határolta tömbben ugyancsak 18, a Révész utca – Népfürdő utca – Viza utca – Párkány utca által határolt tömbben pedig 22 ingatlannal rendelkezett a cég.[52] Az ingatlanok nagy száma nem csupán azt jelentette, hogy a különböző vállalkozásokhoz (vasútvonalak, hidak, köz-

[51] *A Victoria gőzmalom melletti utca a vizafogói védgát és Kárpát utca között fekvő s a bemutatott térrajzon 1359/a. és 1359/b. számmal jelölt két telek Gregersen Guilbrandnak egyedül s kizárólag fa-műárú gyár felépítése céljára négyzetölenként 4 forint, azaz négy forintjával eladassék. Fővárosi Közgyűlési Jegyzőkönyvek*, 1881. 127. (10. sz. melléklet, 218.)

[52] BFL - VII.173 - 1889 - 1563 Gászner Béla közjegyző iratai. A teljes szöveg a mellékletben olvasható (11. sz. melléklet, 220.)

és magánépületek, stb.) szükséges hitelek megszerzése könnyebben és gyorsabban sikerült, de a vállalat későbbi gazdálkodását is megkönnyíthette, amennyiben a terjeszkedő fővárosban az ingatlanok iránti kereslet és azok értéke folyamatosan nőtt és így az ingatlanok adásvétele, mint üzleti befektetés szintén kecsegtetőnek, és ami legalább ennyire fontos, előre tervezhetőnek tűnt. Mivel a következő adat szinte ugyanebből az évből való, úgy vélem, e helyütt kell megemlíteni. Vörös Károly egyik tanulmányában 1888-as fővárosi virilistákat vizsgált, s ebben a munkában Gregersen Gudbrand is helyet kap, az ipari vállalkozók kategóriájában, s bizony, éves adója jelentősnek tekinthető, főleg a vele hasonló társadalmi és gazdasági szférában mozgó nagypolgárokkal összehasonlítva. Míg a Neuschloss család három vezető férfitagja 1670 forintos adót produkált, a Gregersen vállalat több mint 4000 forint adót fizetett ebben az évben.[53] Gregersen egyébként már 15 évvel korábban is kiemelkedett a nagyiparos adózók sorából, 1873-ban is ő volt a legtöbbet adózó, 1854 forinttal.[54] Gregersen még halálának évében, 1910-ben is jelentős személynek számított a virilistákat tekintve, hiszen az abban az évben összeírt ház és telekjegyzék szerint a fővárosban az ő nevén volt a harmadik legtöbb ingatlan (47).[55]

Angyalföld (pontosabban a Vizafogó területe) mellett a Belső-Ferencváros és a Soroksári út menti területek voltak azok a helyek, ahol Gregersen telkekbe fektette a vállalkozásokból befolyó profitot. A XIX. század végére a Kálvin tér és a Boráros tér közötti szakaszon, a Lónyay utca két oldalán, számos helyen birtokolt ingatlant, melyeknek többsége akkora volt, hogy alkalmasak voltak a további telekmegosztás révén lakóházak felépítésére. Az 1899-ből származó fővárosi lakcímjegyzék szerint a Bakáts utca 4., 5., 6., 7., 8. számú lakóingatlan, a Csepel rakpart 16. és 25. számú ingatlan, a Kinizsi utca 2. számú telek, és a Lónyay utca 29., 31., 33., 35., 43., 44.,

[53] Vörös Károly: *Budapest legnagyobb adófizetői 1888-ban*. In *Tanulmányok Budapest Múltjából*, Budapest, Budapest Történeti Múzeum, 1972. 370.
[54] Vörös Károly: *Budapest legnagyobb adófizetői 1873-ban*. In *Tanulmányok Budapest Múltjából*, Budapest, Budapest Történeti Múzeum, 1971. 264.
[55] Vörös Károly: *Budapest legnagyobb adófizetői* 1903–1917. In: *Tanulmányok Budapest Múltjából*, Budapest, Budapest Történeti Múzeum, 1966. 157.

45., 47., 49., 51. számú ingatlanok voltak a birtokában.[56] Ezeken a telkeken részben a gyár működött, részben bérházak épültek. Közülük a legismertebbek, az úgy nevezett Gregersen-házak a Lónyay utca – Boráros tér sarkán, illetve a Hangya Szövetkezet bérháza és központi áruháza voltak a Közraktár utcában. A Gregersen-házak 1906-ban készültek el négy egymás melletti négyemeletes épületként (Lónyay utca 47-51), melyeknek minden szintje átjáróval volt összekötve. Jellemző a cég vagyonával való gazdálkodásra, hogy hivatalosan mind a négy épület tulajdonosa Gregersen Endre volt (ez más családtag esetében is előfordult, főleg a ferencvárosi és szobi ingatlanok nem az építővállalat, hanem vagy Gregersen felesége, vagy valamelyik fia nevére voltak a telekkönyvben bejegyezve). A Hangya Szövetkezet 1904-ben vásárolta meg a Közraktár utca – Boráros tér sarkán található 623 négyszögölnyi területet, 295 ezer korona értékben. Az épületegyüttes Schmall Henrik építész tervei szerint készült el 1905-ben, egyik részében raktárak és áruház volt, másik részében bérlakásokat működtetett a Hangya Szövetkezet.[57] 1917-ben azután megvásárolták a Gregersenektől a harmadik Közraktár utcai telket is, ide épült 1922-ben a Györgyi Dénes műépítész által tervezett új központi épület.[58] Ugyan a pénzforgalom irányára és felhasználására nincs bizonyíték, csupán az időrend engedi meg a feltételezést, de így is könnyen elképzelhető, hogy a jó áron eladott Közraktár utcai ingatlan fedezte a Lónyay utcai négy Gregersen bérház építésének költségét. Ez a példa is inkább azt bizonyítja, hogy a Gregersenek nem csupán kiváló építési vállalkozók voltak, de az ingatlanhasznosításban is járatosak lehettek.

Egy cirkusztörténeti szempontból fontos intézmény tulajdonosa lett Gregersen még 1879-ben. Pesten először az 1830-as években jelentek meg cirkuszi vendégtársulatok, 1857-ben pedig már az európai élvonal legjobbja, Ernst Renz mulattatta a honi nagyérdeműt.[59] Renz társulata 1868 tavaszán ismét Pestre érkezett, s a hírneves igazgató Gregersen Gudbrandot bízta meg 1863 óta meglévő

[56] *Budapest Székesfőváros Lak- és Címjegyzéke*, 1899.
[57] *Adalékok a Belső-Ferencváros történetéhez* (szerk. Szabó-Pap Krisztina). Budapest, Budapesti Városszépítő Egyesület, 1986. 258.
[58] *A „Hangya"termelő-értékesít és fogyasztási szövetkezet, a magyar gazdaszövetség szövetkezeti központja első 25 éve*. Budapest, k.n., 1923. 16.
[59] *Hölgyfutár*, 1857. 399.

cirkuszépületének bővítésével. A május 31-én megnyíló, külön lovardával is rendelkező cirkusz, mely mintegy kétezer néző befogadására volt alkalmas, a Dunaparton, a mai Széchenyi utca, Akadémia utca, Steindl Imre utca és a Duna által határolt területen állt. A cirkusz mind Budáról, mind Pest távolabbi részeiből viszonylag nehezen volt megközelíthető, ugyanakkor Ernst Renz viszonylagos gyakorisággal látogatott Pestre, s ilyenkor a szórakozni vágyó közönség mindig megtöltötte a lelátókat. A siker minden bizonnyal nagy lehetett, mert az előadások között olyan is akadt, melynek bevételét jótékony célra fordították. 1868 júniusában egy műsort a Bakáts téri katolikus templom építésére, egy három nappal későbbi előadást pedig a Soroksári úti Honvédmenház alapjának növelésére fordítottak. Gregersen az Alkotmány utca és a Váci körút (majd Vilmos császár körút, ma Bajcsy-Zsilinszky út) sarkán egy újabb cirkuszsátrat emelt, egy még nagyobbat, s ennek már tulajdonosa is lett oly módon, hogy az építménynek helyet adó telket a fővárostól bérelte. Renz társulata itt is fellépett, 1879 őszén több előadással.[60] A társulat olyan hatalmas volt már ekkor, hogy a városban csak itt tudott fellépni, Somossy József Klauzál téren működő intézményébe nem fértek el. A korabeli sajtó szerint csupán a kocsikat 130 ló húzta, és mintegy 3000 ládányi felszereléssel érkeztek.[61] Mindezzel együtt Gregersen cirkusza, bár a kor tömegközlekedési járműveivel könnyen elérhető volt, végül nem bizonyult jó befektetésnek. 1883-ban tűz is pusztított benne,[62] a Városligetben 1889-ben elkészült állandó cirkusz pedig végérvényesen megakadályozta az Alkotmány utcai cirkusz további működését.[63] Ez az érdekes epizód is jól példázza, hogy Gregersen nem volt „válogatós”, ha arról volt szó, hogy a tervező vagy építőmunkája kapcsán elé kerülő lehetőségeket kihasználja,

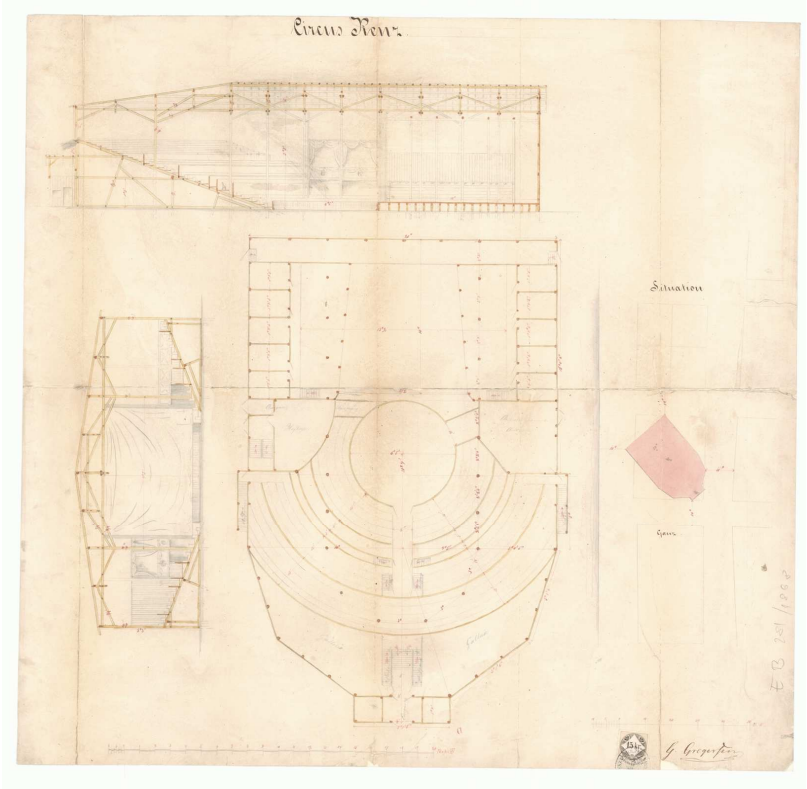
[60] Mielőtt a Renz-társulat Pestre érkezett volna, már hetekkel előbb meghirdették az előadást a fővárosi sajtótermékekben. Így például: *Vasárnapi Ujság*, 1879. augusztus 24.

[61] Molnár Gaál Péter: *A pesti mulatók*. Budapest, Helikon, 2001. 57-58. oldal

[62] A *Vasárnapi Ujság* 1883. november 4-i száma részletesen beszámol a tűzvészről. A tűzvész egyébként mintegy 60 ezer forint kárt okozott a cégnek, ezen felül a fellépő Herzog-társulat 1200 forintos követeléssel élt, melyet a főváros törvényhatósági bizottsága helyben hagyott és fizetésre kötelezte Gregersent. (12. sz. melléklet, 221.)

[63] *Tárgyaltatott a tanács előterjesztése Gregersen Guilbrand felfolyamodványára az Alkotmány-utcai cirkusz tűzkárbiztosítási bárcájának kiszolgáltatása tárgyában. Mielőtt a fellebbezés érdemében határozat hozatnék, az tárgyalás s véleményes jelentéstétel végett a fővárosi tanács útján a jogügyi bizottmánynak adatik ki.* Fővárosi Közgyűlési Jegyzőkönyvek, 1884. 305. (13. sz. melléklet, 223.)

a különböző kivitelezésekből származó bevételt ígéretesnek tűnő vállalkozás céljára mindig hajlandó volt befektetni. Kockázatot is vállalt tehát, s amennyiben a vállalkozás nem hozta meg a remélt eredményt, nem sokáig várt, abbahagyta a kísérletet és valami másba kezdett. Természetesen azért tehetett így, mert sokrétegű vállalkozásának voltak biztos, stabil oszlopai, melyek mindig meghozták az előre kalkulált bevételt. A prosperáló faárugyár, a műbútorasztalosság, és főleg a vasútvonalakkal, hidakkal és erődítményekkel kapcsolatos állami és katonai megrendelések jelentették azt az alapot, melyről elrugaszkodva kipróbálhatta magát olyan területeken is, melyeken nem volt még kellő tapasztalata.

Gregersen terve a Renz cirkusz számára 1863-ból
BFL XV.17.b.312 189/1863

A Gregersen-céggel kapcsolatban fennmaradt források alapján a vállalat működésének egy fontos aspektusáról szót kell még ejtenünk. A munkásokkal, asztalosokkal, segédekkel való bánásmódról van szó. Három forrásunk áll ebben a

témakörben rendelkezésre. A legkorábbi egy 1888-ból származó újságcikk. E szerint a Gregersen-telepen dolgozó asztalosok között nagy felháborodást keltett a művezetők velük szembeni bánásmódja. A *Népszava* 1888. március 11-i számában jelentették, hogy a vállalat tulajdonában lévő Csont utcai telepen a parkett-asztalosok arról panaszkodnak, hogy a vezetőik túlhajszolják őket, kevés bért kapnak, amikor pedig szóvá teszik a sérelmeiket, azzal fenyegetik őket, hogy az elbocsájtás sorsára kerülnek.[64] Az *Asztalosok szaklapja* című hetilap 1893 februárjában hasonló hangvételű tudósítást jelentetett meg, de sztrájkról is beszámolt (a gyár történetében talán először). 21 asztalos szüntette be a munkát azért, mert a gyár vezetése bérüket 22 százalékkal csökkentette, és amikor négy pontból álló követeléssel fordultak a gyárigazgatóság felé, az azonnali elbocsájtás volt a válasz. A kemény hangú cikk végén a szerkesztők arra figyelmeztetik a munkát kereső asztalosokat, hogy a Gregersen-gyárat kerüljék el.[65]

A harmadik forrás levéltári, Gászner Béla közjegyző iratai között található. 1890-ben Goga András és Molnár Zsigmond asztalosok felkeresték az említett közjegyzőt és hivatalos jegyzőkönyvben rögzítették panaszukat, hogy a Gregersen Építővállalatnál alkalmazásban lévő, általuk képviselt 170 asztalosmestert kizárták a Betegsegélyező és Rokkant Pénztár tagjai közül, a tagdíj befizetésüket pedig visszautasították. Arra kérték a közjegyzőt, hogy vegye fel a kapcsolatot a betegsegélyező vezetésével és ismertesse el velük tagsági státuszukat. A közjegyző felvette a kapcsolatot a betegsegélyezővel, de őt is visszautasították.[66] Az eset azért is figyelemre méltó, mert a közjegyző közvetlenül a betegsegélyező elnökét, Rauchmaul Károlyt[67] kereste fel, és őt próbálta a kizáró határozat megváltoztatására bírni. Egyelőre ismeretlen az oka a kizárásnak, de azt mindenesetre kijelenthetjük, hogy a Gregersen gyárban nem volt mindig feszültségektől mentes a munka folyamata. Ez

[64] *Népszava*, 1888. március 11.
[65] *Asztalosok szaklapja*, 1893. február 11. 3. (14. sz. melléklet, 224.)
[66] BFL - VII.173 - 1890 – 1057 Gászner Béla közjegyző iratai
[67] Rauchmaul Károly (Weimar, 1832. ápr. 30. – Rákosliget, 1916. jún. 12.) vasmunkás. Tagja volt az I. Internacionálé pesti szekciójának, vezetője a Munkásképző Egyletnek és elnöke a Munkásbiztosító Pénztárnak. Tevékeny részese az Általános Munkásegylettel való egyesülésnek. Az egyesülés után az Egylet választmányi tagja, az 1870–71-i hűtlenségi per vádlottja. 1873-ban részt vett a Magyarországi Általános Munkáspárt megalakításában. Később tagja lett az SZDP vezetőségének. *Építőmunkás*, 1916. jún. 29.

akkor is bizonyára igaz, ha az első két forrás esetében fontos megjegyezni, hogy mivel hírlapi cikkekről van szó, a bennük szereplő megállapításokat erős kritikával kell kezelnünk. Mind a *Népszava*, mind az *Asztalosok szaklapja* a szervezett munkásság újságja volt a korban, s amikor hírt adtak egy gyári munkások által szervezett megmozdulásról, a munkáltatók szempontjait általában figyelmen kívül hagyták (természetesen, mondhatjuk). Még egy újságcikk foglalkozik a gyárban tapasztalható feszültségekről, ez 1905-ből származik. A *Famunkások Szaklapja* 1905. évi 21. számában olvasható a tudósítás, mely szerint a Gregersen-gyárban a gyáros (nem világos, hogy magáról a tulajdonosról, vagy egy munkavezetőről van szó) egy 13 éves fiút akart arra kényszeríteni, hogy az egyik célgép mögé álljon és dolgozzon. A munkások azonban azzal fenyegetőztek, hogy sztrájkba lépnek, ezért azután a gyáros elállt szándékától.[68] A családi emlékezet ugyanakkor nem őriz olyan emléket, amely a cégen belüli feszültséggel kapcsolatos, de tulajdonképpen az is feltűnő lenne, ha a vállalat mintegy 70 éves működése során egyetlen negatív hír sem maradt volna fenn a foglalkoztatottakkal kapcsolatban. A két újsághír értékét talán akkor tudjuk leginkább meghatározni, ha összehasonlítjuk néhány szintén ferencvárosi nagyüzem munkásmegmozdulásainak számával és mértékével, illetve ezeknek a korabeli sajtóban való megjelenésével. A kutatónak szerencséje van ezen a téren, mert jó néhány forrás maradt fenn. Nem meglepő, hiszen a Ferencváros a korszakban Budapest egyik ipari központja volt, egyes iparágakban pedig vezető helyet foglalt el az ország gazdasági struktúrájában. Ilyen volt a malomipar, az élelmiszeripar, az arra részben ráépülő vegyipar és a hadiipar. Öt nagy gőzmalom, három nagy kiterjedésű vágóhíd, szalámigyárak, szeszgyárak és fegyvergyár és laktanyák húzódtak végig a Soroksári út mentén a Boráros tértől egészen Erzsébetig, a nagyüzemekben pedig több ezer munkás dolgozott. Volt olyan időszak, amikor a gyári munkásság tette ki a kerület lakosságának több mint a felét, az itt dolgozó munkásrétegek ugyanis vagy a környező utcákban épült kolóniákban kaptak lakóhelyet, vagy a Mester utca – Üllői út – Haller utca határolta Középső-Ferencvárosban épült bérkaszárnyákban. A legaktívabb sztrájkolók a malomipari és gépipari munkások voltak. Az öt nagy

[68] *Famunkások Szaklapja*, 1905. 21. szám.

gőzmalomban (Pesti Molnárok és Sütők Malma, Concordia, Gizella, Király, Hungária) 1871 és 1910 között 8 alkalommal tört ki általános sztrájk, ezek legtöbbje hetekig, akár hónapokig is eltartott.[69] Még a malmi munkásoknál is aktívabbak voltak a Fegyvergyár dolgozói. Ők 1893-tól szinte évenként éltek a sztrájk eszközével, sőt, még a rendőrség kivezényelt osztagaival is hajlandóak voltak összetűzésbe keveredni (így például 1908. október 8-án). A világháború ideje alatt sem tartózkodtak a sztrájktól, ezért 1916-ban már katonai alakulatokat rendeltek a gyárba a demonstrációk és egyéb akciók letörésére.[70] A bőrgyári munkások is éltek a sztrájk eszközével, ők három alkalommal,[71] de volt sztrájk a Ferencvárosi Dohánygyárban 1882-ben,[72] a Ferencvárosi Gázgyárban és a Flóra Gyertyagyárban 1890-ben; 1904-ben pedig a Rendezőpályaudvaron dolgozó vasutasok bénították meg hetekre a szállítmányozást. Ami itt számunkra fontos, az annak a rögzítése, hogy a Gregersen-telepnél tapasztalt bérfeszültség és munkaviszonyok miatti elégedetlenség (1888-ban és 1893-ban) korántsem volt kirívó a szomszédos nagyüzemekkel összehasonlítva, sőt olyan gyár is akadt, mely a foglalkoztatottak számát nézve messze alulmaradt a Gregersen-gyárhoz képest, mégis többször került sor munkabeszüntetésekre, mint a faáru üzemben.

[69] 1871, 1873, 1890, 1904, 1906, 1907, 1909, 1911. A *Népszava*, a *Munkás Heti Krónika*, a *Pesti Hirlap* folyamatosan beszámolt a bérharcok állásáról és a munkabeszüntetésekről.

[70] 1893, 1901, 1907, 1908, 1909, 1911, 1914, 1915, 1916. A leghosszabb sztrájk 1911. szeptember 20-tól 1912. augusztus 5-ig tartott, itt nem az egész gyári munkásság, hanem felváltva egy-egy részleg szüntette be a munkát.

[71] Machlup-féle Bőrgyár, 1887, 1895, 1905.

[72] Ez ma a Károli Gáspár Református Egyetem Teológiai Karának, a Ráday Gyűjteménynek és a Dunamelléki Egyházkerület Püspöki Hivatalának helyet adó épület, a gyártelep 1850 és 1911 között működött a Ráday utca–Kinizsi utca–Üllői út–Köztelek utca határolta telken.

I. 3. A Gregersen-cég budapesti építkezései

Az előbbiekben láttuk, hogyan készült fel arra Gregersen, hogy nagyberuházásokban részt vegyen, nézzük meg most, melyek voltak ezek a főbb munkák.[73]

A Mátyás templom rekonstrukciója

I. Ferenc József király 1873-ban kelt határozata alapján 1874–1896 között Schulek Frigyes vezetésével nagyarányú újjáépítésre került sor, amely kialakította az épület mai képét. A nagyszabású munkában Gregersen Gudbrand cége az állványozási munkálatokat és néhány esetben épületasztalossági feladatokat látott el.[74]

A Népszínház

Az 1875-ben elkészült (majd 1964-ben már Nemzeti Színházként lebontott) épületet a bécsi Fellner és Helmer színházépítő vállalat emelte. A Népszínház asztalos- és ácsmunkái Gregersen tervei alapján és irányításával folytak. Nagyon érdekes ugyanakkor, hogy Gregersen már részt vett a színház építésére kiírt első tervpályázaton is, melyet végül eredménytelennek nyilvánítottak.[75] Ez nem kedvetlenítette el, és alvállalkozóként vette ki részét az építésből, s amint az a korabeli újságokból kiderült, nem is akármilyen sikerrel.[76] A korabeli sajtó mellett az állam is elismerte Gregersen Gudbrand személyes közreműködését a Népszínház

[73] A városfejlesztésre vonatkozóan ld.: Vörös Károly: *Pest-Budától Budapestig. 1849-1873.* In: *Budapest története a márciusi forradalomtól az őszirózsás forradalomig.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978, 117–320. illetve: Vörös Károly: *Egy világváros születése*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1973.

[74] M. Takács Marianna: *A Budavári Mátyás-templom.* A Budapesti M. Kir. Pázmány Péter Tudományegyetem Művészettörténeti és Kereszténytörténeti Intézetének dolgozatai 64. Budapest, 1940. 76.

[75] *Vasárnapi Ujság*, 1874. január 25. (15. sz. melléklet, 225.)

[76] *Vasárnapi Ujság*, 1876. október 16.

építésénél. A Ferenc József Rend lovagkeresztjét adományozták a részére ebben az évben, az indok pedig a színházépítés volt.[77]

Az Országos Rabbiképző épülete

Az 1876-ban alapított Országos Rabbiképző és Tanítóképző Intézet felavatására 1877-ben került sor. Az épület tervezője Kolbenheyer Ferenc volt, aki a neoreneszánsz jegyei alapján készítette el tervanyagát. Az intézethez saját imatermet létesítettek, ahol az intézmény növendékei, oktatói, illetve a környéken lakó zsidó hívők imádkozhattak. A Gregersen-vállalat a faipari kivitelezésért volt felelős, s a korabeli sajtó szerint is alapos és elismerésre méltó munkát végeztek.[78]

Az Elevátorház

Az Elevátorház és a közraktárak együttesének megépítésére az élelmiszeripari üzemek közvetlen közelében, a ferencvárosi Duna-parton került sor, egy mintegy 51.000 négyzetméter nagyságú területen. Új fővárosi raktárak létesítése 1868 óta téma volt, mégis csupán 1879-ben kezdődött a Duna-parti teherpályaudvar szomszédságában a közraktárak, majd 1881-ben az Elevátorház építése. Az építkezést azért vált egyre sürgetőbbé a növekvő ipar számára, mert a tárolókapacitás rossz minőségű volt. A végleges tervek elkészítésével Ulrich Keresztély bécsi építészt bízták meg, aki újításokkal tarkított munkával rukkolt elő az előzetesen meghirdetett pályázaton. Az 58 méter magas épületkomplexum alapozási munkáit Gregersen cége kivitelezte, összesen 4213 db cölöpre helyezett tölgyfarács segítségével. A hatalmas munka méltán vívta ki a szakma elismerését.[79]

---

[77] MOL K. szekció Minisztertanács 64. ülése, 1875. október. 18. 25. javaslat: „*, a Budapesti Népszínház építkezése során szerzett érdemeikért Fellner Nándor bécsi építész kitüntetésére a Vaskorona Rend III. osztályával, valamint Kéler Napóleon építési vállalkozó és Gregersen Guilbrandt gyártulajdonos kitüntetésére a Ferenc József Rend lovagkeresztjével.*

[78] *Vasárnapi Ujság*, 1877. október 7.

[79] Edvi Illés Aladár (szerk.): *Budapest Műszaki Útmutatója*. 304-305.

A fővárosi pályaudvarok

Gregersen az 1861-ben elkészült Déli pályaudvar munkálataiban, mint munkavezető vett részt (a Déli Vasút építésével összefüggésben). Az 1877. október 28-án átadott Nyugati pályaudvar építésében is részt vett, ahogyan arról a korabeli sajtótermék is részletesen beszámolt.[80] A mai épület közelében álló első pályaudvar volt eredetileg a Pesti indóház, ahonnan a Pest és Vác közötti vasút elindult. A Magyar Középponti Vasút az akkori város szélén vásárolta meg ehhez a telket. Az idők során az indóház a növekvő vasúthálózat forgalmát egyre kevésbé volt képes kiszolgálni. Időközben elkészültek a Nagykörút rendezési tervei, melynek útjában állt a pályaudvar. A tulajdonos Osztrák Államvasút Társaság elhatározta az indóház lebontását és egy új felépítését. A pesti indóházi csarnok köré felhúzták a mai pályaudvar vonatfogadó csarnokát, majd elbontották a régi csarnokot. Az új csarnok kissé északabbra került a régitől, melyet keresztülvágott a Nagykörút. A régi csarnok déli végéhez hozzáépített irodaépület még sokáig, az 1970-es évekig megmaradt, átkerülve a körút túloldalára, szemben az új csarnokkal. Az új pályaudvar terveit az osztrák August de Serres építész és Gustave Eiffel cége készítette. A csarnok asztalos és ácsmunkáit Gregersen cége kivitelezte, és a megbízatás sikeres végrehajtását a főváros soron következő s egyben legnagyobb pályaudvaránál is bizonyára figyelembe vették.

A Keleti pályaudvar építésében való közreműködés a vállalat egyik legismertebb munkája volt. Az épületet 1881–1884 között a MÁV építette eklektikus stílusban. Építésekor az egyik legkorszerűbbnek számított Európában. A fogadóépület tervezője Rochlitz Gyula, a csarnoké Feketeházy János és Than Mór volt. A 42 méter széles, eredetileg ötvágányú fogadócsarnok vasszerkezete

[80] *Vasárnapi Ujság*, 1877. október 28.
Ld. még: Vadas Ferenc*: Az első nagyvárosi pályaudva. A Nyugati*. In: Gyáni Gábor (szerk.): *Az egyesített főváros: Pest, Buda, Óbuda.* Budapest, Városháza, 1998. 299–350., illetve *Nagy-budapesti nagyvasúti pályaudvarok rendezése a budapest városfejlesztési programmjával összefüggésben. Tanulmány és műszaki leírás a magyar királyi államvasutak vázlatos történetéhez.* Budapest, k.n. 1940.

Feketeházy János tervei alapján készült. A vasszerkezetet a MÁVAG, a villanyvilágítást a Ganz gyár készítette. A lakatosmunkák Jungfer Gyula műhelyében, az öntöttvas elemek Oetl Antal gyárában készültek. A cölöpalapozást, az ács- és épületasztalosmunkákat Gregersen Gudbrand vállalkozása kivitelezte, de a munka kivételesen nehéznek bizonyult.[81] Az eredetileg tervezett 11 méteres cölöpök helyett 15 métereseket kellett leverni, és jóval többet, mint amire számítottak. Így a próbacölöpözés fejeződött be akkorra, amikor az egész cölöpözés határideje letelt. A sürgetésre a Gregersen vállalta az éjjel-nappali munkavégzést, de természetesen felárért. Ezáltal a költségek az eredetinek a másfélszeresére emelkedtek. Természetesen a műszaki tanács Gregersenék ajánlatát sokallotta, és annak elfogadása helyett a biztonsági feltételeken enyhítettek: *Ahelyett, hogy egy 1,6 m magasságról leeső 7,5 métermázsa sulyok 100 ütésére a földbe való további behatolás csak 3 cm-t tesz, csak addig veressenek, míg 100 ütésre a behatolás 10 cm-t tesz*.[82]

A Sugár út kialakítása

Terézváros fő utcája a XIX. századig a Király utca volt, ez kötötte össze a Belvárost a külsőbb területekkel és a Városligettel. Bár a Király utcán még villamos is közlekedett, keskeny vonalvezetése miatt a század közepére már nem volt képes a megnövekedett forgalom kiszolgálására. A problémák orvoslására vetette fel gróf Andrássy Gyula miniszterelnök egy új sugárút építésének tervét. 1870 decemberében a képviselőház rábólintott a tervekre, és az 1870: LX. törvénycikkben a Sugárút építésével kapcsolatban a terület megszerzésére és kiépítésére 6,7 millió koronát, a kisajátításokra pedig további 9,7 millió koronát szavazott meg. Az eredeti tervek szerint a Sugár úti épületeknek 1872-től 5 éven belül el kellett készülniük, a környező utcák házainak felhúzására 10 évet szántak. Az épületek tervezésével többek között

[81] *Vasárnapi Ujság*, 1884. augusztus 27.
[82] *Sínek Világa*. A Magyar Államvasutak Zrt. pálya és hídszakmai folyóirata, 1998. 2. különszám.
Ld. még: Wittenbarth Győző: *Budapest nagyvasúti pályaudvarainak végleges elhelyezése*. In: *Városi Szemle* 19. 1933. 3. 320-374.

Ybl Miklóst és Linczbauer Istvánt bízták meg. Az utat fakocka-burkolattal látták el, a több tízezer fakocka egy része pedig a Gregersen-gyárban készült, és 1876-ban már járható állapotban volt a Sugárút.[83] A budapesti utak fakockákkal való burkolásának tekintetében egyébként is a Gregersen-cég a főváros egyik fő kivitelezőjének számított, a korabeli szaklapokban közölt hírek szerint a Neuschloss-vállalat és a már említett (szintén ferencvárosi telephellyel rendelkező) Rüttgers Guido mellett a legtöbb útburkolással kapcsolatos megbízást ők kapták, így például a Ferenc József híd bükkfakocka burkolatát is tőlük rendelte meg a fővállalkozó.[84]

A Bakáts téri templom

A Bakáts téren először 1822-ben épült katolikus templom, melyet már elkészültekor is ideiglenesnek szántak. Az épület az 1838. évi árvíz során súlyosan megrongálódott, s végül 1865-ben életveszélyesnek nyilvánították és bezárták. 1866-ban Pest város közgyűlése 50 ezer forintot ajánlott fel egy új, most már állandó templom építésére. Még ebben az évben háromtagú templomépítő bizottság alakult, mely tervpályázatot hirdetett a templom építésére és adománygyűjtő munkába fogott. A nagy vállalkozás védnöke Erzsébet királyné lett, aki szinte azonnal elfogadta a felkérést. A bizottság végül Ybl terve mellett döntött, az alapozó munka pedig 1867-ben megkezdődhetett. Az elkészült templomot végül 1879. április 24-én, Ferenc József és Erzsébet királyné házasságának 25. évfordulóján szentelték fel. A templom belső díszítése, mely 1877-ben kezdődött, a kor legkiválóbb festőművészei, szobrászai, iparművészei és iparosai – Lotz Károly, Than Mór, Fessler Leó, Stróbl Alajos, Ferenczi Béni, Stornó Ferenc, Jungfer Gyula, Szász Gyula, Scholz Róbert,

83 *A Sugárút beburkolása annak egész hosszában ma, augusztus 23-án befejeztetett*. *Pesti Napló* 1876. augusztus 24. A burkolási technikák fejlődésére vonatkozóan a Magyar Mérnök és Építészegylet Közlönye szolgál kiváló forrásként, mert szinte minden évfolyamban több szakcikk is foglalkozott a Sugár út burkolásának problematikájával. Mihályfi József*: Budapest útborkalatainak története* (1904, 38. oldal) című írása is az impregnált fakocka használhatóságával foglalkozik, de Edvi Illés Aladár: *Budapest Műszaki Útmutatója* vagy Siklóssy László: *Így épült Budapest* is foglalkozik a Sugárút burkolásával. Részletesen: Medveczki Ágnes: A millenniumi földalatti vasút - A Sugár út építése és viták tömegközlekedéséről In: *A Közlekedési Múzeum Közleményei 4*. Budapest, 1975. 6-10.

84 *Erdészeti Lapok*, 1898. március, 342-343.

Thék András, Schlick Ignác – közreműködésével folyt. Gregersen a templom állványozási munkálatait és a torony faszerkezeti alapozását kivitelezte.[85]

Az Országos Általános Kiállítás

1885-ben került megrendezésre a pesti Városligetben az Országos Általános Kiállítás, közismert nevén az Iparkiállítás. A kiállításon minden olyan termék megjelenhetett, amely a *magyar korona alatt termeltetik, vagy lényeges részei ebben előállíttatnak.* A pótkiállításokkal együtt végül mintegy 200 külföldi cég is bemutatkozhatott. A kiállítás alatt a bemutatók mellett több nemzetközi kongresszust is tartottak. Helyet kaptak így az agrár, a bányászati, kohászati és földtani egyesületek találkozói. A kiállítás 1885. május 2-án, Rudolf trónörökös védnökségével nyílt meg 270 000 négyzetméteren, a hivatalos katalógus szerint 600 kiállítóval. Köztük olyan jelentős termékek kerültek bemutatásra, mint a Ganz-gyár híres vasúti kereke és transzformátorrendszere, Mechwart-gépek, Eisele József kazánjai és a Höcker testvérek gőzgépei. De sikert arattak az újdonságnak számító Tonet bútorok és az Egger Béla és Társa cég izzólámpái. Méltán nevezték az Általános Kiállítást szervezés és színvonala alapján az 1896-os Millenniumi Kiállítás főpróbájának. A főváros tervpályázatot írt ki a kiállítás épületeinek megépítésére. A Gregersen-cég nyerte el a jogot az Iparcsarnok felépítésére, de a kiállítási a pavilonok és épületek mintegy egyharmadát is ők készíthették, közülük több megérte az 1896-os Ezredévi kiállítást is.[86] A *Vasárnapi Ujság* című közművelődési hetilap folyamatosan figyelemmel kísérte a kiállításon történteket, és külön-külön bemutatta az egyes hazai kiállító cégeket is. A Gregersen építő vállalattal részletesen foglalkoztak, igen kedvező képet festve a cégről és tulajdonosáról.[87]

[85] Kurtz Vilmos: *A Budapest-Ferenczvárosi Római Kath. Plébániatemplom. Történeti vázlat.* Budapest, k.n. 1879. 52.
[86] *Vasárnapi Ujság*, 1883. december 9. (16. sz. melléklet, 226.)
[87] *Vasárnapi Ujság*, 1885, 25. szám (17. sz. melléklet, 228.)

Az Ezredéves Kiállítás

Az 1885. évi kiállítás főpróbája volt az 1896. évinek, és a cég olyan sikeresen szerepelt az előbbin, hogy szinte természetes volt a nagy millenniumi seregszemle építési munkálataiban való részvétel. A kiállítási területen összesen 15 nagyobb méretű építményt kiviteleztek, köztük a II. főbejáró kapuját, a Vas és Fémépítő Ipar Csarnokát, a Közös Hadsereg Kiállító Csarnokát, Hubert József és Francois Ferenc pezsgőpavilonját, valamint az Iparcsarnok kibővített változatát.[88] A cég hírnevét az is jelezte, hogy Gregersen Nils bekerült a kiállítást előkészítő bizottság építész tagozatába is.

Az Országház

A függetlenségét a dualisztikus berendezkedéssel részben visszanyerő magyar államiságot kifejező új parlament felépítéséről az országgyűlés 1880-ban alkotott törvényt. Ez alapján hirdettek tervpályázatot 1881-ben. A győztes végül Steindl Imre terve lett. Az országház építkezéshez feltételül szabták, hogy kizárólag hazai építőanyagokat használjanak fel. Az építkezés 1885-től 1904-ig tartott. Gregersen Gudbrand vállalata az ablakok és ajtók elkészítésének feladatát nyerte el, mely tekintve az épület nagyságát, és szobák és termek számát (több mint 200), ugyanakkora kihívást jelenthetett, mint amekkora megtiszteltetést.[89] Fontosnak tartom itt megjegyezni, hogy a Gregersen név ebben a tekintetben sem volt ismeretlen, mert a Sándor utcai képviselőház évenkénti karbantartási munkálatainál az épületasztalossági és ácsmunkákat ő kivitelezte, 1877 és 1882 között.[90] Még egy

[88] *A kiállításon az alábbi munkákat végezte a Gregersen cég: Iparcsarnok kibővítése, a régi festése és javítása, Igazságügyi csarnok, Gyermek-nevelésügy csarnoka, Mentők csarnoka, Dohányjövedék csarnoka, Erdészeti pótcsarnok, Szab. osztr. -magyar államvasut-társaság bányái és hutái, Vas, fém és építő-iparcsarnok. Közös hadsereg kiállítása, Fő-épület, Közös hadsereg közegészségügyi pavilon, Közös hadsereg tűzőrségi pavilon, Házi ipar, Hubert József pezsgőpavilonja, Francois pezsgőpavilonja, II. főbejáró*. Bálint Zoltán: *Az Ezredéves kiállítás architektúrája*. 1897, Budapest, 43-47.

[89] *Főrendiházi irományok*, 1892. XIV. kötet. Budapest, Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság, 1895. 618-676.

[90] *Főrendiházi irományok*, 1892. XIV. kötet. 618-676.

érdekességet kell a parlament épületének munkálataival kapcsolatban kiemelni. Valószínűleg az Országház monumentalitása, méretei és ezzel összefüggésben a munkák volumene magyarázza, hogy az épületasztalossági feladatokkal nem egyetlen céget, hanem több, egyébként konkurens vállalkozást bíztak meg. A Gregersenek mellett Neuschloss Ödön és Marcell, Michl Alajos, Csepreghy János és Ehrlich Miklós vállalkozásai kivitelezték a munkát, összesen 367 ezer forint értékben.[91]

A Szépművészeti Múzeum

A Nemzeti Múzeum Képtárának, az Országos Képtár anyagának és a bécsi gyűjtemények egyesítését az 1896. évi VIII. tc. írta elő, amely a múzeum létesítésére 3,2 millió forintot irányzott elő. A 12 ezer négyzetméteres telket, ahol korábban a Feszty-körkép állott, a főváros ingyen adta. Az épületre 1898-ban kiírt pályázatot ugyan Petz Samu nyerte, a munkálatok két évvel később mégis a második helyezett Schickedanz Albert és Hercog Fülöp Ferenc tervei alapján kezdődtek, mivel ők a főbejáratot a Hősök terére helyezték. A múzeumot 1906. december 6-án nyitották meg a közönség előtt. Európa legkorszerűbb képtárának mondták. Gregersen itt is az ajtók és ablakok, valamint kisebb asztalosipari munkák kivitelezésére kapott megbízást.[92]

A Klotild paloták

A késő eklektikus ikerpaloták Koburg Klotild Mária Amália főheccegasszony, József főherceg felesége megbízása alapján 1902-ben készültek el, Korb Flóris és Giergl Kálmán tervei alapján. Gregersen cége az asztalosmunkákat nyerte el és kivitelezte.[93]

---

[91] *Főrendiházi irományok*, 1892. XIV. kötet, 618-676. Ld. még: Vámos Lovay Zsuzsanna: *Endre Thék and the design of the prime minister's study in the Hungarian parliament.* In: *Ars Decorativa 18*. Budapest, Budapest Museum of Applied Arts, 1999. 77-93.

[92] *Magyar Mérnök-és Építész Egylet Közlönye*, 1907. 332.

[93] *Vállalkozók Lapja*, 1900. május, 3.

Nem sikerült győzniük ugyan, de mindenképpen fontos megemlíteni, hogy a cég a Ferenc József hídra kiírt versenyen is részt vett, és sikeresen szerepelt. Az 1893-ban meghirdetett pályázaton a Schmal Lajos építésszel közös pályamű a harmadik díjat érdemelte ki sőt, bizonyos elemeit a Feketházy János által készített győztes munka megvalósításánál fel is használták, a híd pesti felhajtóinak kivitelezésével pedig végül a Gregersen-céget bízták meg.[94]

Hazánkban olyan építészek határozták meg a középületek és bérpaloták arculatát, s így egyben a nagyvárosok képét is, mint Ybl Miklós, Schikedanz Albert, Schulek Frigyes, Steindl Imre, Feszl Frigyes, Hauszmann Alajos, Pecz Samu. A fővárosban emelt állami, vagy fővárosi használatban lévő középületek, templomok szinte kivétel nélkül az ő, a historizmus és eklektika jegyében készült terveik alapján születtek meg. Gregersen Gudbrand pedig szinte mindegyik vezető építésszel munkakapcsolatba került, hiszen például a Mátyás templom rekonstrukciójánál Schulek Frigyessel, a Magyar Országos Központi Takarékpénztár, vagy éppen a Bakáts téri templom építésénél Ybl Miklóssal, az Országház munkálatainál Steindl Imrével, a Szépművészeti Múzeum építésénél Schikedanz Alberttel kellett egyeztetnie a famunkálatok kivitelezésénél.[95]

Hogy mekkora hatással lehetett Gregersenre a kor eklektikus stílusirányzata és azok az építészek, akikkel munkakapcsolatban állt, jól bizonyítja saját Lónyay utcai otthona is, melyet neoreneszánsz stílusban terveztetett és épített meg, valamint azok a kisebb tervezői munkák, melyeket ő maga készített.[96]

A Margitsziget partfeltöltési munkálataira már nem az alapító életében került sor, s ez egyben az egyik olyan eset, amelynél a korrupció gyanújának árnyéka vetődött a cégre. 1908-ban a magyar állam az évi XLVIII. törvény alapján vette meg a szigetet József nádor ükunokájától – József Ágost főherceg, tábornagytól – és átadta a Fővárosi Közmunkák Tanácsának. A Fővárosi Pénzalap a sziget bérleti jogát 1913.

[94] *Vasárnapi Ujság* 1893.
[95] Bővebben: Moravánszky Ákos: *Építészet az Osztrák–Magyar Monarchiában*. Budapest, Corvina, 1988.
[96] A tervek részletes felsorolása a mellékletben olvasható (18. sz. melléklet, 230.).

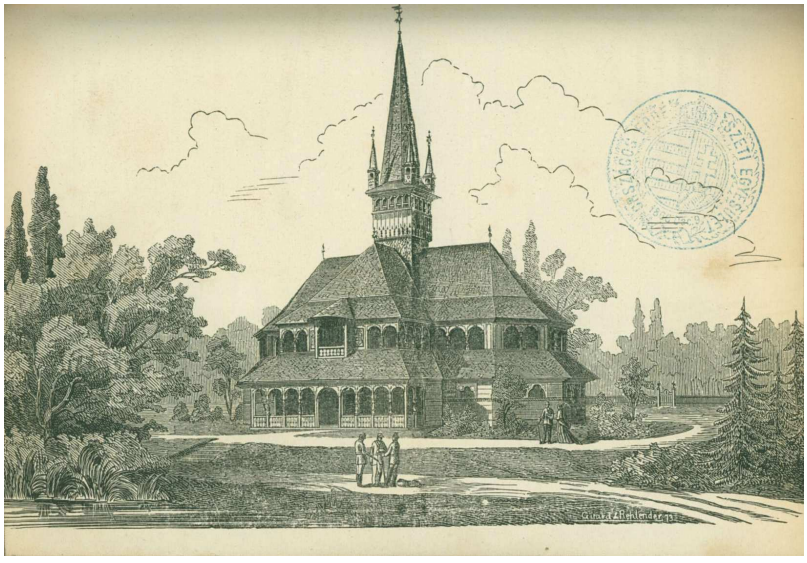
január elsejétől a Szent Margitsziget Gyógyfürdő Rt.-re ruházta rá.[97] 1913. január 20-án került nyilvánosságra, hogy a sziget feltöltési munkálataival kapcsolatban tartott versenytárgyaláson a Gregersen G. és Fiai cég által benyújtott ajánlatot fogadták el. A korabeli sajtó szerint Gregersenéket már az árlejtés közben a Közmunkatanácsnak a Margitsziget Rt.-ben delegált két tagja a konkurens ajánlatokról részletesen tájékoztatta. Ezért Gregersenékkel szemben a Margitsziget Rt. 25 ezer korona garantált külön hasznot kötött ki. Az a hír is napvilágot látott, hogy a Gregersenek partfeltöltési ajánlata összegszerűleg eredetileg a harmadik volt, s a megbízást ennek ellenére elnyerték.[98] Akárhogyan történt is, a partfeltöltési munkát a cég határidőre teljesítette, a Gyógyfürdő Rt. pedig elfogadhatónak ítélte.

[97] Bardóczi Sándor (szerk.): *A Margitsziget stratégiai terve.* Budapest, Főkert Zrt, 2008. 55.

[98] Gyalay Mihály – Szekeres József: *A Szent Margitsziget Gyógyfürdő Részvénytársaság története* In: *Tanulmányok Budapest Múltjából*, Budapest, Budapest Történeti Múzeum, 1991. 115-172. A tanulmány írói egyértelműen visszaélést láttak a sajtóhírek és a Gyógyfürdő Rt. közgyűlési jegyzőkönyveinek vizsgálata alapján. Sem polgári, sem büntetőjogi per nem indult az ügyben, de a korrupció lehetőségét természetesen nem lehet kizárni. Ld még: Gál Éva: *Margitsziget. Budapest*. Budapest, Fővárosi Önkormányzat Főpolgármesteri Hivatal, 2000.

I. 4. A Gregersen cég további munkái

Gregersen első jelentősebb határon túli megbízatása az 1873-as bécsi világkiállításhoz kapcsolódott. A kiállítás egyébként a magyar politikai elit számára rendkívüli lehetőséget adott arra, hogy az 1867-es kiegyezést követő politikai helyzetben hazánkat jelentős államként mutassa be. A reprezentációt az Országos Állami Kiállítási Bizottság határozta meg. Az Osztrák–Magyar Monarchia fővárosában megrendezett bemutatón Magyarország meghívott vendégként szerepelt, az osztrákoktól elkülönülve, önálló pavilonokban a nemzet függetlenségét, fejlettségét és egyben néhány jellegzetességét próbálták hangsúlyozni, s országunk népei a „magyar arculat” szellemében állították ki a különféle érdekesnek vélt tárgyakat. A fedett helyet igénylő tárgyak befogadására épített erdészeti pavilont Koch építész terve szerint építette Gregersen. Az épület az eredeti elképzelés szerint a magyar korona tartományaiból kiállítandó erdőtermények adott otthont és lehetőséget a megtekintésre.[99]

Az erdészeti pavilon a bécsi kiállításon, fametszet,
Erdészeti Lapok, 1873. 5., 220.

[99] Bedő Albert: *A bécsi nemzetközi kiállításról.* In: *Erdészeti Lapok* 1873. május, 218-221.

Gregersen Gudbrand, illetve az általa vezetett vállalat az 1880-as évek végére már képes volt arra, hogy szinte minden építőipari tevékenységet a tervezéstől a kivitelezésig ellásson. Magyarországi és nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedően sok vállalkozásban vett részt a cég, köszönhetően annak, hogy az éppen befejezett munka után befolyó haszon nagy részét mindig egy következő feladat megvalósítására fordították.

A munkák között kiemelt fontosságúnak bizonyultak a katonai létesítmények. Az első ilyen típusú megbízást 1876-ban sikerült elnyerni. A közös hadügyminisztérium úgy döntött, hogy az ország különböző területein sátortáborokat építtet, melyeket hadgyakorlatok alkalmával használnak majd. Az első tábor helyszínéül egy Kassa melletti területet jelöltek ki. A tábor olyan gyorsasággal és minőségben készült el, hogy a magyar kormány oklevélben köszönte meg Gregersennek.[100] 1887-ben Nyitra közelébe terveztek katonai tábort, ismét a Gregersen-cég kapta a megbízást, s a munka újra a megrendelő elégedettségét váltotta ki. Erről a munkáról és a táborról részletes képet kaphatunk, mert a korabeli sajtó megemlékezett róla.[101]

1879. március 11-én a Szeged városát elöntötte a megáradt Tisza, 5585 ház omlott össze, 151 ember lelte halálát a szerencsétlenség során. Az újjáépítési munkálatokban a Gregersen cég oroszlánrészt vállalt. Először az otthonukat vesztett lakosok számára fabarakkokat építettek az úgynevezett Népkert magaslatán. Ezekben a barakkokban összesen ezer ember nyert ideiglenes lakhelyet.[102] Ezt követően a vízmentesítést oldották meg pumpák segítségével, majd a feltöltési munkálatok nagy részét is Gregersen Gudbrand irányította. A talajfeltöltési munkálatokat 1880 júniusában kezdték meg, ezzel egyidőben a körtöltés építéséhez és a körutak kialakításához is hozzáláttak.[103] A feltöltési talajanyagot Szőregről, Szentmihályfalváról és más környező településekről is vasúton szállították. Gregersen 180 nap alatt teljesítette a vállalt feladatot, ez alatt az idő alatt 16 millió köbméter

[100] MOL K szekció, *Minisztertanácsi jegyzőkönyvek*, 1876.október 20.
[101] *Vasárnapi Ujság*, 1887. szeptember 11. (19. sz. melléklet, 232.)
[102] Bátyai Jenőné: *A liget.* In: *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve*. Szeged, Móra Ferenc Múzeum, 1999, 122.
[103] MOL K szekció, Közmunka-és Közlekedésügyi Minisztérium iratai, 1882-4-3141.

földet használva fel, ami óriási teljesítménynek számított. Naponként 2000 kubikost, 700 napszámost 160 lovaskocsit, 84 nyitott vagont és négy mozdonyt alkalmazott.[104] A munkálatokat először személyesen ő, majd testvére, Peter (Péter) irányította, aki még 1880-ban irodát is nyitott Szegeden, mely a vállalatot a felújítási munkálatokon túl is képviselte. 1882-ben már Gregersen harmadik fia, Nils volt a munkálatok irányítója, Peter ugyanis visszatelepült Norvégiába. Érdekes momentum ugyanakkor, hogy Nils fia mellé a családfő Gusztáv nevű testvérét is Szegedre küldte, talán túl fiatalnak tartotta ahhoz fiát, hogy egy ekkora munkát teljesen egyedül felügyeljen. A szegedi állandó vasúti híd újjáépítését, az alépítmények kivitelezését is a cég kezdte, de a munkálatok során tetemes veszteség érte és a végén kénytelen volt a cégvezető a munkát megosztani más vállalkozókkal.[105] A szegedi árvíz okozta károk elhárításában való közreműködése után lett Gregersen Gudbrand neve országosan ismert, s itteni munkája elismeréseként kapta nemesi címét.[106] Irodalomtörténeti kapcsolódása is van a Gregersen-cég szegedi munkálatainak. Mikszáth Kálmán ebben az időben Szegeden élt és a *Szegedi Napló* munkatársaként gyakorta tudósított az árvízi helyzetről, az újjáépítésről. Pontosabban fogalmazva tárcákat írt, méghozzá elég vitriolos tárcákat, melyekben visszaélésekről, panamákról, illetve azok gyanújáról írt. Az egyik írásában Gregersen Gudbrand név szerint is megjelenik, méghozzá pozitív példaként, mint aki az elvállalt munkát annak rendje s módja szerint elvégzi, nem úgy, mint a cikk voltaképpeni főszereplője, egy bizonyos pesti vállalkozó, aki pályáztatás nélkül kapja

[104] Gregersen cégének munkálatairól lásd: *Reizner János: Szeged története* I. kötet, Szeged, Szeged Szab. Kir. Város Közössége, 1900. 233.
Ujlaki Antal: *Tisza Lajos és Szeged*. Szeged, Endrényi Lajos kny., 1910.
Szabóné Mozgay Erzsébet: *Szeged árvíz katasztrófája, 1879. március 12*. Szeged, Schwarz Jenő kiadása, 1929.
Tóth Béla. *A szegedi nagyárvíz képeskönyve*. Szeged, Szeged Megyei Városi Tanács, 1979. 223.
Bálint Sándor: *Szeged városa*. Szeged, Lazi Könyvkiadó, 2003. 178.

[105] A *Vasárnapi Ujság* 1882. december 12-i száma számol be az újjáépítés aktuális állásáról és arról, hogy Gregersenék a hídépítés során veszteségük miatt a kivitelezéstől visszaléptek. A cikk teljes szövege a mellékletben olvasható. (20. sz. melléklet, 233.)

[106] A nemesi oklevél részlete a mellékletben olvasható. (21. sz. melléklet, 235.). A szegedi árvízi emlékmű emlékkövei között szerepel egy, amely Gregersen Gudbrand tevékenységét őrzi. Ld még: Péter László: *Árvízi emlékek Szegeden*. Bába Kiadó, Szeged, 2008.

meg a munkát, ki tudja, hány szegedi vállalkozó elől véve el a megélhetés lehetőségét.[107]

A vasúthálózat folyamatos fejlődése mellett a tengeren bonyolódó áruforgalom az I. világháborúig az osztrák-magyar külkereskedelem fontos alkotóeleme maradt. A Monarchia egyik legfontosabb kikötőjének, a fiumeinek korszerűsítése a század végére vált aktuálissá.[108] A munkálatok kivitelezését a Gregersen G. és Fiai Építő Vállalat nyerte el Schwarcz Ármin építési vállalkozóval közösen. Hugó és Nils, Gudbrand két építészmérnök fia irányította a felújítást, s 1889–1892 között elkészült a világ akkori legnagyobb faszerkezetű kikötője. A munkálatokkal a kormány és a Kereskedelmi Minisztérium is annyira elégedett volt, hogy később már nem írtak ki pályázatot a kikötő további fejlesztésére, hanem megbízást adtak a társas vállalkozóknak a munka folytatására.[109] Még 1914 és 1916 között is volt alkalmuk kikötőépítésre, az úgynevezett bergudi hajóépítő telepnek egy vihar során megrongálódott részét kellett újjáépíteni.[110] Nagyon érdekes fejleménynek tartom, hogy a közös vállalkozás sikerén felbuzdulva a két családi cég egy egészen más profilú vállalkozásba is belefogott Fiumében: konzervgyárat alapítottak 1907-ben. Ekkor már a cégek vezetői Gregersen Nils és Schwarcz Mihály voltak, az ő kézjegyükkel ellátott szerződés maradt fenn a levéltárban.[111] A halászatra épített konzerviparra nem véletlenül eshetett a választás, egyrészt a magyar tengeri halászat egyedül itt folyt nagy volumenben, másrészt Magyarországon legkorábban Fiumében alapítottak konzervgyárat (1861-ben), itt tehát viszonylag jelentős tapasztalatokkal

---

[107] Mikszáth Kálmán: *A kidobott pénz*. In: *Szegedi Napló* 1881. november 16. (22. sz. melléklet, 236.)

[108] *Ez az ujabb munkasorozat az 1889-94. években hajtatott végre a Gregersen G. és fiai és zimonyi Schwarcz Ármin és fia társvállalkozók által mintegy 5 1/2 millió forint költséggel. Ezen idő alatt kiépült a fakikötő (melyet 1892. az akkor elhunyt kereskedelmi miniszter emlékére Baross Gábor-fakikötőnek neveztek el). Ez egy 400 m. hosszu hullámgát és két (egyenkint 65 m. hosszu) zárgát által védett, mintegy 6,5 hektár terjedelmü (360 m. hosszu és 180 m. széles) vizmedencéből, egy 100 m. hosszu moloból és a megfelelő rakodópartokból áll s a nagy kikötővel a Mária Terézia-hullámgát tövének átvágása által létesített 18 m. széles csatornával van összekötve. Ezen fakikötővel kapcsolatban a farakodóhelyek kibővítése céljából feltöltetett a Recsinán tul levő u. n. Brajdicán 45000 m2-nyi terület mintegy 200000 frt külön költséggel*. Bokor József (központi szerk.): Pallas Nagylexikona, Fiume szócikk, VII. kötet, Budapest, 1897.

[109] MOL Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1900. 03.07. (23. sz. melléklet, 238.)

[110] Zsigmond Gábor: *A magyar kereskedelmi tengerészet az első világháborúban*. Phd értekezés. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem. Kossuth Lajos Hadtudományi Kar. Hadtudományi Doktori Iskola, 2011. 97.

[111] Charmant Oszkár közjegyző iratai - BFL - VII.193. 1907–920 (24. sz. melléklet, 241.)

rendelkezett ez az iparág.[112] Külön említést érdemel az az adat, mely szerint a Gregersen és Fiai Építővállalat már 1891-től rendelkezett tengeri gőzhajózási engedéllyel.[113] A vállalkozás volumenére jellemző, hogy a halászatot összesen 11 hajóval kezdték meg, ezek között volt olyan vontatóhajó, mely már a kikötőépítéskor is a Gregersen–Schwarcz cég tulajdona volt, és volt olyan, melyet külön az ő megrendelésükre építettek.[114] A halászatra épült konzervgyár több mint egy évtizedig prosperált, és csupán a világháborús helyzet, majd a magyar tengerpart megszűnte okozta a közös vállalat végét. Már 1915 őszén a haditengerészet három halászdereglyéjüket lefoglalta, hogy hadi célra használják fel azokat.[115] Ez már önmagában is havi 15 ezer koronás kárt okozott a cégnek, majd hamarosan 5 újabb hajójukat vették el. Ezek közül négy 25 tonnás halászhajó, egy pedig egy 100 tonnás teherhajó volt.[116] Zimonyi Schwarcz Ármin alakja egyébként azért is érdekes, mert hasonlóságokat mutat Gregersenével. A vallásos zsidó családból származó vállalkozó főképpen vasútépítési munkálatokban vett részt már 1847-ben, ő is részt vett a szabadságharcban, honvédfőhadnagyi rangig jutott. Az 1860-as évek végétől olykor alvállalkozóként, máskor fővállalkozóként, de szívesen próbálta ki magát az építési ipar más területein is. A híres bártfai gyógyfürdő felújítása az ő nevéhez fűződik, s mintegy két évtizedig az üzemeltetéssel is megpróbálkozott.[117] A fiumei kikötő és a halfeldolgozó üzem is ezt a vállalkozó szellemet példázza. Személye kevéssé ismert, de annál fontosabb a hazai építőipar történetében.[118]

---

[112] 1907. július 3. HU BFL - VII.193 - 1907 - 764

[113] Gonda Béla: *A magyar tengerészet és a fiumei kikötő.* Budapest, Pátria Nyomda, 1906. 124. A kikötő építéséről ld. még: Popp József. *A fiumei kikötő*. Budapest, Hornyánszky Nyomda, 1908.

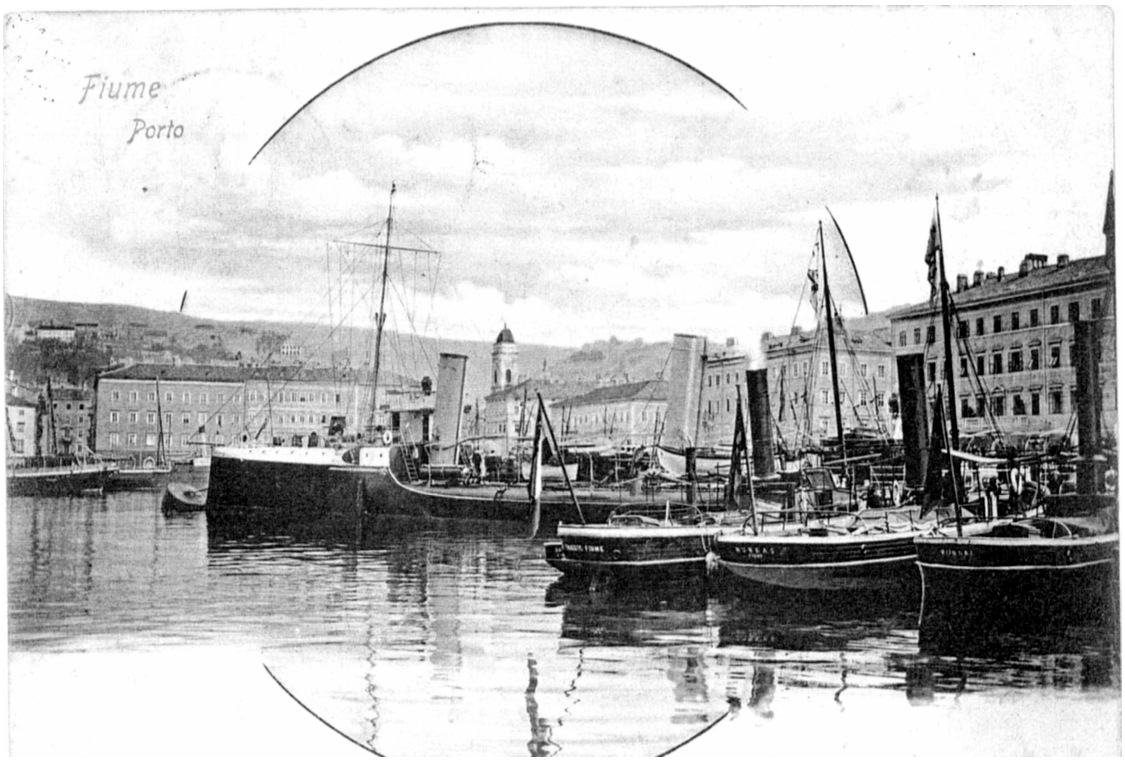
[114] *Magyar Tengerészeti Évkönyve az 1915-ik évre.* Fiume Magyar Királyi Tengerészeti Hatóság, 1916. 340. A kereskedelmi hajók lajstromában a következő hajókkal rendelkezett a vállalat: Csikós (1884-1918), Fiume (1881-1915), Guido (1890-1907), Ilona (1890-1915), Magyar (1880-1897), Munkás (1880-1915), Norino (1889- 1891), Pescatore (1907-1914), Ponsal (1880-1914), Trieste 1890-1912), Zéta (1889-1892) – a kezdő dátum a hajó építésének időpontja

[115] Zsigmond Gábor, 156.

[116] Zsigmond Gábor, 190.

[117] *Vasárnapi Ujság*, 1895. június 30. A fürdővel és Schwarcz Árminnal kapcsolatban közölt cikk szövege a mellékletben olvasható. Az általa felújított fürdőben egyébként Erzsébet királyné is pihent 1893-ban.

[118] Dienes Istvánné: *Zimonyi Schwarcz Ármin vasútépítő mérnök élete és munkássága*. In: *A Közlekedési Múzeum évkönyve 5*. 1979-1980. 265-295.

A Gregersen–Schwarcz-cég Trieste, Munkás és Ponsal nevű hajói.
1910 körül készült képeslap, Horváth József tulajdona

Közvetlen kapcsolat ugyan nem fedezhető fel a kikötőépítés és egy abbáziai munka között, de e helyütt szükséges megemlíteni. 1894-ben a Gregersen-cég szerezte meg a megbízást a slatinai öbölben egy korszerű, új fürdőtelep kiépítésére. Már a következő az év júniusára elkészültek a munkával, a tengerparton kétszáz kabin és egy zenecsarnok várta a pihenni vágyókat.[119] A fürdőtelep építése, úgy vélem, azt igazolja, hogy a vállalat bárhol kapott vagy szerzett megbízást a Monarchia területén, megpróbálta „megvetni a lábát”, tehát újabb és újabb megbízatások után néztek a környéken. Ez a megállapítás természetesen a fiumei halfeldolgozó üzemmel kapcsolatban is érvényes, a slatinai munkálatok ténye eggyel több „bizonyíték”.

A Gregersen-cég az 1870-es évek végére már akkora forgalmat bonyolított, hogy egyre több nyersanyagra volt szüksége. Ebből a szempontból is jelentős fejlemény

[119] *Budapesti Hirlap*, 1895. május 20. 7

volt a balkáni erdőségek kiaknázásának lehetősége. 1879 júliusában az Osztrák-Magyar Monarchia hadserege az 1878-as berlini kongresszus döntésének megfelelően megszállta Bosznia–Hercegovinát és megkezdte az osztrák polgári rendszer kialakítását. Bár az osztrák-magyar megszálló erők gyorsan legyűrték a kezdeti fegyveres ellenállást, a feszültség fennmaradt az ország különböző részein, különösen Hercegovinában, és a muszlim lakosság tömeges emigrálását váltotta ki. A helyzet ezzel együtt viszonylag stabil maradt, ami képessé tette az osztrák-magyar hatóságokat társadalmi és igazgatási reformok keresztülvitelére. A kő- és faanyagban gazdag országrész iránt számos magyarországi nagyvállalkozó érdeklődést mutatott. A Gregersen-cég már az okkupáció évében két helyszínen is szerzett kivitelezési munkát, egy katonai barakktábor és egy erődítményépítés révén.[120] A helyszíni ismeretszerzést hamarosan újabb lépés követte. A Doboj melletti kis település, Zavidovič, megfelelőnek tűnt a nagy volumenű fakitermelés megvalósítására. A környék mintegy 41 ezer hektárnyi erdeje volt erre a biztosíték. Gregersen 1898-ban megalapította fűrészüzemét és fafeldolgozó gyárát. A gyár egyébként egészen a mai napig létezik, természetesen a tulajdonjog többször változott az elmúlt 100 év alatt. 1929-ben végül a jugoszláv állam nacionalizálta a gyárat és „Nasicka tvornica dd" néven működtette tovább. A titói rendszer idején is állami kézben működött, Krivaja Faipari Vállalat néven.[121]

1899-ben a cég fióktelepet nyitott Prágában, melynek vezetője az egyik fiú, Gregersen Ödön lett. A telep házakat épített, s részt vett a Károly és a Ferenc híd felújításában. 1903-ban, Ödön halálakor a telepet felszámolták.[122]

Miközben a jelentősnek mondható monarchiabeli megbízások folyamatosan érkeztek az 1880-as és 1890-es években, a vidéki megbízások is fontosak maradtak. Debrecent több középület munkálatai kötötték a családi vállalkozáshoz. 1885-ben felkérték Pecz Samut, a kor neves építészét, a neogótikus stílus kiváló művelőjét,

[120] BFL - VII.211 - 1879 - Mannheimer Ignác közjegyző iratai

[121] Milan Sasic: *Az erdőgazdaság és fafeldolgozás szervezeti fejlődése*. In: *Erdészeti lapok*, 1980, 373.

[122] Ennek az adatnak írásos bizonyítékával nem találkoztam, a leszármazottak elmondása alapján közlöm. A prágai Károly híd egyik pilonján azoknak a cégeknek, amelyek részt vettek a rekonstrukcióban, a neve emléktáblákon szerepel. A Gregegrsen család nemesi címere is ott található, mintegy bizonyítva a szóbeli közlés valóságtartalmát.

Debrecen új református templomának megtervezésére. A kivitelező a Gregersen-cég lett, méghozzá Pecz közbenjárására. A debreceni építőmesterek ajánlataival ugyanis elégedetlen volt, és arra kérte a város tanácsát, járuljanak hozzá, hogy a fővárosból kérjen fel kivitelezőt. A tanács beleegyezett, bár finoman érzékeltették Pecz Samuval, hogy jobban örültek volna helyi vállalkozónak.[123] 1886. június 26-án helyezték el a templom alapkövét. Az ünnepségen a vármegye és a város közéleti személyiségei, országgyűlési képviselők, így Thaly Kálmán is részt vett. Ennek a ténynek a későbbiekben lesz jelentősége, mert bizonyítja, hogy Thaly és Gregersen személyesen ismerték egymást.[124] Vörös tégla borítása miatt a debreceniek Verestemplomnak nevezték el az épületet.[125] A Kálvin tér 17. szám alatt álló Református Püspöki Hivatal 1888–89-ben épült Fischer Károly tervei szerint, a tervezésben részben a Gregersen-cég mérnökei is részt vettek, a kivitelezés teljes egészében Gregersen-munka volt. A debreceni királyi törvényszék palotájának építésében szintén fontos szerep jutott a vállalatnak. A Wágner Gyula tervezte épület faszerkezeti és ácsmunkáit kivitelezték.[126] Ezzel azonban nem ért véget a munkák sora a városban. Az 1867-ben alakult Magyar Dohányjövedék tevékenységének szélesítésére a Magyar Királyi Pénzügyminisztérium 1880-ban dohánygyár építését határozta el Debrecenben. A város vezetése a Pénzügyminisztérium kérésére 1880-ban 24 kataszteri hold földterületet engedett át a pénzügyi tárca javára. Az épületkomplexum több ütemben épült, végső változatát Fischer Károly tervei szerint a Gregersen-vállalat kivitelezésében nyerte el.[127] Még egy nevezetes épület kötődik a Gregersenekhez, az Arany Bika Szálloda, melynek táncterme kigyulladt, és az épület tetőszerkezete is megsérült 1892-ben. Az újjáépítést a cég kivitelezte, 3 hét alatt sikerült a munkát elvégezni.[128] Még ugyanebben az évben gyalogsági laktanya

[123] *Debreczen-Nagyváradi Értesítő*, 1886. február 14.
[124] Az ünnepségről a *Debreczen-Nagyváradi Értesítő* 1886. június 27-i száma tudósított részletesen
[125] Dercsényi Balázs (et al.): *Református templomok Magyarországon*. Budapest, Hegyi & Társa, 1992. 119.
[126] *Debreczen-Nagyváradi Értesítő*. 1894. november 25.
[127] *Debreczen-Nagyváradi Értesítő*, 1886. november 21.
[128] *Debreczen-Nagyváradi Értesítő*, 1892. augusztus 2.

építésébe fogott a honvédség, a cég pedig a kivitelezésért volt felelős: az ekkor már elhunyt Fischer Károly helyett testvére, Fischer Ágoston volt a munka vezetője.[129]

A külföldi szerepvállalások a századfordulón is jellemezték a Gregerseneket. Az 1900. évi párizsi világkiállításon a cég több jelentős elismerést is kapott. Az erdészeti kiállítás részlegében a céget ezüstéremmel jutalmazták, Cseh Lajos mérnököt bronzéremmel, Tilly Antal főpallért szintén bronzéremmel, Palkovich Nándor főmérnököt pedik elismerő oklevéllel tüntették ki; ők mindhárman az építővállalatot képviselték. Kiállítás készítéséért az egyik Gregersen fiú, Béla is kitüntetést kapott, ő azonban ekkor nem a családi vállalat, hanem a selmecbányai akadémia képviseletében lehetett Párizsban.[130] 1904-ben a St. Louis-ban rendezett világkiállításon nyert a vállalat egy ezüstérmet.[131]

A cég egyébként hazai iparművészeti versenyeken is rendszeresen részt vett. 1905-ben például szállodai szobaberendezésük második helyezést ért el az Iparművészeti Társulat által kiírt pályázaton.[132]

Gregersen Gudbrand halálának évében készült el a bécsi vadászkiállítás magyar pavilonja, a cég utolsó nagy presztízsmunkája, melyről a dinasztiaalapító még értesülhetett. Az első nemzetközi vadászkiállítás, melyet a korabeli sajtó világkiállításnak is titulált, 1910 szeptemberében nyílt meg a Práterben. A magyar vadgazdálkodást bemutató pavilont, egy vadászkastélyt, Fischer József építész tervei alapján a Gregersen cég kivitelezte.[133]

A középület-, vasút-, hídépítési megbízások mellett a folyami munkálatok is végig fontos részét képezték a cég működésének. A Bega Nagybecskerek és Temesvár közötti, mintegy 80 kilométer hosszú szakaszának hajózhatóvá tételére még az 1904. évi XIV. törvénycikk 5 millió koronát biztosított. A kotrást, valamint négy vízlépcső (Klekk, Ittebe, Magyarszentmárton és Románszentmihály települések

[129] *Debreczen-Nagyváradi Értesítő*, 1892. január 17.
[130] Erről bővebben a vele kapcsolatos külön fejezetben.
[131] *Magyar Iparművészet*, 1905. november, 350.
[132] Lyka Károly (szerk.): *Művészet*, 1905. január, 15-16.
[133] Süle Ágnes: *Jánszky Béla és a bécsi Első Nemzetközi Vadászati Kiállítás magyar pavilonja*. In: *Tanulmányok Bibó István 70. születésnapjára*. Budapest, CentrArt Egyesület, 2011. 159-168.

közelében) csegéző[134] műveinek alapozó-, föld-, kő- és falazó munkáit, a vízlépcsők melletti lakóházak és raktárak építését a Gregersen G. és Fiai cég végezte. A munkálatokat 1911. szeptember 21-én kezdte meg. Még ebben az évben elkészültek az épületek és a zsilip fő betontestének földkiemelő munkái a betonalap felső szintjéig. A szádfalak leverését és a cölöpözést 1912 tavaszán kezdték el. Júniusban már a felmenő falak betonozását végezték. A kőrakatok, kőhányások, továbbá a szárazon rakott és falazott rézsűburkolatok céljaira ifj. Luczenbacher Pál Szob melletti sághegyi bányájából fejtett, világosszürke, apró porfiros, tömött amfibol-biotit-andezit követ használtak, melyet uszályon szállítottak a beépítés helyére.[135] Ez utóbbi adat rögzítése csupán annyiban fontos, amennyiben bizonyítja, hogy az előző generációra visszavezethető viszony (nevezhetnénk akár „Luczenbacher-kapcsolatnak" is) még mintegy 60 év után is jól működött.

Az utolsó külföldi megbízás egyben a legtávolabbi is volt a cég központjától, az I. világháború hadieseményei azután meg is akasztották a befejezést. Mindenképpen meg kell azonban említeni, mert jelentőségében és presztízs szempontból is különös fontossága volt. A fiumei nagy kikötőépítési munka eredményezte a felkérést. A víz alatti építkezés ugyanis speciális szakértelmet igényelt, amikor pedig nagyszabású kikötőépítésről volt szó hazánkban, csak olyan vállalkozás jöhetett szóba, amelynek már jelentős tapasztalatai voltak ezen a téren. 1915-ben a szövetséges Törökország kérésére a konstantinápolyi tengeri kikötő korszerűsítésére kapott a Gregersen-cég felkérést. A másfél évig tartó munkálatok során vízügytörténeti szempontból fontos mérésekre is jutott idő: Weissmahr József a Műegyetem későbbi tanszékvezető tanára ekkor, még mint a vállalat mérnöke, a Boszporusz-csatornában és a Márvány-tenger partján is mélység- és sebességmérő készülékekkel folytatott kísérleteket, melyek eredményeit későbbi pályafutása során kamatoztatni tudta.[136]

[134] vízduzzasztó
[135] *Az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság Nemzetközi Építéstudományi Konferenciája.* Kolozsvár, 2003, 103-104.
[136] Fejér László–Lászlóffy Woldemár: *A hidrometria magyarországi fejlődése (1700–1945). Vízügyi Történeti Füzetek 13*. Budapest, Vízügyi Múzeum, Levéltár és Könyvgyűjtemény, 1986. 131.

Az utolsó kép Gregersen Gudbrandról, a szobi ház kertjében.
1910, Halmos Lászlóné Berkó Carmen hagyatékából

I. 5. A vállalat utóélete

1921-ben a Gregersen G. és Fiai Építővállalat tulajdonosai úgy döntöttek, felszámolják a céget. A döntés szinte törvényszerű volt, hiszen egyfelől a nagymennyiségű fára alapozott építővállalatnak a versailles-i békeszerződés értelmében megcsonkított Magyarországon nem voltak fatelepei, a faanyag behozatala is nagymértékben megnehezedett, másfelől az egész hazai építőipar is válságba került, az ország általános gazdasági helyzetének megfelelően. Sem megbízatás, sem alapanyag nem volt, így a vállalatot értelmetlen volt fenntartani. Gregersen Nils és testvérei úgy döntöttek, felszámolják a céget, az esetleges munkákat a felszámolás ideje alatt is elvégezhették, a hatalmas ingatlanvagyon apránként való eladása pedig jelentős bevétellel kecsegtetett.[137]

. Az ingatlaneladásokból származó első bevételek azonban már a felszámolást megelőző években is jellemzőek voltak a vállalat működésére. A nagy angyalföldi gyárkomplexum egy részét 1909-ben iskolaépítés céljára megvásárolta a főváros a cégtől. A vételár több mint 721 ezer korona volt.[138] A különböző forrásokból megismert adatok alapján kijelenthetjük, hogy ez volt a legnagyobb ingatlaneladásból származó bevétele a vállalatnak. Önmagában ez az összeg egyébként nem árul el sokat, ha azonban megnézzük, hogy a korszak néhány nagyobb beruházásánál mekkora pénzösszegeket használtak fel, s azt is, hogy közel ugyanennyi pénzért mit lehetett építeni, meghatározhatjuk a bevétel jelentőségét. Az Országház építésének (mint a korszak egyik legmonumentálisabb beruházásának) összköltsége 37 millió korona volt, az Erzsébet hídé 12 millió koronát tett ki, az 1906-ban elkészült losonci színház 50 ezer koronába került. Az angyalföldi telek vételárához leginkább közelítő

---

[137] *Jegyzőkönyv. Felvéve Budapesten 1921. évi december hó 20-án a Gregersen G. és Fiai cég felszámolása, illetve a cégvagyon felosztása tárgyában. Jelenlévők az alulírottak.* A jegyzőkönyv géppel írt másolatát Gregersen-Labossa György bocsátotta rendelkezésemre. (25. sz. melléklet, 243.)----------

[138] *Budapest Törvényhatósági Bizottsága Jegyzőkönyvei, 1909. 49.954/1909-VII. számú előterjesztés* (26. sz. melléklet, 246.)----------

beruházás a marosvásárhelyi városháza volt, mely mintegy 700 ezer korona költséggel készült el 1907-ben.[139]

A következő nagyobb ingatlaneladásból származó bevétel már az I. világháború kitörését követően keletkezett, ekkorra bizonyára érezhetően lecsökkent a megbízások száma, s bizonyára nem jött rosszkor a tranzakció. 1914-ben, amikor a főváros már évek óta napirenden tartotta a református főgimnázium új épületegyüttesének megépítését a Lónyay utca – Kinizsi utca sarkán, döntöttek arról, hogy a Kinizsi utcát, mely addig csupán az Üllői utat kötötte össze a Lónyay utcával, a Közraktár utcáig meghosszabbítják. A Gregersen-tulajdonban lévő telek kettévágásáért és az ott található épületek elbontásáért, valamint az így keletkezett új teleknek a főváros számára történő kisajátításáért a cég 22 ezer korona kárpótlást kapott.[140]

Az időrendben következő újabb ingatlan-bevételek ismét az angyalföldi részlegek elidegenítéséből keletkeztek. A felszámolás alatt álló cég 1922-ben lemondott a Kárpát utca mentén fekvő ingatlanairól a főváros javára, amely azonban ingyenes használatra visszaadta a vállalatnak azzal a feltétellel, hogy 15 éven belül felszámolja a faárugyárat és minden kiegészítő épületét. A meglehetősen bonyolult szerződés lehetővé tette a cégnek, hogy 15 évig bérbe adja az angyalföldi faárugyárat, így biztosítva bevételt a maga számára. [141]

Kétségtelenül nagy bevételt ígért a Nagyvásártelep építése és bővítése kapcsán a cégtől a főváros által megvásárolt Csont utcai, még 1884-ben vásárolt fatelep adásvétele.[142] A telep egy részét már 1916-ban megvásárolta egy olyan cég, mely pontosan azért alakult, hogy kihasználhassa a faárugyár adottságait. A *Fornérgyár és Keményfatermelő Rt.* a Gregersen-fatelep gyártósorokkal és gépekkel felszerelt részét vásárolta meg, a nyersfa árukészlet tárolására szolgáló telekrészt Gregersenék

[139] Pál Judit: *Városok, városkép a Székelyföldön a 18. század vége és a 20. század eleje között*. In: *Limes*. 2004. 1. sz. 31-47.----------

[140] *Budapest Törvényhatósági Bizottsága Jegyzőkönyvei*, 1914. 491. (27. sz. melléklet, 246.)

[141] *Budapest Törvényhatósági Bizottsága Jegyzőkönyvei*, 1923. 431. (28. sz. melléklet, 247.)

[142] *Budapest Törvényhatósági Bizottsága Jegyzőkönyvei*, 1940. 238. (29. sz. melléklet, 248.)

megtartották, s hogy jól tették, mintegy 10 évvel később bebizonyosodott.[143] 1932-től Budapest zöldség-gyümölcs elosztó központja a csepeli Dunaág és Soroksár között, a mai Rákóczi hídtól délre található Nagyvásártelep volt. Amikor elkészült, az ország legnagyobb fedett létesítményének számított. Építése azért vált szükségessé, mert a szintén IX. kerületi Központi Vásárcsarnok a XX. század elejére túlterheltté vált. Megoldást csak az jelentett, ha felépítenek egy nagyobb vásártelepet, mely kiszolgálja a fejlődő nagyváros igényeit. A Nagyvásártelepet 1932. november 18-án nyitották meg. Központi része, a nagycsarnok 247 méter hosszú és 42 méter széles volt. A csarnok belmagassága 17 méter, a pince belmagassága pedig 4 méter volt. A terveket Münnich Aladár készítette. A 10 ezer négyzetmétert is meghaladó épületben közel négyszáz kereskedő dolgozott. 1940-ben a főváros megvásárolta a Gregersen-cégtől az 1883-ban létesített Csont utcai fatelep másik, nagyobbik felét, hogy a Nagyvásártelepet továbbfejlessze és kiegészítse. A vételár 368 ezer pengő volt, ez pedig még az 1940-es viszonylatban is igen nagy összegnek számított.[144] Csak az összehasonlítás végett: a korszak legnagyobb építési projektuma, a Horthy Miklós (1933–1937) híd 105 millió pengőbe került.[145]

A család a vállalat felszámolásának ideje alatt nem csupán a meglévő ingatlanok eladásából tartotta fenn magát. Közös céget alapítottak, az ifjabb Gregersen Hugó által a Kinizsi utca 14. szám alatt tervezett garázs működtetésére. A Kinizsy Garázs Rt. 1928-ban alakult, igazgatóságának tagjai a második generációs Gregersen fiúk, Nils, Endre, Béla, valamint a lányok közül Anna volt. Rajtuk kívül még az ügyeket felügyelte Koderle Ödön, Gregersen Hermine fia, és Nils idősebb lánya, Astrid. Láthatjuk tehát, hogy apjuk példáját követték, amikor új vállalkozásba fogtak: a legmegbízhatóbb személyek a családtagok lehetnek. A garázs üzemeltetése sikeresnek mondható, 1930-ban például 168 ezer pengő volt a tiszta nyereség.[146]

---

[143] Kallós János (szerk.): *Gazdasági, Pénzügyi és Tőzsdei Kompasz* Budapest, Pesti Tőzsde Kiadó,1931, 307. ----------

[144] *Budapest Székesfőváros Törvényhatósági Bizottsága közgyűlési jegyzőkönyve*, 1940. június 5. 238.

[145] *Budapest Lexikon II*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993, 193.

[146] *Gazdasági, Pénzügyi és Tőzsdei Kompasz.* Budapest, 1931. 465.
A garázsépület egyébként a mai napig működik, bár jelenlegi tulajdonosa érvényes bontási engedéllyel rendelkezik.

A felszámolás alatt lévő vállalat helyzetét egy 1944-es és egy 1948-as adóbevallás segít feltérképezni az államosítás időszakát megelőzően. 1944. február 24-én Gregersen Nils adóbevallásában nyilatkozott személyes vagyonáról és a cég helyzetéről is. A Lónyay utca 29–31. szám alatt lévő ingatlanok utáni adója 6480 pengő, de megjegyzi, hogy a cég ennek a tízszeresét, tehát 64 800 pengőt fizet az ingatlanok után. A vállalat ezen kívül összesen 185 565 pengő ingatlanadót fizetett az összes fővárosi tulajdonuk után.[147] Gregersen Nils vagyona részét képezte ezen kívül 500 darab, a Kinizsy Garage Rt. által kibocsátott részvény, összesen 7500 pengő értékben, valamint a Komárom–Guta helyiérdekű vasút 52 ezer pengőnyi részvénye. A következő vagyoni becslés egyben az utolsó céggel kapcsolatos írásos összeállítás, 1948 januárjából maradt fenn. E szerint a Gregersen G. és Fiai Építővállalat vagyona a következő tételekből áll össze:

1.a Lónyay utca 29. számú telekkel és épülettel rendelkezik 48 700 forint értékben
2. a Lónyay utca 31. számú telekkel 2000 forint értékben
3. a Kinizsi utcai garázzsal 78 400 forint értékben
4. a Tisza utca 13. szám alatti fateleppel 86 880 forint értékben
5. a Komárom–Guta HÉV vonal 7104 darab részvénye 46 ezer forintot ért
6. 250 forint készpénzük.

Ez összesen 220 139 forint vagyont tett ki.[148] Ahogy a vagyonbevallásból is kiderül, a cég 1921 óta keresetszerű üzleti tevékenységet nem folytatott, úgynevezett csendes felszámolás alatt volt.

A további eseményeket néhány fennmaradt levél és a szintén hosszú életet megélt Gregersen Anna 1949-es adóbevallásából lehet rekonstruálni. Ez utóbbiban három budapesti és két szobi ingatlan társ- illetve önálló tulajdonosa, az ingatlanok összértéke 52 848 forint volt.[149] 1949. június 8-án kelt az a Vámosmikolán kiállított

[147] MOL P szekció 1437 – 19. tétel: A Gregersen család hagyatéki iratai
Ezek az ingatlanok a következők: 1. Lónyay és Közraktár utca között fekvő 37083 hrsz. alatt bejegyzett 147 négyszögöl alapterületű, a 37084 hrsz. alatt bejegyzett 1379 négyszögöl alapterületű, a 37085 hrsz. alatt bejegyzett 377 négyszögöl alapterületű, valamint 2. a Pannónia-Dráva-Vág utcák között fekvő 25621, 25626, 25581 hrsz. alatt bejegyzett, összesen 10 869 négyszögöl alapterületű telkek.

[148] MOL P szekció 1437 – 19. tétel: A Gregersen család hagyatéki iratai.

[149] MOL P szekció 1437 – 19. tétel: A Gregersen család hagyatéki iratai.

végzés, mely szerint a szobi telket és épületeket a Gregersen Anna nevére kiállított jelzálogjog alapján az államkincstár részére bekebelezik. Gregersen Anna fellebbezését elutasították. Másfél évvel később már az ingatlanok államosítására is sor került. A ferencvárosi és angyalföldi épületeket és fatelepeket elvették, a család több tagját pedig a többi nagypolgárnak és rendszerellenes elemnek nyilvánított budapestivel együtt kitelepítették.[150]

[150] Berkó Antalné Gregersen Astrid, Berkó Carmen (Boráros tér 2.), valamint Verebély Jenőné (Erkel u. 6.) jutott a kitelepítés sorsára. Lásd: Szántó András: *Az 1951-es budapesti kitelepítés.* In: Győri Péter (szerk.): *A város, a város társadalma, életforma-csoportok. Társadalomismereti szöveggyűjtemény* Budapest, Wesley János Lelkészképző Főiskola, 1996. 137–158.

II. A család

II. 1. A Gregersen család otthona Szobon és a Lónyay utcában

Gregersen Gudbrand két családi házzal rendelkezett. Már 1850-ben megszerezte azt a telket Szobon, ahol az első otthonát felépítette, melyet azután 1856-ban már kétszintessé bővített. Egészen 1875-ig, amíg a Lónyay utcai palota el nem készült, a család lakóhelye is itt volt. 1875 után a Gregersenek kétlaki életet éltek. Tavasztól őszig a szobi házban, az őszi és téli hónapokban pedig a ferencvárosi palotában laktak. Ez természetesen azt is jelentette, hogy két, meglehetősen különböző társadalmi közegben mozogtak, amint majd látni fogjuk, teljesen fesztelenül. Időrendben elsőként a szobi ház készült el, érdemes tehát először megismerkedni ezzel az épülettel.

A kapun belépve a látogató egy nagy előszobába jutott, melyből az utca fronton balra a cselédszoba, jobbra egy fürdőhelyiség és a fiúk szobája nyílt. Az előszobából a hátsó fronton még négy helyiségbe lehetett belépni: balra két vendégszoba, középen a cég irodája, jobbra pedig a cégvezető saját irodahelyisége helyezkedett el. Ez a beosztás Gregersen praktikus és egyszerűségre törekvő felfogását tükrözte. Az alsó szint inkább a munkahely tere volt és a személyzeté, illetve a fiúgyermekeké, míg a lányok szobája az emeleten kapott helyet.

Az emeleten az utca fronton a balszélső helyiség a konyha volt, mellette egy cselédszoba, majd a lépcsőfeljáró és előszoba következett, az előszobából nyílt (még mindig az utca fronton) az éléskamra, azután az emeleti fürdőszoba, a sort pedig Gregersen Gudbrand és felesége hálószobája zárta. A fürdőszoba megléte fontos, mert kifejezetten ritkaságszámba ment. A tisztálkodásnak külön helyet biztosító építkezés az 1860-as években szinte nem is létezett. Déznai Viktor: *A lakás fejlődése az utolsó 100 évben* című 1932-ben megjelent munkájában három időpontot hasonlított össze: 1830, 1880, 1930. 1830-ban a fürdőszoba és a saját WC ismeretlenek. 1880-ban már van minden lakáshoz külön WC, de a fürdőszoba még

ismeretlen.[151] A különböző lakásstatisztikai munkákban sem találni a XX. század előtti időszakból fürdőszobás lakásra vonatkozó adatot.[152] Az udvari fronton balról jobbra a lányok hálószobája, az ebédlő, majd a szalon helyezkedett el. Érdemesnek tartom kiemelni azt a norvégiai hagyományt, illetve elrendezési szokást, mi szerint többszintes lakóházakban a konyhát és ebédlőhelyiséget inkább az emeleten alakítják ki, mint a földszinten, az étel szaga így nem jut el a ház minden részébe.[153]

Külön épületben volt a mosókonyha és a vasalószoba. Volt helyiség a disznóölések számára is. A vízellátás céljából a gazdasági udvarban állt egy víztorony, ahová ló vontatta járgánnyal nyomták föl a vizet. A földszinten biliárdasztal állt, kártyaasztal pedig több helyen is várta a kikapcsolódni vágyó családtagokat és vendégeket. A szalonban versenyzongora is volt. A házat fával fűtötték, beépített cserépkályhákkal.

A szobi családi házat természetesen többször is felújították, átrendezték, a legutolsó állapotról 1943-ból, a Gregersen Endre halálakor felvett hagyatéki leltárból nyerhetünk pontos képet. Ekkor a földszinten a biliárdasztal önálló szobában, vagyis biliárdszobában kapott helyet, méghozzá jelentős felszereléssel. A dákók számából (24) arra következtethetünk, hogy gyakorta és nem is kevesen játszottak. Az egykori irodákból lakószobákat alakítottak ki, a földszinten összesen 8 szoba várta a családtagokat és vendégeket. Az emeleten annyi változás történt, hogy 3 cselédszoba volt már az eredeti 1 helyett, ami érthető is, hiszen egyszerűen a földszinti cselédszobákat már vendégszobákként használták, a cselédek tehát az emeleten kaptak ágyat.[154]

A házban dolgozó személyzet száma természetesen változott, a visszaemlékezések alapján a XIX. század végi helyzetet tudjuk csupán rekonstruálni, bár azt megkockáztatom, hogy az 1860-as és 70-es években kevesebben dolgozhattak a házban és a ház körül, illetve a birtokon. A ház személyzete három főből állt:

[151] Déznai Viktor: *A lakás fejlődése az utolsó 100 évben*, Budapest, k.n. 1932. 4.

[152] A *Budapest Székesfőváros Statisztikai Évkönyve* 1944-ben megjelent kiadásában például sem 1880-ból, sem 1900-ból nincs adat, csupán 1910-ből, ekkor 41 ezer fürdőszobás és 132 ezer fürdőszoba nélküli lakást tartottak számon (a főváros teljes lakásállománya 1910-ben 169 ezer volt).

[153] Ld: Vörös Károly: *Pesti emberek 100 évvel ezelőtt*. In: *Hétköznapok a polgári Magyarországon*. Budapest, MTA Törttududományi Intézet, 1997. 206–214.

[154] A hagyatéki leltár Gregersen Endre dr. hagyatéki iratanyagában található, BFL - VII.12.b - 1942

szakácsné, konyhalány, szobalány; ők a beépített padlástérben laktak.

A szobi családi ház a vasútállomás felől
1900 körül,, Berkó Carmen hagyatékából

A ház körüli kert díszkertre és veteményesre oszlott. Az elsőben gyep volt és virágágyak. Az 1930-as években Gregersen Endre szenvedélyéből fakadóan több mint ezer rózsató jelentette a virágoskertet. Ehhez a kertrészhez az idők folyamán még hozzácsatoltak egy területet a gazdasági udvarból és a zöldséges kertből, végül üvegházakat is kialakítottak a dísznövények teleltetése céljából.

A gazdasági udvarban 1906-ban 7 tehén, 4 borjú, 3 koca, 2 ló volt istállózva, a színben félfedeles kocsi állt.[155] A kerthez kertész, tehenész, és kocsis tartozott, ők a melléképületekben laktak. A család ellátását a Sághegy-pusztai birtok szolgálta. E birtok mérete l893-ban 119 kataszteri hold, 1911-ben 155 hold volt. A szántókon többek között takarmányrépát, kukoricát és dinnyét termeltek. A szántón kívüli rész

[155] Gregersenné Sümegh Alojzia hagyatéki leltára - BFL - VII.215 - 1906 - 0326.

almás-, szilvás- és szőlőskert volt. A szőlőhöz pincék és Szob belterületén egy kocsma tartozott, amelyet bérbe adtak.[156] A család maga nem foglalkozott a bor eladásával. A birtokhoz béresgazdát szerződtettek, ő 50 évig állt a család szolgálatában, mellé négy bérest fogadtak, akik mind kint laktak a pusztán. A béresgazda nyugdíjazása után is a birtokon lakott. A szobi birtok értékével kapcsolatban Sümegh Alojzia 1906-ból fennmaradt hagyatéki iratanyaga ad támpontot. A családi ház és a birtok ugyanis az ő nevén volt bejegyezve. A ház értéke 15 200 korona volt, a gazdasági épületek 1200 koronát, a kocsma 12 000 koronát értek. Az állatállománnyal és a Sághegy-pusztán lévő birtokkal együtt 214 ezer korona értékű vagyonnal rendelkezett az elhunyt (vagyis a család).[157]

Függetlenül azonban a szolgálók számától, a családtagok mindvégig kivették a részüket a házimunkából és a kerti munkából. Ezeket a munkákat mindig a családanya irányította. Hetente egyszer volt nagymosás, amely reggel négykor kezdődött. A kútnál voltak a mosóteknők, odajöttek falusi asszonyok, akik pénzért mostak, de a Gregersen lányok is ott voltak, Alojzia pedig irányította az egész műveletet, egy nagy fekete kötényben. Ahogy az a már idézett, 1906-ból származó vagyoni leltárból is kiderül, disznót is tartottak a gazdasági udvarban. Telente sokszor volt disznóölés. A családtagok, mind a fiúk, mind a lányok kivették a részüket a hús feldolgozásából. A most felsoroltakból is kiderül, hogy a nagypolgári társadalmi csoport irányába igyekvő, majd ott lábát megvető Gregersenek nem kívántak elszakadni attól a családi háttértől, melyből származtak. A gazdálkodással, a földműveléssel és állattenyésztéssel kapcsolatos munka mindennapi életük részét képezte. Ahogy Gudbrand büszke lehetett szabad paraszti őseire, úgy felesége sem felejtette el, hogy édesapja mészárosként kereste kenyerét. A kétkezi munka jelentősége így a gyermekeik számára is egyértelmű volt, az pedig, hogy a cselédekkel és egyéb alkalmazottakkal együtt dolgoztak egy-egy dinnyeszedésnél vagy kukorica betakarításnál, akár nevelési célokat is szolgálhatott. A kerti munkában való részvétel fontosságára vonatkozóan még egy emlék áll rendelkezésre. Egyik

[156] Dr. Gregersen Endre hagyatéki iratanyaga - BFL - VII.219 - 1943 - 0392.
[157] Gregersenné Sümegh Alojzia hagyatéki leltára - BFL - VII.215 - 1906 - 0326.

adatközlőm szerint Alojzia asszony napi tevékenységéhez tartozott, hogy végigsétáljon a kerten és a hátsó udvari traktuson, s a fákról lehullott ágakat, gallyakat összeszedte, hogy a tüzeléshez, fűtéshez később felhasználhassa. Ezt a munkát semmiképpen nem nevezhetjük a nagypolgári életvitel velejárójának, ő mégis ragaszkodott ehhez.[158]

Berkó Carmen (Gregersen Gudbrand dédunokája) az 1950-es években levelezést folytatott a dinasztia-alapító még élő leányaival. Gregersen Anna egyik levelében egy különleges eseményre emlékezett vissza, mely jól érzékelteti a szobi birtok méretét és felszereltségét. 1898 májusában nemzetközi vasutas találkozót rendeztek Budapesten. A MÁV vezérigazgatósága szeretett volna különlegeset nyújtani a nemzetközi vendégseregnek, ezért Gregersen Gudbrand felajánlotta, hogy meghívja a konferencia résztvevőit Szobra. A család nő tagjai előkészítették az enni- és innivalót. A szobi jegyző utasítást adott, hogy a hajóállomástól a Gregersen-ház kapujáig öntözzék fel vízzel az utat. A vasutasok különvonaton érkeztek Szobra, az állomással szemben volt a kert bejárata. Délután egykor érkeztek. A kertben gyönyörű hársfák voltak, melyeket még Gudbrand ültetett. Cigányzenekar is jött Pestről a vonaton, méghozzá Radics Béla bandája. A külföldi delegációk tagjait nagyon meglepte a fogadtatás, mert amikor leszálltak a vonatról, minden résztvevő ország himnuszát eljátszották. A svéd delegáció tagjai hip-hip hurrá! felkiáltással üdvözölték Gregersent (a delegáció tagjai között bizonyára akadtak norvégok is, akik hivatalosan svéd csoporthoz tartoztak – a perszonálunió megszüntével Norvégia 1905-ben nyerte el függetlenségét). Pestre vissza hajóval mentek, Nils és Béla kísérte őket vissza a fővárosba.[159]

[158] Halmos Lászlóné Berkó Carmen közlése.
[159] Levél Berkó Carmennek Gregersen Annától, 1951. november 12-én. A levelet Gregersen-Labossa György bocsájtotta rendelkezésemre.

A család a szobi ház kertjében 1888-ban
A felső sorban balról az első Gregersen Hugó, mellette Gregersen Emma, a hatodik,
szivarral a szájában Gregersen Nils, előtte Hermine áll
A sorban jobbról a második Leitgeb Paula
A padon ülők közül jobbról az első a nevelőnő,
a második Gregersen Gudbrand, mellette a felesége
A törökülésben ülők közül balról az első Gregersen György,
a negyedik Gregersen Sarolta, az ötödik Gregersen Ilona
Berkó Carmen hagyatékából

Eredetileg a szobi ház és birtok egyszerre volt a munka és a mindennapi élet helyszíne. Később, valamikor az 1880-as évektől Szobra a családtagok már inkább kikapcsolódni, pihenni jártak, a munkálatokat a pesti gyártelepről irányították. Fontosnak tartom kiemelni, hogy a szobi ház mindvégig megmaradt a születésnapi ünnepségek helyszínének. Berkó Carmen visszaemlékezése alapján tudjuk rekonstruálni, hogyan zajlott egy születésnapi ünnepség. Ő nagyapja, Gregersen Nils születésnapjain vett részt, de elmondása szerint Nils apja idejében is hasonló módon zajlottak az ünnepségek. Reggel mindenki boldog születésnapot kívánt az ünnepeltnek. Délelőtt 10 órára Szob elöljárói voltak hivatalosak. Ilyenkor megjelent a főszolgabíró, a szolgabíró, a község jegyzője és aljegyzője, a szobi állomásfőnök, a szobi lazarista rendház főnöke, valamint a körzeti állatorvos. A kertben kisebb asztalokat helyeztek el, a Gregersen lányok szendvicseket készítettek és azzal kínálták a vendégeket, akik felköszöntötték az ünnepeltet. Az előbb felsorolt vendégek azután elköszöntek és távoztak. Ezután következett az ünnepi ebéd, mely nagyon könnyű volt, s szigorúan csak a családtagok vettek részt rajta. A születésnap legfontosabb eseménye az ünnepi vacsora volt. Ekkor a legidősebb férfitag szót kért és tósztot mondott. Utána egy kamarazenekar rövid műsort adott. Ezt követően az ünnepelt felállt az asztaltól, körbejárta, és minden családtag székénél megállt. A családtag szintén felállt és külön köszöntötte őt. Ajándékot nem mindenki egyszerre adott az ünnepeltnek, hanem a nap közben bármikor, teljesen esetlegesen adta, adhatta át, tehát magának az ajándékozásnak nem volt külön koreográfiája, sőt, ajándékot sem kellett adni, ha valakitől az ünnepelt nem kapott valamilyen figyelmességet, nem sértődhetett meg. Még egy születésnapi koreográfiáról tudunk. Gregersen Gudbrand feleségének, Alojziának a születésnapját a következőképpen ünnepelték: könnyű reggeli majd ebéd elfogyasztását követően délután a kertben a gyerekek, majd később az unokák bevonásával műsoros estet adtak az ünnepeltnek, melyben szavaltak, énekeltek, illetve humoros jeleneteket adtak elő. Ez valószínüleg Alojziának a színház iránti szeretetéből fakadt, amikor csak tehette, Pesten gyakran járt leányaival színielőadásokra, az Operaházba és a Népszínházba bérletük is volt.[160]

[160] Berkó Carmen közlése, 2007. július 10.

A leírtak alapján megállapítható, hogy a nagylétszámú család minden tagja erős szálakkal kötődött egymáshoz, az egyszerre szertartásos és nem túl hivalkodó ünnepek, ünnepségek ezeket a szálakat bizonyára csak tovább erősítették.

A kikapcsolódás, szórakozás részeként Szobon a Gregersen lányok és a gyerekek rendszeresen kroketteztek, a felnőttek kártyáztak (tarokkoztak, később bridzseltek), biliárdoztak.

A leszármazottakkal folytatott beszélgetésekből egyfajta idilli kép tárul a kutató elé. Szob volt az a hely, ahol mindenki jól érezte magát, a felnőtt családtagok kipihenhették a fővárosi élet fáradalmait, a gyermekek pedig felhőtlenül szórakozhattak reggeltől estig.[161] Ezt a vidéki „idillt" érdekes módon még egy 1898-ban készült írás is alátámasztja, mely a *Természettudományi Közlönyben* jelent meg. Egy befogott, tört szárnyú gólya története elevenedik meg a tudományos folyóirat lapjain, melyet a Gregersen birtokon gyógyítottak.[162]

Szobbal ellentétben a pesti otthon már nem csupán a család kényelmét szolgálta, hanem a reprezentációt, a nagypolgársághoz való tartozás bizonyítékát is. 1872 és 1875 között, Bergh Károly tervei alapján épült meg a végleges ferencvárosi lakóhelynek szánt palota a Lónyay utca 29. szám alatt. A neoreneszánsz stílusban kialakított kétszintes épület falait gazdag gipszelemekkel díszítették, a belső kiképzéshez felhasznált vörös fenyőt Gregersen egyenesen Norvégiából hozatta.

Mivel a ház műemlék, a homlokzati elemek bemutatása nem jelent nehézséget.[163] A homlokzat 9 tengely szélességű. Magas lábazatában fekvő téglalap alakú, rácsos pinceablakok sorakoznak. A lábazatot tagozott párkány zárja. Középen nyílik az egyenes záródású, mély fülkében álló, szalagkeretes, felülvilágítós, kétszárnyú fa kapu. Felfelé szélesedő, tükrös törzsű falpillérek keretezik, melyeknek fejezete ión volutát tartó női büsztökből van kialakítva. Ezek között indadíszes, rozettás fríz látható. A földszinten keskeny könyöklőpárkány húzódik végig, az ablakok

[161] Két dédunoka, Marek Miklós és Berkó Carmen elmondása alapján.
[162] A cikk részlete a mellékletben olvasható (30. sz. melléklet, 250.).
[163] Szabó-Pap Krisztina (szerk.): *Adalékok a Belső-Ferencváros történetéhez*. Budapest, Budapesti Városszépítő Egyesület, 1986,400-403.
Kiss Ákos: *Bergh Károly koraeklektikus műve*. Gregersen Gulbrand Két Nyúl utcai egykori családi palotája. In: *Műemlékvédelem* 26. 1982. 304-310.

szalagkeretesek. A vakolat sávozott, a szintet üres tondókkal dekorált frízű osztópárkány zárja. Az emelet közepén, levéldíszes gyámokon nyugvó, egyenes vonalú, báboskorlátos erkély húzódik. Könyöklőpárkány fut végig, az ablakok szalagkeretesek, egyenes záródásúak. Könyöklődíszük egy-egy tagozott keretű, enyhén kiemelkedő falmező. Volutás, íves gyámokon nyugvó, háromszögű timpanonnal bővítettek. Az erkélyajtót sima törzsű, füzérdíszes fejezetű jón pilaszterek keretezik. A nyeregtető cserépfedésű, párosával modern tetőablakokat építettek be. A fa kapuszárnyak kazettás kialakításúak. Rovátkolt keretezésűek, rozettás tagolásuk van. Keretezésük sávos, cseppdíszes, vízszintes lezárásuk fogrovatos. Felül mindkettőn kiemelkedő kazetta látható, amit egy timpanon koronáz. A kapu előtt vasrács áll.

A ház Lónyay utcai homlokzata
BFL Tervtár

A földszinten a főbejárattól jobbra és balra 2-2 szoba helyezkedett el, melyek ablakai a Lónyay utcára néztek. Ezek mind a díszes lépcsőházból nyíltak. Az említett szobák mögött a bal oldalon egy nagyobb fogadószoba, mögötte a konyha, a konyha mögött, már a mai Kinizsi utcai szárnyépületben újabb két szoba volt. Az egyiket gyerekszobaként, a másikat hálószobaként használták. A lépcsőházból jobbra nyíló

szárnyépületben egymás mögött egy előszoba, egy vízöblítéses WC, egy különálló fürdőszoba, és hasonlóan a baloldali szárnyépülethez, egy hálószoba és egy gyerekszoba volt megtalálható. Fontosnak tartom kiemelni, hogy a tartályos WC elterjedése csak a 19. század harmadik harmadára tehető. Ez a típus először Angliában hódított tért, ezért nevezték Magyarországon angol WC-nek (Water Closet). Az igazi újítás egyébként nem a tartály, hanem a vízvezetéken alkalmazott S-kanyar volt, amely a szag kiáramlását akadályozta meg. Így a lakáson belül is el lehetett helyezni. Elgondolkodtató mindenesetre, hogy 1990-ben egy felmérés szerint Magyarországon a lakások 24 százaléka, 2001-ben pedig 13 százaléka még mindig nem rendelkezett vízöblítéses WC-vel.[164] Berkó Carmen elmondása alapján tudjuk, hogy a hátsó földszinti szobákban eredetileg a leánygyermekek és nevelőnőik laktak, a Lónyay utcára néző szobákban pedig az idősebb fiúk. Az emeleten a Lónyay utcai fronton, a mai Kinizsi utcai sarkon a legszélső szoba Gregersen Gudbrand és felesége hálószobája volt, melyből északi irányba egy fürdőszoba nyílt, keleti irányba, a Lónyay utcai fronton pedig egy gyerekszoba. Ez minden bizonnyal a legfiatalabb gyermekek szobája volt, akikről a családanya egyedül gondoskodott, legalábbis éjszaka. A gyerekszoba mögött egy gardrób és egy vízöblítéses WC, valamint egy átjáró húzódott, mely a Kinizsi utcai frontra vezetett át. Ezen a fronton három gyerekszoba volt található, a fiatalabb fiúgyermekek részére. Az emelet Lónyay utcai frontján középen, a már említett legkisebb gyermekek számára berendezett szoba mellett a nagyszalon állt, mely az épület legékesebb helyisége volt. A mennyezetet teljes egészében Lotz Károly freskói díszítették, angyalok és kerubok, csodálatos növényi ornamentikák. A falmezőket a stukkó palmetta sor fölött, többször tagolt, előreugró párkány zárja le, a párkányzat és a tükör közötti mennyezetrészen, a hosszoldalon három-három, a keskenyebben egy-egy téglalap alakú, a sarkoknál egy-egy „L” alakú stukkókeretben láthatók a neoreneszánsz freskók. A keretek körül

[164] Vukovich György - Harcsa István: *A magyar társadalom a jelzőszámok tükrében*. Budapest, TÁRKI, 2002. 133.
Ld. még: Vigh Annamária: *Egy polgárlakás Budapesten*. In: *Tanulmányok Budapest Múltjából 27*. Budapest, Budapest Történeti Múzeum, 1998, 77–83.

színesen festett, stilizált babérlevélfüzérek, az érintkezési pontokon egy-egy szirom található rozettával.[165]

A nagyszalon szolgált a családi ünnepek és fogadások helyszínéül, a szalonból egy franciaajtó vezetett ki a díszerkélyre, melyről kilátás nyílt a Lónyay utcára. Amíg a Magyar Királyi Zálogház (később BÁV) hatalmas épülete 1903-ban el nem készült, valószínűleg a pesti panorámában is gyönyörködhetett a ház vendége. A nagyszalonból északi irányban a szintén rendkívül díszes ebédlőbe lehetett belépni, de itt nem egy freskó, hanem norvégiai vörösfenyőből készült berakásos burkolat ejtette ámulatba a szemlélőt. A nagyszalonból a Lónyay utcai fronton a kisszalon nyílt, más néven a barnaszoba. Itt tartották a karácsonyi ünnepségeket és a kisebb fogadásokat. A sort ezen a fronton végül a vendégszoba zárta, melyet faberakás és Lotz-freskó egyszerre díszített. A vendégszoba mögött a lépcsőház, majd egy kisebb szoba és még egy WC, majd egy újabb ebédlő következett, ez utóbbi mögött a konyha, s végül a személyzeti szoba volt megtalálható.

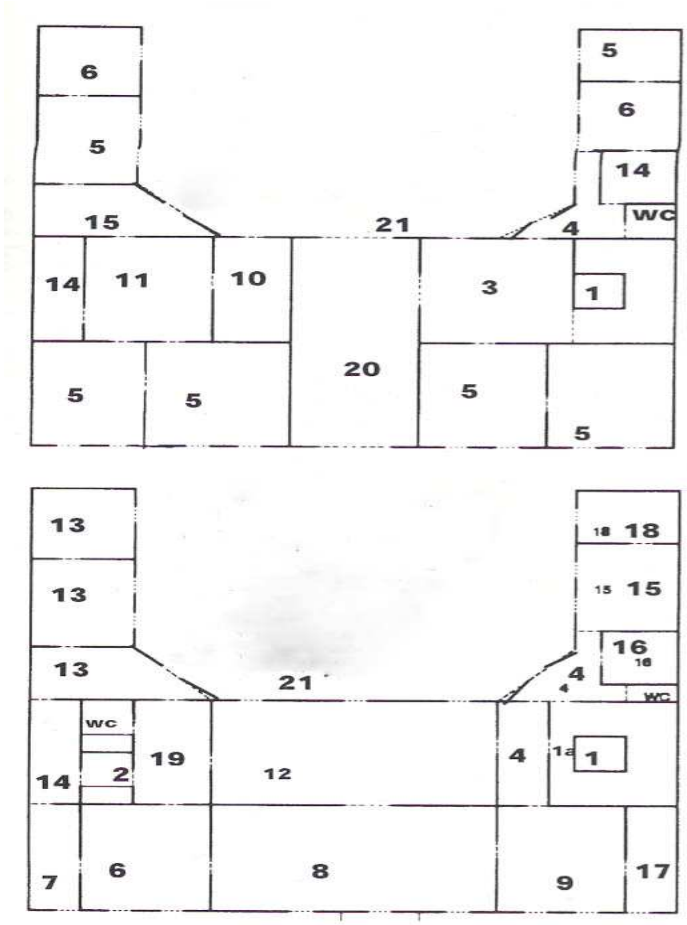
A ház hosszmetszete a Kinizsi utca felől

BFL Tervtár

[165] BFL Budapesti Műemlékfelügyelőség anyaga. 1034, 1035, 1036, 1495 számú dobozok.

A ház méretét és felszereltségét jól jellemzi, hogy 33 helyiségéből 3 WC, 2 fürdőszoba, két ebédlő és két személyzeti szoba volt, a nevelőknek külön szobák álltak rendelkezésre. A Kinizsi utcai fronton a két szint között kézzel működtetett étel-lift segítségével tudták a földszinti nagy konyhában elkészített fogásokat az emeleti ebédlőbe feljuttatni. A házban eredetileg nem volt könyvtárszoba, illetve irodahelyiség. Erre nem is volt szükség, hiszen közvetlenül a „palota" mellett állt a Gregersen-cég irodaépülete, ahol a napi munka szervezése és irányítása folyt, a családi ház így el tudott különülni a munkahelytől. Legalábbis részben, nem beszéltünk ugyanis még az udvarról. A főkapun keresztül lovaskocsival, majd később gépkocsival lehetett behajtani a palota udvarára. Az udvar egészen a Közraktár utcáig terjedt, és itt a magánélet színtere és a munkahely a legkevésbé sem volt elzárva egymástól. Az udvar Közraktár utcai végén állt ugyanis a cég Lónyay utcai faárugyára (működött egy még a Csont utcában, erről a gyártelepről már esett szó), melyet egy keskeny nyomtávú vasútvonal kötött össze a Dunával, közvetlen áruszállítást biztosítva a folyón érkező nyersanyag számára. A gyártelep egyébként nem csupán a Lónyay utca 29. számú ház mögötti telken húzódott, hanem kiért egészen a mai Zsil utcáig a Lónyay utca vonalában. Ezen a hatalmas területen volt megtalálható a fűrészgyár, az asztalosműhely, a parkettaraktár, a régi, még 1865-ben elkészült nagy gyárépület, az irodaház, a lakatosműhely, a nagy faraktár és végül a lakóház, a „palota". A telepen egyszerre több száz munkás dolgozott, külön tűzőrség biztosította a helyszínt, tagjai éjjel is szolgálatban voltak.

Érdekes példája a magánélet és munka helyszíneinek együttesére a teniszpálya, mely a telep Bakáts utca felőli végén helyezkedett el. A teniszezés a legfiatalabb fiú, Endre szenvedélye volt, aki az FTC tenisz szakosztályát is vezette egy időben, sőt, ameddig a népligeti FTC sporttelepek meg nem épültek, addig az FTC teniszpályája a Lónyay utcai Gregersen-pálya volt. Endre ezen kívül tagja volt az 1911-ben alakult Ferencvárosi Versenypálya Rt. Igazgatóságának is, az FTC történetének olyan alakjainak társaságában, mint Mattyók Aladár építész, vagy Springer Ferenc ügyvéd, ferencvárosi országgyűlési képviselő.

A Lónyay utcai családi ház első és második szintje

1. lépcsőház
2. gardrób
3. díszlépcsőház
4. előszoba
5. lakószoba
6. gyerekszoba
7. Gregersen hálószobája
8. nagyszalon
9. kisszalon
10. díszlépcsőház
11. hall
12. ebédlő
13. gyerekszoba
14. fürdőszoba
15. konyha
16. ebédlő
17. vendégszoba
18. személyzeti szoba
19. átjáró
20. kocsibejáró
21. udvar

A lakóház mindenesetre a nagypolgári lét színtere volt, alkalmas arra, hogy a legfelsőbb társadalmi csoportok tagjai is megforduljanak benne, arra is, hogy a nagylétszámú család mindennapi életét élje, s valószínüleg üzleti tárgyalások helyszíne is lehetett.

A gyár több alkalommal is kigyulladt, kétszer pedig teljesen leégett. Az első tűzvész egyébként nem a ferencvárosi, hanem az angyalföldi részleget érintette. 1870 augusztusában gyulladt ki a fűrésztelep, s bár emberéletben nem esett kár, az anyagi veszteség jelentős volt (268 ezer forint). A tűz oltását és a mentőmunkát egyébként személyesen gróf Széchényi Ödön, a fővárosi tűzoltóság főparancsnoka irányította. A ferencvárosi üzem először 1875-ben (298 ezer forintos kárt okozva),[166] másodszor pedig 1898-ban égett le. Köszönhetően a hírlapírói szenzációhajhászásnak, nem csupán a tűz részletes leírása és a mentési munka rendkívül színes, néhol túlzó bemutatása olvasható a lapban, de a gyártelep pontos szerkezetéről és az épületek elhelyezkedéséről is pontos képet alkothatunk.[167]

A család otthonául szolgáló lakóház mellett állt az irodaépület, mely összeköttetésben állt a lakóház mögötti nagy területen húzódó gyáregységekkel: a 200 négyszögöl alapterületű asztalosműhellyel, a mellette lévő parkett-műhellyel, a mögöttük álló kazánházzal, és egy nagyméretű fedett raktárral. Ez utóbbi két építmény már a mai Közraktár utcai frontra nézett. A Lónyay utca felől a lovaskocsik számára egy nagykaput is kialakítottak, a telep Bakáts utca felé eső részén istállókat is építettek. A fennmaradó üres területeken különféle megmunkált és megmunkálatlan faanyagokat tároltak.

Marek Miklós (Gregersen Gudbrand dédunokája) 2009-ben folytatott beszélgetéseink során úgy emlékezett, hogy az 1930-as évek közepén az akkor már nem működő üzemépületek néhány eleme még mindig megvolt, ahogyan az irodaépület is, ekkor már csak, mint raktár. Dr. Gregersen Endre norvég konzuli hivatala egy külön épületben működött a telken.

[166] *Vasárnapi Ujság*, 1875. (31. sz. melléklet, 251.)
[167] *Egy gyártelep pusztulása*. *Országos Hirlap*, 1898. július 7. és július 8. (32. sz. melléklet, 254.)

A karácsonyi ünnepeket a Lónyay utcai házban töltötte a család. December 23-án állították fel a fát az úgynevezett barna szobában vagy kisszalonban, és este fel is díszítették. A nők csomagolták a díszeket és a cukrokat, míg a férfiak létrára állva akasztották a fára azokat. A családfő pezsgőt bontott és mindannyian koccintottak. Másnap, tehát szenteste a gyár munkásaiból összeállt dalárda a ház udvarán karácsonyi dalokat énekelt, a családfő pedig ajándékokat adott nekik, valamint az állandó alkalmazottaknak. Az utcán posztoló rendőr is kapott perecet és kalácsot. A bejglisütés a Gregersen lányok feladata volt. December 24-én este megvacsoráztak, azután a Deák téri evangélikus templomba mentek. Másnap délután a gyár munkásaiból álló fúvószenekar koncertet adott az udvaron, ezután Gudbrand az asztalnál ülve elmondott egy norvég verset, melynek szakaszai mindig egy-egy hónapról szólnak. Az adatközlők szerint a Gregerseneknél a legfontosabb családi ünnep volt a karácsony, a családfő pedig elvárta, hogy mindenki ott legyen. Ez az ünnep több jelenségről árulkodik. Egyrészt kitapintható az a patriarchális viszonyrendszer, mely a család (nagycsalád) hierarchiáját meghatározta, melyben domináns szerep jutott a mindenkori családfőnek. Ez természetesen nem norvég, vagy skandináv jelenség, és a társadalmi rétegződéstől vagy csoportoktól is független. A másik érdekesség, a munkásokkal való közeli viszony, mely a karácsonyi éneklésben és zenélésben jelentkezett, szintén nem köthető Gregersen származásához. Ez még annak az átmeneti korszaknak a leképeződése, amikor a gyár, üzem, manufaktúra tulajdonosa és egyben irányítója kötelességének érzi, hogy az összetartozás bizonyos szertartásos gesztusait megtegye munkásai irányába. A jelenség fordítva is igaz: a munkások is ösztönözve érzik magukat, hogy hálájukat, esetlegesen szeretetüket valamilyen formában kinyilvánítsák. Ganz Ábrahám, Kühne Ede, vagy éppen Mechwart András esetében részletes hiradások, visszaemlékezések maradtak fenn erre vonatkozóan.[168]

[168] Gajdos Gusztáv: Kühne Ede. Magyar Feltalálók, Találmányok. Budapest, Műszaki Könyvkiadó, 1997., illetve Mikus Károlyné: Ganz Ábrahám és Mechwart András munkássága. In: Tanulmányok a természettudományok, a technika és az orvoslás történetéből. Prof. Szabadváry Ferenc 70. születésnapja tiszteletére. Budapest, MTESZ, Országos Műszaki Múzeum, 1993. 57–59., valamint: Borsódy Mihály: *Néhány gondolat Stühmer Frigyes gyáralapítóról a Budapesti Csokoládégyár alapítása 125. évfordulóján*. In: *Élelmezési Ipar 47*. 1993. 8. 246–247.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a ház 1875-ös elkészülte idején minden bizonnyal élettel teli lehetett, hiszen a legfiatalabb gyermek, Ilona 1878-ban született, s 11 testvére közül a legtöbb a családi házban lakott. Az is érdekes ugyanakkor, hogy a nagy korkülönbségek miatt a 12 gyerek egyszerre sosem élt a palotában, hiszen a legfiatalabb születésekor a legidősebb fivérek már külföldön folytattak tanulmányokat, majd a házasodások következtében többen önálló életüket már külön lakhelyen élték. Mindenestre különleges szervezőkészséget igényelt a gyermekek napirendjének kialakítása. Ahogy a fiúk és lányok idősebbek lettek, a szobabeosztás pedig maradt, viszonylag gyakori lehetett a költözködés a földszintről az emeletre és viszont. E szervezést Gregersen Gudbrand felesége vállalta magára, és a visszaemlékezések szerint vasszigorral irányította a ház mindennapi életét.

II. 2. A nevelés, taníttatás jelentősége és összefüggése a családi vállalkozás működtetésével és fejlesztésével

Ahogyan azt már a bevezetőben is kiemeltem, a vállalkozás egyik alappillére a családtagok megfelelő képzettsége volt. Gregersen idegen lévén, logikusan választotta a családi kapcsolatokra támaszkodó vállalkozói stratégiát. Testvérei, féltestvérei, nagybátyja jelenthették, és az 1850-es és 1860-as években jelentették is azt a támaszt, amelyre az egzisztenciáját megteremtő Gregersennek szüksége volt. A Luczenbacher fivérekkel való együttműködése, illetve más társvállalkozókkal való közös munkája elsősorban pályája elejére volt jellemző, az a meggyőződése, hogy családi alapokon kell a vállalatot működtetni, minden valószínűség szerint az évtizedek során csak erősödött. Fiai neveltetésénél ez a szemlélet érvényesült, és a későbbiekben működött is.

A család női tagjainak neveltetésével kapcsolatosan az alábbit tudták adatközlőim elmondani. Mind a hat lány elemi és középfokú iskolai neveléséről magántanárok gondoskodtak. A magyar és norvég nyelv mellett kiválóan beszéltek angolul, franciául és németül, ez utóbbi nyelv volt egyébként a leggyakrabban használt a családi házban, mind a személyzet, mind a nevelők német anyanyelvűek voltak. A lányok jártasak voltak az irodalom, földrajz és a reáltárgyak terén, képzőművészeti ismereteket is szereztek, járt hozzájuk rajztanár (megmaradt például Gregersen Hermine egy tájképe). Mivel a nők egyetemre való bekerülése csupán 1895-től volt lehetséges, nem tekinthetjük meglepőnek, hogy a lányok és lányunokák felső szintű oktatásban már nem részesültek. Berkó Carmen (Gregersen Gudbrand dédunokája) elmondása szerint ő volt az első lány a családban, aki érettségi vizsgát tett.

Gregersen Gudbrand legidősebb felnőtt gyermeke György (1854–1905) volt. A párizsi egyetemen építészetet és vasútépítést tanult, majd Magyarországra való visszatérése előtt a Szuezi-csatornánál, annak továbbépítésénél szerzett gyakorlati tapasztalatokat. Hazatérése után a Gregersen-cég alkalmazottja lett, majd 1888-tól társtulajdonosa. Haláláig szinte minden nagyobb vállalati munkánál részt vett, több

helyen ő volt az építkezés irányítója is. A korabeli sajtótermékekben megjelent nekrológok szerint ő volt az első, aki meghonosította hazánkban a pneumatikus földalatti építkezés rendszerét. Ezt enyhe túlzásnak, hirlapírói fogásnak vehetjük, ha arra gondolunk, hogy édesapja már 1858-ban használta a módszer (minden bizonnyal) kezdetlegesebb változatát. A főváros közéletében is szerepet vállalt, 1903 és 1905 között a székesfőváros tanácsának tagja volt, a törvényhatósági bizottságban képviselte a IX. kerületet. A Galilei Páholy tagjaként haláláig részt vett a fővárosi szabadkőművesek tevékenységében.[169] Érdemeiért a király a koronás arany érdemkereszttel tüntette ki.[170]

Halmos Károlynak Gregersen Astrid, Gudbrand unokája úgy nyilatkozott az egyik vele készített interjú során, hogy *György nagyon nagy szakértő volt, amikor az Erzsébet hidat építették, egyszer éjjel jöttek a Györgyért, jöjjön segíteni, mert valami nagy baj van, adjon tanácsot* – jóllehet, a cégnek az Erzsébet-hídhoz semmi köze nem volt. Ez a megjegyzés azért érdekes, mert a motívum, ha kissé más formában is, de megjelenik Hugónál, de annak betegségével kapcsolatban: az általam készített interjúban Astrid lánya, Berkó Carmen nem tudott György éjszakai kalandjáról, viszont Hugóéról igen, ez utóbbit a későbbiekben ismertetem. Mivel egyik visszaemlékezésnek sincs írásos bizonyítéka, ezért erőteljes forráskritikával kell kezelnünk, ezzel együtt, mivel az egyik meglehetősen negatív színben tünteti fel a szereplőt, elképzelhetőnek tartom, hogy ez áll közelebb a valósághoz.

---

[169] Az 1871. december 12-én, a Régi Hívek páholyból kivált 13 tag alapította a Budán működő szimbolikus rendszerű páholyt. Megalapították és fenntartották a II. ker. melegedőszobát, a Budai hajléktalanok menhelyét, a II. ker. munkásgimnáziumot. Részt vettek az Ifjúsági Irodalmi Vállalat és a Társadalomtudományok szabad iskolájának megalapításában és fenntartásában Minderről: *A "Galilei" páholy 25 évi működéséről szóló jelentés*, 1871–1896, Budapest, 1897. 3.

[170] *A magyar mérnöki kar egyik kiváló s a külföldön is nagyra becsült tagja, budapesti nagyvállalkozó, fővárosi bizottsági tag, 52 éves korában Budapesten meghalt. Családja Norvégiából került hazánkba s itt hamarosan megmagyarosodott. A most elhunyt Gregersen György külföldön végezte mérnöki tanulmányait s azután számos nagy külföldi vállalkozásban vett részt mint mérnök. Működött a többi közt a szuezi-csatorna és a szentgotthárdi vasút építésénél is. Hazatérte után kiválóan értékesítette tapasztalatait a vízépítészet terén, a többi közt a komáromi és az esztergomi Duna-hidak és a szolnoki Tisza-híd építésénél. Ő volt az első, a ki meghonosította hazánkban a pneumatikus földalatti építkezés rendszerét. Érdemeiért a király a koronás arany érdemkereszttel tüntette ki. Országos Hírlap*, 1905. február 12. (33. sz. melléklet, 256.)
Az *Esztergom és vidéke* című hetilap még ennél is bővebben emlékezik meg róla, ez az újság a halál okát is tudni vélte, e szerint tüdőgyulladás végzett az építésszel. *Esztergom és Vidéke*, 1905. február 12.

Egy írásos visszaemlékezés maradt még Györggyel kapcsolatban, melyet Gregersen Astrid vetett papírra: *Az eszéki hidat csinálta 1882-ben. Boszniából jött egy katonavonat. György meg akarta akadályozni, hogy a hídon átmenjen, de nem tudta. Ő maga is rajta volt a hídon, de sikerült beugrania a vízbe és túlélte*.[171] Amit biztosan tudunk, hogy a faszerkezetű híd 1882. szeptember 23-án szakadt le az áthaladó vonat alatt, a balesetet a cölöpök alámosása okozta.[172] A balesetet követő vizsgálat tisztázta a Gregersen-céget az esetleges hiányosságok vádja alól, sőt, a pneumatikus építkezési rendszer alkalmazását kiválónak minősítette.[173]

A cégalapító második felnőttkort megért fia Hugó (1855–1916) volt, vele és saját családjával külön szeretnék foglalkozni. Itt most csupán azt szeretném kiemelni, hogy építész diplomát szerzett, és mielőtt a családi vállalkozásban kapott volna szerepet, külföldön szerzett gyakorlati tapasztalatokat.

Gregersen Nils (1857–1951) a harmadik fiú, aki később átvette a családfői és vállalatvezetői szerepet, szintén építész diplomával rendelkezett. A gimnáziumi tanulmányait Stuttgartban végezte, 1877-ig pedig a bécsi műszaki főiskolán hallgatott építészetet, majd egy helyi építészirodánál gyakornokoskodott. 1880-ban kapcsolódott be a Gregersen-cég ügyeinek intézésébe, a szegedi árvizet követő munkálatoknál ő volt a vállalat helyi képviselője és a konkrét teendők irányítója. Ebből az időszakból fennmaradt német nyelvű naplója részletes útmutatóul szolgál a cég teendőivel kapcsolatban. Egy 1886-ból származó, Lechner Lajos által írt igazolás pontos és részletes képet ad arról, hogy Nils milyen szerepet töltött be a szegedi munkáknál.[174] Később is irányított egy-egy vasútépítési, hídépítési munkát, így például a fiumei kikötői építkezéseket 1889–1892 között, de a következő évtizedekben inkább az egész vállalat irányítását végezte, a Lónyay utcai családi ház mellett berendezett irodát vezette. Az elkövetkező évtizedekben Nils több presztízs

[171] Gregersen Astrid levele. Az iratot Gregersen-Labossa György bocsájtotta rendelkezésre.
[172] *Vasárnapi Ujság*, 1882. október 12. (34. sz. melléklet, 257.)
[173] Stelczel Frigyes: *Az Alföld-vasút drávahídjának pillérépítése.* In *A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye*, 1884. 3. sz., 111-128.
[174] Az 1886 májusában kelt levelet Labossa-Gregersen György bocsátotta rendelkezésre, szövege a mellékletben olvasható. (35. sz. melléklet, 259.), illetve: Lechner Lajos: *Szeged újjá építése*. Budapest, Fanda József Kny. 1891.

értékű felkérést kapott különböző építészeti bizottságokban való részvételre. Már 1885-ben az Iparkiállítás közlekedésügyi bírálóbizottságának póttagjává nevezték ki. 1908-ban, amikor a vállalat részvénytársasággá alakult, ő lett a vezérigazgató, ettől kezdve tehát hivatalosan is a cég vezetője.[175] 1887-ben feleségül vette Hampel Lujzát, aki Hampel József régész unokahúga volt. A Hampel családdal való kapcsolat nem bizonyult gyümölcsözőnek, Hampel Lujza korai, 1895-ben bekövetkezett halálát követően a Gregersenek és Hampelek között csupán a házasságból született két leány, Astrid (született 1888-ban) és Helga (született 1894-ben) jelentett valamiféle kapcsot, de ez valójában csak a nagyszülők évente néhány alkalommal való meglátogatását jelentette. A leszármazottak szóbeli közlése alapján Hampel Antal[176], Gregersen Nils apósa rossz néven vette, hogy a házasságkötéskor lánya kénytelen volt arról nyilatkozni, hogy születendő gyermekeik az evangélikus felekezet tagjai. A konfliktust végül is Nils kompromisszumkészsége előzte meg, aki reverzálist adott, így a lányokat mégis katolikusként keresztelték születésük után. Az evangélikus valláshoz és a családhoz való ragaszkodás azonban erősebbnek bizonyult Astrid és Helga esetében, mert nagykorúságuk elérésekor mindketten áttértek az evangélikus hitre.[177] Nils, aki egyébként nem nősült meg újra, gyermekei neveltetésénél apja példáját követte, a legkiválóbb magántanárok foglalkoztak a lányaival. Nevelésüket egyedül irányította, lánytestvéreinek sem engedett beleszólást. A lányaival való viszonyát jól tükrözi az az 1896-ból fennmaradt levél, melyet Astrid lánya írt hozzá.[178]

A negyedik fiú Ödön (1861–1903) hídépítő mérnöki oklevéllel rendelkezett. Felsőszintű tanulmányai után 1883-tól Norvégiában szerzett gyakorlati tapasztalatokat különböző cégeknél, majd hazatérése után a vállalat mérnökeként dolgozott. 1897-től már az egyik aláírási joggal rendelkező cégvezető, miután Hugó

[175] *Gregersen G. és fiai budapesti építési vállalkozó és fakereskedő cég legközelebb részvénytársasággá alakul át. A részvényeket teljes egészükben a Gregersen-család tagjai fogják megtartani és az uj részvénytársaság vezérigazgatója Gregersen Nils, jogtanácsosa Verebély Jenő dr.* In: *Elektrotechnika*, 1908. július 15.

[176] Segédfogalmazóként dolgozott a m. kir. földmívelésügyi miniszteriumban BFL - VII.151 - 1901 – 0168. Rupp Zsigmond közjegyző iratai.

[177] Halmos Lászlóné Berkó Carmen (Astrid lánya) közlése.

[178] A levél szövege a mellékletben olvasható. A levelet Gregersen-Labossa György bocsátotta rendelkezésre. (36. sz. melléklet, 260.)

bátyja egészségügyi problémája miatt már nem tudja munkáját végezni. 1899-től a Gregersen G. és Fiai Építővállalat prágai telephelyének vezetője lett, György bátyjával együtt a Károly híd rekonstrukcióját irányította. 1903-ban váratlanul meghalt, s ezzel a prágai telep is bezárt. Sajnos, róla tudunk a legkevesebbet, mind írásos, mind szóbeli emlék kevés maradt utána. Egyetlen fénykép és egy levél maradt az utókorra, melyet Prágából egyik lánytestvérének írt.[179]

Gregersen Béla (1875–1957) már sokkal több emléket hagyott hátra. Erdőmérnöki diplomát szerezett, Sopronban és Selmecbányán, az ottani akadémián folytatta tanulmányait. Mielőtt az akadémiára járt volna, fél évet Svédországban és Norvégiában töltött tanulmányúton. 1895-ben a besztercebányai erdőigazgatóságnál volt műszaki díjnok. A családi vállalatban való elhelyezkedése előtt, bátyjaihoz hasonlóan külföldön próbálhatta ki magát. 1900–1902 között Norvégiában dolgozott fakitermelő cégeknél. 1902-ben a Gregersen vállalat boszniai fatelepének vezetője lett. Ez a Zavidovic település melletti gyár látta el a vállalat egyre növekvő nyersanyagigényét. A családi visszaemlékezések szerint az üzem hatalmas volt, mintegy 2000 munkást foglalkoztatott. Béla majdnem 3 évtizedig maradt Boszniában, csak 1927-ben költözött vissza Budapestre. Ráth György utcai házát unokaöccse, ifjabb Gregersen Hugó tervezte. Hasonlóan György bátyjához, ő is szabadkőműves volt, az Országos Erdészeti Egyesület alapító tagja. Erdőmérnökként a növényvilág kutatója is volt, s a Boszniában eltöltött évtizedek alatt sikerült egy különálló gyógynövényfajt is felfedeznie és meghatároznia. A kutyatej félék családjába tartozó gyógynövény a *Gregersen mljecika* (Euphorbia gregersenii fam, Euphorbiceas) nevet viseli és a Zavidovicot körülvevő vidék egyetlen védett növénye.[180]

A legfiatalabb Endre (1877–1942) volt, a család ügyeinek jogi képviselője. Több szempontból is eltért életútja testvéreiétől. Budapesten végzett a jogi karon, s nem töltött egyetemi tanulmányai előtt időt külföldön gyakorlati tapasztalatszerzés okán. 1905-ben ő is a cég aláírási joggal rendelkező beltagja lett, tehát az addigra kieső Ödön és György utódja. Élete során a társadalmi kapcsolatok egész rendszerét

[179] 36. sz. melléklet, 260.
[180] *Magyar Botanikai Lapok* 1905. 10. sz. 24.

alakította ki, ezt később külön szeretném elemezni, itt most elég csupán felsorolni, milyen tisztségekkel rendelkezett. 1905–1940 között Norvégia konzuli képviseletét látta el a Lónyay utcai családi ház melletti irodaépületben.[181] Az Operaház Baráti Társaságának alelnöke (1922-től), a Ferencvárosi Torna Club tenisz szakosztályának vezetője, és a Madách szabadkőműves páholy tagja volt.[182] 1895-ben a Természettudományi Társulat tagja lett (még egyetemi hallgatóként), 1906-ban belépett a Magyar Iparművészeti Társulatba is. Az 1920-as évek elejétől a Magyar Autómobil Club, valamint a Filharmóniai Társaság is tagjai sorában tudhatta. A norvég ügyek képviseletéért a király a Szent Olav Rend lovagkeresztjével tüntette ki.[183]

Az itt felsorolt rövid életrajzokból kiderül, milyen fontosságot tulajdonított Gregersen Gudbrand fiai iskoláztatásának. Mind a hat fiú az érdeklődésének megfelelő képzést kapta, de ez összhangban volt azzal, amit célként kitűzött az apa fiai oktatásával kapcsolatban. A hat fiú közül három építész, egy hídépítő mérnök, egy erdészmérnök és egy jogász lett, s ezzel a vállalkozás szinte mindegyik ágáért akadt felelős. A fiúk Endre kivételével már felsőfokú képzésük megkezdése előtt megismerkedtek a fa- és építőipar mindennapos gyakorlatával, mindannyian külföldön szereztek gyakorlatot azelőtt, hogy a családi vállalkozás szolgálatába álltak volna. Azt természetesen, hogy a gyakorlatban a hat fiú mely vállalkozásokért legyen felelős és milyen konkrét feladatokat lásson el, Gudbrand nem tervezhette el, ez a munka során alakult ki. A tervezést megnehezítette a fiúk között meglévő korkülönbség is, hiszen amikor a 3 idősebb fiú már cégvezető volt, a 3 fiatalabb testvér még csupán alsó- és középfokú tanulmányait folytatta. A képet tovább árnyalta, hogy a hat fiú közül 3 viszonylag korán kiesett az ügyek irányításából, Ödön és György meghalt, Hugó pedig megbetegedett. A hat fivér tehát egyszerre sosem

[181] *Az utca rendje. A Budapesti M. Kir Államrendőrség Hivatalainak Útmutatója*, Budapest, k.n. 1939. 483.

[182] Nagyrészt a Reform-páholyból kilépett tagok alapították 1902 május 31-én. 1917-ben 79 tagja volt, Kecskeméten szabadkőműves kört alapított és támogatott anyagilag. Megalapítója és fenntartója volt az Országos Anya- és Csecsemővédő egyesületnek. Munkaprogramjának fő célja a szabadkőműves szervezetek elavult, a kornak nem megfelelő célkitűzéseinek a megreformálása volt. Minderről: Berényi Zsuzsanna Ágnes: *A Madách-páholy története*, 1998, 20. fol.

[183] Gregersen Endre különböző egyesületi elfoglaltságairól a későbbiekben még részletezni kívánom.

dolgozott együtt a vállalatban. Gudbrand elgondolásának, tehát a vállalkozás „családi” szerkezetének, volt még egy buktatója. Ehhez nagyszámú családtagra, helyesebben férfi családtagra volt, lett volna szükség. Ami a Gudbrandot követő generációt illeti, ezzel nem volt gond, hiszen a hat fiú elegendőnek bizonyult. Az unokák esetében azonban már az alapító nem lehetett túlzottan elégedett. Hat fia közül csak három nősült meg, s csak kettőnek születtek gyermekei. A négy unokából kettő volt fiú, tehát egy generáció alatt a vállalat potenciális irányítói száma a harmadára csökkent. Érdekes kérdés ugyanakkor, vajon Gudbrand miért nem engedte, hogy Magyarországra hívott testvérei és féltestvérei, majd azok leszármazottai közül kerülhessen családtag a cég vezetésébe. Ezek a rokonok kivétel nélkül a vállalat alkalmazásában álltak, tehát Gudbrand nem eleve zárta ki az oldalági rokonok esetleges befolyását. Ugyanakkor csupán beosztottak lehettek, egy-egy nagyobb munkánál részfeladatot irányíthattak, de a cég irányításába nem szólhattak bele. Ezért is kapott azután akkora jelentőséget két fiúunokájának neveltetése, továbbtanulása, képzése. Az ezzel kapcsolatos levéltári forrásanyag viszonylag nagy mennyiségben áll rendelkezésre, az iratok segítségével pedig képet kaphatunk arról is, hogyan próbálta Gudbrand menteni a menthetőt, hogyan harcolt két unokájáért az idős családfő, hogy mindkettejüket a családi vállalkozás felé terelhesse.

II. 3. Gregersen Hugó feleségének és gyermekeinek ügye

Érdemes külön foglalkozni Gregersen második fiának családjával, házasságával, gyermekei sorsával. A Gregersen család neveléssel, a gyermekek jövőjével kapcsolatos stratégiáját is megrajzolhatjuk a történések vizsgálatával. Az 1855-ben született Gregersen Hugó abban a gondos nevelésben részesült, melyben összes testvére. A németországi Halberstadtban tanult építészetet, majd hosszabb-rövidebb megszakításokkal 1872 és 1883 között több alkalommal is dolgozott norvégiai városokban.[184] 1876-ban a kassai katonai tábor építésénél, melynek kivitelezési munkálatait Gregersen Gudbrand nyerte el, ő irányította a helyszíni munkálatokat. Magyarországra való végleges visszatérésekor apja cégénél kapott munkát, majd 1888-tól a Gregersen és Fiai Építővállalat cégjegyzési joggal rendelkező tulajdonostársaként és egyben alkalmazottjaként a vállalat több nagyobb munkáját irányította, Nils öccsével együtt. 1898-ban súlyosbodó elmebaja miatt árvaszéki eljárás során gondnokság alá helyezték és felesége lett törvényes gyámja.[185] Az 1898-ban kezdődő árvaszéki[186] tárgyalássorozatnak köszönhető, hogy kiderült, valójában milyen is volt a viszony a dinasztiaalapító és menye, illetve annak szülei között. Leitgeb Paula még 1884-ben lett Gregersen Hugó felesége, minden bizonnyal a Gregersen család és legfőképp a családfő ellenkezése dacára. Önmagában már az a tény is feltűnő, hogy Hugó Norvégiából való hazatérése után hamarosan megnősült, hiszen véglegesen 1883-ban érkezett vissza a családi házba, a következő évben pedig már házas ember volt. Mivel első gyermeke házasságkötése után négy évvel született,

---

184 Per Auen Sveaas: *Modum-Slekter, Hjemme og i Utfart*. Drammen, 2000. 121.

185 *Tekintetes Árvaszék! Tisztelettel jelentjük, hogy elmebeteg Gregersen Hugó mérnök és vállalkozó (rendes lakása Lónyay utca 22.) esztergomi születésű és adózása után budapesti illetőségű 42 éves, nős, atyja 3 gyermeknek. Nevezett a Gregersen és fiai cégnél mint mérnök évi 4200 ft fizetéssel volt alkalmazva, ezen kívül ő maga is cégtárs ezen vállalkozó cégnél s így jövedelmét képezi még a közös bevételből őt megillető rész. Vagyona neje közlése szerint nincs, ki is azon kérelmét terjeszti elő, hogy elmebeteg férjéül gondnokul ő neveztessen ki.* Budapest, 1898. január 18. BFL IV. 1411.b – 1909. 3083

186 Az árvaszék a magyar közigazgatásban első fokon eljáró gyámhatóság volt, melyet a vármegyékben, városokban és egyes nagyobb községekben szerveztek meg olyan önkormányzati szakhatóságként, melynek feladata a kiskorúak és a gyámság alatt állók ügyeinek képviselete volt. A tanácsok megalakulásával feladatkörét a tanácsok végrehajtó bizottságainak szociális osztályai vették át.

a gyors nősülés oka nem egy esetleges idő előtti terhesség legalizálása, hanem inkább az erős érzelmi motiváció lehetett. Ez a házasság azonban nem jelentett örömteli eseményt Gregersen Gudbrand számára. Visszaemlékezésekből tudjuk, hogy Gudbrand fia Nils, még az unokái párválasztásánál is jelentős befolyással élt, sőt, tulajdonképpen ő volt az, aki eldöntötte, lányunokája kivel tarthat fenn kapcsolatot, kivel érintkezhet. Erre még szeretnék visszatérni Nils családjával kapcsolatban, itt most csupán arra kívánom felhívni a figyelmet, hogy Gregersen Gudbrand bizonyára nem lehetett a gyors házasságkötés híve. Fontosnak tartotta, hogy alaposan megismerje jövendőbeli menyének és családjának társadalmi és anyagi hátterét. Hugó esetében ez valószínűleg nem történt meg. Paula apja Leitgeb János, jómódú mészárosmester volt, aki szomszédja volt Gregersenéknek, a Lónyay utca 26. számú házat birtokolta.[187] A házaspár megismerkedésének körülményeit ugyan nem ismerjük, de legvalószínűbb, hogy az egymáshoz közeli lakhely adhatott alkalmat a megismerkedésre. Leitgeb vagyonosnak számított, az 1898-as árvaszéki tárgyaláson a bíró kérdésére például 10 ezer forint éves jövedelmet vallott be, ami jelentős összegnek számított. Több ingatlannal is rendelkezett a környéken, a legjelentősebbel éppen azon a Csont utca menti nagy területen, ahol Gregersenék a külső-ferencvárosi gyártelepüket létesítették. A házassági kapcsolat akadálya tehát nem elsősorban az anyagiakban keresendő, hanem valószínűleg Leitgebék társadalmi helyzetében. Egy olyan fiú, aki a nemzetközi tekintélyt szerzett Gregersen építővállalat egyik leendő tulajdonosa, de ugyanakkor egy pesti mészárosmester veje, nem kecsegtetett túl előnyös kilátásokkal társadalmi szempontból. A családtörténet igen érdekes mozzanata, hogy pontosan egy generációval korábban, amikor Gregersen Gudbrand választott magának feleséget, nem jelentett számára problémát az esztergomi mészárosmester, mint jövendőbeli após. A saját fiánál ez már a későbbi nézeteltérések és peres ügyek eredője lehetett. Hogy valóban így volt-e, erre vonatkozóan írásos emlék (levél, feljegyzés, naplórészlet) nem maradt fenn, egyedül

[187] Leitgeb a Két Nyúl utca 20. (Czuczor utca 10. – Lónyay utca 21.), valamint 21. (Lónyay utca 26.) számú ház tulajdonosa és építtetője volt már 1865-től. A lakóházait Hild Károly építész tervezte. Lásd: Hidvégi Violetta: *Pest Város Építő Bizottmányának iratai.* Budapest, Budapest Főváros Levéltára, 2004.

a legidősebb Gregersen leszármazott, Halmos Lászlóné Berkó Carmen, illetve a sógornője, Berkó Pálné által közölt információ állnak a kutató rendelkezésére. Ők a családi emlékezet őrzőiként úgy nyilatkoztak, hogy nem elsősorban a társadalmi különbség volt a Gregersen és a Leitgeb család között az ellentétek oka, hanem inkább a személyes ellenszenv. Berkó Carmen nyilatkozata szerint Gregersen Gudbrand nem tartotta sokra menye édesapját, sőt nem is tekintette tisztességes embernek.

Nagyon érdekes levéltári forrás maradt fenn, mely Leitgeb Jánossal kapcsolatos, s ha közvetlenül nem is, de mégis jelent valamiféle fogódzót a Gregersen családdal fennálló rossz viszony tekintetében. Leitgebnek ugyanis volt már dolga az árvaszékkel. 1874-ben meghalt feleségének egyik testvére, s a testvér után maradt gyermekek gyámja ő lett. 1884-ben indult az a per, melynek végeredményeként Leitgeb Jánost megfosztották gyámi tisztétől. A pert még kiskorú gyámleánya és annak már nagykorú fiútestvére indította Leitgeb ellen, s több törvénysértéssel is megvádolták. Egyrészről azzal, hogy az elhalt örökhagyók vagyonának esedékes kamatait nem adta ki a gyermekeknek, másrészt pedig azzal, hogy őket igen rossz körülmények között nevelte, s gyakran bántalmazta. Leitgeb több tárgyalási napon nem jelent meg, csupán ügyvédje képviselte, amikor pedig többszöri figyelmeztetés után személyesen is részt vett a tárgyaláson, minden ellene felhozott vádat kategorikusan tagadott, sőt a kiskorú gyermek életmódjával magyarázta a leánnyal szemben tanúsított magatartását. Érvelését az árvaszék nem fogadta el, mindenben a felpereseknek adott igazat.[188] Ez az apró epizód talán módosíthatja a már megfogalmazott hipotézist, miszerint Gregersen Gudbrand elsősorban a társadalmi helyzetből fakadóan ellenezte fia és Leitgeb Paula házasságát. Elképzelhető, hogy valóban erkölcsi fenntartásai voltak a Leitgeb családdal való rokoni összeköttetéssel kapcsolatban.

Gregersen Hugó és Leitgeb Paula házasságából három gyermek született: 1888-ban Ragnhild, egy évvel később ifjabb Hugó, majd 1894-ben Márió. A házaspár legkisebb gyermeke nem Budapesten született, hanem Fiumében, abban az

[188] BFL - VII.217 - 1913 – 1566. és BFL - VII.219 - 1945 – 0370.

időszakban, amikor a Gregersen-cég a fiumei tengeri kikötő továbbépítésében vett részt, s a munkálatokat Gregersen Hugó és Nils irányította. Két évvel később Hugó egészségi állapota megromlott, a korabeli szóhasználat szerint búskomorságba esett, állapota folyamatosan romlott, míg elmebeteggé nem nyilvánították. A fennmaradt levéltári forrásoknak köszönhetően elmebajára vonatkozóan pontos adatokkal rendelkezünk.[189] A hűdéses elmezavar, vagy a nagyagyi kéreg krónikus „lueses encephalitis"-e általában nemi úton terjedő betegség, mely a fertőzést követően akár 20-25 évig is lappanghat. Idegsejt-pusztulás, az agyi erek körüli és agyállományi gyulladásos sejtes infiltráció, agyhártyagyulladás jellemzi. A betegség krónikus és folyamatosan romló állapot, azaz progresszív. Az agyi gyulladásos folyamat végül agyi sorvadáshoz, atrófiához vezet. A betegek tünetei változatosak lehetnek. Vannak, akik elbutulnak, vannak, akikben a személyiségváltozás egészen más formája megy végbe, agresszívvé, agitatívvá válnak. Kialakulhat depresszió, hallucinációs-téveszmés elmezavar is. Az ingerlékenység, feledékenység, memóriazavarok, tájékozatlanság, személyiségváltozás súlyos terhet ró a beteg környezetére is. A magyar orvostörténet talán legismertebb esete Semmelweis Ignácé, aki szintén ebben a betegségben szenvedett. Valószínűleg még fiatal korában, egy gyermekágyi lázban elhunyt vérbajos asszony boncolásakor szerzett kézsérülése okozta a fertőzést. Semmelweis már halála előtt 3-4 évvel nagyon furcsán viselkedett, hozzátartozói többnyire igyekeztek távol tartani őt betegeitől. Gregersen Hugóval kapcsolatban a családi emlékezet betegségét búskomorságként őrizte meg, de egy érdekes epizód, mely alátámasztja a kór iménti leírását, így is fennmaradt. Berkó Carmen úgy emlékezett a nagyapja, Nils által elmondott történetre, hogy az Erzsébet híd építésekor Gregersen Hugó egy éjszaka hálóingben felmászott a híd pesti pillérjére és csupán azért nem okozott közbotrányt, mert kevesen jártak arra. Az eset azonban egyike lehetett azoknak a történéseknek, mely végül a családot az árvaszéki eljárásra, Hugó gyámság alá helyezésére kényszerítette.

[189] *„Ő Felsége a király nevében! A budapesti kir. Törvényszék Gregersen Guilbrand és Gregersen Hugóné szül. Leitgeb Paula felperesnek Gregersen Hugó alperes ellen indított elmebetegség miatt gondnokság alá helyezése ügyében a 31648/897 számú keresettel…Budapest, 1898. február 16.* BFL IV. 1411.b – 1909.3083 (37. sz. melléklet, 261.)

Mivel ennek a történetnek írásos nyoma nincs, ennek megfelelően kell értékelnünk. Mivel a híd építését 1897-ben kezdték el, az időpont egybeesik Gregersen Hugó betegségének komolyabbra fordulásával. Az 1898. június 24-én tartott árvaszéki tárgyaláson Leitgeb Paula nem jelent meg, ügyvédje képviselte, de szülei ott voltak az ülésteremben. Az ügyvéd arra kérte az árvaszéket, hogy Hugó három gyermeke után a nagyszülők havi 300 forint tartásdíjat fizessenek ügyfelének. Ezt Gregersen Gudbrand elfogadta, de kijelentette, hogy fia után eddig is fizetett havi 130 forintot, javasolta tehát, hogy havi 430 forintot kapjon Leitgeb Paula, de úgy, hogy ezen összeget felezzék meg, és 215 forintot ő, 215 forintot Leitgeb János, Paula apja fizessen. Leitgeb János erre kijelentette, hogy ő nem fizet 215 forintot, mert csakis unokái tartásdíjára hajlandó pénzt adni, és annak is csak egyharmad részét, tehát 100 forintot. A tárgyalást vezető bíró ekkor a két nagyapa éves jövedelmét firtatta. Gregersen Gudbrand kijelentette, hogy vagyonáról pontos számokkal nem szolgálhat, az mindig az üzletmenettől függ, vállalkozása pedig évek óta veszteségeket szenved. Leitgeb János a kérdésre azt a választ adta, hogy évi jövedelme 10 ezer forintot tesz ki, ami leginkább házbérből áll. Ebből azonban magát, nejét és 5 fiát kénytelen eltartani. Egyezség többszöri kísérletre sem köttetett, ezért a felek kérték a tekintetes árvaszék határozatát. Ez a határozat sajnos nem maradt fenn, így csupán következtetni tudunk az ügy folytatásából, illetve a későbbi tárgyalásokról fennmaradt jegyzőkönyvekből. Valószínű, hogy sem Gregersen, sem Leitgeb nem engedett, sőt, amint azt majd látjuk, Leitgeb János egyáltalán nem járult hozzá unokái eltartásához.[190]

1902. november 28-án tartották azt az árvaszéki tárgyalást, melyről maradt fenn iratanyag. Ezen Gregersen Gudbrand személyesen is megjelent, hogy az ügy fontosságát ezzel is hangsúlyozza. Arra kérte az árvaszéket, kötelezze Leitgeb Paulát, hogy 3 unokája hetenként egyszer, vasárnap, hosszabb időre meglátogassa őt, továbbá hogy unokáinak neveltetésébe és iskoláztatásába kellő befolyást biztosítsanak. További kérése volt Gregersennek, hogy Leitgeb Paula is meglátogassa őt unokáival

[190] Az egész ügyirat a BFL IV. 1411.b – 1909.3083 jelzet alatt található tárgyalási jegyzőkönyvi kivonatban szerepel.

együtt, hogy a családias légkör meghittebb legyen. Leitgeb Paula személyesen nem jelent meg a tárgyaláson, az őt képviselő ügyvéd pedig kijelentette, hogy mivel ezekkel a kérésekkel kapcsolatban utasítást ügyfelétől nem kapott, egy újabb tárgyalási napot tűzzenek ki. Gregersen beleegyezett az újabb tárgyalási napba, de kérte, hogy a felek ezentúl személyesen vegyenek részt az üléseken. 1903. március 20-án tartották az újabb tárgyalási napot, de Leitgeb Paula ezen sem jelent meg egy másik ügyben való elfoglaltságára hivatkozva. Ügyvédje tolmácsolta üzenetét, melyben közölte, hogy Gregersen minden kívánságára igent mond, ha azok az eddigieknél nagyobb költséget nem jelentenek. Gregersen ismételten arra kérte az árvaszéket, hogy kötelezze az anyát az unokák rendszeres láthatására és hosszabb idejű velük tartózkodásra. Ezen kívül beterjesztette azt a kívánságát is, miszerint szeretné, ha ifj. Gregersen Hugó nem gimnáziumban, hanem reáliskolában folytatná tanulmányait, mert véleménye szerint az jobban megfelel érdeklődésének. További kívánságként előadta még, hogy másik fiúunokája, Márió tovább tanulásánál szeretne döntő befolyással élni. Végül kérte az Árvaszéket, hogy amennyiben Leitgeb Paula a kéréseit nem teljesíti, pénzbüntetéssel sújtsák, a három gyermek érdekei védelmében pedig ügygondnokot nevezzenek ki, aki Leitgeb Jánostól behajtja a gyermekek részére kiszabott tartásdíjat, melyet addig Leitgeb nem volt hajlandó kifizetni.

Leitgeb Paula ügyvédje visszautasította Gregersen kéréseit, mert az az ügyfele gyámsági jogait csorbítaná, másrészt cáfolta Gregersen azon állítását, hogy Leitgeb János ne fizetne tartásdíjat. 1903. március 26-án végül az Árvaszék elutasította Gregersen kéréseit. Írásban rögzítették ugyanakkor, hogy Leitgeb Paula hozzájárul ahhoz, hogy gyermekei hetente egyszer felkeressék nagyapjukat. A felek közötti viszony az árvaszéki döntéssel azonban nem rendeződött, a rossz viszony megmaradt Gregersen és menye között.

1907-ben meghalt Gregersen Gudbrandné. Az örökösök között természetesen ott szerepelt a gyámság alatt lévő Gregersen Hugó is, akit ekkor már a lipótmezei elmegyógyintézetben kezeltek, teljesen elszigetelve családjától. A hátrahagyott végrendelet értelmében Gregersen Hugó 44 ezer koronát örökölt volna édesanyja vagyonából, a többi testvér pedig 100-100 ezer koronát. Leitgeb Paula megbízta

Hartman Elek ügyvédet, hogy a többi örökössel és azok jogi képviselőivel egyeztetve nagyobb összegű örökséget csikarjon ki. A tárgyalások és egyeztetések eredményeként végül 130 ezer korona jutott Leitgeb Paula kezelésébe. Mindezt azért tudjuk, mert Hartman ügyvéd 1907. november 26-án panaszos levelet írt az árvaszéknek, melyben kifejtette, hogy bár Leitgeb Paula őt ügyeinek intézésével hivatalosan megbízta, s ezen ügyeket ő a leghatékonyabban képviselte, munkadíját, 10 473 koronát, nem hajlandó kifizetni. Úgy vélem, az eddigiekből azt a tanulságot legalábbis leszűrhetjük, hogy Leitgeb Paula nem volt konfliktuskerülő személyiség.

A gyermekek nevelésével kapcsolatos pereskedés 1909-ben folytatódott, ekkor már nem az idős Gudbrand, hanem a cég ügyeit is irányító harmadik fia, Nils képviselte a család érdekeit. 1909-ben levélben közölte az Árvaszékkel, hogy Gregersen Márió neveltetési költségeit Leitgeb Paula huzamosabb ideje elhanyagolja és ezért kénytelen volt ő előlegezni az internátusi tandíjat. Leitgeb Paula ezt elismerte, de különböző jellegű kiadásaival magyarázta és kérte az Árvaszéket, hogy elhalt férje törzstőkéjéből pótolják a kiesett jövedelmét. A Budapest Főváros Levéltárában fennmaradt iratanyagban egyetlen magánlevél található az üggyel kapcsolatban, melyet Leitgeb Paula írt Gregersen Nilsnek. Ebben arra kéri a sógorát, legyen belátással anyagi helyzetéből származó gondjaira és ne folytassák a pereskedést az árvaszéken. A levélen nem olvasható dátum, de feltételezhető, hogy 1909 elején íródott. Az a tény, hogy Leitgeb Paula anyagi gondokkal küzdött ebben az időben, egy ingatlanvásárlás következménye lehetett. 1908 novemberében férje nevében, annak gyámjaként, megvásárolta a VII. kerület, Huszár utca 8. szám alatti bérházat 144 ezer koronáért. Mivel a házon bankhitel volt, Leitgeb Paula, mint vevő ezt is átvállalta, az adásvételi szerződést lebonyolító ügyvéd pedig a vételár 1 százalékát kapta honoráriumként, tehát a vásárlás jóval nagyobb tőkét igényelt, mint a már említett 144 ezer korona. 1909 folyamán Leitgeb Paula többször kérte az árvaszéket, hogy férje gyámhatóság által ellenőrzött vagyonából utaljon ki nagyobb összegeket. Ezt részint Hugó fia önkéntes katonai szolgálatának fedezésére, Márió fia tandíjának kifizetésével indokolta, illetve azzal, hogy a Huszár utcai ház felújítása miatt banki kölcsönt kellett felvennie. Az iratokból kiderül, hogy bár az árvaszék

többször elutasította kérelmét, végül Gregersen Nils jóváhagyása és kérvénye által meggyőzve mégis engedélyezte 2400 korona kifizetését. Érdemes itt ismét utalni arra, hogy a Gregersen család feje fontosabbnak tartotta, hogy unokaöccsei anyagi helyzete ne forduljon rosszabbra, bár közben Leitgeb Paulával a viszony egyáltalán nem javult. 1910-ben például Gregersen Nils az árvaszéknek írt kérvényében visszakérte a Márió után fizetett 691 koronát, melyet az édesanya nem fizetett be a dévai magyar királyi főreáliskola internátusnak. Még ez év végén Leitgeb Paula Ragnhild lányának 1 éves londoni tartózkodását szerette volna nyelvtanulás céljából finanszírozni, s ezért 3 ezer korona kiutalását kérte a gyámpénztártól. Ehhez Gregersen Nils írásbeli hozzájárulására is szükség volt, s a családfő bele is egyezett a kérésbe. Az árvaszék azonban elutasította a kérést azzal az indokkal, hogy az egyéves angliai tartózkodás nem tartozik a gyermeknevelés és oktatás szorosabban vett körébe. Ebben az esetben sem az árvaszéki döntés a lényeges, hanem az, hogy a Gregersen család ügyeinek képviselője fontosnak tartotta, hogy az egyik leszármazott sem szenvedjen kárt, ha neveltetéséről van szó. Úgy vélem, hogy Gregersen Nils azt a családi hagyományt és egyben nevelési stratégiát próbálta érvényre juttatni, mely egy generációval korábban, az ő és testvérei iskoláztatásával kapcsolatban tökéletesen működött. A családi alapokon nyugvó nagyvállalatnak fontos volt, hogy a leszármazottak olyan képzettséggel rendelkezzenek, mely a vállalat további működtetésénél hasznos lehet. Amennyire lehetett, megpróbált felülemelkedni a sógornője iránt érzett ellenszenvén, és ha szükség volt rá, akár saját vagyonából pótolta az unokaöccsei és húgai nevelésénél hiányzó pénzösszegeket.

A Huszár utcai ház ügye egyébként hamarosan megoldódott, Leitgeb Paula felismerte, hogy háztulajdonosi lét nem egy egyedülálló, férje gyámjaként élő asszonynak való foglalatosság, s 1912-ben 172 ezer koronáért sikerült eladnia egy, a Huszár utca 5. számú házat tulajdonló fűszer-nagykereskedőnek. A majdnem 30 ezer koronás különbözet bizonyára valamelyest kárpótlást jelentett az 1908-as házvásárlás kudarcáért. Mindenesetre Leitgeb Paula ismét Lónyay utcai lakos lett, visszaköltözött édesapja házába.[191]

[191] BFL – VII. 193 – 1912 – 1095 jelzetű adásvételi szerződés.

A neveléssel kapcsolatosan sajnos több írásos dokumentum nem maradt fenn, de a három Gregersen gyermek közül kettő életútja igazolja azt, hogy minden perlekedés, pereskedés és ellentét dacára Gregersen Hugó leszármazottai így is kiváló oktatásban részesültek.

A legidősebb, Ragnhild, akit a családban Babynek, majd Baby néninek becéztek, festészetet tanult Párizsban és Budapesten, a Magyar Országos Mintarajztanodában. A szolnoki művésztelepen is alkotott, s elképzelhető, hogy jelentősebb szerepet is betöltött volna a hazai művészeti életben (fennmaradt Kisfaludi Stróbl Zsigmondtól egy 1906-ban készült kisplasztika, mely a *Gregersen Baby* címet viseli, valószínű, hogy baráti viszonyban lehettek, s ez a barátság inspirálhatta az alkotást)[192], de házassága ebben megakadályozta. 1920-ban Budapesten feleségül ment az angol William Howard Campbell lelkészhez, aki 1921-től a brit gyarmatbirodalomhoz tartozó Tanganyikán, majd Ugandában teljesített missziós szolgálatot 1943–1948 között.[193]

Ifjabb Gregersen Hugó a magyar XX. századi építészet és festészet fontos alakja lett. Az I. világháború előtt Münchenben, a Polytechnikumban tanult, de mellette a Képzőművészeti Akadémia festőtagozatát is látogatta. Az I. világháborút követő években, mint az akadémista irányzat késői képviselője, a Műcsarnok rendszeres kiállítója volt. Az 1920-as évek első felében építési vállalkozók irodáiban dolgozott, majd 1925-ben önálló építési irodát nyitott. Münchenben szerzett diplomáját soha nem honosíttatta, ennek ellenére 1932-ben mind a Mérnöki Kamara, mind a Magyar Mérnök- és Építész Egylet felvette tagjai sorába. A főváros egyik elismert bérházépítője lett, 1945 előtt több mint 20 bérházat és villát épített. A II. világháború után részt vett a háborús károk helyreállításában, 1950-től a Mezőgazdasági Tervező Vállalat, 1952-től a Kereskedelmi Tervező Vállalat vezető tervezője volt. 1945 után több mint 20 tervet készített, ezek nagyobb része meg is valósult. Fontosabb tervezései, lakóházak: Ráth György u. 36. (1929), Kis János altábornagy u. 32. (1932), Böszörményi út 17. (1933), Móricz Zsigmond körtér 6., 8. 10. (1934), Fő u.

[192] Kostyál László: *A zalaegerszegi Kisfaludi Stróbl Gyűjtemény katalógusa*. Zalaegerszeg, 2004. 43.
[193] *Délibáb*, 1939. május 20. 17-19. (38. sz. melléklet, 262.)

37/c (1936), Bem u. 24. (1936), Pozsonyi út 41. (1937), Alkotás u. 9. (1938), Árpád fejedelem útja 56. (1934); középületek: Központi Statisztikai Hivatal helyreállítása és új könyvtára (1945–48), Debreceni Penicilingyár (1950), hűtőházak Kaposvárott, Győrben, Debrecenben (1951–52), a budapesti Divatcsarnok átalakítása (1956), a Gundel étterem újjáépítése (1957). Amennyiben a Gregersen Építővállalat nem került volna felszámolás alá, ifjabb Hugó bizonyára a családi vállalkozásban kamatoztathatta volna kiváló képességeit, utólag tehát igazolódni látszik az a törekvés, melyet Gudbrand és azután Nils képviselt Leitgeb Paulával szemben.

A három gyermek közül Mário volt a legfiatalabb, s róla tudunk a legkevesebbet is. Gyógyszerészetet tanult és fiatal felnőttként Szeghalmon telepedett le. Egy helybeli gyógyszerész lányát, Kátai Gizellát vette feleségül és 1960-ban halt meg. A Szeghalommal foglalkozó helytörténeti irodalom csupán azt tartotta fontosnak vele kapcsolatban megörökíteni, hogy olasz származású volt (ezt a torzult emléket csupán keresztneve magyarázhatja). [194] Az ő esete inkább azt mutatja, hogy a legfiatalabb gyermek neveltetésénél már nem tudott hatást gyakorolni a család, a fiú sorsának egyengetése teljességgel kicsúszott a családfő kezéből. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy Gregersen Mário ne a képességeinek megfelelő életpályát futott volna be, vagy azt, hogy a család segítségével többre vihette volna, csupán azt, hogy a családi vállalkozás számára veszett el, mint potenciális munkaerő.[195]

[194] Szarkáné Bíró Piroska: *Szeghalom XX. századi településképe és történeti értékű épületei.* Szeghalom, Sárréti Múzeum, 1996, 66.
[195] Giricz Béla (et al): *Szeghalom : történelmi, néprajzi és földrajzi tanulmányok.* Szeghalom, Szeghalom Nagyközség Tanácsa, 1979. 679.

II. 4. Az oldalági rokonság és a vállalkozás működése közötti összefüggés

Itt az ideje, hogy közelebbről megvizsgáljuk Gregersen Gudbrand magyarországi oldalági rokonságát, annak történetét. Egyrészt fontos válaszokat kaphatunk a családi vállalkozás sikerességével kapcsolatban, másrészt a dinasztiaalapítónak és leszármazottainak a nagypolgári társadalmi rétegbe való beilleszkedéséről is árnyaltabb képet alkothatunk, ha megnézzük, milyen életpályákat futottak be Gregersen testvéreinek leszármazottai.

Elsőként összegezzük, mit tudunk Gregersen Gudbrand testvéreiről. Az 1830-ban született Truls volt közülük az első, aki 1853-ban Magyarországra érkezett. A Szolnoknál 1857-ben épülő vasúti híd építésénél Gudbrand egyik legfőbb munkatársa volt, Szegednél pedig Gregersent képviselte az ottani vasúti híd alapozási munkálatainál, 1857–58-ban. A Gudbrand és két nagybátyja, Peter, valamint Auen között folyó levelezési anyag egy része fennmaradt, ebből kiderül, hogy Truls munkabírásával és megbízhatóságával Gregersen Gudbrand nem volt maradéktalanul elégedett. Több levelében is megjegyezte, hogy Trulsnak talán túlságosan is tetszik a magyarországi élet, nagyon megszerette a mulatozást, ez pedig kihat a munkavégzésére is.[196] Trulsról sajnos nem maradt fenn más írásos emlék, levéltári forrás, vagy a családi levéltárban őrzött dokumentum. Amit a család történetével foglalkozó norvég kutató munkájából tudhatunk, a szerint Truls 1859-ben Szobon telepedett le és bátyja házában lakott, de már 1861-ben Bécsbe költözött, majd hamarosan az Egyesült Államokba utazott, hogy ott próbáljon szerencsét. Agglegényként élte le az életét és gyermektelenül halt meg az Újvilágban.[197]

---

[196] Levél Peder Gregersennek, 1857. december 9. *Min kjaere Onkel, Da det nu helder til de glaedelige juledage kann jeg ikke med min Familie… Det ahner míg, at du ikke will glaedes meget over mit Brev, men naar man saa langt fra hjemet er saae forglemt af sin kjaereste Familie, dertil af en broeder som jeg med Opofrelse haer gjort en Tjeneste, er det ikke mueligt at bringe warmere Foelelser til Papier…*
A levelezési anyagot, mely az 1852 és 1859 közötti időszakból maradt levelekre terjed ki, Gregersen-Labossa György bocsátotta rendelkezésemre.

[197] Sveaas: i.m. 112.

Gregersen következő segítsége sorrendben a harmadik öccse, az 1835-ben született Inge Nikolai (azaz Miklós) volt, ő 1855-ben telepedett le Magyarországon. Bátyja vállalkozásában mindvégig részt vett, ugyanakkor a fennmaradt levéltári források szerint már 1879-től önálló építőipari vállalkozóként is munkálkodott.[198] Egyetlen saját kivitelezésű munkájáról van tudomásunk, 1892-ben, Győrben egy, a Rábán átívelő vasszerkezetű közúti hidat tervezett és épített, melyet a helybeliek Hosszú hídnak neveztek el (120 méter volt a hossza).[199] Feleségével, Pachofer Paulinnal kötött házasságából három gyermek született: Nils, Gizella és Anna. Az 1872-ben született Nils földmérő mérnök lett, a Gregersen G. és Fiai Építővállalat alkalmazásában állt, amíg a cég még működött.[200]

1860-ban újabb rokon érkezett Magyarországra, Auen Gregersen, Gudbrand egyik másodunokabátyja. A hazai viszonyokról, Gudbrand munkáiról viszonylag jól informált lehetett, bizonyítja ezt a már említett, fennmaradt levelezés. Ő is szerencsét próbálni érkezett hazánkba, és kivette a részét unokaöccse vállalásaiból, a későbbiekben ismertetendő visszaemlékezés és Berkó Carmen szóbeli információi alapján elsősorban pénzestársként. 1876-ban halt meg, a családi emlékezet szerint rabul ejtette a magyarországi élet, az itteni szokások, megtanult magyarul, és többször is kijelentette, hogy magyar nemesként szeretne meghalni.[201] Ez a vágya ugyan nem teljesült, de a családi levéltár valóban őriz egy olyan fotográfiát, mely magyaros ruhára emlékeztető öltözékben mutatja őt, hosszúszárú pipával a kezében. A „magyaros” életmód még előkerül vizsgálatunk során, fiával, Hagbarttal kapcsolatban.

1859 és 1863 között két újabb testvér (Johann Andreas és Gustav) érkezett. Az 1828-ban született Peter Auen „bácsi” társaságában jött Magyarországra, 1861-ben. Miután nem sikerült tartósan berendezkednie hazánkban, húsz évvel később úgy döntött, visszaköltözik Norvégiába. Egy levéltári forrás maradt fenn vele kapcsolatban. Az 1880-ban készült felhatalmazásban Gudbrand tulajdonképpen

[198] BFL - VII.211. - 1879 – 230. Mannheimer Ignác közjegyző iratai, Gregersen Miklós aláírás-hitelesítése.
[199] Sveaas: i.m. 133.
[200] Sveaas: i.m. 126.
[201] Berkó Carmen úgy emlékezett, hogy nagyapja, Nils mesélt neki így Auenről.

megbízta Petert azzal, hogy a szegedi újjáépítési munkálatokban őt és vállalatát képviselje. Így is tett, 1880-ban Szegedre költözött és a vállalat ügyeit irányította, de nem egyedül, mert bátyja harmadik fia, Nils szintén vele volt, ezt 1880-ból fennmaradt naplója igazolja. Peter (vagyis Gregersen Péter) építőanyag raktárat is építtetett és irodát nyitott, ahol az újjáépítéssel kapcsolatos nem állami megrendeléseket is felvette. A szegedi hírlapokban megjelentetett reklám szerint tervek, költségvetések, épületek, gyárak és mindennemű építkezések teljes kivitelezését vállalta; épületasztalossági munkákat, parketta és padozatkészítést. Irodája a város egyik fő terének számító Széchenyi téren, a Rieger-féle házban működött. A szegedi időszak mindazonáltal nem lehetett túl sikeres, mert hamarosan visszatért Norvégiába, ahol gazdálkodással kezdett foglalkozni. 1882-ben megházasodott, egy Hole nevű település állomásfőnökének lányát vette el. Magyarországot azonban nem hagyta el véglegesen azonnal, 1884-ben Szegeden telekkel rendelkezett és helyi adót is fizetett, tehát néhány évig kétlaki életet élt. Megpróbálkozott azzal, amit bátyja 1888-tól megengedhetett magának: néhány hónapot Magyarországon töltött, az év fennmaradó részét pedig Norvégiában. A sors különös véletlene folytán ugyanazon az évben és napon halt meg, mint bátyja, Gudbrand: 1910. december 24-én.[202] Peter életútjának követését egyébként megnehezíti, hogy Gudbrand egy újabb rokona, Auen nagybácsi fia, Peder Gregersen szintén letelepedett egy időre Magyarországon, s mivel neve meglehetősen hasonlít Peterére, a két személy nevének hasonlósága megnehezíti beazonosításukat. Annyit tudunk róla, hogy 1850-ben született, 1880-ban már Magyarországon volt, majd a céget képviselve Bulgáriába települt.[203]

Ezt az adatot látszik megerősíteni a Vasárnapi Ujság 1891. május 17-i száma, melyben a szófiai nemzetgyűlés épületéről számolnak be és megemlítik, hogy egy Gregersen nevű „hazánkfia” az építtető, aki birtokot is vásárolt magának a környéken.[204]

[202] Sveaas: i.m. 112.
[203] Sveaas: i.m. 113.
[204] *Vasárnapi Ujság*, 1891. május 17.

GREGERSEN G.*)

ajánlja magát **tervek** és **költségvetések elkészitésére**, valamint **épületek, gyárak, gazdasági épületek** s mindennemü **épitkezések teljes kivitelére** vagy **átalakitására**; továbbá rendelésre **szállit** mindenféle épületekhez való **ablakókat** és **ajtókat**, ugyszintén az épületekhez szükséges **ács, lakatos, asztalos** és **mázoló** munkákat, **parketták** és **amerikai** kemény és puha **padozatok** lerakását átvállalja és legjobban eszközli.

Asztalos és lakatos munkákból minták betekinthetők. Szives megrendelések kéretnek **Szegeden**

GREGERSEN PÉTER

épitészhez intéztetni.

Iroda: f. évi aug. 1-től Széchenyi-tér, Kiegers-féle ház.

*) Mult hirdetésünkben tévesen volt P.

Hirdetés a Szegedi Naplóban, 1880.

Az 1846-ban született Johan Andreas szintén 1861-ben települt hazánkba, néhány évet a vállalat munkatársaként dolgozott, magyar nőt vett feleségül (Konreádi Katalin), végül életét Chicagóban fejezte be, nem túl sok nyomot hagyva maga után.

Gudbrand testvérei közül Gustavról (Gusztáv) mondható el, hogy sikeres volt a letelepedési kísérlete. 1848-ban született és 15 évesen, 1863-ban érkezett Magyarországra. Gépészmérnöki diplomát szerzett és a Gregersen-cég alkalmazottjaként dolgozott. 1881-ben a szegedi újjáépítési munkálatoknál Gregersen Nils (Gudbrand harmadik fia) mellett, a vállalat mérnökeként dolgozott. 1880-ban feleségül vette a szintén evangélikus vallású Noé Szidóniát. Házasságukból öt gyermek született: Károly (1881), Lujza (1884), Nils (1885), Margit (1888) és Rezső Hugó (1890). 1883-tól egészen 1912-ben bekövetkezett haláláig a Lónyay utca 31. szám alatt lakott.[205] Fiai közül a még Szegeden született Károly folytatta a hagyományt, amennyiben 1919-ig a Gregersen G. és Fiai Építővállalat alkalmazásában munkavezetőként dolgozott. Számos nagy munkálatban vett részt, vasútépítkezéseken, vasúti hidak építésénél irányította az építőmunkásokat. 1918-ban is munkavezetőként tevékenykedett Temesváron, amikor egy fertőző betegség következtében meghalt. Összesen 1547 korona értékű vagyont hagyott hátra, ezen

[205] Sveaas, 112.

osztozott három egyenlő részben Géza (született 1913-ban) és György (született 1917-ben) fia, valamint Margit (született 1915-ben) lánya. Gusztáv többi gyermeke közül Lujza (1882-1942) nevű lánya is a cég alkalmazottja lett, könyvelőként dolgozott 1921-ig. Ismereteim szerint Gregersen Lujza volt a családtagok közül az egyetlen, aki kipróbálta magát a politika területén: 1931 és 1936 között a Keresztény Községi Párt színeiben a Székesfőváros Törvényhatósági Bizottságának tagja volt.[206] Mellette az Országos Protestáns Nőszövetség főtitkáraként tevékenykedett 1922 és 1937 között, számos karitatív akció szervezője volt. A fennmaradt hírlapi tudósítások alapján kijelenthető, hogy meglehetősen markáns politikai véleménye és nézetrendszere volt, mely természetesen nem különbözött pártjáétól.[207] Gregersen Gusztáv Nils nevű fia a BSZKRT-nál (Budapest Székesfőváros Közlekedési Részvénytársaság**)** dolgozott mérnöki beosztásban, egészen 1943-ban bekövetkezett haláláig, Rezső Hugó nevű fia pedig gyógyszerészként tevékenykedett. „Stadion" elnevezésű gyógyszertár és illatszertár üzlete a Sándor utca 42. szám alatt működött. Ő 1957-ben halt meg, már Győrbíró Rezső Hugó néven, mert 1938-ban magyarosította vezetéknevét.[208]

Végül, de legkevésbé sem utolsó sorban, ismerkedjünk meg Gregersen Hagbarttal (Gudbrand másodunokatestvérével), akinek életútja fordulatokkal teli, s egyben választ is adhat arra a kérdésre, mely a családi vállalkozás irányításával kapcsolatban felmerül: vajon Gregersen Gudbrand miért nem vonta be az oldalági rokonokat a vállalat irányításába? Hagbartról unokája, Szász István írta le mindazt, amit nagyapjáról tudott, vagy tudni vélt.[209]

Hagbart, Auen Gregersen nyolcadik gyermekeként 1839. szeptember 9-én született Modum-Melum-ban, ugyanazon a településen, ahol Gregersen Gudbrand is. Nagykorúságát elérve Londonba költözött és ott is nősült meg. 1865. szeptember 9-én

---

206 *Budapest Székesfőváros Törvényhatósági Bizottsága közgyűlési jegyzőkönyve*, Budapest, Törvényhatósági Bizottság, 1931. 47., illetve 1935, 168.

207 Egy 1929-es tudósításban a női ruházkodás és divat, valamint a hazai gazdaság védelme közötti összefüggésre hívta fel hallgatósága figyelmét egy győri ünnepségen. A tudósítás a mellékletben olvasható. *Magyar Országos Tudósító*, 1929. február 28.

208 Sveaas: i.m., 127.oldal, illetve Berkó Carmen szóbeli közlése alapján.

209 A visszaemlékezést Veperdy Éva, Gregersen Hagbart ükunokája őrizte meg és bocsájtotta rendelkezésre 2010-ben. Teljes szövege a mellékletben olvasható. (39. sz. melléklet, 263.)

a londoni norvég templomban esküdtek Julie Marie Blichfeldt-tel. Szász István nagyanyja családjáról keveset tudott. Hagbart Londonban egy hajókat felszerelő vállalatban volt részes, amelyhez ő adta a pénzt, a partnere pedig a szaktudását. Társa 1867-ben Amerikába szökött a közös vállalkozás megmaradt tőkéjével, így Hagbart csődbe ment. Ekkor minden ingóságát eladva, és apja hívószavának eleget téve Magyarországra költözött a családjával. Pestre 1868. március 14-én érkeztek meg. Hamarosan a Gregersen Építővállalat alkalmazásába került, eleinte, mint könyvelő dolgozott, majd Szász István szerint, mint cégtárs munkálkodott. A visszaemlékezést író unoka úgy gondolta, a cégtársi viszony Auen Gregersen halála után alakulhatott ki, amikor Hagbart apjának (tehát Auen Gregersennek) a vállalatba fektetett tőkéje az ő tulajdonába ment át. Erre vonatkozólag nincs semmiféle írásos bizonyítékunk, így azt bizonyossággal nem állíthatjuk, hogy a cégtársi viszony bármikor 1888 előtt (amikor a Gregersen G. és Fiai Építővállalatot bejegyezték) fenn állt volna. Arra viszont, hogy Hagbart önálló vállalkozásba fogott, két bizonyíték is rendelkezésre áll. Egy 1879-es aláírás-hitelesítésből kiderül, hogy kereskedőként jegyeztette be saját magát.[210] A Keleti Pályaudvar építésénél önálló vállalkozóként adott árajánlatot a cölöprácsozat elkészítésére, és nem a Gregersen Építővállalat alkalmazottjaként.[211] Szász István szerint az 1870-es évek végén nézeteltérés támadt Hagbart és Gregersen Gudbrand között, melynek eredményeképpen Hagbart megvált a cégtől, s jövedelem nélkül maradt. A visszaemlékező unoka szerint Hagbart anyagi nehézségei idején sem változtatott kicsapongó életmódján, szerencsejáték, pazarló életvitel jellemezte ekkoriban is. 1896-ban megözvegyült, s végül 1900 novemberében egyedül kivándorolt Amerikába, itt hagyva három még életben maradt gyermekét. Chicagóban telepedett le, és ott is halt meg, 1920. október 12-én. Szász István visszaemlékezésében Gregersen Gudbrand egy feljegyzését is idézi: *„Ilyen anyagi összeomlás után, 61 éves korában még van annyi reménye, önbizalma, életereje, hogy nekivágjon az Új világnak új életet kezdeni.”*

[210] BFL - VII.211. - 1879 - 195 Mannheimer Ignác közjegyző iratai
[211] Koltai Mariann: *Adatok a százéves Budapest-Keleti pályaudvar történetéből,* In: *A Közlekedési Múzeum Évkönyve 7. 1983–1984.* 1985. 277.

A kutató szerencséjére Gregersen Hagbarttal kapcsolatban maradt fenn mind levéltári, mind a korabeli sajtóban megjelent anyag: két per írásos emléke. Az első per 1897 végén ért véget, mely Rónai Miksa ügyvéd (felperes) és Gregersen Hagbart (alperes) között indult. A per tárgya 231 forint ügyvédi tiszteletdíj ki nem fizetése volt: Hagbart egy korábbi ügyében az őt képviselő Rónainak nem fizetett. A bíróság előtt végül megegyeztek és Gregersen Hagbart kötelezettséget vállalt adósságának és a kamatoknak megtérítésére.[212] A másik ügy ennél sokkal bonyolultabb és szövevényesebb. 1892-ben a Földiák Gyula kereskedő-nagyvállalkozó által vezetett budapesti bank pert indított a Gregersen G. és Fiai Építővállalat ellen. A felperes azzal vádolta személyesen Gregersen Gudbrandot, hogy egy ötezer forintos váltót állított ki, mely azonban fedezetlen volt. A per során Gregersen Gudbrand eskü alatt tett vallomásában kijelentette, hogy a váltón olvasható aláírás nem tőle származott. A bíróság Gregersennek adott igazat, ugyanakkor az iratok átkerültek a bűntető törvényszékhez, ahol Gregersen Hagbart ellen indították meg az eljárást váltóhamisítás címén. A törvényszék el is ítélte őt, a másodfokú hatóságként működő királyi tábla azonban 1898-ban végül felmentette s kimondta, hogy az aláírás nem volt hamisítvány.[213] Az ítélet tehát egyfelől felmentette Hagbartot, ugyanakkor rossz fényt vetett Gudbrandra, hiszen közvetve azt mondta ki, hogy 1892-es bírósági esküjével ellentétben mégis ő írta alá az ominózus váltót. Akármi is volt az igazság, az ügy bizonyára végérvényesen elmérgesítette a Gudbrand és unokatestvére közötti viszonyt. Az pedig bizonyosnak tekinthető, hogy Hagbart örökre kizárta magát a családi vállalat munkatársainak köréből. A történethez hozzátartozik, hogy a Gregersen-cég 1892-ben és 1895-ben is beperelte Földiák Gyulát, amiért az általa megrendelt építési munkák után járó munkadíjat nem fizette ki.[214] A Gregersen- és a

[212] BFL - VII.2.c - 1897 - I.0530 Budapesti (Pesti) Királyi Törvényszék peres iratai.
[213] *Országos Hírlap,* 1898. november 7. 5. (40. sz. melléklet, 267.)
[214] BFL - VII.2.c - 1892 - I.0107: a Bács-Bodrog megyei helyi érdekű vasutak építésére vállalkozott felpereseknek, építési felügyelet címén, alperesek által fizetendő hátralékos összeg iránt indított per, felperes: Gregersen G. és Fiai, alperes: Földiák Gyula és gróf Pejácsevich János.
BFL - VII.2.c - 1895 - I.0273 felperes: Gregersen G. és Fiai, alperes: Földiák Gyula és gróf Pejácsevich János.
Ld. még: Siska József: *Bodrogközi vasutak.* In: *Herman Ottó Múzeum évkönyve 47.* Miskolc, 2006. 673-687.

Földiák-cég között tehát több „fronton” is folyt a polgári pereskedés, s könnyen elképzelhető, hogy a váltóhamisítási ügyben sem Gudbrand, sem pedig Hagbart nem volt bűnös, hanem éppenséggel Földiák Gyula keze volt (képletesen és akár szó szerint is) a dologban. Akármi is volt az igazság, az ügy csupán megerősíthette Gregersen Gudbrand abbéli meggyőződését, hogy a vállalat biztonságos és sikeres működését csupán fiai garantálhatják.

Gregersen Hagbart és Blichfeldt Júlia gyermekei közül az első gyermek egy leány, még Londonban született, de a következő évben, Pestre költözködésük után meghalt. A többi gyermek Pesten született, közülük Alfréd félévesen tüdőgyulladásban, egy másik fiú, Auden hétéves korában agyhártyagyulladásban halt meg. Négy gyermekük nőtt fel: Ragnhild, Albert, Louise és Dagmar. Albert 1871-ben született, egy ideig Pesten élt, majd apjának Amerikába való távozása után, 1902. június 7-én ő is kivándorolt Chicagóba. Ott három felesége is volt, kettő meghalt, a harmadikat ő hagyta özvegyen 1932. január 23-án bekövetkezett halálával. Gyermeke nem maradt. Lousie 1877-ben született. A Budapesti Főpostán állt alkalmazásban; 1913-ban férjhez ment Fogarassy Kálmán postatiszthez. A spanyolnátha, vagyis a világjárványt okozó influenza áldozata lett 1918 decemberében.[215]

Dagmar 1885-ben született. Tanítóképző főiskolát végzett, s mint székesfővárosi tanítónő szolgált nyugdíjba vonulásáig. Nem ment férjhez, Sződligeten halt meg 1956-ban. Ragnhild Marie volt a legidősebb Hagbart gyermekei közül, 1868. november 25-én született. 1893-ban feleségül ment Szász Sándor, szászvárosi születésű jegyzőhöz, aki előbb a Hunyad megyei Balomir faluban, majd Szászvárosban munkálkodott. Ragnhild Marie Szászvárosban halt meg 1938. július 9-én.[216]

Összegezve elmondhatjuk, hogy az évtizedek alatt megszerzett tapasztalat alakította ki Gudbrandban a meggyőződést: a közvetlen leszármazottai, a saját fiai, majd pedig az unokái vihetik csupán tovább a tradíciót, csak bennük bízhat meg feltétel nélkül. Egyfelől a testvérek és unokatestvére életvitele riasztónak tűnhetett

[215] Sveaas: i.m. 130.
[216] Sveaas: i.m. 132.

előtte, másfelől képzettségük és munkabírásuk mértéke sem érte el azt a színvonalat, amit egy országos jelentőségű építővállalat és annak vezetője megkövetelt. Testvérei közül végül Truls és Johan Andreas Chicagóba települt, Peder visszatért szülőhazájába, csupán Inge Nicolai és Gustav teremtetett egzisztenciát magának Pesten, de ők is csupán úgy, mint a cég alkalmazottai. Hagbart pedig, aki szintén Chicagóban élte élete hátralevő éveit, az örök példa lehetett Gregersennek, milyen gondokat okozhat a megbízhatatlan rokon a családi vállalkozás számára. Nem maradt más megoldás, saját fiait kellett úgy felnevelni, hogy ők legyenek a Gregersen-cég alappillérei. Lehetett egy kissé bizonytalan, mindazonáltal említésre érdemes meggondolás Gudbrand döntésében. Családja tagjai közül jelentős számban magas kort értek meg, gyermekei közül a felnőttkort elértek is többnyire 80 évesnél idősebbek voltak halálukkor. Amiről ő már nem tudhatott, de esetleg számításba vette, hat fia közül három még akkor is aktív volt és esetenként a cég ügyeivel foglalkozott, amikor már betöltötte 70. életévét. Mindenesetre feltételezhette, hogy ha fiai, majd unokái a vállalat irányítását átveszik, hosszú ideig kezükben tartják azt. Azt azonban már megállapíthattuk, hogy a fiúkra támaszkodni csak akkor lehetett (volna) tartós megoldás, ha a harmadik – esetleg negyedik – generációban is akad megfelelő számú szakképzett irányító. Az elképzelés már az unokák szintjén elhalt, ifjabb Gregersen Hugó (1889–1975), tehát ő is magas kort ért meg) egyedül nem vezethette volna tovább a hatalmas vállalatot.

Bármennyire tűnik hihetőnek ez a gondolatmenet, a bizonyítási eljárásunk nem teljes. A vérrokonok kapcsán eljutottunk a megállapításig, melyet igazolhatónak vélünk, de mi a helyzet Gregersen Gudbrand leszármazottainak női ágával? A családfő vejei hogyan kapcsolódtak a vállalkozáshoz, illetve tudtak-e kapcsolódni egyáltalán? Vajon a leányági unokák közül jöhetett-e szóba utód a vállalkozás irányításával kapcsolatban? Amíg ezekre a kérdésekre nem kapunk választ, nem jelenthetjük ki véglegesen, hogy Gudbrand csak a fiaiban bízhatott.

II. 5 . A beházasodottak

Gregersen Gudbrand hat felnőttkort megért leánya közül csupán Anna (1866–1959) maradt hajadon. A legidősebb nővér, Emma (1860–1941), 23 évesen ment férjhez dr. Azary Ákos állatorvoshoz. Azary a XIX. századi magyar állategészségügy egyik kiemelkedő alakja volt. 1874-től gyakornokként, majd tanársegédként dolgozott a pesti egyetem gyógyszertani tanszékén. 1882–88-ban az Állatorvosi Tanintézetben a belgyógyászat és járványtan nyilvános rendes tanára, e mellett állatorvosi rendészetet és hússzemlét tanított. 1886-ban az állatjárványtan és állategészségügyi rendészet egyetemi tanárává nevezték ki. Kutatásokat végzett az anthrax elleni védőoltásokkal kapcsolatosan. Szerkesztője volt a *Veterinarius* című folyóiratnak (1882–84), magyarra fordította Jean Martin Charcot párizsi ideggyógyász *Az idegrendszer betegségeiről* című művét (Budapest, 1876). Önálló munkája *A háziállatok részletes kór- és gyógytana* című egyetemi jegyzet volt, mely 1888-ban jelent meg. Ugyanebben az évben azonban szívbetegsége következtében a Gregersen család szobi otthonában elhunyt. Emmával kötött házasságából egy leánygyermek született, Lujza, aki 1908-ban ment feleségül Mailáth László jogászhoz. Róluk a későbbiekben lesz még szó.[217]

A következő nővér Margit (1863–1941), aki 1895-ben ment feleségül a Hont megyei Ipolyságon lakó Marek Károly jogászhoz. Marek cseh eredetű katolikus családból származott, Hont vármegyei szolgabíró, majd alispán.[218]

Gregersen Hermine 1864-ben született Szobon, s 1889-ben ment feleségül Koderle Emil uradalmi felügyelőhöz. Koderle műépítész végzettséggel rendelkezett, a gróf Pálffy család jószágkormányzójaként a grófi család bécsi, párizsi, pesti és bajmóci ingatlanait, illetve birtokait igazgatta.[219] Amíg ezt a társadalmilag is rangot adó feladatot ellátta, feleségével együtt Pozsonyban élt. Érdekességként megemlítendő, hogy amikor a Pálffy család éppen nem tartózkodott Bajmócon, a

---

[217] Sveaas, 121.

[218] BFL - VII.177 - 1924 – 030. Hagyatéki ügyek • VII.177 Hajós Béla közjegyző iratai.

[219] *Koderle Emil, gróf Pálffy János féle uradalmi felügyelő és erdőmester, részére a közügyek terén tanusított hasznos tevékenységének elismeréséül a Ferenc József-Rend lovagkeresztje kitüntetés adatik.* MOL K szekció, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1896. szeptember 9.

Gregersenek több alkalommal is nyaraltak ott, Koderle meghívására.[220] Budapesti otthonuk a Lónyay utca 11. számú Gregersen-cég tulajdonában lévő bérházban volt. Házasságukból egy fiú született, Ödön (1891). Koderle Ödön jogot végzett, önálló ügyvédként folytatott praxist 1943-ban bekövetkezett haláláig. Agglegényként, gyermektelenül hunyt el.

A negyedik nővér, Sarolta (1875–1942), Wagner István nagykárolyi születésű kereskedőhöz ment férjhez.[221] Házasságukból két fiú született. István elmebetegség miatt 1945-ben bekövetkezett haláláig állandó orvosi felügyelet alatt állt. Az 1903-ban Nagykárolyban született György felnőtt korában banktisztviselőként dolgozott, 1942-ben Wagnerről Sümegre változtatta vezetéknevét.[222]

A legfiatalabb Gregersen-lány, Ilona (1878–1965), 1904-ben ment feleségül Verebély Jenő ügyvédhez. Verebély bizonyult Koderle mellett a legsikeresebb vőnek, amennyiben 1921–1937 között Budapest Székesfőváros Törvényhatósági Bizottságának állandó tagja volt, számos budapesti vállalat választotta igazgatótanácsába (így például a BSZKRT igazgatóságának alelnöke, majd elnöke volt 1930–1945 között), a Keresztény Községi Párt színeiben 1922-től a főváros törvényhatósági bizottságában a IX. kerületet képviselte, sőt, 1934-től az országgyűlés felsőházának tagja is lett, mint a főváros delegáltja.[223] Ferencvárosi polgárként a lokális ügyekben is aktív volt, a Ferencvárosi Kaszinó és a Ferencvárosi Keresztény Kaszinó egyik vezetőjeként.[224] Nem utolsó sorban neves polgári peres ügyvéd is volt, s amint az egy 1926-os újsághírből kiderül, még a testi épségét sem féltette, ha a munkáról volt szó.[225] A Gregersen Ilonával kötött házasságból egy leány, Eleonóra született, 1909-ben. Verebély Jenő ellen még jóval a BSZKRT államosítását megelőzően (1948), 1945 májusában államrendőrségi eljárás indult. Az indok

[220] Berkó Carmen közlése.
[221] BFL - VII.168 - 1910 – 0108. Görgei István közjegyző iratai.
[222] A pontos dátum ugyan nem ismert, de a Gregersen Endre hagyatéki ügyével kapcsolaban fennmaradt levéltári forrásból kiderül a névváltoztatás éve.
[223] Dr. Wildner Ödön: Budapest polgári koszorúja. In: *Városi Szemle*, 1935, 28. A felsőházba bejutott fővárosi képviselők teljes listája a következő: Bódy Tivadar, Gaár Vilmos, Glücksthal Samu, Harrer Ferenc, Joanovich Pál, Láng Lajos, Lázár Ferenc, Szőke Gyula, Verebély Jenő.
[224] Amikor a felsőházba került, a Ferencvárosi Polgári Kör külön ünnepséget rendezett a tiszteletére. (41. sz. melléklet, 268.)
[225] *Az Est*, 1926. április 29. (42. sz. melléklet, 269.)

háborús bűnök elkövetésének alapos gyanúja volt. Verebély Jenőt letartóztatták, vizsgálati fogságba helyezték, ahol megpróbált öngyilkosságot elkövetni, egy késsel a nyaki ütőerét felvágta. Az öngyilkossági kísérlet nem sikerült, de ezután elmeszakértői vizsgálat alá vonták, melynek végén, 1946. szeptember 30-án megállapították, hogy ugyan elmebaja nem ön- és közveszélyes, de nem gyógyítható. Még 1945-ben, 4 hónapi fogság után szabadlábra helyezték. A háborús bűn indokát egyébként két egymással össze nem függő tény képezte: Verebély Jenő 1919. március 19-ét követően ellenforradalmi tevékenységet folytatott, a Tanácsköztársaság ellen írt röplapokat sokszorosított és terjesztett, illetve 1944 novemberében a BSZKRT igazgatósági ülésén elmondott leköszönő beszédében Hitler és Szálasi politikáját éltette, és a végsőkig való harc mellett foglalt állást. Úgy vélem, nem szükséges jogászi szakvélemény ahhoz, hogy a kutató kijelentse, egyik vád sem lehetett alkalmas arra, hogy bármelyik hazai bírói fórum háborús bűnösként elítélje. Az eljárás végül ítélet nélkül ért véget: a vádlott 1948. október 1-jén meghalt. Könnyen elképzelhető, hogy Verebély egészségét a bűnvádi eljárás és az azt körülvevő procedúra ásta alá.[226]

Térjünk most vissza vizsgálatunk tárgyához, és összegezzük, az ismert adatok alapján Gregersen Gudbrand támaszkodhatott-e vejeire a vállalat továbbfejlesztésénél, működtetésénél. Azary Ákos állatorvosként nem jöhetett szóba, korai halála pedig saját karrierje kiteljesedésében is meggátolta. Marek Károly jogászként, Hont megyei alispánként szintén nem lehetett segítségére a cégnek, esetleg egy-egy megyei építési munka elnyerésénél közreműködhetett informálisan, de ennek írásos nyoma nem maradt (természetesen). Koderle Emil munkája nem tette lehetővé, hogy „beszálljon” a vállalkozásba, nála azonban érdemes egy pillanatra megállni. Levéltári forrásaink azt mutatják ugyanis, hogy Gregersen az ő esetében megpróbálkozott a vállalatba integrálással. 1879-ben két alkalommal is

[226] BFL XXV.2.a 3404 – 1945, 2.b. 1948. Budapesti Népügyészség, büntető iratok. A büntető per teljes anyaga megtalálható a levéltári állományban. A per anyagát képezi Verebély Jenő 1920-ban készült igazolása a Tanácsköztársaság alatti ellenállási mozgalomban kifejtett tevékenységéről, ezen kívül az 1944 novemberében tartott leköszönő beszéde, valamint lánya, Verebély Eleonóra 1945-46 során a különböző igazságügyi szervekhez írt levelei.

meghatalmazást állított ki a részére, s mindkét feladat bizalminak számított.[227] Az első értelmében a frissen okkupált Bosznia-Hercegovinába kellett fabarakkokat szállítania és Tuzla városában átadnia a katonai hatóságok részére. A másik feladat szintén kényesnek számított. A boszniai Sjekovacnál épülő vasutat a Gregersen-cég kivitelezte, a képviseletét pedig Koderle látta el. Nem ismert, mi késztette Gregersen arra, hogy felhagyjon Koderle Emil beépítésével (annál is inkább érdekes ez, mert építészként tudása jól jöhetett a családi vállalkozásnak), könnyen elképzelhető, hogy nem az ő döntése volt, inkább Koderle számára jelentett nagyobb presztízst a jószágkormányzói állás, mint a vállalkozásban való részvétel. Akármi is volt a motiváció, ő sem vált olyan pillérré, mint Gregersen saját fiai.

Ahogyan Wagner István sem, hiszen egy vidéki terménykereskedő valószínűleg csupán hitelezőként jöhetett volna szóba, de az 1890-es években a cégnek magánhitelezőre már nem volt szüksége, nagybankokkal állt üzleti kapcsolatban. Az öt vő közül tehát egyedül Verebély Jenő jelenthetett segítséget, kiterjedt kapcsolatrendszerével. Amikor 1908-ban a Gregersen G. és Fiai Építővállalat részvénytársasággá alakult, ő lett az Rt. egyik jogtanácsosa. Mindazonáltal ez az összegzés is azt igazolja, hogy Gudbrand nem támaszkodhatott vejeire, egyikük sem rendelkezett igazán elegendő szakértelemmel, pénzeszközzel, kapcsolati tőkével, vagy éppen elszántsággal ahhoz, hogy részt vegyen a vállalat irányításában.

[227] *1879. december 12-i napjáról keltezett Gregersen György névre a pécsi barakkok építésére továbbá egy Engel Adolf és fiai névre kiállított a Pécsett felállítandó barakkok építésére, továbbá egy Koderle Emil névre kiállított Tuzlába szállított barakkok átadására, végre egy Koderle Emil névre kiállított, a dályai fővezeték megvizsgálására vonatkozó négy meghatalmazást.* BFL - VII.211 - 1879 – 265 - Mannheimer Ignác közjegyző iratai.
1879. január 17. Koderle Emil budapesti mérnöknek szóló a törökbródi Sliekovac vasút építésre vonatkozó ötven krajcár napi bélyeggel ellátott meghatalmazás. BFL - VII.211 - 1879 - 13 - Mannheimer Ignác közjegyző iratai.

II. 6. A leányági unokák

Annak érdekében, hogy vizsgálatunk teljes legyen, még meg kell ismerkednünk a leányági unokákkal is, hiszen elviekben akár ők is lehettek volna a vállalat későbbi irányítói.

Gregersen Emma lányáról, Azary Lujzáról esett már szó; Mailáth Lászlóval kötött házasságából két leány, Emma (1909), és Hanna született (1913). Mailáth László nem a grófi család tagja volt, ügyvédi karrierje Tatabányára vezette.[228]

Gregersen Margit és Marek Károly házasságából négy lánygyermek született. Marek Andrea (1896–1976) Palásthy Ferenc ügyvédhez ment feleségül 1929-ben. Marek Lujza (1901–1934) unokatestvérével, Marek Lászlóval házasodott össze, három gyermekük született, majd Lujza korai halála után Marek László feleségül vette Marek Margitot (1898–1974), Lujza nővérét. A negyedik Marek lány, Anna (1899–1976) Abrudbányay Zoltán katonatiszthez ment feleségül 1926-ban.[229]

Gregersen Hermine fia, Koderle Ödön gyermektelenül halt meg. Gregersen Sarolta és Wagner István fiairól esett már szó.

Gregersen Ilona és Verebély Jenő lánya, Eleonóra (1909–1945) Balázsfalvi Kiss Emil diplomatához ment feleségül, házasságukból két fiú született.[230]

E rövid felsorolást követően megállapíthatjuk, hogy a leányági unokák sem jelenthettek esélyt a vállalat irányítása szempontjából, hiszen a hét unoka közül kettő volt fiú, egyikük értelmileg sérült (Wagner István), másikuk (előbb Wagner, majd Sümeg György) pedig banktisztviselőként dolgozott. A leányági dédunokák életpályájáról a vállalat szempontjából irreleváns adatokat rögzíteni, hiszen amikorra elérték a nagykorúságot, a cég már régen felszámolás alatt állt.

[228] Sveaas: i.m. 167.
[229] Sveaas: i.m. 168.
[230] Sveaas: i.m. 188.

III. Gregersen, a vállalkozó

Mielőtt áttekintenénk, milyen kapcsolatrendszerrel rendelkezett a család vidéken és a fővárosban, érdemes e helyütt azzal is megismerkedni, milyen elméletek, hipotézisek foglalkoztak, foglalkoznak a külföldi eredetű nagyvállalkozók integrációjával, integrációs stratégiájával kapcsolatban. A téma összetettsége miatt elsősorban a legmeghatározóbbakat szeretném összegezni, a nézetek között természetesen nem csak ellentétek, hanem átfedések is találhatók. Először a vállalkozó kifejezés meghatározása a feladatunk, és amint azt mindjárt látni fogjuk, önmagában már ez sem könnyű.[231] A vállalkozás és vállalkozó fogalmak fejlődésének egyik legnagyobb hatású alakja Joseph Schumpeter gazdaságtörténész. Jól ismert meghatározása szerint „*Az új kombinációk megvalósítását vállalkozásnak nevezzük, azokat a gazdasági alanyokat pedig, akiknek az új kombinációk végrehajtása a funkciója, vállalkozóknak.*" Az új kombináció fogalma Schumpeter szerint a következő öt esetet foglalja magában: 1. Új javaknak vagy egyes javak új minőségének az előállítása. 2. Új, tehát a kérdéses iparágban még ismeretlen termelési eljárás bevezetése. 3. Új elhelyezési lehetőség, vagyis olyan piac megnyitása, amelyen a kérdéses ország kérdéses iparága ez ideig még nem volt bevezetve. 4. Nyersanyagok vagy félkész áruk új beszerzési forrásainak megszerzése. 5. Új szervezet létrehozása vagy a régi megszüntetése.[232] A vezetés lényege szerinte a kezdeményezés. Ezen nem, vagy nem szükségszerüen az ötletet, az új elképzelések megfogalmazását érti, hanem a gyakorlati kezdeményezést. A vezetőnek először is döntenie kell arról, hogy mi történjen, másodszor is végre kell hajtania döntését. A vezetői tevékenységnek az a lényege, hogy önmagán túlmutatva másokat

[231] Ld. példaként Marjanucz László saját maga által is szűk értelmezésű meghatározását *Szeged vállalkozó polgárai a századfordulón* című tanulmányában. In: *Múzeumi kutatások Csongrád megyében*. Szeged, Móra Ferenc Múzeum, 1998, 91–105.

[231] Rényi Ágnes (szerk.): *A vállalkozó. Történeti gazdaságszociológiai válogatás.* Budapest, Művelődési Minisztérium, 1982, 36.

befolyásoljon. A vállalkozói szerep nem más, mint a vezetői szerep a gazdasági életben.[233]

Max Weber szerint akkor jelennek meg a kapitalista vállalkozók, amikor „a modern kapitalizmu szelleme" tör utat magának a gazdaságban. *„Amikor a modern kapitalizmus terjeszkedésében közreműködő hajtóerőket kutatjuk, akkor nem arra a kérdésre kell választ adni, hogy honnan erednek a kapitalisztikusan értékesíthető pénzkészletek, hanem mindenekelőtt arra, hogy miként fejlődött ki a kapitalista szellem. Ahol ez a szellem feltámad és mozgásteret teremt magának, megszerzi a működéséhez szükséges pénzkészleteket, nem pedig megfordítva. Térhódítása azonban általában egyáltalán nem békés. Nem olyan könnyű elég elfogulatlannak lenni annak meglátásához, hogy az ilyen új stílusú vállalkozót csak a kivételesen szilárd jellem óvhatta meg a józan önuralom elvesztésétől s az erkölcsi és gazdasági hajótöréstől. Mindehhez sajátosan más jellegű etikai erényekre volt szükség, mint azok voltak, amelyek a múlt tradicionalizmusával illettek össze. Éppen ezért általában nem a gazdaságtörténet minden korszakában tevékenykedő vakmerő és gátlástalan spekulánsok, közgazdasági kalandorok, és nem is egyszerűen nagy pénzemberek voltak azok, akik ezt a külsőleg alig észrevehető, de a gazdasági életnek az új szellemmel való átitatása szempontjából döntő fordulatot végrehajtották, hanem az élet kemény iskolájában felnevelkedett, szigorúan polgári nézeteket és alapelveket valló emberek, akik egyszerre óvatosan és merészen, főleg azonban józanul és állhatatosan, tántoríthatatlanul és fenntartás nélkül szentelték magukat az ügynek.*"[234]

Fritz Redlich szerint *„A vállalkozó tiszta és egyszerű formája igen ritka a gazdasági életben. Vagyis egy vállalat irányítói között tulajdonképpen nincs senki, aki irányítói tevékenysége során kizárólag vállalkozói funkciókat gyakorolna. De, másodszor, ha találnánk is olyan vállalatirányítót – ami elő is fordul – aki idejének száz százalékát ilyen tevékenységekkel tölti, ez az ember akkor sem gyakorolhatja egyedül az elméleti vállalkozói funkciókat. Csak más vállalatirányítókkal együtt és*

[233] Rényi*:* i.m. 30.

[234] Laki Mihály: Vállalkozók és vállalkozás szokatlan feltételek között (doktori értekezés) Budapest, MTA Közgazdaságtudományi Intézet, 2005. 14. A család és a vállalkozás kölcsönhatásának nyugat-európai fejlődésére vonatkozóan ld: LANDES, David S.: Dinasztiák, családi vagyonok és vagyonos családok. Budapest, Partvonal Kiadó, 2007.

ezeknek többsége egyidejűleg vállalkozó és menedzser – képviseli az elmélet vállalkozóját.”[235]

A vállalkozó definiálása különösen izgalmas, ha a funkcionalitás dimenziójára rávetítjük a származás, társadalmi eredet és etnikai hovatartozás hálóját. Annál is inkább, mert közép-európai térségünkben ennek a tényezőnek jelentős szerepe volt a társadalmi integráció sikeressége szempontjából. Hanák Péter képviseli az egyik jól ismert hipotézist. E szerint a magyarországi, legfőképpen pedig a pesti, majd budapesti polgárság, és annak vállalkozó rétege leginkább más nemzetiségű betelepült elemekből állt. A XVIII. század közepén a polgároknak csupán mintegy negyede volt magyar anyanyelvű. Az 1850-es évekre ez az arány csökkent, amennyiben a német ajkú polgárság 70, a magyar 15, a szerb és görög 10%-át tette ki a lakosságnak. Budán pedig a német 77, a magyar 13, a szerb 7%-át adta. A nem magyar polgárság túlsúlya Hanák szerint kelet-közép európai általános jelenség. Egyik oka a saját polgárság gyengesége és a gazdasági elmaradottság volt, a másik általános oka pedig az, hogy a hagyományos rendet többnyire a rajta kívülállók tudják áttörni. Ez a réteg a profitorientált vállalkozók csoportja volt, akik ugyan sajátos, kockázatot is vállaló stratégiát követtek, de tették ezt abban a meggyőződésben, hogy üzleti sikerük előbb-utóbb társadalmi presztízst eredményez. Velük szemben álltak a hagyományos (és főleg szintén nem magyar ajkú) polgárok, akik még a céhes világ keretei között szocializálódtak, felhalmozódó tőkéjüket nem kockáztatták, földbirtokba, háztulajdonba fektették. Ők a presztízsorientált polgárság megtestesítői.[236] Ezzel az érveléssel főképpen gazdaságtörténeti alapon (de politikatörténeti alapon is) lehet vitatkozni. A fő kritika Hanák elképzelésével kapcsolatban az, hogy a külföldi eredetű vállalkozói rétegek pozicionálásánál, befolyásuk és jelentőségük értékelésénél egyfelől eltúlozta a zsidó származású réteg

[235] Redlich, Fritz: *A vállalatvezető az elméletben és a valóságban.* In: Rényi Ágnes (szerk.): i.m.166. Ld. még: Redlich, Fritz: *The molding of American banking. Men and ideas.* New York, Hafner, 1951.

[236] Hanák Péter: *Az elpusztíthatatlan város*. In: *Budapesti Negyed* 1993/1. 5-16.
Hanák Péter: *A kert és a műhely*, Budapest, Balassi Kiadó Budapest, 1999, 301.
Ld. még: Varga László: Egy finánctőkés karrier. A weiss család és Weiss Manfréd. In: *Történelmi Szemle*, 1983. 1. 36–66.

jelentőségét és hatását, másfelől nem vette tekintetbe a „vállalkozó” polgárság pozitív reakcióját a magyar polgárosodásban számára felkínált szerep betöltésénél, mely végeredményét tekintve a hazai polgárosodás erősödését jelentette. Gregersen életútja Hanák nézőpontjából kivétel a szabály alól, kritikusai számára pedig pont annak az igazolása, hogy ha számukat tekintve talán nem, de lehetőségeiket nézve az asszimiláció ugyanolyan sikeres lehetett minden külföldi vállalkozó számára, akár zsidó származású volt, akár nem.[237]

Vörös Károly talán kevésbé markáns, de árnyaltabb társadalomtörténeti képe szerint a külföldi eredetű iparosok és vállalkozók döntő fontosságúnak bizonyultak a kiegyezés kori Magyarországon, de számarányukat tekintve nem voltak dominánsak, s a korszak második felében arányuk folyamatosan csökkent. Az 1890-es évekre a külföldön született gyártulajdonosok 12 %-át tették ki az összes nagyvállalkozónak, ezeknek is háromnegyede a Monarchiából származott. 1890-ben a bejegyzett 1134 nagyipari vállalatból 125 volt külföldi személy vagy részvénytársaság tulajdonában.[238] Ami talán ugyanolyan fontos adat ezen csoportok integrációjával kapcsolatban, hogy a második generációs vállalkozók döntő többsége magyar anyanyelvűnek vallotta magát, tehát az alapítókat követő iparosok, gyárosok a magyar polgárság, nagypolgárság erejét és befolyását növelték.[239]

Koroknai Ákos külön tanulmányt szentelt a XIX–XX. századi vállalkozók tipizálására. 13 szempont szerint próbálta kategorizálni a vállalkozói csoportokat (nem kívánom mindegyiket ismertetni, csupán a hangsúlyosabbakat). Az első szempont a társadalmi eredet, amelyet osztályszerkezet szerinti tagolásnak nevezett el.[240] Második szempontja a foglalkozás szerinti specializáció. Ennek megfelelően megkülönböztet ipari, kereskedelmi és pénzüzleti tevékenységet folytató vállalkozót. A gazdasági mobilitás szempontja talán az egyik leglényegesebb a folyamatok

---

[237] Klement Judit: *A 19. század végi gazdasági elit és a „nemzet”*. In: Cieger András (szerk.): *Kötőerők. Az identitás történetének térbeli keretei*. Budapest, Atelier, 2009. 163–184.

[238] *Magyarország története 1848-1890. II. kötet* (főszerk: Kovács Endre) Budapest, Akadémiai Kiadó, 1005.

[239] Feltétlenül igaz ez a zsidó eredetű nagyvállalkozókra. Lásd: *Magyarország története 1848-1890*, II. kötet, 1270.

[240] Koroknai Ákos: *A magyarországi tőkés vállalkozók típusai*, 142. In: *Üzemtörténetírás kérdései*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1979. 323.

vizsgálata felől nézve. A „honnan indult – hová jutott” kérdésekre adott válaszok alapján megkülönböztet birtokosból lett ipari, kereskedő vagy pénztőkést, iparűzőből vállalkozóvá lett tőkést, kereskedőből ipari vagy pénztőkéssé vált személyt, de nem veti el a bankárból ipari-kereskedelmi vállalkozóvá válás lehetőségét sem.[241] A vállalkozókat tipizálhatónak tartja a műszaki-termelési fejlődésben betöltött szerepük szerint is. Ide sorolja azokat, akik aktívan részt vettek a termelési eljárások fejlesztésében, újításokkal éltek (Ganz Ábrahám), és azokat is, akik a „követő” mentalitást mutatták, és egy már másutt bevált újítást alkalmaztak saját vállalkozásuknál (Láng László és Gusztáv).[242] Legfontosabbnak tartja a vezetési módszer szerinti tipizálást. Az „autokrata vezetési módszert” alkalmazók lehettek tulajdonosok, vagy menedzsert alkalmazó vállalkozók. E vezetési módszer ellentétét a testületi irányításra alapozó vállalkozó használta. Ez először azoknál a vállalkozóknál volt általános, akiknél az adott tevékenység irányítása nem párosult szakértelemmel, vagy bármilyen oknál fogva a tulajdonos nem törekedett a vezetési feladatok kézbentartására, hanem megelégedett azzal, hogy befektetett tőkéje hozadékát ellenőrizze. Ilyen esetekben a vezetési feladatokat egy igazgatótanács, vagy igazgatóság látta el, ahol a stratégiai döntések többségi alapon születtek, az ellenőrzés különböző szintjeit pedig a tagok megosztották egymás között. A részvénytársasággá alakult vállalkozások esetében már mindenhol ez az irányítási módszer volt a domináns.[243] Koroknai is foglalkozik a generációk kérdésével, de ő nem három, hanem négy generációval számol. Az első a XIX. század első harmadának vállalkozója, amely azonban a kereskedelemből felhalmozódó tőkéjét nem tudja vagy nem akarja ipari és bankszektorba fektetni, inkább a presztízs szempontok érvényesülnek. A tőkéjét ház és egyéb ingatlanvásárlásban látja felhasználhatónak. Az 1870-es években jelenik meg a tőkés vállalkozók első jól megkülönböztethető típusa, és már a fővárosi virilisták jegyzékeiben is szerepel. Ők már az ipari és pénzvilág vállalkozói, akik ugyan nem a semmiből teremtik meg a vállalkozáshoz szükséges tőkét, de mindenképpen ők az elsők, akik nagyipari és

[241] Koroknai: i.m. 150.
[242] Koroknai: i.m. 161.
[243] Koroknai: i.m. 166.

finánctőkésekként az ország gazdasági vezetőrétegét kezdik megközelíteni. A következő generáció az 1880-as évek végétől jelentkezik, a harmadik pedig a századfordulón: tagjai ekkor már nagyvállalatok és bankok vezéreiként működnek. Érdekes, hogy Koroknainál a generációk szerinti felosztásnál itt kerül elő az asszimiláció problematikája. Ugyan számol a reformkor vállalkozói előfutárainak asszimilációjával, de azt inkább csak az 1870-es évtizedtől tekinti számottevőnek, és az ő besorolása szerinti első generációs vállalkozóknál érzékeli. Szerinte ők még a megtelepedés és alkalmazkodás stratégiáját követik, az őket követő generációt pedig a kettős kötődés és kétnyelvűség jellemzi. Szerinte csupán a harmadik generáció esetében (1900 körül) beszélhetünk teljes nyelvi és részben identitásbeli asszimilációról.[244] Különösen fontosnak tartom azt a tényt, hogy Koroknainak a külföldi eredetű vállalkozókkal kapcsolatos tipizálása meglehetősen szerény. Szerinte ezeket a vállalkozókat, főleg 1848 előtt, a szakképzettség és a relatív tőkeerősség jellemezte. Elsősorban az élvezeti cikkeket és az élelmiszereket előállító iparágakban tevékenykedtek, így a sörgyártásban és a malomiparban, de 1848-at követően az építőiparban is egyre nagyobb számban jelentek meg.

A vállalkozókat csoportosíthatónak tartja a szerint is, hogy a megtermelt értéktöbbletet mibe fektetik. Koroknai megállapítja, hogy az 1870-es évek elején, főleg a terménykereskedő vállalkozók, háztulajdonba próbálták profitjukat befektetni. Egy részük pedig, amikor elegendő ingatlannal rendelkezett, fel is hagyott a kereskedelmi tevékenységgel, és csupán birtokaiból szerezte jövedelmét. A nagykereskedők egy kisebb csoportja ezt úgy oldotta meg, hogy az eredeti vállalkozás irányítását leszármazottainak hagyományoza, ő maga pedig megelégedett a háztulajdonból származó jövedelemmel.[245]

Összgazdasági szempontból nagyobb jelentőségük volt azoknak a vállalkozóknak, akik a megtermelt profitot ipari újratermelés irányába terelték. Ők nem vonták ki tőkéjüket az üzletből, hanem a termelés továbbfejlesztésére, a vállalkozás további ágazatainak megteremtésére fordították (Goldberger Leó, Ganz

[244] Koroknai: i.m. 167.
[245] Koroknai: i.m. 159.

Ábrahám). A legritkább esetben a vállalkozó teljesen új, az addigi tevékenységhez nem köthető alapításokat is eszközölt. Ez már általában az 1880-as évek végére tehető időszakra jellemző, amikor a megszülető új iparágak (pl. elektrotechnika) a hagyományos ipari tevékenységet folytató vállalkozókat ismeretlen és esetenként kockázatos területekre csábították.

Koroknai az iskolázottság szerint is kategorizálhatónak véli a vállalkozókat. Felsőfokú, középfokú és alapfokú végzettségűeket különböztet meg. Érdekes ugyanakkor, hogy a végzettség és a vállalkozói attitűd között nem lát közvetlen összefüggést. Alap, vagy középfokú végzettséggel rendelkező vállalkozók (főleg az 1860–1890 közötti időszakban) gyakrabban mertek újításokba belevágni, s az innováció területére lépés mögött inkább gyakorlati tapasztalataikra támaszkodhattak, mint évtizedekkel korábban az oktatásban megszerzett ismereteikre (Kühne Ede iskolai végzettség nélkül jóval innovatívabb cégvezetőnek bizonyult, mint egyetemet végzett unokája).[246] A Koroknai-féle tipizálásnak egy vetülete van még, melyről szeretnék említést tenni. Nála ugyanis megjelenik a vállalkozók és a politika közötti kapcsolat, mint csoportosítási szempont. Megkülönböztet politikailag aktív és inaktív vállalkozókat. Az aktív vállalkozói típust is két részre osztja. Az egyiknél az országos politikai életben való szereplés a jellemző (itt utalhatunk a későbbiekben szereplő Gschwindt Ernőre, aki először gyáros, később országgyűlési képviselő is volt), a másiknál pedig az elsősorban a lakóhely (és vállalkozási telephely) környezetében való szereplés (Kühne Ede, aki csak Moson vármegyében vállalt közéleti szerepet).[247]
A Lengyel György nevével összekapcsolódó elitkutatás szintén markáns képet fest a vállalkozói eredetről, struktúráról és a vállalkozók generációinak jellegzetességeiről.[248] Az általa vezetett kutatás (mely egy speciális forrás, a *Magyar Életrajzi Lexikon* adatait vette alapul levéltári és egyéb forráskiegészítésekkel) eredményeképpen az alábbi megállapításokhoz jutott. A vállalkozók három generációba sorolhatók. Az elsőt az úgynevezett előfutárok alkotják, akik még a reformkor idején születtek (nagyjából 1830 előtt), és a szabadságharc leverését

[246] Koroknai: i.m. 163.
[247] Koroknai: i.m. 168.
[248] Lásd: Lengyel György: *Vállalkozók, bankárok, kereskedők*. 1989, 181.

követő évtizedben váltak gazdasági vezetőkké. A második generáció az alapítóké, az ő szerepük a „Gründerzeit” idején teljesedik ki, és egészen az I. világháború kitöréséig tart. A harmadik generáció tagjai az örökösök, akik azután a következő világháborúig tartják kezükben a gazdasági kulcspozíciókat. Az első generáció tagjai esetében a vállalkozás irányítása és tulajdonlása szinte minden esetben ugyanabban a kézben volt. A termelés megszervezése és irányítása, a nyersanyag beszerzésének és felhasználásának irányítása, az operatív feladatok egyidejű ellátása még nem okozott gondot. Az ipari vállalkozó egyszerre volt tulajdonos és a különböző szinteken zajló tevékenységek felügyelője. Azzal egyidejűleg, ahogy a második generáció átvette a feladatokat, és a vállalkozás volumene nőtt, úgy vált egyre fontosabbá a különböző funkciók pontos definiálása és elhatárolása, valamint a megfelelő személyekre való dezignálása. Az örökösök idejére ez az átalakulás jórészt lezárult, a valamilyen társasági formában működő cégeknél, melyek eredetileg esetleg (illetve jórészt) családi vállalkozásként indultak, már jól érzékelhető módon megkülönböztetik a szakszerű irányító funkciókat (és az azokat betöltő személyeket), valamint a tulajdonosok csoportját. A vállalat vezérigazgatója a tulajdonosok által megbízott szakember, az alá beosztott munkatársak szintén hasonló helyzetben vannak, ami az ő szempontukból lényeges, hogy saját vagyonukkal nem felelnek a vállalat gazdálkodásáért. A vállalkozók legszámottevőbb rétegét Magyarországon (hasonlóan egyébként más közép-európai területekhez) is azok alkották, akiknek már az apja is független gazdasági pozíciót töltött be. Ami a magyar életrajzi adatok egyik sajátosságának tekinthető, az az, hogy a gazdasági elitnek körülbelül egyötöde származott értelmiségi családból. A másik sajátosság, hogy hozzávetőleg ugyancsak egyötödös arányt képviseltek azok is, akiknek apja mester vagy szakmunkás volt. A hivatalnoki-politikusi háttérrel rendelkező réteg – hasonlóan a német modellhez – mintegy 15%-ot tett ki. Az iskolai végzettséget tekintve megállapíthatjuk, hogy míg az 1830 előtt születetteknek még kb. a fele rendelkezett felsőfokú végzettséggel, arányuk az évszázad középső harmadában születetteknél már 80%-os, az ezt követően születettek esetében pedig 90%-os volt. A kutatásnak van azonban egy olyan aspektusa, mely a következtetések levonásánál, a trendek megrajzolásánál, az

általános jellemzők leírásánál elővigyázatosságra int. A lexikonban található vállalkozók nem jelentik a teljes társadalmi csoportot, annak csak egy részét, vagy szeletét. Különböző okok miatt, de jelentős számú vállalkozó hiányzik erről a listából, a Lengyel György vezette kutatás tehát inkább egy átfogóbb tanulmány részeként kezelendő, mintsem a teljesség igényével készült adatfeldolgozásként.

Bácskai Vera kutatásai elsősorban a vállalkozók első nemzedékére terjedtek ki, az előfutárok életpályáját és működését vizsgálta.[249] A fentebb idézett hármas generációs felosztás nála is megjelenik, és a presztizsorientált-profitorientált vállalkozói csoportok meglétét (Hanák Péter társadalomképéhez hasonlóan) az ő eredményei is igazolják. Ami a Gregersen család beilleszkedéséhez szervesen kötődik, az a megállapítása, mely szerint az előfutárok esetében (a XIX. század első harmadában induló vállalkozókról van szó) a presztízsorientált működés dominánsnak bizonyult. A terménykereskedők, akik ebben az időszakban a leginkább vállalkozó szelleműek és akár kockázatot is vállaló rétegét jelentették a hazai vállalkozóknak, utódaik presztízsemelkedését tekintették a legfontosabb céljuknak. Az életük végéig aktív előfutárok (és egyben cégalapítók) nem törekedtek arra, hogy a vállalkozásuk haláluk után is prosperáljon. Utódaikat eleve olyan neveltetésben részesítették és pályára irányították (hivatalnok, katonatiszt, jogász), melyek azzal kecsegtettek, hogy a magyar nemesi társadalom tagjaivá válhatnak.[250] A vállalkozók elfordulása az üzleti élettől nem volt hazai sajátosság. Olyannyira nem, hogy ez a fajta stratégia Buddenbrook-effektus néven ismert a szakirodalomban.

Gregersen Gudbrand életútja szinte mindegyik elmélet téziseinek megfelel – ilyen, vagy olyan részleteit tekintve. Az elsősorban irodalmi művekben általánosan elterjedt, de valódi történeti megalapozottsággal nem bíró (jobb kifejezés híján) amerikai-típusú self-made man címkéje nem ragasztható rá. Amikor már felnőttként Közép-Európa több nagyvárosába eljutott, hogy tapasztalatait bővítse, rendelkezett annyi tőkével, hogy ha a helyzet úgy alakul, bárhol megvethesse a lábát. A romantikus hangulatú véletlen (poggyászának eltűnése Prága és Bécs között) csupán

[249] Bácskai Vera: *A vállalkozók előfutárai*. Budapest, Magvető, 1989. 230.
Bácskai Vera: *Városok és polgárok Magyarországon*, Budapest, Budapest Főváros Levéltára, 2007.
[250] Bácskai: i.m. 50-51.

a helyszín kiválasztásában befolyásolhatta. Amikor Szobon letelepedett és munkafelügyelőként, majd alvállalkozóként kezdett dolgozni, a családi háttér, akármilyen messze is volt, sokat számított. Vagyonának jelentős részét – melyet apja után örökölt – egyik nagybátyja kezelte, és ha kellett, pénzzel támogatta. Nem a semmiből teremtett tehát egzisztenciát magának, hanem egy már meglévő anyagi alapra támaszkodott.

A Schumpeter-féle tézisek közül szinte mindegyik érvényes volt rá. Amikor önálló vállalkozóként lépett fel, nem félt új technológiák kipróbálásától (lásd: pneumatikus cölöpözés, föld alatti ácsmunka, víz alatti ácsmunka, Schumpeter 2. pontja vonatkozásában), amikor esély mutatkozott új nyersanyaglelőhelyek felderítésére és megszerzésére, szinte azonnal reagált (zavidovici fűrésztelep, Schumpeter 4. pontja), és vállalata addigi profiljától teljesen idegen vállalkozások indítása (vontatóhajó működtetése, cirkusz építése és működtetése, tengeri halászatban való részvétel és halfeldolgozó üzem alapítása) is szinte végig jellemezte a cég történetét.

A tőkés vállalkozó weberi felfogása sem áll távol Gregersen életútjától. A feltűnően nagy munkatempó, a vállalkozások magas száma, a merészség és kockázatvállalás óvatossággal, körültekintéssel és kitartással párosult. Az életképtelen próbálkozások alacsony száma is ezt igazolja (hajóvontatás, cirkusz működtetése), a spekulációtól, a túlzott rizikótól pedig élete végéig megpróbálta távol tartani magát. Életfelfogása, protestáns alapokra épülő nézetrendszere mindezeket csak erősítette. Akár meg is kockáztathatjuk a megállapítást, Gregersen olyan tőkés vállalkozói minta szerint tevékenykedett, ami megfelelt Max Weber ideáltípusának.

Amennyiben a Bácskai Vera és Lengyel György által is képviselt generáció szerinti felosztást vetítjük a Gregersen-féle életútra, a kép tovább színesedik. Gregersen ugyanis egyszerre tartozhat az előfutárokhoz (1830 előtt született) és az alapítókhoz. Ebben természetesen magas életkora is szerepet játszik (kissé hasonlít Zwack József életpályájához, aki 1840 és 1915 között folyamatosan vezette cégét,

egészen 95 évesen bekövetkezett haláláig).[251] A hármas felosztás a Gregersenek esetében nem érvényesülhetett, hiszen mire a harmadik generáció átvehette volna a képletes stafétabotot, a cég már felszámolás alatt volt. A második generáció hat férfitagja ebből következően szintén átmenetet jelent, hiszen egyszerre volt alapító és örökös. Van példa arra, amikor az egyik fiú új cég létrehozatalánál vállalatvezetőként szerepel (Nils a fiumei konzervgyár esetében és szintén Nils amikor részvénytársasággá alakítják az építővállalatot), de Gregersen Gudbrand, leszámítva az utolsó néhány évet, szinte mindvégig rajta tartotta vállalata ütőerén a kezét.[252]

Sorolhatnánk még a jellemző tulajdonságokat, de talán lényegre törőbb, ha először megvizsgáljuk, milyen kapcsolatrendszert alakított ki Gregersen és nagylétszámú családja vidéken (Szob és környéke) és a fővárosban. Ezután térjünk csak vissza ahhoz a kérdéshez, hogy mennyire tipikus, esetleg az átlagtól eltérő a „gregerseni" integráció.

[251] Borbíró Zsóka: *Zwack így tovább. Egy család, egy gyár, egy ital legendáriuma*. Budapest, Ab Ovo Kiadó, 1995. 126.

[252] Az egyesült államokbeli nagyvállalkozói attitűdre ld.: Tedlow, Richard: *Vállalkozó titánok, titáni vállalkozások. Az amerikai üzleti élet hét megújítója és az általuk teremtett birodalmak*. Budapest, HVG Könyvek, 2003.

IV. Társadalmi élet

IV. 1. A Gregersen család társadalmi kapcsolatrendszere Hont megyében és Szobon

Ahogyan azt már többször említettem, a Gregersenek szinte hazánkban történt letelepedésük kezdete óta kétlaki életet éltek, Pest mellett Szobon alakították ki vállalkozásaik központját és családi életterüket is. Mivel időrendben először Szobon vásárolt magának a dinasztiaalapító ingatlant, és a közeli Esztergomból származó feleségével itt teremtett otthont gyorsan gyarapodó családjának, érdemes az itteni társadalmi viszonyok felvázolásával kezdenünk a család kapcsolatrendszerének vizsgálatát.

A XVIII. század második felében telepedett le Szobon a Luczenbacher család alapítója. Luczenbacher János Németalföldről érkezett Magyarországra, kezdetben halászattal foglalkozott, majd hozzáfogott a borkereskedelemhez, később pedig a fakereskedést indította meg. A kis üzleti eredmények után nagyban kezdett fát szállítani a jelentős felvevőpiaccal rendelkező fővárosba, majd pedig bekerült a hadiszállítók közé. Jó üzleti érzékének köszönhetően folyamatosan fejlődtek vállalkozásai és gyarapodott vagyona. Tevékenysége hasznos volt a község számára is, mivel munkalehetőséget biztosított a lakosoknak. Addig Szob csupán mezőgazdasági munkát végző település volt, minden ipari jelleg nélkül. Jelentős fejlődést hozott a település életében a közlekedésben bekövetkezett forradalmi változás, a gőzhajózás és a vasút megindulása. A korabeli feljegyzések szerint az első gőzhajó 1818. október 8-án érkezett Szobra. A Pest–Vác vasútvonal megnyitása után folytatódott a vaspálya építése is Pozsony felé, és a párkánynánai szakasz átadására 1850. december 16-án került sor (Gregersen Gudbrand minden bizonnyal jelen volt az ünnepi eseményen, hiszen az építkezésen munkavezetőként vett részt). E naptól Szob bekapcsolódott a vasúti közlekedésbe, ami egyben azt is jelentette, hogy Hont megye lakossága erről az állomásról tudta igénybe venni az új közlekedési eszközt. A település felvirágzása a XIX. század második felétől kezdődik, és elsősorban a

Luczenbacher család vállalkozásainak köszönhető. A családi vállalkozás kőbányát nyitott a Csák-hegyen és hatalmas mennyiségben szállított építkezésekhez kockakövet, terméskövet. A hatvanas években rátértek a téglagyártásra is, több téglagyárat működtettek szerte az országban. Nagy hangsúlyt fektettek az iparosításra, több üzemet létesítettek, és működtettek.

1860-ban gőzhajózási engedélyt kértek és évtizedekig vettek részt személy- és áruszállításban. Hajózási vállalatuk 1871-ben a legnagyobbak között található. Szobon hajóépítő műhelyt hoztak létre a Dunaparton, ahol még gőzbárkát is építettek. Üzemeikben több mint ötszáz szobi illetőségű munkás dolgozott. A család művelődéstörténeti szempontból is kiemelkedő tagja Luczenbacher János történész (1796-1871), aki 1848-ban Érdy Jánosra magyarosította nevét, Érden végzett ásatásai kapcsán. 1840-től a Magyar Tudományos Akadémia éremgyűjteményének őre, 1846-tól pedig a Magyar Nemzeti Múzeum régiségtárának őre. 1848-ban ő vezette a székesfehérvári ásatásokat, amikor megtalálták III. Béla királynak és feleségének sírját.[253]

A dinasztia kétségtelenül legbefolyásosabb alakja Luczenbacher Pál (1817–1900) volt, aki a vállalkozásokat irányította, s ő maga is hasonló életutat tudhatott magáénak, mint Gregersen, hiszen családi kisvállalkozásból országos hírű cég vezetőjévé lett. A gazdasági életben megszerzett elismertséget a közélet szférájában is kamatoztatta: 1876-ban beválasztották a Fővárosi Közmunkák Tanácsába, 1878-ban nemesi címet kapott, 1884-ben pedig az országgyűlés főrendi házába is bekerült. A fővárosban faárugyárat először a Ferencvárosban működtetett, majd 1865 után, amikor azt Gregersennek eladta, Angyalföldön, a Józsefvárosban és a Lipótvárosban is létesített ipartelepeket (ez utóbbiak az Újépület mögött álltak, s 1875-ben a kisajátítás során a főváros nagy összeget fizetett Luczenbachernek telepei elbontásáért).[254] A halálakor felvett hagyatéki leltár szerint szobi kastélyán kívül

[253] *Fővárosi Lapok*, 1871. 110. sz. 14.

[254] 487. *A tanács és a Pénzügyi és Gazdasági Bizottmány előterjesztése több tűzifakereskedőnek az Újépület mögötti telepeik kiürítésének elhalasztása iránti kérvénye tb. Tárgyaltatott a tanács. f. évi 15.937. sz. előterjesztése, tűzifakereskedők kérvényére, az Újépület mögötti telepeik kiürítésére halasztás engedélyezése iránt.* Budapest Törvénhatósági Bizottsága Közgyűlésének Jegyzőkönyve. 1875.

rendelkezett saját házzal Budapesten, a Mária Valéria (ma Apáczai Csere) utca 10. szám alatt (Thonet-udvar); Bécsben pedig kettővel is, az egyik az I. kerület Seiterstätte 11. (Hotel Garni), a másik a XIII. kerület Linzerstrasse 466. szám alatti épület volt.[255]

Pál testvére, János (1826–1877) is jelentős életpályát futott be. Mint fakereskedő már 1861-től tagja volt Pest város tanácsa gazdasági, költségvetési, pénztári és szépítési bizottságának. Bátyjától eltérően ő elsősorban az egyleti életben játszott szerepet: már 1847-től a Kisdedóvó Intézet Terjeszésére Alakult Egylet, valamint az Iparűzők Általános Takarék- és Hitelegyletének tagja volt, a József Fiú Árvaház, a Leányárvaház felügyelőbizottságának tagja; és az Országos Gőzhajózási Társaságban is igazgatótanácsi tag volt.[256]

A családnak a következő generációban egy országos hírű tagja volt, Luczenbacher Pál idősebb fia, Miklós. 1853-ban Szobon született, tanulmányait Budapesten végezte; 1877 végén a Földmíves-, Ipar- és Kereskedelmi Minisztériumban kezdte meg karrierjét, ahol a lótenyésztésügyi szakosztályban, Kozma Ferenc miniszteri tanácsos mellett dolgozott 1895-ig. Ekkor miniszteri osztálytanácsosi rangját megtartva kilépett a tényleges szolgálatból. 1885-ben a minisztérium Szíriába küldte, ahol több hónapot töltött, és a bábolnai ménes részére tenyészméneket hozott haza; ezenkívül többször volt kiküldetésben Angliában és Franciaországban: feladata angol telivér tenyészanyag vásárlása volt a kisbéri állami ménes számára. 1896-tól pettendi birtoka kezelésének és a telivértenyésztésnek szentelte idejét. 1886-ban a Ferenc József-renddel tüntették ki.[257]

Szobon még egy család játszott kiemelkedő szerepet a település életében, egyben ők képviselték az arisztokráciát a faluban. A széki Teleki család egyik ága már a XVIII. század végétől rendelkezett birtokkal Szobon, s a korszakunkban két Teleki gróf is élt a településen. Az első Teleki Sándor volt (1850–1924), a másik pedig fia, József (1884–1946); egyikük sem játszott jelentősebb országos politikai szerepet; sem a főrendiházban, sem a képviselőházban nem működtek, ellentétben a

[255] BFL - VII.12.b - 1916 - 177225: id. Luczenbacher Pál hagyatéki anyaga.
[256] BFL - VII.210. - 1876 - 0274. Krajner Emil közjegyző iratai.
[257] BFL - VII.12.e - 1938 - 09228. Luczenbacher Miklós kihirdetett végrendelete.

grófi család hasonló nevű tagjaival. A falu életében azonban így is kiemelkedő jelentőséggel bírt jelenlétük.[258]

A Teleki grófok, a Luczenbacherek és a Gregersenek voltak Szob társadalmi életének főszereplői. A családi emlékezet szerint a Luczenbacherekkel egészen az államosítás időszakáig kiváló volt a Gregersenek kapcsolata, a második generáció több nőtagja ápolt baráti viszonyt Luczenbacher-lányokkal, a férfiak is jószomszédi kapcsolatban voltak egymással. Érdekes és nehezen megválaszolható kérdés, hogy a két család között miért nem született házassági kötelék. Annál is érdekesebb ez, mert hasonló ipari vállalkozásaik lévén nagyjából hasonló társadalmi pozíciót foglaltak el. Kétségtelen, hogy Luczenbacher Pál főrendiházi tagként nagyobb ranggal és elismertséggel rendelkezett, mint Gregersen Gudbrand, de talán mégsem ez a magyarázat a házassági szándék hiányára. Természetesen nem lehet kizárni, hogy a Luczenbacherek voltak azok, akik elzárkóztak a két család fiataljainak esetleges házasságkötése elől, talán úgy ítélték, hogy Gregersen Gudbrand származása és az a tény, hogy szobi letelepedését követően több évig Luczenbacher Pál és János a munkaadója volt, elég indok volt ahhoz, hogy szorosabb kötelék ne szülessen közöttük. Elképzelhető, hogy az arisztokrácia irányába mozgó család számára előnytelen lett volna a Gregersenekkel való összefonódás. Azért is tűnik érdekesnek ez a tény, mert ugyanakkor a Luczenbacherek és a Telekik között született házassági kapcsolat. A már említett Teleki József gróf 1908-ban vette feleségül ifjabb Luczenbacher Pál lányát, Máriát. A házasságból négy gyermek született, egy fiú és három leány. Teleki Alexandra hajadonként Szobon hunyt el 1983-ban, Teleki Katalin báró Schell-Bauschlott Pál felesége, Teleki Mária pedig gróf Wenckheim Lajos házastársa lett az 1930-as években. A Luczenbacherek tehát egy generáció alatt már három főúri famíliával álltak családi kapcsolatban. Mindezzel együtt nem látom bizonyítottnak, hogy az arisztokráciával való szoros kapcsolat lett volna az akadálya a Luczenbacher és Gregersen család közötti családi viszony megvalósulásának. A sokgyermekes Luczenbacher család a vállalkozásait egyre sikeresebben bonyolító Gregersen családdal még előnyösebb gazdasági helyzetbe juthatott, és ezt a

[258] BFL - VII.160. - 1941 - 537. Fekete László közjegyző iratai.

lehetőséget bizonyára nem hagyták volna kihasználatlanul. A kérdés tehát minden bizonnyal megválaszolatlan marad. A Telekik és a Gregersenek közötti házassági kapcsolat hiányára már könnyebben tudunk okot találni.[259] Első látásra valószínűnek tűnik, hogy nem vallásfelekezeti különbség jelentett akadályt, hiszen a katolikus, flamand eredetű Luczenbacherek szívesen kötötték szorosabbra a baráti viszonyt a református Teleki grófokkal. Az evangélikus Gregersenek számára egy másik protestáns felekezethez tartozás bizonyára nem jelentett hátrányt – ez tehát nem lehetett oka a távolságtartásnak. Sokkal inkább a munkaethosz, illetve az életfelfogás és életvitel különbsége volt az, ami a norvég ácsmestert arra sarkallhatta, hogy ne engedje leányait és fiait a szobi grófok közelébe. Interjúalanyaim szerint ugyanis a Gregersenek nem tartották sokra a Teleki família férfitagjait, velük kapcsolatban Gregersen Nils ki is fejezte sommás véleményét. Idősebb lányát, Astridot egy alkalommal feleségül kérte egy magyar főnemesi család tagja. Nils udvariasan elutasította a házassági ajánlatot, majd amikor a fiatalember elhagyta Lónyay utcai házukat, kifejtette véleményét. Lányát nem adja olyan emberhez, aki nem munkájából, vagy saját érdeméből tartja fenn magát és nyújtja leendő feleségének az anyagi biztonságot. Példaként a szobi Teleki családot említette, mint akik csupán rangjukból élnek.[260]

Fontosnak tartom ezt az epizódot, mert valószínűleg nem csupán Gregersen Nils különvéleménye kapott hangot itt, hanem az alapító Gudbrandé is, s legalábbis a család második és harmadik generációja esetében ez a nézet meghatározó volt a házastársi kapcsolatok kötésekor. Ide illeszkedik egy másik történet Astriddal kapcsolatban, melyet írott forrás is alátámaszt. Egy, a családi levéltárban fennmaradt levélről van szó, melyet Gregersen Margit írt unokahúgának, Astridnak 1913-ban. A levélben arról tájékoztatja, hogy Matlaszkovszky István, Hont vármegyei főszolgabíró Astrid iránti gyengéd érzelmeiről vallott. Margit azt tanácsolta unokahúgának, hogy Matlaszkovszkyval ne kerüljön közelebbi kapcsolatba, mert

[259] Luczenbacher Mária hagyatéki ügyirata: BFL - XXV.155 - 1954 - 0091.
Wenckheim Lajosné ügyirata: BFL - VII.187. - 1940 - 1249.
[260] Berkó Carmen közlése (2007. július 15-én)

olyan tulajdonságokkal rendelkezik, melyek miatt nem érdemli meg Astridot.[261] A levél olvasásakor a kutatónak akaratlanul is a halhatatlan Mikszáth mű (*A Noszty fiú esete Tóth Marival*) jut eszébe. Arról, vajon Astrid mit gondolt az ügyről, nincs tudomásunk, viszont a kapcsolat mindenképpen véget ért, mivel a főszolgabíró még ugyanebben az évben, 35 éves korában, hirtelen meghalt.[262]

Visszatérve a szobi társadalmi kapcsolatokhoz: a Gregersenek tehát egyfelől baráti viszonyban voltak a település egyik jelentős famíliájával és neutrális nexusban a másikkal. Természetesen nem csupán velük voltak érintkezésben. Szob jegyzője és a megye Szobon lakó alispánja (Hont megyéről van még szó) gyakori vendég volt a Gregersen-házban. A nagyobb családi ünnepeken ők mindig jelen voltak. A visszaemlékezők szerint ugyanakkor nem csak a település elitjéből kerültek ki a vendégek. Amikor például Gregersen Nils születésnapját megünnepelték, a falu értelmiségének tagjai is eljöttek, így a helyi gyógyszerész, a tanító, a vasútállomás főnöke (ők még mind az előkelőbbek közé tartoztak), mellettük az egyik hentesüzlet tulajdonosa is a köszöntők táborát gyarapította.[263] A patikus egyébként mind Gudbrand, mind Nils idejében gyakori vendégnek számított, s amint azt láttuk a házasságkötéseknél, a gyógyszerész szakma, bár presztízsértéke nem vetekedhetett egy szolgabíróéval vagy jegyzőével, mégis vonzónak bizonyult.[264] Természetesen nem csupán Szobról érkeztek vendégek a házba, hanem a környező településekről, így Ipolyságról, Vámosmikoláról, vagy éppen Esztergomból. Mivel tudjuk, hogy a család kétlaki életet élt, és a tavaszi és nyári hónapokat Szobon töltötte, nem alaptalan az a megállapítás, hogy a szobi kapcsolatrendszer ugyanolyan fontos volt számukra, amekkora jelentőséggel a fővárosi bírt. A Gregersenek jelenléte meghatározó volt nem csak Szob, hanem a környező települések társasági életében. A családi emlékezet számos olyan ünnepi eseményről tudósít, melyre a Gregersen család tagjait meghívták: esküvőkre, búcsúkba, születésnapokra voltak hivatalosak, s a meghívások szinte minden társadalmi csoport tagjaitól érkeztek. Egy módos gazda, egy aljegyző

[261] A levél a mellékletben olvasható. (43. sz. melléklet, 270.)
[262] *Vasárnapi Ujság* 1913. december 7.
[263] Berkó Carmen visszaemlékezése 2007. július 15-én.
[264] Gregersen Astrid férje Berkó Antal katonaorvos volt, az ipolysági gyógyszerész fia.

vagy éppen az ógyallai Konkoly-Thege[265] család egyaránt fontosnak tartotta, hogy egy-egy általuk rendezett jeles eseményen a Gregersen család képviselje magát.[266]

Azt a képet, mely szerint a Gregersenek Szobon és környékén milyen jól integrálódtak, és milyen könnyedén mozogtak a helyi társadalmi kapcsolatok mezsgyéjén egy rövid újsághír is megerősíti. Az Esztergom és környéke című hetilap 1893. szeptember 24-i számában adnak hírt az állandó közúti híd versenytárgyalásának állásáról. A későbbi Mária Valéria hídra kiírt pályázaton a Gregersen-cég is indult (s bár nem nyerte el a megbízást), s ennek apropóján az újság annak örvendezik, hogy az indulók között esztergomi születésű, helyi vállalkozó is akad: Gregersen Gudbrand. A megalapozatlan állítás mögött a Gregersenek jó híre és beágyazottsága húzódhat inkább, mint az újságírói felületesség – bár ez utóbbinak is van szerepe az örvendetes információ közzétételében.[267]

A család szobi kapcsolatrendszerében külön helyet kapott a településen működő kóser mészáros és családja. Őket nem hívták meg ünnepi alkalmakkor, és a társas érintkezésnek sem volt egyéb formája, ugyanakkor rendszeresen vásároltak tőlük, s nem csupán a szolgálólányt küldték el a mészáros boltjába, hanem a Gregersen lányok maguk mentek bevásárolni hozzá. A legfiatalabb lány, Anna baráti viszonyt ápolt a mészáros egyik leányával, és ő bejáratos volt a Gregersen-házba. Még egy zsidó családról tesz említést a családi emlékezet, egy szabómester családjáról, s itt is volt egy lány, akivel Gregersen Gudbrand lányunokái barátkoztak. Láthatjuk tehát, hogy – természetesen bizonyos távolságtartás mellett – a más valláshoz, illetve

[265] Gregersen Nils egyik unokája, Mikolay Helga 1940-ben ment feleségül Konkoly-Teghe Miklós mérnökhöz.

[266] Berkó Carmen visszaemlékezett egy Ipolyságon megtartott keresztelőre is, melyen nagyapja, Nils volt a keresztapa, és a gyermek édesapja, egy helyi parasztgazda saját maga vitte el lovaskocsin Szobról Ipolyságra az idős Gregersent.

[267] *Az állandó hid kérdése gyorsan halad a megvalósulás felé. F . hó 15 én járt le a vállalkozási verseny tárgyalás és összesen négy vállalkozó jelentkezett a másfél milliós építkezésre, névleg: Catry, Schlick, Gartner és végül Gregersen. Mind meg annyi nagy cég, de mindenesetre érdekes és különös véletlen lenne, ha Esztergom ezen monumentális művét a város fia alkotná meg, a mennyiben Gregersen tudvalevőleg esztergomi születésű. A vállalatba adás rövid időn belül megtörténik s az építést biztos értesülésünk szerint még október hóban megkezdik. Esztergom és vidéke*, 1893. szeptember 24.

társadalmi pozícióhoz tartozás nem jelentett eleve kizáró okot, a hasonló társadalmi rang és esetleges felekezeti azonosság pedig nem jelentette a kapcsolattartás feltételét.

A zsidókkal való nexussal kapcsolatban szeretném itt rögzíteni, hogy a család (illetve annak vezető szereplői, tehát Gudbrand és fiai, illetve a fiúk leszármazottai) nem volt sem zsidó ellenes érzelmű, sem kifejezetten filoszemita. A társadalmi érintkezés bizonyos terein természetes módon érintkeztek zsidó származású családokkal, az üzleti életben számos zsidó ügyfelük vagy vállalkozó társuk volt. A túl közeli kapcsolattól azonban tartózkodtak. Erre akkor derül fény, amikor a visszaemlékezők dr. Gregersen Endréről, Gudbrand legfiatalabb fiáról nyilatkoznak. Interjúalanyaim közül hárman is elmondták, hogy testvérei nem nézték jó szemmel, amikor a legfiatalabb Gregersen fiú kifejezetten baráti viszonyt ápolt több zsidó származású bankárral és nagyvállalkozóval, szabadidejét rendszeresen töltötte társaságukban.[268]

A Szobon élő zsidókkal kapcsolatban még egy, 1944-ből származó emlék maradt fenn, melyet fontos adaléknak tartok. Április végén került sor a Hont megyei zsidók összegyűjtésére, és a már említett szabómester lánya segítséget kért Gregersen Nilstől. Mivel a férje a faji törvények értelmében nem számított zsidónak, erre való hivatkozással szeretett volna a deportálás alól felmentést kapni. Gregersen Nils magához kérette a község jegyzőjét és kérte a közbenjárását. A jegyző kijelentette, hogy felmentést nem tud szerezni, és még hozzátette, büszke arra, hogy Szobon minden fennakadás nélkül zajlott le a zsidók összegyűjtése. A családfő megköszönte a választ, majd elhagyta a szobát és húgaihoz fordulva azt mondta, a jegyző többet nem teheti be a lábát a házba.[269]

[268] Berkó Carmen, Berkó Pálné és Marek Miklós 2006–2009 közötti beszélgetéseink során Endre bácsiról szólva ezt a tényt, mint fontos közlendőt említették meg.

[269] Berkó Carmen szemtanúja volt az esetnek, és élénken megmaradt az emlékezetében, szó szerint tudta idézni nagyapját.

IV. 2. A Gregersen család társadalmi kapcsolatrendszere Budapesten

Gregersen Gudbrand a fennmaradt építési tervek szerint 1865-től már Pesten, a Ferencvárosban lakott, legalábbis az év egy részét a Két nyúl utcai (Lónyay utca) házukban töltötte. A mindennapokban természetesen főleg üzlettársaival és az egyes munkák során megismert megbízókkal állt kapcsolatban. Erre vonatkozóan a korai időszakból nem rendelkezem részletes információkkal, az 1850-es években született levelekben meglehetősen szűkszavúan számol be norvégiai rokonainak itteni kapcsolatairól. Csupán az jelenthető ki bizonyossággal, hogy fiatalkori barátjával és iparostársával, az őt Magyarországra elkísérő Magnus Nilsennel megtartotta a jó és közeli viszonyt. Ahogyan azt már korábban jeleztem, Gregersen 1906-os önéletírásában külön megemlíti, hogy Magnus Nilsen is egyike volt barátainak Koppenhágában töltött évei alatt, és közép-európai vándorútján egyik társa volt. A nagybörzsönyi evangélikus gyülekezet anyakönyvéből az is kiderül, hogy a szintén Szobon letelepedő Nilsen 1861-ben született lányának keresztszülei Gregersen és felesége voltak, a kölcsönösség jegyében pedig Gregersen Gudbrandnak 1877-ben született Endre nevű fia keresztapja Magnus Nilsen lett. Magnus Nilsenről szerencsére maradtak fenn további levéltári források is, ennek köszönhetően életpályája felvázolható. Az 1860-as és 70-es években részt vett vasútépítési munkálatokban, erről egy 1877-ben keletkezett perirat számol be. Nilsen a Keleti Vasút Társaság Kolozsvár-Kocsárd vonalának építésénél, mint alvállalkozó vett részt, de a Bandesohn cég (mellyel Gregersen is többször állt társvállalkozói kapcsolatban) nem fizette ki számára a szerződésben rögzített összeget. A tárgyalás során Nilsen arra is hivatkozott, hogy távoli rokonával, Gregersen Gudbranddal már majdnem 20 éve vesznek részt magyarországi építkezésekben, és munkájukkal kapcsolatban

sosem volt kifogás.[270] Magnus Nilsen még 1859-ben vette feleségül a selmecbányai Mazur Karolint, házasságukból öt gyermek született. Három fiukból egy korán meghalt, Károly Magnus banktisztviselőként dolgozott, Rudolf is a bankszakmában helyezkedett el, takarékpénztári tisztviselőként ért meg igen hosszú életkort (1868–1959).[271] A legkorábbi levéltári adat szerint Magnus Nilsen 1876-ban foglalkozását tekintve haszonbérlő volt és a Császár fürdőben lakott családjával. Magyarázatképpen fontosnak tartom megjegyezni, hogy 1842-ben a fürdőt jelentősen korszerűsítették, két szárnnyal is kiegészítve 100 lakószobát befogadó épületegyüttessé alakították. A szobákat nem csupán a gyógyulásra vagy kikapcsolódásra vágyók használhatták, bérlakásként is kivehetők voltak. Nilsen 1878-ban egy nagyobb összegű kölcsönt vett fel, ekkor már kereskedőként határozta meg a foglalkozását. Amikor 1880-ban elhunyt, a Múzeum körút 13. számú házban lakó felesége folytatta férje foglalkozását, a kereskedelmi tevékenységet.[272] Nilsen tehát korántsem futott be akkora életpályát, mint barátja, a fennmaradt iratok alapján inkább tekinthetjük őt olyan magánvállalkozónak, aki saját alkalmazottakkal nem rendelkezett, egyedül vitte vállalkozása ügyeit, s ezt a munkát halála után felesége folytatta. A két család közötti viszony fennmaradásával kapcsolatban viszonylag kevés adattal rendelkezem, ezekből ugyanakkor arra lehet következtetni, hogy a szoros kapcsolat nem szakadt meg annak ellenére, hogy társadalmi közegük ekkor már különbözött. Magnus Nilsen Emma nevű lánya 1884-ben feleségül ment a Wittenbergből származó Fischer Károly építészmérnökhöz, aki bekerült a Gregersen-vállalat vonzáskörébe, és több középületet együtt készítettek: Fischer volt a tervező, a cég a kivitelező. Talán nem is véletlen, hogy a debreceni (úgynevezett) Verestemplom építéséről tudósító helyi sajtó egyetlen cégként jelölte meg őket: a „jónevű Gregersen és Fischer cég” szerepelt a templomról szóló beszámolókban.[273] Még egy érdekes családi kötődésről érdemes e helyütt szót ejteni. Fischer Károly lánya Kogutowicz Károly felesége lett, rokoni

[270] Budapest Főváros Levéltára - VII.2.c - Pesti (1875-től) Budapesti Királyi Törvényszék iratai. Polgári peres iratok - 1877 - I.0565

[271] Nilsen Rudolf sikeres karriert futott be egyébként, 1936-tól a Magyar Nemzeti Bank főtanácsának tagja, az Országos Kaszinó számvizsgáló bizottságának tagja volt.

[272] Erről tudósít egy fennmaradt közjegyzői aláírás hitelesítése. Budapest Főváros Levéltára Közjegyzői Okiratok BFL - VII.211 - 1880 - 273

[273] *Vasárnapi Ujság*, 1888. 25. sz. 410.

kapcsolatba kerülve így a neves térképész dinasztiával.[274] Visszatérve Nilsenékhez, Gregersen Endre 1905–1942 között Norvégia legfőbb diplomáciai képviseletét látta el főkonzulként. Magnus Nilsen legkisebb fia, Rudolf (banktisztviselői állása mellett) már 1923-tól alkonzulként, 1930-tól tiszteletbeli konzulként a munkatársa volt a Lónyay utcai rezidencián. 1942-től, Gregersen Endre halálát követően már ő volt a kinevezett főkonzul. Véleményem szerint ez a tény a családok közötti rendszeres kapcsolat meglétét mindenképp feltételezi.[275]

Figyelemre méltónak tartom ugyanakkor (ha már a munkakapcsolatoknál tartunk), hogy Gregersen Gudbrand mintegy 50 évet átívelő vállalkozói tevékenysége során elvétve akadt olyan szoros munkakapcsolata, melyből barátság is kialakult. A levéltári forrásokban fennmaradt, több mint két tucat vállalkozó partner egyikéről sem tudtam olyan információt szerezni, mely igazolná, hogy a családfő közelebb engedte volna magához ezeket a társakat annál, mint amennyit a közös munkálattal járó kommunikáció igényelt.[276] Volt köztük olyan, akivel már a kezdetektől együtt dolgozott (Luczenbacher) és olyan, akivel közös vállalatot is alapított (Schwarcz Ármin), de barátként egyikük emléke sem maradt fenn. A névsort végigtekintve egyébként több féle következtetésre is juthatunk. A 27 vállalkozó közül 19 zsidó származású (már amennyiben ez a név hangzása alapján egyáltalán eldönthető), ketten arisztokraták voltak, tehát többségük más társadalmi közegből származott és más kulturális tradíciókkal rendelkezett, s ez valóban eredményezhette a távolságtartást. Úgy vélem azonban, hogy lehetett Gregersennek egy ennél fontosabb

[274] Szirmay Gábor - A szirmai és szirmabesnyői Szirmay család története. Régi magyar családok 4. Debrecen, Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2005. 189-191.

[275] *Belügyi Közlöny.* Budapest, Magyar Kir. Belügyminisztérium, 1923. 498.

[276] A BFL anyagok szerint a következő vállalkozókkal működött együtt a Gregersen cég vasúti vagy épület 1880 és 1913 között: *Hahn Ernő vállalkozó, Gfrerer Miklós építési vállalkozó, Grossmann Viktor, Wulf Emil építési vállalkozó, gróf Batthyány Géza, Luczenbacher Pál, Reé Jenő, Matkovich Tivadar, Kramer Jenő, Majthényi Bálint, Beer Vilmos, Rosenthal Ede, Gróf Pejáchevics János, Basch Fülöp, Basch Jakab, Deutsch Lajos, Freund Ferenc, Haas Jakab, Scwartz Ármin, Schwarcz Mihály, Posner Károly, Goldberger Berthold, Meitner Lipót, Grünfeld Simon, Erlich Sámuel, Spiegel Ignác, Singer Samu* - BFL VII.151 Rupp Zsigmond közjegyző iratai; VII.160. Fekete László közjegyző iratai; VII.170 - Jeszenszky Dániel /Danó közjegyző iratai; VII.168 Görgei István közjegyző iratai; VII.171 - Hedry Aladár közjegyző iratai; VII.173 Gászner Béla közjegyző iratai; VII.175 - Steinbach István közjegyző iratai; VII.184. Weinmann Fülöp közjegyző iratai; VII.185. Weiser Károly közjegyzői iratai; VII.187. Holitscher Szigfrid közjegyző iratai; VII.193 - Charmant Oszkár közjegyző iratai; VII.211. Mannheimer Ignác közjegyző iratai; Kiss Aladár közjegyző iratai; VII.216 - Jeszenszky István közjegyző iratai.

szempontja is. A vállalkozás, az üzlet szféráját nem szerette volna összekeverni, vagy összemosni a magánélettel. Még pontosabban fogalmazva: az üzleti és magánélet között finom, de markáns határvonalat húzott. Ezt látszik erősíteni az is, hogy az alábbiakban felsorolt baráti kapcsolatok egyike sem munkakapcsolat következménye volt, illetve fordítva, a már meglévő jó magánviszony nem jelentkezett egy esetleges közös vállalkozásban.

A Gregersen dédunokák (tehát Gudbrand dédunokái) négy családot említettek meg, mellyel az 1880-as és 90-es évektől kezdve a Gregersenek baráti viszonyt ápoltak Budapesten. Az egyik a Saxlehner, a másik a Lotz, a harmadik a Haggenmacher, a negyedik a Gschwindt család volt. Róluk is elmondható, hogy hasonló módon jutottak el a nagypolgári társadalmi csoportba, mint Gregersen Gudbrand, talán nem véletlen, hogy a hasonló háttér és életpálya megkönnyítette a baráti viszony kialakulását. Úgy vélem, a kapcsolatrendszer felvázolásánál szükséges az egyes családok alapítóinak rövid életpályáját is bemutatni.

Saxlehner András (1815–1889) Thüringiából származó családja hagyományait követve testvérével, Sámuellel közösen vezette Pesten a Váci utcában lévő „Fekete kutyához" címzett posztókereskedést. 1862-ben jó üzleti érzékről tanúbizonyságot téve 4000 forintért megvette a Bayer-féle keserűvizet adó telket, és 1863-ban elkezdte a Hunyadi János keserűvíz kitermelését és forgalmazását. Egy évtized leforgása alatt az egyik legnagyobb forgalmat bonyolító italnagykereskedő lett. A cégalapító fiai képviseleti irodákat nyitottak Párizsban, Londonban és New York-ban. A fiúk közül Saxlehner Ödön az, akiről elmondható bizonyossággal, hogy közeli kapcsolatban volt a Gregersenekkel, elsősorban a vele egykorú Nilssel és a fiatalabb Endrével.[277] A különböző protestáns felekezeti lapokban közölt adományozásokról szóló hiradások több alkalommal is megemlítik, hogy Gregersen Nils é, s Saxlehner Ödön közösen adományoztak egy-egy kegyes célra, iskolafenntartásra, szegénygondozásra. Ez azonban elmondható az apákról, vagyis az első generációs vállalkozókról is, mert arra

[277] Reiszig Ede: Vasvármegye nemes családai. In: Borovszky Samu (szerk..): Magyarország Vármegyéi és városai. Vasvármegye, Budapest, Országos Monografia Társaság, 1898. XI. 622.

is van példa, amikor Gregersen Gudbrand és Saxlehner András együtt adományozott.[278] Másfelől mivel Saxlehner Ödön 1923–1936 között Finnország budapesti konzuljaként is működött,[279] számos diplomáciai eseményen Gregersen Endrével együtt képviselték a skandináv országokat.[280]

Mára a Saxlehner név elsősorban az Andrássy út 3. szám alatti palota miatt ismert, melyet Czigler Győző tervei szerint 1884–1886 között építtetett Saxlehner András. A palota Andrássy úti szárnyában a családi lakosztály, a Paulay (akkor Szerecsen) utcai fronton az irodák helyezkedtek el. A felsőbb emeleteken tágas bérlakások voltak. A belső terek kialakítását a kor legjobb mesterei és művészei végezték, a lépcsőház és két terem díszítőfreskóit Lotz Károly készítette. A házat a Saxlehner család 1938-ban eladta és új tulajdonosa az első emeletet a Gyáriparosok Országos Szövetségének adta bérbe.

A palota említése nem véletlen, hiszen a Gregersen cég az ablaknyílások ácsmunkáit végezte, tehát ismét együtt dolgoztak (vagy legalábbis ugyanabban az épületben) Lotz Károllyal, akivel Gregersen Gudbrand baráti viszonyban volt, s ez a barátság a következő két generációnál is megmaradt.[281]

Lotz a hazai művészeti élet kiemelkedő alakja volt, de (lánya visszaemlékezése szerint) szerette kivonni magát a társadalmi élet jelentősebb eseményein való részvételből. Nem kedvelte a ceremóniákat, arra is volt példa, amikor egy általa készített freskó avatására nem ment el.[282] A művészvilágból Székely Bertalan, Stróbl Alajos, Mednyánszky László és Deák-Ébner Lajos alkották a baráti társaságát, de Gregersen Gudbrandot is azok közé az emberek közé sorolta, akikkel szívesen töltötte az időt. Számos olyan nagyobb középület akadt az évtizedek során, melyek esetében együtt dolgoztak. Ilyen volt a Bakáts téri templom, a Keleti Pályaudvar, az

[278] *A pesti ág. hitv. evang. egyházközség templom építésére Cséry Lajos, Stephani Lajos a gázgyár igazgatója, Kéler Napoleon építész, Fuchs Gusztáv, továbbá Zsigmondy Pál, Fuchs Rudolf, Kochmeister F. báró, Gregersen Guildbrand és Saxlehner Endre egyenkint 5-5 ezer forinttal adakoztak e célra*. *Protestáns egyházi és iskolai lapok*, 1887. május 29.

[279] *Belügyi Közlöny*, 1923 - 1923-08-12 A m. kir. belügyminiszternek 6,577/1923, B. M. eln. számú körrendelete: a finn tb. főkonzul működési engedélye és működésében támogatása.

[280] Erre vonatkozóan az MTI Napi Hírei szolgálnak forrásul.

[281] Itt csupán a leszármazottak (Berkó Carmen és Marek Miklós) visszaemlékezésére támaszkodhattam, írásos nyoma nem maradt a barátságnak.

[282] *Uj Idők*, 39. évf. 13. sz., 1933. március 26.

Országház, az Operaház és számos bérpalota. Gregersen 1875-ben elkészült otthonának emeletét is Lotz freskóival díszítették. Volt tehát számos alkalom, amikor munkatársként ismerhették meg egymást. A barátság emléke szerencsére fennmaradt a Gregersen leszármazottaknál. Egyikük elmondta, hogy amikor a Magyar Királyi Dalműszínház elkészült, Lotz és Gregersen közös páholyt bérelt, és gyakran előfordult, hogy a két család tagjai együtt néztek meg egy-egy előadást. Adatközlőm arra is jól emlékezett, hogy nagyapja, Gregersen Nils több alkalommal is magával vitte, amikor meglátogatta Lotz Kornéliát. Ilyenkor a két idős ember kellemesen adomázott fiatalkorukról és felelevenítette a két apa (Lotz Károly és Gregersen Gudbrand) közös munkáit illetve kapcsolatát.[283]

A harmadik családdal volt a Gregerseneknek a legszorosabb viszonyuk. Amint már említettem, a hasonló kulturális háttér és életút itt is bizonyára segítette a barátság kialakulását és megmaradását. A Haggenmacherekről van szó. Henrik és Károly a magyar ipar-, technika- és gazdaságtörténet kimagasló alakjaivá váltak, s ahogy Gregersen, ők is teljesen idegen környezetben teremtettek maguknak először „csupán" egzisztenciát, utána pedig iparáguk vezető személyiségeiként jelentős befolyásra tettek szert a magyarországi malom- és szesziparban.

Haggenmacher Károly 1835. március 13-án született a svájci Winterthurban. Szülei jómódú malomtulajdonosok voltak. Az elemi iskola elvégzése után polgári iskolában tanult, majd szakiskolai végzettséget szerzett. Tanulmányai befejezése után finommechanikai tanoncként kezdte, de rövidlátása miatt ettől a szakmától hamar búcsút vett, és molnár-gyakornoknak állt a leideni malomba. A szakma elsajátítása után, mint molnár először Csehországban vállalt munkát, majd 1856-ban bátyjával, Henrikkel Magyarországot választotta. A Budára került két testvér a svájci szülők jó anyagi támogatását kedvezően használta ki malmok adásvételével. Alaptőkéjük elegendő volt elhanyagolt malmok vásárlására, ezeket rövid idő alatt felújították és haszonnal továbbadták. 1863-ban Haggenmacher Károly az Első Buda-Pesti Gőzmalmi Társaság szolgálatába lépett, mint főmolnár. 1869-ben házasságot kötött Szalay Gizellával, és még ugyanebben az évben a Társaság műszaki és kereskedelmi

[283] Berkó Carmen visszaemlékezése, 2005.

igazgatójává nevezték ki, és ezt a tisztséget csaknem 50 éven keresztül, haláláig betöltötte.[284]

Haggenmacher Károly egyénisége műszaki alkotásaiban domborodott ki. Életművét igazán 15 malomipari találmánya jelentette. Első találmányát 1873-ban, az utolsót 1907-ben szabadalmaztatta. A találmányok közül hetet síkszitára, hetet daratisztító gépre, egyet a gabona felületének tisztítására adott be.[285] Emberi nagysága más területen is kiemelkedett, számos jótékonysági akcióban vett részt, jelentős támogatást nyújtva ezekhez. Ő alapította a Bethánia Református Árvaházat, mely a II. világháborúban megsemmisült. Műgyűjteményének jó részét a budapesti Iparművészeti Múzeumnak ajándékozta. Az I. világháborút követő bizonytalan hazai üzleti és pénzügyi viszonyok miatt vagyonának négyötödét svájci jótékonysági intézményekre hagyta, s a Karl Haggenmacher-alapok jótékony céllal (öregek, rászorultak megsegítése, gyermekek és árvák gondozása, fiatal tehetségek és művészek ösztöndíjjal való támogatása) máig léteznek. Hosszú, eredményes életútja tragikusan ért véget: 1921. augusztus 8-án budai villájában önkezével vetett véget életének. Annak a megítélése, hogy sikeresen integrálódott-e a magyar nagypolgári csoportba, nem könnyű feladat. Életének tragikus lezárása, az a tény, hogy utód nélkül halt meg, hogy vagyona döntő része svájci tulajdonba került, illetve maradt, inkább azt igazolná, hogy minden személyes elismerés és siker dacára nem tudott gyökeret verni. Ehhez még azt is hozzá kell tenni, hogy bár 65 évet Magyarországon élt le, az állampolgárságért sohasem folyamodott, halálakor is „csupán" svájci honos volt. Ez egyébként a politika színpadán (a nemzetgyűlésben) vádként el is hangzott ellene.[286] Testvére esetében az integráció kérdése könnyebben megválaszolható.

Henrik 1867-ben megvette a Frohner család promontori sörfőzdéjét. 1875-re üzeme termelékenységben a második volt a Dreher Antal-féle kőbányai sörgyár mögött. 1880-ban a promontori sörgyárat fiának, ifjabb Haggenmacher Henriknek (1855–1917) adta át. Ifj. Haggenmacher Henrik 1884-ben feleségül vette Aich

[284] Halmos Károly: *Haggenmacher Henrik és Károly.* In: Sebők Marcell (szerk.): *Sokszínű kapitalizmus*. Budapest, HVG, 2004. 74-83.
[285] Vajda Pál: *Nagy magyar feltalálók*. Budapest, 1958.
[286] A továbbiakban a parlamenti felszólalásokkal részletesebben kívánok foglalkozni.

Emmát (1866–1954) és így veje lett Aich Ferencnek (1835–1903), a Dreher-féle sörbirodalom magyarországi ága vezetőjének. Ifj. Haggenmacher Henrik legfiatalabb húga pedig 1898-ban feleségül ment Dreher Jenőhöz (1873–1948). A filoxéra-tetű magyarországi kártételei miatt az 1891–92-es üzleti évben az ország sörtermelése megkétszereződött. 1905-re már csak 90 serfőzde maradt talpon, s négy nagy gyár adta a termelés 90%-át. Az „*Ifj. Haggenmacher Henrik Sörgyár*" az országos növekedést meghaladva, két és félszeresére növelte termelését. Budapesten kívül Székesfehérváron, Vácott is létrejöttek telepek. 1899-ben cégvezetőként belépett legfiatalabb testvére, Oszkár is, aki 1901-től a cég társult tagja lett.[287]

A Gregersen családi emlékezet szerint a Haggenmacher lányok gyakran keresték fel a Lónyay utcai házat, s általában összehangolták a lányok mulatságokban, bálokon való részvételét.[288] A négy Haggenmacher lány hasonló korú volt, mint Gregersen három legfiatalabb lánya, így a közös szórakozás megszervezése nem lehetett nehéz. A korabeli bulvársajtónak köszönhetően pontosan figyelemmel kísérhetjük, ki, melyik mulatságon vett részt. Az újsághírekből kiderül, hogy például szinte minden olyan bálon, amelyen a Gregersen lányok részt vettek, a Haggenmacherek is ott voltak.[289] Sőt, amit az egyik korabeli napilap külön szerkesztői felkiáltójellel tett hangsúlyosabbá, olyan esetre is volt példa, hogy a Gregersen lányok édesanyjuk nélkül jelentek meg egy jurátus bálon – a Haggenmacher hölgyek és anyjuk elég biztosíték volt arra, hogy kellő figyelem kísérje őket és biztonságukat.[290] A báli szezon kiemelkedő eseménye volt a januárban rendezett protestáns bál.[291] Ezek szervezésében is részt vettek, és ahogy az a tudósításokból kiderül, Haggenmacherné és Gregersenné is elvállalta a bálanyai megtisztelő szerepet. ----------

A negyedik család, amellyel Gregersenék jó viszonyt ápoltak, a szintén evangélikus vallású Gschwindt volt. A vállalkozás alapjait a győri születésű Gschwindt Mihály vetette meg, aki eredetileg dohánytermesztéssel és

[287] Halmos Károly: *Haggenmacher Henrik és Károly*. In: *Sokszínű kapitalizmus*, 74-83.
[288] Berkó Carmen közlése 2005-ben.
[289] A Mikszáth Kálmán szerkesztette Országos Hirlap részletesen beszámolt a bálokról, az ott történtekről. A Fővárosi Lapok című napilap rövid hírei között szintén felsorolta a bálokon megjelenő hölgyek névsorát. (44. sz. melléklet, 271.)
[290] *Országos Hirlap*, 1899. február 14.
[291] Egy másik bál leírásának részlete a mellékletben olvasható 1898-ból. (44. sz. melléklet, 271.)

kereskedelemmel foglalkozott, majd Pestre költözése után a szeszgyártásra váltott. 1853-ban kezdte építeni a mai József körút és Üllői út sarkán szesz-, élesztő-, likőr- és rumgyárát. Munkája elismeréseképp Gschwindt Mihály 1872-ben Ferenc Józseftől nemességet kapott. Édesapja halála után a felhalmozódó vagyon és virágzó üzlet örököse Gschwindt György lett, de végül a gyár igazi továbbfejlesztője fia, az 1881-ben született Gschwindt Ernő lett.[292] Tudatosan készült gyárosnak, bölcsészettudományi tanulmányokat folytatott Budapesten, majd a heidelbergi egyetemen kémiai előadásokat hallgatott, ezt követően elvégezte a kereskedelmi akadémiát is. 1907-ben a Gschwindt-féle szesz-, élesztő-, likőr- és rumgyár rt. vezérigazgatójának választották. A gyár épülettömbje ekkor már a városfejlesztés útjában állt, 1908-ban lebontották. Gschwindt Ernő a Ferencvárosban, az Ipar utca 15. számú telken építtette fel az új likőrgyárat és irodaházat 1910-ben. Az épületben élesztőcsomagoló és több tisztviselőlakás is volt. Nagy sportrajongó volt, a Ferencvárosi Torna Club elnöki tisztét viselte 1923 és 1931 között, vagyonából rendszeresen támogatta a sportklubot. 1922–1931 között nemzetgyűlési, illetve országgyűlési képviselőként szerepelt a politikai életben. Ötvenegy éves korában, 1932. február 27-én hunyt el. A két család több ponton érintkezett: evangélikus felekezetűekként ugyanahhoz a gyülekezethez tartoztak, ugyanazokban a segélyszervezetekben voltak elnökségi tagok, gyáraik közel voltak egymáshoz, és az FTC ügyeiben való részvétel is kapocsként szolgált. Volt egy határ azonban, amelyet a Gregersen család fő ága nem lépett át, a baráti család tagjai azonban igen. Már Gschwindt György is foglalkozott a politizálás gondolatával, palotájában számos főrendiházi és kormánypárti politikus, arisztokrata megfordult. Fia, Ernő azután ténylegesen is bekapcsolódott a politikai életbe, : és tizenegy évig nemzetgyűlési képviselőként mérettette meg magát a politikai csatározások színterén. Voltak ennek a szereplésnek sikerei, amennyiben a Bethlen-féle Egységes Párt színeiben már 1923-ban kormányfőtanácsosi címet kapott a kormányzótól.[293] A politikusi lét ugyanakkor számos támadási felületet is jelentett, és Gschwindt Ernő több alkalommal a

[292] Életmódjukkal kapcsolatban ld.: M. Szűcs Ilona.: *Palotanegyed a Józsefvárosban.* Budapest, Józsefvárosi Önkormányzat, 1996.

[293] *MTI Napi Hírek*, 1923. november 3.

támadások kereszttüzébe került. Már 1907-ben felháborodást váltott ki az Üllői úti üzem egy részének kihelyezése Budafokra. Az újságok azt terjesztették, hogy Gschwindt visszaélve politikai kapcsolataival, ki akarja sajátíttatni a gyárat a fővárossal, és a kapott pénzen vásárolja meg a budafoki telepet. (Polányi György igazságügy-miniszter volt a vállalat ügyvédje). A gyárat végül is nem sajátíttatták ki, de a budafoki telep vásárlásához jelentős kedvezményt kaptak. Botrány kísérte a konzervgyár ügyeit is, amivel a parlament is foglalkozott. A Nagykőrösön és környékén virágzó zöldség- és gyümölcstermesztésre alapozva ugyanis az 1920-as években a Mezőgazdasági Közraktárak Rt. is létesített konzervgyárat a városban, mely azonban 1930-ban leállt a termeléssel. A város kezdeményezésére 1940-ben eladták a gyárat a Vitamin Élelmiszer- és Konzervüzem Kft.-nek, amely részben a Gschwindt Rt. alapítása volt, és amelybe a Nagykőrösi Népbank több mint három millió pengő hitelt fektetett be.[294] Olyan esetre is akadt példa, amikor Gschwindt Ernő mentelmi jogát felfüggesztette a nemzetgyűlés, mert egy szabadalmi ügyben visszaélés gyanúja merült fel ellene.[295] Egyébként egy meglehetősen aktív politikus képe rajzolódik ki a kutató előtt, ha végignézi a parlamenti szerepléseit. Több bizottságnak volt tagja, illetve elnöke, és szinte minden jelentősebb gazdasági kérdésben hallatta a hangját, számolva a legkeményebb támadások lehetőségével is. Számolva azzal a lehetőséggel is, hogy presztízse, tekintélye, melyet nagyiparosként megszerzett, vagy apai örökségként megtartott, megkérdőjeleződik, meggyengül.

Itt érkezünk el a nagyiparosi társadalmi csoport integrációjának egy fontos aspektusához, a közéleti szereplés bizonyos jelenségeihez, és az arra adandó válaszokhoz. A nagyiparosi-nagyvállalkozói lét ugyanis azt is jelentette, hogy a politikai élet valamilyen szinten érintette a gyökeret verni igyekvő külföldi származású magyarországi honpolgárt. A családfőről ebben a vonatkozásban csupa olyan családi emlék maradt fenn, mely szerint közéleti-politikai tekintetben

[294] *Az államosítás előtt működött élelmiszeripari vállalatok repertóriuma*. A Magyar Országos Levéltár segédletei 24. Összeállította: Sipos Antalné. Budapest, MOL, 2006. 39.
[295] *Nemzetgyűlési Napló*. Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, 1922. 212.

Gregersen meglehetősen óvatosan nyilvánult meg.[296] A visszaemlékezések mellett van írásos bizonyítékunk is (még akkor is, ha ez csupán közvetett bizonyíték), méghozzá a Hont megyei sajtó. Több orgánum is részletesen figyelemmel kísérte a vármegyében zajló politikai eseményeket, választásokat, sőt, olykor egy-egy választási csalás vagy visszaélés ügyében indított becsületsértési perről is beszámoltak a lapok, de a Gregersen név egyszer sem kerül elő. Pedig párbajból, rágalmazási perből jónéhány akadt, és a Szob környéki birtokosok, vállalkozók ha másként nem, tanúként szereplői voltak egy-egy ügynek. Luczenbacher Pál például több per érintettje is volt ezen a módon.[297] A nagypolitika azonban így is „megtalálta" a személyét, s bár a következőkben ismertetett esetek egyikében sincs bizonyíték az állítások igazára, ez a politikusokat nem akadályozta meg abban, hogy megvádolják, vagy valamilyen szinten a nevét belekeverjék egy korrupciós (vagy annak látszó) ügybe. A képviselőházi naplók szolgálnak a kutató számára elsőrendű forrásként ezeknél az eseteknél. A legkorábbi ügy 1873 márciusából származik és vasútépítéssel kapcsolatos. A célkeresztben Tisza Lajos közlekedésügyi miniszter állt, amikor több észak-magyarországi vasútvonal pályáztatása körüli ellentmondásra kellett válaszolnia. Az ellenzék főleg a Feled–Tiszolc vonal többszöri pályáztatására volt kíváncsi, és Helfy Ignác, a szélsőbal szónoka egyenesen azzal vádolta Tiszát, hogy az első pályázatot azért érvénytelenítette, hogy az ő protezsáltját, bizonyos Arányi vállalkozó urat végül győztesnek hozhassa ki. Gregersen neve azért került elő a vita hevében, mert a versenytárgyaláson az ő cége a második legkedvezőbb ajánlatot tette, majd a megismételt pályázaton is a második helyen végzett. Tisza válaszában részletesen ismertette a pályáztatás lefolyását, megindokolta, miért kellett érvényteleníteni az első pályázatot, majd csattanóként ismertette azt, amit Helfy nem tett: a második pályázatot nem Arányi, hanem Bachstein Adolf vállalkozó nyerte. A

[296] Egy esetről számolt be Berkó Carmen, mely ugyan nem nagy nyilvánosság előtt történt, de jelzi, hogy Gregersen bizonyos alkalomakkor mégis adott hangot véleményének. 1898 szeptemberében gyermekei társaságában Norvégia felé hajózott, amikor híre kelt az Erzsébet királyné elleni genfi merényletnek. A hajóskapitány kijelentette, hogy bizonyára egy rebellis magyar volt az elkövető, Gregersen pedig ezt a leghatározottabban tagadta és felszólította a kapitányt, vonja vissza kijelentését. Ahogy elmondta, „a magyarok nem becstelenek, és szeretik királynéjukat".

[297] A *Honti Lapok* (1895-1918), a *Honti Hiradó* (1876–1918), a *Honti Hírlap* (1886–87) és a Hont megyei egyesült ellenzék által megjelentetett *Honti állapotok. Egy évi korrajz* (1886–1900) című politikai évkönyv külön cikkeket szentelt az ilyen ügyeknek.

miniszteri választ a képviselőház elfogadta, Helfy pedig többet nem hozta szóba az ügyet.[298] A következő, Gregersent is érintő vita 1874 márciusában zajlott le. Ekkor Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszternek kellett az ellenzék szónokai elé állnia. A téma az Egyetemi Könyvtár és a Budapesti Főposta épületével kapcsolatos kivitelezési pályázat volt. A Zenta város országgyűlési képviselője, Majoros István vezette ellenzéki szónokok szerint a minisztérium a már jól bevált, de nem magyar származású cégvezetőket részesítette előnyben, a megbízható magyar iparosokat pedig egyszerűen kirekesztette a pályázók köréből. Trefort válaszában visszautasította a szerinte megalapozatlan feltételezést és kijelentette, hogy a pályázat elbírálásánál csak az lehet a szempont, egy adott cég meg tud-e felelni a pályázati előírásoknak, illetve megfelelő-e az árajánlata, semmi egyéb szempont nem jöhet számításba. Majoros a választ nem fogadta el és megismételte vádjait, példaként pedig a Neuschloss- és Gregersen-céget említette név szerint, mint akik minden nagyobb megbízást elragadnak a magyar vállalkozók elől.[299]

A következő képviselőházi vita, melyben Gregersen akaratán kívül szerepelt 1888 januárjában zajlott le, és Majoros Istvánnál sokkal jelesebb személyiség vetette be a küzdelembe a norvég vállalkozó nevét. Thaly Kálmán volt az, aki ekkor, mint a debreceni I. számú választókerület képviselője, az ellenzéki vezérszónokok legkiválóbbjai közé tartozott. A téma a választójog és az azzal kapcsolatos visszaélések voltak. A minisztériumi előterjesztő a választói névjegyzék kiigazításával párhuzamosan felmerült költségekre kért az országgyűléstől 8 ezer forintnyi pótlást, s ez az előterjesztés adott alkalmat arra, hogy Pázmándy Dénes függetlenségi párti képviselő és Thaly tételesen felsorolja, hogyan tud a kormánypárt a névjegyzék manipulációja által a választásra hatni. Thaly Kálmán egyik példája szerint még 1878-ban Gregersen Gudbrand a saját, egyébként Ferencvárosban lakó külföldi munkásait vetette fel a IX. kerület választói névjegyzékébe. A magyarul sem tudó vasútépítő munkások így befolyásolták azután a választás eredményét és lett a

[298] *Országgyűlés Képviselőháának Naplója*, Buda, Magyar Királyi Államnyomda, 1874106. országos ülés március 6. 1873. 326-330. (45. sz. melléklet, 273.)
[299] *Országgyűlés Képviselőháának Naplója*, Buda, Magyar Királyi Államnyomda, 1874. 91-94. (46. sz. melléklet, 274.)

Ferencváros képviselője végül Kemény Gábor kereskedelemügyi miniszter.[300] Thaly Kálmán példája meglehetősen érdekes. Ő ugyanis pontosan addig a választásig a Ferencvárost képviselte, ő maga is ott lakott, a Kálvin tér – Üllői utca sarkán álló épületben (ugyanott egyébként, ahol Xántus János és egy ideig a ház tervezője, Ybl Miklós). Nehéz elhessegetni a gondolatot, hogy ez a választási kudarc tüskét hagyott benne. Thaly „franzstadti" képviselőként jól ismerhette a ferencvárosi munkásság etnikai sokszínűségét, és nem utolsó sorban ismerte Gregersen Gudbrandot is (elég, ha csak a debreceni „Verestemplom" alapkőletételét követő fogadásra utalunk, ahol Thaly, mint a körzet országgyűlési képviselője, Gregersen, mint az építésért felelős vállalkozó vett részt). A külföldiek „kártyáját" könnyen bevethette tehát a vita hevében. A *Képviselőházi Napló* szerint egyébként, miután Pázmándy és Thaly mindent elmondott, amit csak akart, az eredeti javaslatot (a 8 ezer forintos kiegészítést) megszavazták. Gregersent és a külhoni munkásokat pedig senki nem védte meg, de nem is támadta tovább. A visszaélés természetesen nem bizonyítható, mert a választói névjegyzékből – ha ki is derül, hogy az adott kerületben feltűnően sok az idegen hangzású név – Thaly állítására vonatkozóan bizonyítékot nem nyerhetünk. Nem zárható ki, hogy Gregersen saját munkásait Kemény Gábor ügyének szolgálatába állította, de ezt csak Thaly Kálmán 1888-ban elhangzott parlamenti visszaemlékezése tartalmazza – ez pedig nem lehet elegendő annak bizonyítására, hogy választási visszaélésben vett volna részt a norvég ácsmesterből lett nagyvállalkozó. Amennyiben megkoctáztatnánk azt a megállapítást, mi szerint Thaly állításának biztosan volt alapja, ez inkább lenne oknyomozó újságírói, mint kutatói attitűd (Kemény Gábor egyébként 1878–1882 között földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszterként, 1882–1886 között pedig közmunka- és közlekedésügyi miniszterként több tucat olyan jelentős vasútépítési és egyéb munkálatért volt felelős, melyet Gregersen cége kivitelezett). Kétségtelen tény, hogy a választást mindössze 27 szavazatnyi különbséggel nyerte Kemény, ez is erősíti a

[300] *Országgyűlés Képviselőháának Naplója*, Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt.., 1887. II. kötet**,** 280-295 A vita részlete a mellékletben olvasható. Ezen kívül a választás részleteiről a *Vasárnapi Ujság* 1881 júniusi és júliusi beszámolóját is közlöm. (47. sz. melléklet, 276.)

feltételezést, hogy Thaly számára különösen fájó vereség volt az 1881-es. Arra vonatkozóan egyébként, hogy a ferencvárosi országgyűlési választás hogyan zajlott, milyen visszaélések történtek, nem csupán forrás, hanem feldolgozás is rendelkezésre áll már.[301] Ezekből Gregersen szerepére, szerepvállalására vonatkozóan aligha lehet bármit megállapítani, legkevésbé azt, amit Thaly Kálmán a Sándor utcai palotában állított. Sőt, a Gerhard Péter által készített tanulmány idézi Thaly egyik 1881-es levelét, amelyben Thaly büszkén jelenti ki, hogy bár a kőbányai választói közül többet megvesztegetett a Kemény-párti kortes, a ferencvárosi választói kitartottak mellette. Hét évvel később viszont már a ferencvárosi Gregersennel példálózik, mint aki egyébként (maga is külföldiként) a külföldieket csatasorba állította. Thaly Kálmán egyébként előszeretettel használta fel az idegen hangzású neveket, ha azok bankárokhoz, nagyiparosokhoz voltak köthetők, az olyan nevekre, mint Saxlehner és főleg Haggenmacher, szinte reflexszerűen emelkedett szólásra és fejtette ki velük kapcsolatos lesújtó véleményét.[302] Közvetlen bizonyítékunk tehát nincs Gregersen „bűnösségére", közvetett viszont van, már ami „ártatlanságát" illeti. Véleményem szerint, egyetlen dolog mindenképpen megalapozottan kijelenthető a fentiekben ismertetett három epizód kapcsán: a politikai csatározásokban Gregersen, társadalmi helyzete és nevének hangzása miatt hatásos eszköz lehetett, s ha egy adott témához személye akárhogyan is, de kapcsolódott, könnyen fel is használták. Mindez pedig visszavezet minket a leszármazottaktól nyert információhoz, miszerint a politikától Gregersen megpróbált minél távolabb kerülni.[303]

A választott hazájához fűződő érzelmi kapocsról talán még nehezebb tiszta képet alkotni. Bizonyos gesztusértékű cselekedetek, vagy a családi emlékezet által

---

[301] Gerhard Péter: *Az 1878-as és az 1881-es országgyűlési képviselő-választások a budapesti IX. választókerületben.* In *FONS*, 2008. 4. sz. 375-424.

[302] A mellékletben olvasható annak a vitának a részlete, melyben Thaly Kálmán a Haggenmacher családról és az országhoz fűződő – szerinte elítélendő – viszonyukról beszél. A vita hangvétele és színvonala legalábbis sajátságos. (48. sz. melléklet, 281.)

[303] Gerhard Péter ugyanennek a ferencvárosi választásnak a felhasználásával arra is tudott példát hozni, miképpen próbálta konvertálni a gazdasági életben felhalmozott tőkét a politikai szintéren egy vállalkozó család – a ferencvárosi illetőségű Prücklerek, akikről (ellentétben Gregersennel) primér forrás áll rendelkezésre arra vonatkozóan, hogyan segítették 1878-ban és 1881-ben is a kormánypárti jelöltet, hogyan rendezték be gyárépületüket főhadiszállásnak, hogyan biztosították a kortesgyűlések helyszínét.
Lásd: Gerhard Péter: *A politika személyessége* In: *Budapesti Negyed*. 2010. 2. szám 181-209.

megőrzött információk alapján inkább csak következtetni lehet arra, milyen erősen kötődött Magyarországhoz, illetve Szobhoz és Budapesthez.[304] Még egy emlék maradt fenn Gregersen Gudbrandnak az anya- és a magyar nyelvhez fűződő viszonyáról. Utolsó éveiben látása nagyon megromlott, az újságból unokája, Astrid olvasott fel, és magánjellegű levelezését is ő folytatta helyette. Ebben az időben egyre kevesebbet beszélt magyarul és németül, leginkább az anyanyelvén szeretett megszólalni, egy Norvégiából származó inast szerződtetett maga mellé, aki haláláig szolgálta.[305]

[304] „*Gudbrand nagy buzgalommal tanult magyarul, amire különben az üzleti életben nem lett volna szüksége, hiszen akkor a partnerekkel németül lehetett tárgyalni. Viszont az üzleti levelek között elvétve volt egy-egy magyar nyelvű is. A Lónyay utcai házban állt egy nagy fekete tábla, mint akkoriban az iskolákban. Buzgón tanulta a magyar szavakat. Sajnos a tanítója az irodalmi nyelvvel akarta megismertetni. Így történt az ismert eset a cukortartóval, amikor a reggelinél el akart dicsekedni Alojziának a tudásával. Megfogta a cukortartót és kérdezte: Mama, weisst Du, was das ist? A felelet: Cukorpikszis. – Nein, cukorszelence!”* Gregersen Anna levele Berkó Carmennek, 1952. A levelet Gregersen-Labossa György bocsátotta rendelkezésemre.

[305] Berkó Carmen közlése.

IV. 3. Társadalmi felelősségvállalás, egyházi tevékenység

A dinasztiaalapító mélyen vallásos, hithű evangélikusként élte életét, és ezt tanította a következő generáció tagjainak is. Beilleszkedését egyébként segíthette, hogy a pesti evangélikus egyház többnemzetiségű volt, így a nyelvi korlátok nem jelentettek többlet akadályt a hitéletben való közreműködésben. Külföldi származásúként természetesnek vélte, hogy a befogadó közösség tagjaként időről időre jelezze, fontosnak tartja, hogy hasznos tagja legyen e közösségnek. Ennek leginkább kézzelfogható példái a különböző jótékony célra felajánlott pénzadományai voltak. A legkorábbi adománya 1860-ból származik, ekkor 100 forintot fizetett a Magyar Tudományos Akadémia építésére.[306]

Gregersen fontosnak tartotta, hogy amerre éppen egy-egy megbízása miatt eljutott az országban, az ott található vallásos közösségek, evangélikus szervezetek számára adományokat tegyen (így például a salgótarjáni protestáns egyház részére 1888-ban 25 forintot adott, a szabadkai evangélikus imaház és paplak építésére 25 forintot adományozott 1890-ben[307]). A különböző helyi sajtótermékek alapján mindenképpen megállapítható, hogy az adományozás, melyet nagy rendszerességgel gyakorolt, az életfelfogásához, életmódjához kötődő tevékenység volt. Amennyiben nem talált protestáns közösséget egy olyan településen, ahol munkája miatt megfordult, a helyi civil kezdeményezéseket támogatta pénzzel, vagy természetbeni juttatásokkal (leggyakrabban a munkálatokhoz használt faanyagból különített el adomány céljára). Természetesen az országos jelentőségű protestáns szervezetek támogatását nagyon fontosnak ítélte meg, és e szerint is cselekedett. A Luther Társaság részére évenként adományozott kisebb-nagyobb összegeket, amelynek természetesen ő maga is tagja volt.[308]

---

[306] *Vasárnapi Ujság*, 1860. március 20.
[307] *Evangélikus Egyház és Élet*, 1888. 431.
[308] A szervezet egyébként Luther Márton születésének 400. évfordulója alkalmából alakult 1883-ban, fő célja az evangéliumi vallásos irodalom fejlesztése és terjesztése volt.

Gregersenék a Tabitha Egylet állandó támogatóinak számítottak, pénzadományokon kívül éves rendszerességgel tüzifával is segítették a szervezetet. A tehetős evangélikus polgárok által alapított Tabitha-egylet 1873-tól működött, célja a budapesti szegények segítése volt.[309] Ennek érdekében tagjai télen hetente kenyeret, esetenként pedig ruhaneműt és tüzelőt osztottak a rászorulóknak.[310] ----------

A Protestáns Országos Árvaház 1877 augusztusában nyitotta meg kapuit a terézvárosi Rózsák terén. Az egylet eredetileg 1859-től működtetett árvaházat a Nagymező utca 47. szám alatt bérelt lakásban, de az önálló épület szükségessége hamarosan nyilvánvalóvá vált.[311] Az épületet Kolbenheyer Ferenc tervezte, Gregersen Gudbrand az épületasztalossági és ácsmunkákat kivitelezte, mérsékelt áron. A norvég vállalkozó több alkalommal adományozott az árvaház részére pénzt, de felesége külön is, a saját vagyonából adományozott az intézménynek. Így például 1900-ban, amikor 125 forint adományt tett, de ekkor már tíz éve tagja volt az árvaházat működtető Árvaegylet Nőválasztmányának is.[312]

A családnak az evangélikus felekezethez fűződő kötelékeivel kapcsolatban itt tartom fontosnak rögzíteni, hogy Gregersen felesége, az eredetileg katolikus Sümegh Alojzia házasságkötése előtt áttért a lutheránus hitre. Természetesen mind a tizenkét felnőttkort megért gyermekük is evangélikus volt, sőt, amikor e gyermekek megházasodtak, házastársuk közjegyző előtt írásban nyilatkozott, hogy születendő gyermekeik szintén az evangélikus hitet követik majd. A katolikus felekezethez tartozás majd csupán a dédunokáknál kezdett tért nyerni, de arra is akadt példa, amikor az e generációhoz tartozó gyermek nagykorúságát betöltve evangélikus hitre tért.

---

309 Az egyesület ötletét Ruttkayné Kossuth Lujza Amerikából hozta, majd Székács József evangélikus püspök közreműködése mellett alapították. Az egyesület a Deák téri evangélikus templom segítségével működött, helyiséget (a főgimnáziumi épület II. emeletén), fűtést és világítást kapott.

310 *Evangélikus Egyház és Élet*, 1890. 155.

311 Géra Eleonóra Erzsébet: *Országos Protestáns Árvaház.* In: *Reformátusok Budapesten. Tanulmányok a magyar főváros reformátusságáról.* Szerk.: Kósa László. Budapest, 2006. II. köt. 917–941.

312 Brocskó Lajos: *A Budapesti Országos Árvaegyesület és Árvaházának története 1859–1895*. Budapest, Hornyánszky, 1896. 149.

Sümegh Alojzia egyébként a Protestáns Országos Árvaegylet tagjaként rendszeresen fizetett az evangélikus árvaházak, így a budapesti, rozsnyói és kisújszállási intézmények fenntartására. Ugyanennek az egyletnek voltak tagjai lányai is, és arra is volt példa, amikor az egylet női szekciójában elnökségi tagként szerepeltek (Azaryné Gregersen Emma, Gregersen Ilona, Gregersen Anna).[313]

A Hont megyei társadalmi életben betöltött szerepükhöz hozzá tartozott a környéken folyó kegyes adományok rendszeres folyósítása és egyéb segítségnyújtás. Jó példa erre az Ipolyságon 1904-ben megkezdett evangélikus templom, melynek építését a család jelentősen támogatta.[314] Magukra vállalták, hogy Kéler Napóleon építésszel felveszik a kapcsolatot, a kivitelezők terén a legalkalmasabb személyeket ajánlják, és az épületasztalossági munkákat munkadíj nélkül készítik el.[315]

A család férfitagjai, az oldalági rokonságból is, kivették a részüket az evangélikus egyházközségek világi irányításából. Gregersen György például a nagybörzsönyi egyházközség felügyelője volt haláláig, őt öccse, Nils követte a felügyelői tisztségben 1905-től.[316] Nils több helyen is fontos szerepet játszott: a Pesti Magyar és Német Egyház képviselőtestületének tagja volt, Ikladon betöltötte a felügyelői tisztet, a Dunáninneni Egyházkerület Presbitériumának tagja volt. Aktív felnőttkorát pedig (akárcsak édesapjáét) végigkísérte az adományozás tradíciója. A reformáció 400 éves jubileumára a nagybörzsönyi gyülekezet akkori felügyelőjeként Gregersen Nils aranykelyhet és paténát ajándékozott egyházközségének, 1942-ben a Gregersen család nevében pedig új, színes, Róth Miksa által készített ólomüvegablakokat ajándékozott a templomnak. 1944 februárjában Hóman Bálint vallás-és közoktatásügyi miniszter írásban köszönte meg, hogy a nagybörzsönyi evangélikus népiskola részére egy 13,000 pengő értékű harmóniumot ajándékozott (ez egyébként az utolsó ilyen jellegű forrás adományozás tekintetében)[317]

---

313 *Protestáns egyházi és iskolai lapok*, 1907. 348.
314 *Honti Lapok*, 1906. október 6.
315 *Evangélikus Egyház és Élet*, 1904. 295–297.
316 1896-ban Gregersen György a tokaji evangélikus egyház számára adományozott 100 forintot. *Evangélikus Egyház és Élet*, 1896. 194.
317 MOL *MTI Napi Hírek*, 1944. február 22.

IV. 4. Gregersen Endre társadalmi kapcsolatai

Szeretném még Gregegersen Gudbrand fiaival kapcsolatban mindazokat a tényeket és adatokat közelebbről megvizsgálni, melyek a társadalmi kapcsolatok építésével és erősítésével, a családnak a hazai viszonyok közé történő beágyazódásával, tehát az integrációval kapcsolatosak. Ezeknek az információknak a segítségével mindenképpen könnyebb ugyanis következtetni az integrációs folyamat sikerességére. Ugyan a legfiatalabb fiúról van szó, de mivel vele összefüggésben maradt fenn a legtöbb forrás, úgy vélem, érdemes Gregersen Endrével kezdeni a vizsgálatot. Endre (1877–1942) egyszerre volt fontos része családi vállalkozásnak és különbözött testvéreitől, méghozzá markánsan. Életútjának főbb állomásait és a különböző társadalmi szervezetekben játszott szerepét már ismertettem. A leszármazottak elmondása szerint igen kiterjedt ismeretséggel rendelkezett, baráti társaságában elsősorban nagyvállalatok vezetői és a budapesti diplomáciai testületek tagjai voltak megtalálhatók. Halmos Lászlóné Berkó Carmen a vele folytatott interjúk során megemlítette, hogy Endre testvérei enyhe nehezteléssel fogadták a tényt, hogy rendszeresen szórakozott az ismertebb fővárosi mulatókban. Az sem tetszett nekik, hogy politikai nézetei különböztek testvéreiétől, amennyiben rendszeresen polgári demokrata irányultságú ismerősei társaságában töltötte szabadidejét. Ez a neheztelés azonban konfliktussá sosem érlelődött, inkább kimondatlan rosszallás volt ez, melyről Endre tudott, de nem reagált rá.[318]

Gregersen Endréről a legkorábbi írott emlék 1901-ből származik, és jellemének fontos aspektusára, a veszélyhelyzetben való gyors cselekvés képességére vet fényt. Egy kisfiút mentett ki a Dunából, saját élete kockáztatásával. Az eset olyan feltűnést keltett, hogy a Szobon is olvasott *Váci Hírlap* méltató cikkben emlékezett meg róla.[319]

---

[318] Berkó Carmennel és Marek Miklóssal folytatott beszélgetések során említették mindketten.

[319] *Gregersen Endre tartalékos huszárhadnagy 1901. szeptember havában Szobon, a Dunán lévő tutajokon 21-én két kisfiú játszadozott. Közben az egyik, az ötéves Zachar György a Dunába esett. Pajtása segítségért kiáltott, mire a közelben dolgozó emberek odasiettek ugyan, de nem bírtak*

A levéltári források szerint 1908-tól már a cég teljes felhatalmazással bíró jogi képviselője volt, és mint ilyen, egészen a cég felszámolásáig minden ügylet esetében ott találjuk a nevét a szerződések aláírói sorában. Ezek között vannak vasútvonalak kiépítéére és üzemeltetésére vonatkozó szerződések, ingatlan adásvételi szerződések és építőipari munkákkal kapcsolatosak is. Gregersen Endre azonban nem csupán a családi vállalkozás jogi ügyeiből származó bevételekből élt, mint polgári peres ügyvéd is működött, és természetesen a norvég állam képviseletéért folytatott tevékenysége is jelentett bevételi forrást. A norvég ügyek képviseletéért egyébként a norvég király a Szent Olav Rend lovagkeresztjével tüntette ki. Ez a tény a hagyatéki leltárjából derül ki, amely a legkevésbé sem elhanyagolható. Ő ugyanis az egyedüli a második generáció tagjai közül, akinek halálát követően teljes hagyatéki leltár maradt fenn, s ebből sok érdekes részletre derül fény társadalmi kapcsolataira vonatkozóan. Ezek között egyszerre akad hagyományosnak mondható, különleges, esetleg extrém. Mint a tököli vadásztársaság tagja, szenvedélyes vadász volt, külön fővadászt alkalmazott. Ez a tény azért látott napvilágot, mert Kugler Ferenc fővadász Gregersen Endre halálakor 12 ezer pengős igényt jelentett be, mivel évekkel korábban egy vadászaton Gregersen súlyosan megsebesítette Kugler hajtóként résztvevő fiát, kiskorú Kugler Endrét. A sebesülést okozó Gregersen Kugler elmondása szerint kötelezettséget vállalt az anyagi kárpótlásra vonatkozóan. Az ügynek természetesen volt folytatása is, mert az örökösök nem akarták elismerni Kugler fővadász teljes kártérítési igényét, 5000 pengőt ajánlottak fel neki, de ő hamarosan már 26 ezer pengőt követelt. Végül a Gregersen örökösök ötezer pengős ajánlatukat visszavonták, Kugler Ferencnek felmondtak, és csupán a felmondással járó bérét voltak hajlandóak kifizetni.[320] Az esetet azért is vélem fontosnak megemlíteni, mert Gregersen Endre

---

segíteni a szerencsétlen fiún, mert egyikük sem tudott úszni. A legválságosabb pillanatban érkezett oda a véletlenül arra lovagoló Gregersen Endre honvédhuszár önkéntes, s bátor önfeláldozással, úgy ahogy volt, csizmában és feszes egyenruhában utána ugrott a Duna erős sodrával küzdő fiúnak. A parton összegyűlt közönség izgatottan nézte a huszárönkéntes nehéz küzdelmét, kinek végre sikerült a már eszméletlen fiút a partra vinnie. Ott Aztán mesterséges légzéssel életre keltették. A parton állók megéljenezték a bátor életmentőt. Váczi Hirlap, 1901. szeptember.

[320] Dr. Gregersen Endre hagyatéki ügye. HU BFL - VII.12.b - 1942 - 570117 (49. sz. melléklet 282.)

tudatos életvitelére, felelősségvállalására példa, még akkor is, ha a megsebesült fiú édesapja ezt talán túlzottan is próbálta meg kihasználni.

Gregersen Endre vadászaton
1920 körül, Berkó Carmen hagyatékából

Gregersen Endre toleráns gondolkodására jellemző a következő történet is, melyet a leszármazottak közöltek. Személygépkocsiját, melyet még az 1910-es évek elején vásárolt, nem maga vezette, sofőrt alkalmazott. Ez a sofőr a Tanácsköztársaság hetei alatt elhagyta a házat és belépett a Vörös Hadseregbe.[321] A kommün bukása után bujkált, majd 1919 végén jelentkezett munkaadójánál, aki minden fenntartás nélkül visszavette. Ennél azonban többet is tett, mivel a hatóságok hamarosan kihallgatták a

[321] A Gregersen fatelepekről egyébként jelentős számban csatlakoztak a Vörös Hadseregbe, az 1919. július 24-én felállított úgynevezett 18. gyári munkásezred a ferencvárosi malmokban, a Zwack-gyárban és a Gregersen-gyárban dolgozó munkásokból alakult.

sofőre ellen folytatott nyomozás során és olyan értelemben nyilatkozott, melynek eredményeképpen a nyomozást megszüntették. A sofőrt tehát az ő tanúvallomása mentette meg az esetleges következményektől.[322] Természetesen Gregersen Endre nem volt semmilyen tekintetben a Tanácsköztársaság támogatója, sem a szocialisa eszmék híve. Ezzel kapcsolatban egy 1921-es nemzetgyűlési napló szolgál bizonyítékul. Tomcsányi Vilmos Pál igazságügyminiszter egy nemzetgyűlési vita alkalmával arról beszélt, miért maradt nagy számban a külügyi népbiztosság szolgálatában az egykori Monarchia számos diplomatája, így ő maga is. 1919 júniusában végül úgy döntött, elhagyja a Tanácsköztársaság területét, ekkor segítette őt Gregersen Endre norvég konzuli minőségében, amikor ajánlólevelet állított ki, ő pedig a cseh hadsereg álltal megszállt területre szökött családjával.[323] Ennél többet is tett azonban Gregersen Endre, mint norvég főkonzul. A Tanácsköztársaság bukását követő időszakban több szinten indult nagyszabású segélyakció a hazai szociális- és szegényügy, valamint a menekültügy terén. Magyarországnak – mint a világháború egyik vesztes résztvevőjének – számos külföldi állam nyújtott anyagi és egyéb segélyt, hogy a kritikus szociális helyzeten enyhítsen. Ebben Norvégia is jelentős szerepet vállalt, a norvég segélyek pedik a budapesti, Gregersen Endre által vezetett főkonzulátuson keresztül jutottak el az egyes törvényhatóságokhoz és szegényügyi szervezetekhez.[324] A segélyek főleg ruhaneműből és tartós élelmiszerből álltak és 1920–1922 között több millió korona értékben érkeztek vasúton a magyar főváros pályaudvaraira.[325]

[322]Berkó Carmen és Marek Miklós is elmesélte ezt a történetet a velük folytatott interjúk során. Történetüket levéltári forrás is alátámasztja: HU BFL - VII.18.d - 1920 - 13/7648 Erdélyi József büntető pere.

[323] *Nemzetgyűlési Napló*, 1920. XIV. kötet. 1921. december 19. - 1921. január 12. 1920. 276.

[324] *Nemzetgyűlési Napló*, 1920. VII. kötet • 1920. november 13. - 1921. február 5. 1920-133 (1920-VII-129). (50. sz. melléklet 283.) Gregersen Endre adománygyűjtő munkájáról Géra Eleonóra Erzsébet is említést tesz doktori disszertációjában: Géra Eleonóra Erzsébet: *Református karitatív intézmények a magyar fővárosban 1850–1952*. Budapest, ELTE BTK Történettudományi Doktori Iskola, Művelődéstörténeti Program, 2006. 88.

[325]A különböző segélyakciók részletes ismertetése *dr. Csorna Kálmán: A szegénygondozás Budapesten* című munkában olvasható. *Statisztikai Közlemények*, 1930.

Gregersen Endre kenyeret oszt, 1918 körül

Berkó Carmen hagyatékából

Legidősebb bátyja, György még a századforduló idején részt vett a főváros törvényhatósági bizottságának munkájában. Endre talán az ő példáját akarta követni, amikor 1912-ben beválasztották Budapest „parlamentjébe”, de csupán 1918-ig volt tag, utána már nem próbálkozott a testületbe kerüléssel. A konkrét okokról sajnos nem áll rendelkezére információ, de annyi biztos, hogy Endre a bizottsági tagsággal járó kapcsolati lehetőségeket nem hagyta kihasználatlanul.

A Magyar Távirati Iroda által az 1920–1942 között kiadott hírek alapján is egy meglehetősen sokoldalú és sok irányban mozgó ember alakja bontakozik ki a kutató előtt. Mint a külföldi diplomáciai testületek egyik tagját, többször fogadta Horthy Miklós kormányzó, és a mindenkori magyar kormány is rendszeresen meghívta állami eseményekre a norvég állam képviselőjeként.[326] Arra is akadt példa, hogy a

[326] Az első ilyen hírt az MTI 1920. október 22-én jelentette meg, amikor több más állam képviselőjének társaságában a kormányzó fogadta Gregersen Endrét.

főváros vezetése látta vendégül őt, mint skandináv „vendéget”.[327] Két fontos diplomáciai eseményen mindkét felet képviselte: 1922 májusában az Interparlamentáris Unió delegációja Budapestre érkezett, melynek külön skandináv diplomáciai szekciója is volt. A fogadóbizottság egyik tagjául a kormány Gregersen Endrét választotta, feladata a norvég küldöttekkel való kapcsolattartás és programjuk megszervezése volt.[328] 1931 februárjában talán még az előbbinél is nagyobb feladattal bízták meg. A Nemzeti Szalonban reprezentatív kiállítás nyílt norvég képzőművészek alkotásaiból. A megnyitóra külön delegáció érkezett Oslóból, a norvég kultuszminiszter vezetésével. A kiállítást, melyet maga Horthy kormányzó nyitott meg (utána Klebelsberg miniszter adott külön fogadást a résztvevő művészek és norvég diplomáciai vendégek számára), a Gregersen Endre vezette tárlatbizottság szervezte meg és választotta ki a kiállítandó alkotásokat.[329] A kiállítás különös jelentőséggel bírt, mert a két ország történetében először került sor ilyen magas szintű kulturális eseményre, s első alkalommal mutatkozhatott be a kortárs norvég képzőművészet a magyar közönség előtt. A megbízatás, hogy ezt a rendezvényt Gregersen Endre irányítsa, a magyar kultuszminisztérium teljes bizalmának jele volt. A tárlat anyagát a megnyitás után egyébként egy címében is reprezentatív katalógus örökítette meg, bizonyítva a kiállítás sikerét.[330] Amint látható, különleges helyzetben volt, hiszen egyfelől egy másik ország diplomáciai képviseletét látta el (méghozzá majdnem négy évtizeden keresztül), másfelől a magyar érdekeket is képviselte és közvetítette Norvégia irányában. Ezt a különleges státuszt minden valószínűség szerint annak is köszönhette, hogy egy meglehetősen kiélezett időszakban, 1918 vége és 1920 eleje között a norvég semlegesség felhasználásával jószolgálati munkát is kifejtett úgy, hogy az se a magyar hatóságok, se a világháborúban győztes államok képviselőinél nem ütközött semmiféle ellenállásba. Gregersen Endre ugyan a családi

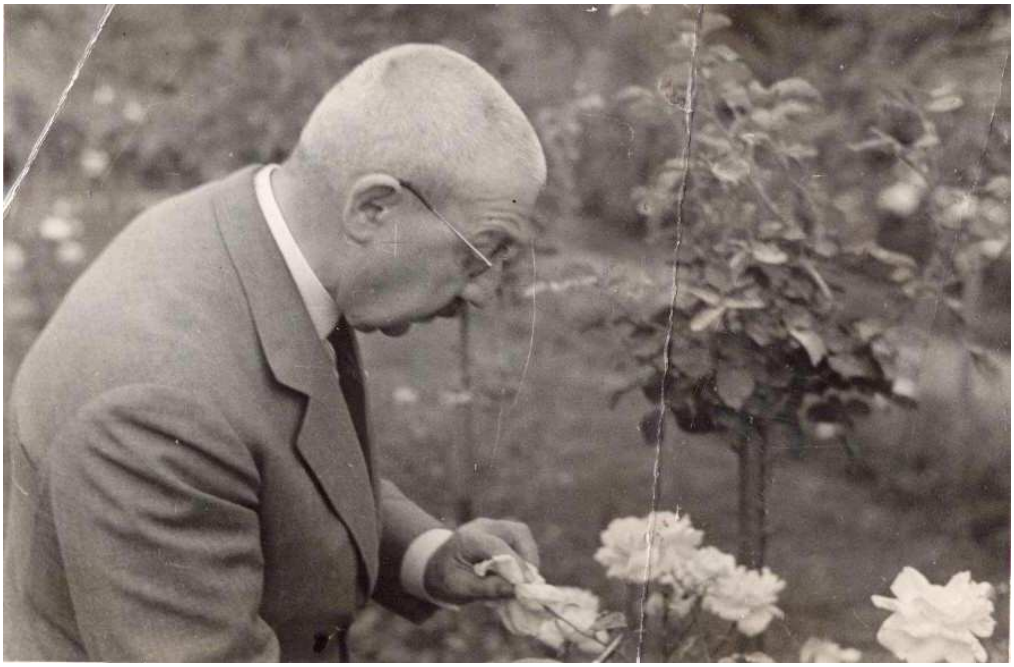
[327] 1939 áprilisában Karafiáth főpolgármester a Gellért Szállóban adott fogadást a Budapesti Gyógy és Üdülőhelyi Bizottság meghívására fővárosba érkező skandináv orvosok tiszteletére, melyen Hóman Bálint kultuszminiszter a kormányt képviselte, a svéd és finn nagykövet mellett pedig Gregersen Endre norvég főkonzulként volt jelen. MOL MTI 1939. április 22.

[328] MOL *MTI Napi Hírek*, 1922. május 6.

[329] MOL *MTI Napi Hírek*, 1931. február 12.

[330] *A Nemzeti Szalon kiállításainak katalógusai 1931 - Az első norvég representativ képzőművészeti kiállítás katalógusa.* Budapest, Nemzeti Szalon, 1931. 45.

vállalkozás fontos alkotóeleme volt, de annyi mindenesetre megállapítható, hogy a diplomáciai tevékenysége 1918–1940 között nagyobb jelentőséggel bírt számára, mint az – egyébként is felszámolási eljárás alatt lévő – Gregersen-cég képviselete.

Gregersen Endre a szobi ház rózsakertjében

----------Berkó Carmen hagyatékából ----------

Az 1942–43 folyamán felvett hagyatéki leltár egyébként egy igen jómódú ügyvéd örökségéről ad számot. Gregersen Endre teljes vagyona – ingatlanokkal, ingóságokkal és befektetésekkel együtt – majdnem 1,4 millió pengő volt. Ezzel a trianoni Magyarországon a milliomosok elit csoportjába tartozónak tekinthetjük Gregersen Endrét. Gyáni Gábor szerint az 1920-as évek végén mintegy 450 milliomos élt hazánkban, közülük csupán kilencen rendelkeztek 10 millió pengőnél nagyobb és huszonheten 5-10 millió pengő közötti vagyonnal. 1933-ra a milliomosok száma 295-re csökkent.[331] Ezek közé az emberek közé tartozott tehát a budapesti norvég főkonzul is. Vizsgáljuk meg, miből is tevődött össze vagyona.

Budapesten két ingatlan volt a tulajdonában összesen 100 ezer pengő értékben, Szobon három ház és egy vendéglő résztulajdonosa volt 113 ezer pengő értékben.

[331] Gyáni Gábor – Kövér György: *Magyarország társadalomtörténete*, Budapest, Osiris, 2003. 248.

Hazai értékpapírokban 611 ezer, két norvég bankban pedig 34 ezer pengő értékű pénzösszege volt elhelyezve. A Lónyay utcai házban lévő bútorainak és műtárgyainak értéke 68 ezer pengőre rúgott, a szobi házakban talált tárgyak 56 ezer pengőt értek a leltár szerint. A halálakor Anna húgánál talált készpénzével együtt vagyona összesen 1 395 400 pengő volt. Érdemes néhány tételt külön felsorolni, mert ezek segítségével még részletesebb képet kaphatunk életszínvonaláról és életviteléről. Rendelkezett egy Archimedes típusú farmotoros csónakkal, egy Graef-Stifft típusú automobillal, valamint két lóval a szobi birtokon. A szolgálatában állt egy sofőr (Erdélyi József), egy fővadász (Kugler Ferenc), egy titkárnő (Görög Henrikné), egy gazdaasszony (Weisz Petronella), egy lovász (Dóri László), egy inas (Szénás Antal), összesen hat ember.[332]

Az értékpapírok eloszlása is fontos dolgot közöl a kutatóval: Gregersen Endre rendelkezett 1200 Salgótarjáni Bánya Rt. részvénnyel, 120 Magyar Általános Hitelbank részvénnyel, 120 Kőbányai Polgári Sörfőző Rt. részvénnyel, 300 darab Pesti Magyar Kereskedelmi Bank részvénnyel, 400 Magyar Cukor Rt részvénnyel, 375 Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület részvénnyel. A Nemzeti Bank által kibocsátott részvényekből 200 darabot vásárolt, de birtokolt még részvényeket, melyeket a Concordia Gőzmalom Rt., a Nemzeti Hitelintézet Rt., Hangya Szövetkezet Rt., Pátria Rt., Versenypálya Rt., valamint a Kinizsy Garage Rt. adott ki. A részvényeken kívül 32 ezer korona névértékű hadikölcsönnel, 2000 pengő névértékű Erdélyi Nyereménykölcsön kötvénnyel és 8 ezer pengő névértékű államadóssági kötvénnyel bírt. Összesen 13 részvénytársaságtól vásárolt részvényeket, ezen kívül háromféle kötvénytípussal rendelkezett. Ez alapján kijelenthető, hogy meglehetős jártassággal bírt, ami a befektetéseket és az anyagi eszközök kihelyezését illeti. ----------

Az a tény, hogy Endre ilyen sokféle módon és irányban helyezte ki pénzeszközeit, magyarázható azzal, hogy egyfelől ügyvédként kiterjedt klientúrája volt, másfelől szabadidejét olyanok társaságában töltötte, akik a banki világban könnyedén mozogtak: bankárokkal, pénzemberekkel, nagyiparosokkal. A magánélet

[332] A hagyatéki leltárban a nekik kiutalandó végkielégítés, mint kifizetendő összegek szerepelnek.

és a munka tehát az ő esetében mindenképpen ösztönzően hatott egymásra. Bizonyára már fiatal jogász korától fontos volt a számára, hogy minden irányban tájékozott legyen – ne csupán a családi vállalkozás keretei között mozogjon, esetleg az ügyvédi munka világában. A hagyatéki leltár is ezt igazolja, hiszen antik régiségektől kortárs festményekig számos műtárgy tulajdonosa volt,[333] és mint az Iparművészeti Társaság tagja, rendszeresen érintkezhetett kortárs művészekkel és köreikkel. A sport iránti elkötelezettsége megnyilvánult az FTC tenisz szakosztályi munkájában, a szabadidő hasznos eltöltésének híveként pedig a vadásztársaságok ismert alakja volt. A hagyatéki leltárban szereplő motorcsónak szintén fontos szerepet játszott az 1920-as és 30-as években. Szenvedélyes hajósként ugyanis rendszeresen részt vett a Magyar Autómobil Club által rendezett motorcsónakversenyeken.[334] Ha hozzátesszük még mindehhez természettudományos érdeklődését (tagja volt a Természettudományi Társaságnak), illetve azt, hogy a Filharmóniai Társaság tagjaként rendszeresen vett részt nem csak opera előadásokon és koncerteken, de zeneművészeknek adott estélyeken is, kijelenthető, hogy Gregersen Endre sokirányú, munkavégzésen belüli és túli tevékenysége mind-mind olyan alkalmakat nyújthattak számára, melyek segítségével ismeretségi körét tágíthatta, kapcsolati tőkéjét növelhette.

---

333 Gregersen Endre hagyatéka a szobi házban: Dr. Gregersen Endre hagyatéki ügye. BFL - VII.12.b - 1942 – 570117: 1 ágy, 1 éjjeliszekrény, 6 karosszék, 1 római edény, 6 majolika váza, 2 állólámpa, 2 japán váza, 1 japán állóóra, 8 festmény, 1 hangszórós rádió, ebédlőberendezés emeleti szalonban: Franck-Wirth gyártmányú zongora, 2 családot ábrázoló festmény, 3 családi fénykép kerettel, 2 japán váza. A földszinten: biliárdszoba, benne 1 biliárdasztal 24 dákóval (300 pengő), 12 kép keretben, 4 római kori edény, 1 állólámpa, 1 függőlámpa.

334 MOL MTI hírek 1920. október 27. szerda, 1921. június 13. hétfő, 1921. augusztus 11. csütörtök. A korabeli MTI hírekből az is kiderül, hogy egyszerre két motorcsónakkal is rendelkezett (egyiknek *Viking*, másiknak *Peer Gynt* volt a neve).

IV. 5. Gregersen Béla társadalmi kapcsolatai

Vele kapcsolatban, sajnos, sokkal kevesebb információ maradt fenn, és azok is inkább arra utalnak, hogy Béla nem törekedett a már meglévő kapcsolatai ápolására, illetve az ismeretségi kör bővítésére. Különleges helyzete, története talán magyarázat erre. Erdőmérnöki hallgatóként Selmecbányán meglehetősen aktív közösségi életet élhetett. Az 1900. évi párizsi világkiállításon ő volt annak az erdészeti kiállításnak az egyik rendezője, mely nagydíjat nyert.[335] A díjazottak felsorolásánál Gregersen Béla királyi erdészjelölt, besztercebányai lakosként szerepel. A Soproni Erdészeti Múzeumban őrzik azt a nagyméretű domborzati térképet, mely a történeti Magyarországot ábrázolja. Az *Erdészeti Lapok* című folyóirat külön fényképet is szentelt a párizsi kiállításon nagy feltűnést keltő térképnek.[336]

Gregersen Béla térképe a párizsi erdészeti kiállításon

Erdészeti Lapok, 1900

[335] *Erdészeti Lapok*, 1900. 847-848.
[336] *Erdészeti Lapok*, 1900. 744.

Az Országos Erdészeti Társaság tagjaként aktívan részt vett egyesülei eseményeken, és minden bizonnyal továbbra is kivette volna részét a tagsággal járó egyleti feladatokból, de a családi vállalkozással járó munka ennek akadályát jelentette. 1902–1927 között, tehát majdnem negyed századon keresztül az országhatáron kívül, a boszniai Zavidovicban élt, és az ottani Gregersen-fűrésztelepet és fakitermelő vállalatot irányította.

Képeslap a zavidovici fűrésztelepről 1910 körül
Berkó Carmen hagyatékából

Természetesen a kapcsolat nem szakadt meg a magyar fővárossal (nem szakadhatott meg, hiszen a boszniai vállalat az anyacéggel szoros együttműködésben működött). Fennmaradt adat azzal kapcsolatban is, hogy Béla megpróbált a saját lehetőségeihez mérten kapcsolatokat építeni Boszniában. A kormány 1909-ben Bosznia területén magyar nyelvű iskolák felállítását kezdeményezte, és ehhez keresett helybéli partnereket. A mintegy két évig tartó előkészítést követően végül két településen nyílt magyar elemi iskola: Brckán és Zavidovic faluban. Az itteni iskola

tanulói a Gregersen-gyár munkásainak gyermekei voltak (igaz ugyan, hogy a gyermekek kétharmada volt csupán magyar anyanyelvű), de a magyar kormányzat igen kedvezően fogadta, hogy Gregersen Béla cégvezető vállalta, hogy az iskolát ingyen megépítteti és a berendezés költségeit is fedezi.[337] Az iskola 1918 utáni működésével kapcsolatban sajnos nincs információnk, de mivel az önálló részvénytársaságként működő Gregersen-telep 1929-ig működött, nehezen képzelhető el, hogy a jugoszláv hatóságok eddig az időpontig ne számolták volna fel azt.[338] Az 1927-es hazaköltözést követően Gregersen Béla és felesége meglehetősen zárkózott életet élt Ráth György utcai házukban, a visszaemlékezések szerint ritkán mozdultak ki otthonról, akkor is elsősorban családi események miatt. Gyermekük nem született, s ez is inkább az elzárkózást erősíthette, mintsem oldotta volna. Egyetlen hír maradt fenn csupán hazatérését követően. Az MTI számolt be róla 1931-ben, hogy Gregersen Béla egy, a BSZKRT ellen indított per győztese lett. Autójával összeütközött a Lónyay utca – Kinizsi utca sarkán egy arra közlekedő villamossal és a kocsi súlyosan megrongálódott. A bíróság 9 ezer korona kártérítést ítélt meg Gregersen Bélának, akit egyébként unokaöccse, dr. Koderle Ödön képviselt a tárgyaláson. Az ügynek az adott némi pikantériát, hogy ebben az időben a közlekedési vállalat igazgatótanácsát Verebély Jenő, Gregersen Béla saját sógora vezette. Az ügy tehát minden bizonnyal járhatott némi feszültséggel a családon belül, és biztosan nem enyhítette Béla elzárkózó viselkedését. 1945 után nem kellett házából távoznia, a kitelepítés időszakában sem érte őt atrocitás, 1957-ben bekövetkezett haláláig tehát viszonylagos nyugalomban élhetett. Ami egyébként valójában nehézzé teszi a Gregersen Bélával kapcsolatos feldolgozást, az az, hogy hazatérése után a birtokában lévő levelezési anyagot megsemmisítette, az ő általa írt levelekből pedig nem maradt fenn egyetlen példány sem a rokonságnál.

[337] Makkai Béla: *A magyar kormányzat „Bosniai actio”-ja* (1909–1919) In: *Századok*, 1996. II. 341.
[338] A fatelepről még 1925-ben is jelent meg a magyar sajtóban hír (egy rekord méretű farönkkel kapcsolatban). *Erdészeti Lapok*, 1925. VI. 214.

IV. 6. Gregersen Nils társadalmi kapcsolatai

A hat fiú közül három esetében (György, Hugó és Ödön) a már velük kapcsolatban leírtakon túl további információ nem áll rendelkezésemre, így ezért „csupán” Nils maradt, akiről lehetséges külön a kapcsolati rendszer tükrén keresztül képet alkotni. Ő volt az, aki talán legközelebb állt édesapjához, és hosszú életpályája is lehetővé tette, hogy szinte minden nagyobb munkálatban részt vegyen, vagy egyenesen irányítsa azt. Ott volt Szegeden az árvízi munkáknál, Fiumében a kikötő építésénél, a Máramarossziget–Körösmező vasútvonalnál; a három ügyvezető Gregersen fiú közül ő volt az állandó tag (György és Ödön halála, Hugó intézeti kezelése újabb és újabb fiú bevonását eredményezte, s a változások között, mint azt már láttuk, az egyedüli biztos pont, mintegy a múlt és jelen közötti kapocs, Nils volt).

Gregersen Nils 80 évesen
Berkó Carmen hagyatékából

Nem állunk messze a valóságtól, ha kijelentjük, az 1890-es évektől egészen a cég teljes felszámolásáig az egyes ügyekben ő mondta ki a döntő szót. Ebből az is következik, hogy mintegy 30 éven keresztül napi rendszerességgel, majd 1921 (a felszámolás megkezdése) után még újabb 20 esztendeig bizonyos rendszerességgel kapcsolatban állt a cég főmérnökeivel, beosztottjaival, a megbízókkal és képviselőikkel, az alvállalkozókkal és a munkásokkal, a legkülönfélébb társadalmi csoportok legkülönfélébb tagjaival került munkakapcsolatba, érintkezésbe. Talán még azt a kijelentést is megkockáztathatjuk, hogy aktivitása a különféle társadalmi eseményeken és csoportokban valamelyest nőtt is azzal, hogy a vállalat tevékenysége a felszámolás évtizedei alatt elsősorban az ingatlan adásvételekben nyilvánult meg. 1921-et követően mindenesetre többször szerepel neve a hivatalos hírekben (MTI), és több egyesület és társaság is tagjai között köszönthette. Időrendben az első ilyen típusú hír 1921-ből való, ez év márciusában a Magyar Történelmi Társulat részére nagyszabású adománygyűjtést rendeztek Széchenyi István hagyatékának kiadása céljából. Gregersen Nils, mint a Társulat tagja az adományozók között volt, méghozzá 10 ezer korona összeggel.[339] 1929 januárjában a magyar Vöröskereszt Egylet nyolc új személyt választott örökös tagjai sorába, köztük Gregersen Nilset.[340] 1930 novemberében elnökségi tagnak választotta őt a *Steindl Céh*, ez a mára meglehetősen kevéssé ismert művészetpártoló egyesület. Már 1891-ben kialakult egy baráti-munkatársi társaság, melynek központjában az országház tervezője állt. 1902. évi halálát követően azon építészek, kivitelezők és egyéb érintett személyek, akik a parlament építésénél bábáskodtak, megalakították az úgynevezett Steindl Céhet. A szakmai és társadalmi élet legkülönbözőbb tagjai léptek a céh sorába, mely elsősorban az építőművészet és díszítőművészet támogatását próbálta elősegíteni. A társadalmi presztízs tekintetében itt most elég arra utalni, hogy a Hültl Dezső egyetemi rektor vezette egyesület elnökségébe Bárczy István, Hajós Alfréd vagy Róth Miksa társaságában választották Gregersen Nilset. Itt érdemes egy pillanatra

[339] MOL *MTI Napi Hírek*, 1921. Jellemző az adomány mértékére, hogy a legtöbbet adományozó Biztosító Szövetsége csak 20 ezer koronával támogatta a kezdeményezést.
[340] MOL *MTI Napi Hírek*, 1929. január 29.

megállni. Gregersen Nils természetesen saját szakmája különböző szerveződéseinek is tagja volt, így a magyar Mérnök és Építész Egyletnek[341], valamint a Budapesti Építőmesterek kőműves-, kőfaragó- és ácsmesterek ipartestületének tagja. Ebben a szervezetben külön tisztet is betöltött, ő volt a békéltető bizottság elnöke.[342] Az Építész Egylet 1937-ben arany emléklappal tüntette ki Nilset munkásságáért és azért a tényért is, hogy 1883 óta volt tagja a szervezetnek.[343] A család kapcsolatrendszerénél már felsoroltam azokat a famíliákat, amelyekkel az adatközlők szerint szorosabb viszonyt ápoltak. Egyik interjúalanyom elmondása szerint Róth Miksa az 1930-as években több alkalommal tett látogatást a szobi házban Nils nagyapánál,[344] és kiemelte, hogy „Maxi" bácsi kifejezetten barát volt, nem csupán a jó munkakapcsolat eredményezte ezeket a látogatásokat.

A végére maradt, de valójában ez volt Gregersen Nils legjelentősebb társasági tagsága. Az önálló magyar jegybank, a Magyar Nemzeti Bank részvénytársasági formában, 1924. június 24-én kezdte meg munkáját. Első elnöke Popovics Sándor volt. Az alakuló ülésen Gregersen Nils nem csupán tagként jelent meg, de megválasztották a számvizsgáló bizottság tagjává is (itt sem érdektelen megemlíteni, kikkel együtt lett bizottsági tag: Gschwindt Ernő gyárigazgatóval, Fleischer Sándor gyárigazgatóval, Blelsz Ferenc bankárral).

Érdekes ugyanakkor, hogy ez a széleskörű kapcsolati háló nem jelentette feltétlenül a magánszféra bekapcsolását is, ahogyan azt Gregersen Endre esetében láttuk. Gregersen Nils mintegy leképezte az egész család viszonyrendszerét, amely egyszerre volt fővárosi és Hont megyei kötődésű, de ez utóbbi kötődés valamivel erősebbnek bizonyult. Szabadidejének legnagyobb részét Szobon töltötte, idősebb korában ez már azt is jelentette, hogy a téli hónapok kivételével a szobi házban élt, életének utolsó 30 évében pedig inkább volt már Hont megyei lakos, mint budapesti. Ebből következőleg a társas érintkezés terén is a Hont megyei előkelőségek

---

[341] Az Egylet működéséről részletesen Rosta István: *A Magyar Mérnök és Építész Egylet működése a századforduló éveiben*. In: *Tanulmányok a természettudományos orvoslás történetéből. 5*. 1997. 117–121.

[342] *Budapesti Építőmesterek Évkönyve*, Budapest, Budapesti Építőmesterek Ipartestülete, 1905. 76.

[343] *A Magyar Mérnök és Építész-Egylet Közlönye*, 1937. április 18.

[344] Berkó Carmen közlése.

jelentették a partnereket. Róth Miksával és a már említett Lotz Kornéliával megmaradt baráti viszony ebből a szempontból talán inkább kivételt jelentett. Ez a két kapcsolat (a második kifejezetten az apáktól „örökölt") is először a közös munkáknak köszönhette létrejöttét és alakult át munkakapcsolatból barátsággá. A fővárostól való tartózkodást erősíthette még egy jelenség, amely már édesapját is érintette. Ez pedig a politikai csatározásokba való belesodródás, illetve annak lehetősége. A Nemzetgyűlési Naplóban olvasható egy vita, amelyben negatív szereplőként említik a nevét. 1890-ben, mint mérnököt beválasztották a Budapesten állomásozó 111. számú magyar királyi kataszteri helyszínelési felügyelőség működési területére kataszteri biztosnak. Ez azt is jelentette, hogy ugyan nem túl nagy rendszerességgel, de az ország különböző területére független szakértőként elhívták és jelentéseket kértek tőle. 1925-ben Drozdy Győző[345] képviselő a Zalakaros és környékének földbirtokrendezése ügyében interpellált. Azzal vádolta Gregersen Nilset, hogy gátolja a birtokrendezést, sőt inkább megpróbálja a meglévő tulajdonviszonyokat tartósítani, mintsem segítené a már megszületett bírósági végzésnek megfelelően a területet uraló két nagybirtokos bizonyos mezőgazdasági hasznosításra alkalmas területeinek kártérítés mellett a környék közép- és kisbirtokosainak való átadását.[346] Az ügynek nem lett folytatása, nem is lehetett, mert a fent nevezett képviselő még csak a vesztegetés vádját sem lebegtette, csupán arról beszélt, hogy több mint elgondolkodtató a független kataszteri biztos ténykedése – az ügyről azonban Gregersen Nils biztosan értesült, s az is elképzelhető, hogy eszébe jutott, hogy apja többször került az Országházban olyan viták kereszttüzébe, melyeknél nem volt lehetőség a védekezésre (hiszen jelen sem volt).

[345] Kisgazdapárti politikus, aki az 1920-as években a párt baloldali platformjához tartozott, és többször is élesen támadta a Bethlen-kormány birtokpolitikáját.
[346] Nemzetgyűlési Napló 1926. január 24.

IV. 7. A család a II. világháborút követően

A világháborút követő évtized jelentős változásokat hozott a család mindennapjaiban. A különböző családtagok és hozzátartozók ugyan nem minden esetben szenvedték el a koalíciós időszak utáni kommunista diktatúra következményeit, de valamennyiük mindennapi életét és pénzügyi helyzetét drasztikus változás érte. Ezzel kapcsolatban több levéltári forrás áll rendelkezésre. 1945–1948 között a család ügyvédje, Bonta Károly próbálta képviselni az érdekeiket. A vele folytatott levelezési anyagból kiderül, hogy már a világháborút követő hónapokban felmerült a különböző ingatlanok, így a Lónyay utca 29. számú palota egyes részeinek bérlakássá alakítása, és az ilyen módon szerezhető bevétel kérdése.[347] Már 1945 júniusában azt a lehetőséget is számításba vették a családtagok, hogy a palotát a Földművelésügyi Minisztérium Vízrajzi Osztálya bérli majd a Gregersenektől.[348] A második generáció még élő férfitagjai közül Béla megtarthatta Ráth György utcai lakását, Nils pedig egészen 1951-ig a Lónyay utca 29. számú palota tulajdonosa lehetett. A kitelepítés már nem érintette őt, 1951. március 23-án bekövetkezett haláláig a szobi birtok egy kiegészítő épületében lakott húgaival, Gregersen Annával és Ilonával. Anna és Ilona 1959-ben, illetve 1965-ben bekövetkezett halálukig a szobi melléképületben éltek. Nils lánya, Astrid, és unokája, Berkó Carmen azonban kénytelen volt Boráros téri lakásukat elhagyni, és Sáp mellett egy tanyán tölteni a következő két évet. Nem került a kitelepítés sorsára ifjabb Gregersen Hugó, aki ekkor a Mezőgazdasági Tervező Vállalatnál dolgozott vezető tervezőként. A Lónyay utcai palota 1951-ben állami tulajdonba került, több vállalat kezelésében is volt, a rendszerváltozást megelőző évtizedben a Mezőgép Fejlesztő Intézet központi irodájaként használták. 1990 után önkormányzati tulajdon lett, majd 2003-ban egy építésziroda vásárolta meg a műemléképületet.

[347] MOL P szekció, 1437 - 19. tétel: A Gregersen család hagyatéki iratai. Gregersen Anna levele Bonta Károly ügyvédnek. A levélben a palota emeleti részének bérbeadásáról ír, illetve arról, hogy a családtagok melyik fennmaradó lakrészben képzelik el a jövőjüket.

[348] MOL, P szekció, 1437 - 19. tétel: A Gregersen család hagyatéki iratai. Bonta Károly ügyvéd levele Gregersen Nilsnek, 1945. június 19.

Nem kívánom a bővebb család tagjainak élettörténetét taglalni, rögzíteni kell azonban a tényt, hogy a kommunista diktatúra hatalomra jutását, majd pedig az 1956-os forradalom és szabadságharc leverését követően, illetve később, már az 1960-as és 70-es években, többen választották az emigrációt. Elsőként Gregersen Margit, Gregersen Gusztáv (Gudbrand testvére) unokája, Gregersen Károly lánya hagyta el az országot, 1948-ban. Londonban telepedett le és a BBC-nél, majd brit külképviseleteken dolgozott.[349] 1956-ban Gregersen Ilona unokája, Balázsfalvi Kiss György és két fia, Miklós és Tibor, valamint Gregersen Nils unokája, Mikolay Helga és két fia, Konkoly-Thege Miklós és István hagyták el az országot. A Konkoly-Thege család számos értékes dokumentumot és tárgyat is elvitt magával (így például Gregersen Gudbrand és felesége portréját, az eredeti nemesi oklevelet és Gudbrand lovagkeresztjét), s Norvégiában telepedett le.[350] Palásthy András, Gregersen Margit unokája (Gudbrand dédunokája) is ebben az évben hagyta el az országot, s Belgiumban telepedett le. Őt testvére, Tamás 1962-ben követte, majd lánya, Zsuzsa is utánuk ment 1965-ben. 1970-ben Gregersen György, Gusztáv unokája nővére példáját követve Torontóba költözött, 1974-ben Marek Andrea, Palásthy András és Tamás édesanyja (Gudbrand unokája) Belgiumban családegyesítés keretében távozott az országból.[351] Az utolsó, akit meg kell említeni, Körmendy Tibor, Azaryné Gregersen Emma dédunokája (Gudbrand ükunokája), aki 1970-ben az Egyesült Államokba távozott. Az egyenes ági leszármazottak közül tehát 11 családtag döntött úgy, hogy elhagyja az országot, s bár Gregersenek így is szép számban maradtak hazájukban, a kitelepülők aránya mégis jelentősnek számít, ha hozzátesszük, hogy 1948-ban (tehát az első családtag emigrálásának évében) Gregersen Gudbrandnak összesen 34 leszármazottja élt Magyarországon.[352]

[349] Sveaas: i.m. 152.
[350] Sveaas: i.m. 140.
[351] Sveaas: i.m. 153.
[352] Sveaas: i.m. 153.

V. Konklúzió

A Gregersen család integrációjának összegzése nem könnyű feladat. A családi vállalkozásban résztvevő családtagok szinte mindegyike meglehetősen egyedi útját választotta a nagypolgári társadalmi csoportban való elhelyezkedésnek, és szinte mindegyiküknek különböző mértékben sikerült az integráció. Ez alapján talán egyszerűbb az egyeditől kiindulni, és úgy eljutni az általánoshoz, vagyis azokhoz a jellegzetességekhez, melyek a különbségekkel együtt mégis jellemezték a család integrációját és annak sikerességét. Az oldalági családtagok esetében (Gregersen Gudbrand testvérei, unokatestvérei és azok leszármazottai) azt a megállapítást már az összefoglalás elején megkockáztathatjuk, hogy ők nem lehettek tárgyai a vizsgálatnak, mert nem jutottak el a nagypolgári életszínvonalig. Legtöbbjük eleve a Gregersen-cég alkalmazottjaként helyezkedett el, amelyikük pedig megpróbálkozott saját vállalkozás indításával (Gregersen Hagbart, Gregersen Miklós), néhány évtizednyi működés után befejezte a munkát.

Gregersen Gudbrandról úgyis, mint előfutárról és alapítóról egyszemélyben, már néhány sajátosságot rögzítettünk. Térjünk vissza azokhoz a tipizálásokhoz, melyekről a fentiekben már esett szó, és próbáljuk most már a szobi és budapesti kapcsolatok ismeretében összegezni, honnan indult és hová jutott. Azt már leszögeztük, hogy nem a semmiből teremtett magának egzisztenciát és fejlesztette hosszú évtizedeken át cégét, míg elérte azt a rangot, mely őt a nagyvállalkozók közé sorolta. Az 1850-es és 60-as évek a tapasztalatszerzés, beilleszkedés és munkakapcsolatok kiépítésével telt, de végig megvolt a norvégiai anyagi háttér biztonsága. A társadalmi mobilitást tekintve ezzel együtt nagy utat tett meg, hiszen Norvégiában a szabad farmergazdálkodás jelentette az anyagi hátteret: ő maga Dániában még a céhes keretek közt tanult szakmát, és tapasztalatszerzés okán jutott el Közép-Európába, illetve Magyarországra. A ’70-es években már nagyvállalkozó (sőt 1869-es csődjét követően igen hamar, már 1873-ban az egyik legnagyobb adófizető a budapesti iparosok között), s ezt a pozíciót haláláig megőrizte. Amennyiben azt szeretnénk meghatározni, hogy vállalkozóként milyen jellegzetességekkel

rendelkezett, viszonylag egyszerű a dolgunk. Egyszerre volt ipari és kereskedelmi tevékenységet folytató vállalkozó; a műszaki fejlődés szempontjait figyelembe véve meglehetősen aktív volt, a vezetési módszerét tekintve pedig (a Koroknai-féle „címkével" élve) autokratikus elveket vallott. Szinte mindvégig figyelemmel kísérte az összes (sokszor egyidőben zajló) munkálatot, és ugyan minden esetben volt a helyszínen olyan családtag (először testvér, később fiú), aki az operatív munkát levezényelte, de Gregersen ezzel együtt fontosnak tartotta, hogy minden részlettel kapcsolatban tájékozott legyen. Amint azt láthattuk, még 80 éves korán túl is hajlandó volt egy-egy vidéki helyszínre elutazni, és személyesen ellenőrizni az adott munkálatot. Az asszimiláció szempontjából vizsgálva viszonylag egyértelmű a kép: Gregersen ugyan soha nem utasította vissza a megmagyarosodás dícsérő jelzőjét (Gelléri Mórnál, de főleg folyóiratoknál és napilapoknál jelentkezett ez a megállapítás), a nemesi cím megszerzésével és az egyéb uralkodói kitüntetések elfogadásával pedig társadalmi helyzetét erősítette, de norvég származása, anyanyelve és identitása ezzel együtt elsőbbéget élvezett, ami szintén természetesnek tekinthető. A politikai aktivitás, mint kategorizálási szempont, Gregersennél egyértelmű: ő a passzív vállalkozói attitűdöt követte, s szinte minden politikai-közéleti színezetű hatás, vagy érintettség csak tovább erősítette benne a politikával szembeni távolságtartás fontosságát. Baráti viszonyt olyan családok tagjaival alakított ki, amelyek valamilyen fontos tipizálási szempontból hasonlítottak hozzá. Ez nem feltétlenül tudatos választás lehetett, inkább a hasonló háttér és helyzet eredményezhette a közeledést. Pályája első két évtizedében még inkább a rokoni szál volt erős (pl. Magnus Nilsen), illetve a munkakapcsolatok jelenthették a társas életben való részvétel kiindulópontját, az 1870-es évek második felétől már egyértelműen nagyvállalkozói családok képviselőivel volt jó viszonya. Ezek a családok azonban nem hasonló ipari szektorban működtették saját cégüket (a Haggenmacher, Gschwindt, Saxlehner érdekeltségek nem az építőiparban jelentkeztek). Talán arra a kérdésre, hogy a Luczenbacher családdal már a pályája kezdetétől meglévő munkaviszonyból induló korrekt kapcsolat miért nem vált közelebbi baráti szövetséggé, itt kockáztathatjuk meg a választ. A hasonló profilú vállalkozásokat

működtető Luczenbacherek az üzleti élethez tartoztak, azt pedig Gudbrand (úgy tűnik) nem kívánta összekötni a magánszférával. Erre vonatkozóan, sajnos, nem áll rendelkezésre sem írásos, sem szóbeli bizonyíték, csupán az ellenkezője enged a fenti következtetés levonására (t.i. nincs arra sem bizonyíték, hogy a két Szobon és Budapesten is megtelepedő család között közeli lett volna a kapcsolat). Itt érdemes egy pillanatra utalni a (külföldi) származás, vagy felekezeti hovatartozás (evangélikus és református) hasonlóságára is. Ezek a hasonlóságok hozzájárulhattak a baráti kapcsolatok kialakulásához, és ha az előző gondolatmenetet továbbgörgetjük, annyiban bizonyára szerepet játszottak, amennyiben a protestáns felekezeti háttér és a különböző protestáns oktatási vagy egyéb társas egyletekben való részvétel nem a vállalkozói szférához, hanem a magánélet világához tartozott.

A második generáció férfitagjainak jellemzése már nehezebb feladat. A három magas életkort megért Gregersen fiú (a három fiatalabb korban elhunyt fiúról részben az információ is kevesebb, részben az életútjuk sem lehetett teljes, és így vizsgálat tárgyai is kevésbé lehetnek) három különböző életmódot és stratégiát választott a társadalmi beilleszkedés terén. Az egyik (Endre) minden lehetőséget megragadott az ismeretségi háló kibővítésére, tulajdonképpen egész élete folyamán; a másik (Béla) inkább elzárkózott, mint nyitott volt e lehetőségekkel kapcsolatban. A harmadik (Nils) úgyis, mint a családi vállalat valódi irányítója, elsősorban a munkaalkalmak irányában mozogva társvállalkozók, mérnökök és nagyiparosok társaságát kereste, s tette ezt elsősorban karrierje első szakaszában. A visszavonulás idején inkább már a megszerzett kapcsolatok ápolását részesítette előnyben, és ekkor már nem a főváros, hanem a közeli kis település, Szob volt az élettere. Ami a már apjuk esetében is megfogalmazott vállalkozói attitűdöket illeti, róluk nehezebb egyértelmű véleményt megfogalmazni. Endre és Béla a vállalkozás egy-egy részéért voltak felelősek (jogi ügyletek, illetve a boszniai faárugyár vezetése). Nils inkább az autokrata vezetői modell megtestesítője a részvénytársaság elnökeként, de az ő ideje már sokkal kevesebb volt, mint apjáé, hiszen a cég 1921-ben már felszámolás alatt állt. Ami a műszaki újítások alkalmazását illeti, Nils is engedte használni a korszerű eljárásokat (pl. a konstantinápolyi kikötőnél alkalmazott mérések). A felhalmozódó tőke más

irányban való kihelyezése, illetve az azzal kapcsolatos stratégia a fiúknál kevésbé meghatározható, mint apjuk esetében, hiszen az 1914-et követő történelmi események gazdasági hatása már nem tette lehetővé új profilú vállalkozások alapítását. Ami az asszimiláció kérdését illeti, ők már a második generáció képviselőiként inkább érezhették magukat a magyar nagypolgárság tagjainak, mint apjuk és anyjuk, de a norvég identitás fontossága náluk is megkérdőjelezhetetlen.[353] A külföldi eredetű vállalkozók második generációjának tagjait a legtöbb elképzelés (Koroknai, Lengyel, stb.) egyébként kétnyelvűként könyveli el. Ez a Gregerseneknél többnyelvűséget jelentett. A norvég mellett ugyanis a német volt az anyanyelv (az anya, Sümegh Alojzia is a németet beszélte), a magyar inkább már csupán felnőttkorban lesz egyenrangú a másik kettővel. A család második generációjának képviselői közül Endre, Béla és főleg Nils életpályája mintegy keresztmetszetét adja a Gregersenek (legalábbis az egyenes ági leszármazottak) beilleszkedésének, integrációjának. Az ő sikerük vagy sikertelenségük a család sikerét és sikertelenségét is jellemzi. A család e három férfitagjának életútja azt is bizonyítja, hogy bármilyen közel jutottak egyes szűkebb társadalmi csoportokhoz és azok képviselőihez, volt egy pont, amin túl nem léptek. Még a legaktívabb és legbefolyásosabb Gregersen Endréről is elmondható ez, hiszen konzuli minőségében az országos politika meghatározó alakjaival volt nexusa, időnként ki is használta ezeket a kapcsolatokat, de (talán kortársa és barátja, Gschwindt Ernő példája okán is) az utolsó lépést mégsem tette meg, nem váltotta át kapcsolati tőkéjét politikai karrierré. Több „elrettentő” példát is sikerült már korábban bemutatni, így Gschwindt Ernőét és a dinasztiaalapító nevének országgyűlési felhasználását. Egy utolsó esettel szeretném még megerősíteni a feltevésemet, miszerint a politikai-közéleti színtértől való tartózkodás nem a véletlen műve volt, hanem egymásra épülő tapasztalatok eredményezték azt. A Gregersen fiúk sógora, Verebély Jenő került olyan helyzetbe, amely jelentős presztízsveszteséggel járt. 1936 novemberében a Közigazgatási Bíróság megfosztotta őt a fővárosi törvényhatósági

[353] Érdemes itt is utalni arra a naplóra, mely egykor Nils tulajdona volt, 1881 és 1945 közötti bejegyzéseket tartalmaz. 1881-ben még német nyelven vezette a naplót a szegedi újjáépítési munkálatok idején, több mint 60 évvel később már magyarul rögzítette a történéseket. A napló a családi levéltárat kezelő Gregersen-Labossa György tulajdonában van.

bizottsági tagságától, és egyben kizárta a nemzetgyűlés felsőházából is. Az indok választási csalás volt. A hivatalos megfogalmazás szerint a pesti déli választókerület választási bizottságának elnökeként nem tanúsított az előírásoknak megfelelő magaviseletet.[354] Mivel az ügynek nem volt vége ezzel az ítélettel, viszonylag pontos képet kaphatunk az eseményekről. Az 1935. évi nemzetgyűlési választásokon Verebély és két választási bizottságbeli társa kizárta a legitimista párt jelöltjét a választási jegyzékből, mivel a több mint 6 ezer legitimista ajánlócédula közül hamisnak ítéltek annyit, amennyi egyébként a választhatóságot lehetővé tette volna. Ezzel választási visszaélést követtek el, és a bíróság 46 200 pengő kártalanításra kötelezte az alpereseket.[355] Verebély Jenő nem fogadta el az ítéletet, de fellebezését követően a Királyi Kúria is helyben hagyta az elsőfokú döntést.[356] Verebély BSZKRT elnöki pozíciója nem kérdőjeleződött meg az évekig tartó ügy során, és ugyanúgy a főváros és a IX. kerület egyik prominens személyisége maradt. A politikai presztízsveszteség azonban biztosan komoly tehertétel volt a számára, mert fővárosi képviselőségének és a felsőházi tagságának elvesztését, és a bíróságok ítéletét nem tekinthette másnak, mint megszégyenülésnek. Arról, sajnos, nem maradt adat, hogy a Gregersen család férfitagjai hogyan vélekedtek az ügyről, de feltételezhető, hogy igazolva látták azt a vélekedést, melyet már édesapjuk is magáénak vallott, s amelyhez ők is tartották magukat: a politikai szereplés legalább annyi kárt okozhat, mint amennyi hasznot eredményezhet.

A társadalmi integráció fokmérője a családi kapcsolatok létesítésének gyakorlata. Ezen a téren a Hont megyei kötődés szinte dominánsnak is mondható, s talán e helyütt érdemes még egyszer, ezúttal részletesebben megvizsgálni, hogyan is jelentkezett a budapesti és a Szob környéki viszonyrendszer a családalapításokkal összefüggésben. Gregersen Gudbrand hat fia közül három kötött házasságot, közülük Hugó ferencvárosi, Nils bécsi, Béla pedig szintén budapesti illetőségű nőt vett feleségül. A hat lány közül Emma férje, Azary Ákos a Bereg megyei Verebesen született, de már Szobon élt megismerkedésük idején, és itt is érte korai halála.

[354] *MTI Magyar Országos Tudósító*, 1936. november 13.
[355] *MTI Magyar Országos Tudósító*, 1938. január 18. kedd.
[356] *MTI Magyar Országos Tudósító*, 1938. június 9. csütörtök (51. sz. melléklet, 284.)

Gregersen Margit az ipolysági jogász, Marek Károly felesége lett, Herminet a szintén Hont megyei háttérrel rendelkező Koderle Emil vette feleségül, Emmát egy nagykárolyi kereskedő, Ilonát pedig a Hont megyei rokonsággal rendelkező Verebély Jenő. A lányok esetében a szobi kapcsolatrendszer és a családalapítás összefüggése mindenképpen erősebb volt, mint fővárosi viszonylatban.

A Gregersen unokák házasságai talán még inkább igazolják, hogy a Hont megyei ismeretségek könnyebben jutottak el esküvőig, mint a budapestiek. Gregersen Emma lánya, Azary Lujza, az ipolysági Mailáth Lászlóval kötött házasságot. Gregersen Margit négy lánya közül kettő (Margit és Lujza) az ipolysági Marek családból származó unokatestvérükhöz ment feleségül, Anna az akkor éppen Szobon szolgáló Abrudbányay Zoltán katonatiszthez, Andrea pedig a szintén Hont megyei eredetű Palásthy Ferenccel kötött házasságot. Gregersen Hermine fia, Koderle Ödön gyermektelenül halt meg. Gregersen Ilona lánya, Verebély Eleonóra a szentesi születésű Balázsfalvi Kiss Elemérhez ment feleségül, de ők minden bizonnyal Budapesten ismerkedtek meg. Gregersen Hugó fia, az ifjabb Hugó a Budapesten szobrászatot tanuló Lux Alice férje lett, a másik fiú, Márió szeghalmi nőt vett feleségül, és ott is telepedett le. Gregersen Nils két lánya közül Astrid az ipolysági születésű Berkó Antal felesége lett, Helga pedig a szintén közeli Gödöllőről származó Mikolay József katonatiszttel kötött házasságot (lányuk, Helga az ógyallai Konkoly-Thege Miklós felesége lett, az ő esetükben is a Hont megyei kapcsolatrendszer volt az eredő). Az unokák tíz házasságkötése közül hat Hont megyei kapcsolódású volt, sőt, még a dédunokák viszonylatában is érvényesült Szob és környezetének hatása. Ez több mint elgondolkodtató, véleményem szerint bizonyítja, hogy a Gregersenek integrációja sikeres volt Hont vármegyében. Amennyiben ehhez még hozzá számítjuk a család kiemelkedő férfi tagjainak személyes életpályáját is, még azt a kijelentést is megkockáztathatjuk, hogy az integráció szélesebb körű volt és beágyazottabb, mint Budapesten.

Szeretnék még egy további „bizonyítékot” az integrációval kapcsolatosan megemlíteni. Adatközlőim elmondták, hogy a nagyobb családi ünnepségeket szinte kivétel nélkül a szobi uradalomban rendezték (a karácsony az egyetlen kivétel, de itt a

praktikus szempontok voltak a befolyásoló tényezők: télen a nagyvárosban egy családi ünnep könnyebben megszervezhető). A születésnapoknak és más családi eseményeknek meghatározott koreográfiája volt, főleg akkor, ha valamelyik idősebb családtagot köszöntötték. Korábban már közöltem egy szobi születésnap részleteit, az erre való hivatkozást most azért tartom fontosnak, mert véleményem szerint ez nem csupán arra utal, hogy az ünnepség helyszínének kiválasztása az 1850-es években kezdődött családi tradíció folytatása volt. Szob azért lehetett az egyetlen helyszín a családi ünnepségek rendezésekor, mert ez volt a család igazi otthona, az „őshaza", ahonnan minden családtag elszármazott és ahová visszatérhetett, s ahol mindenki tisztában volt a viszonyrendszerekkel. Sőt, olyankor is Szobot választotta a családfő, ha nem a nagycsalád összejöveteleihez keresett helyet, hanem valamiféle külső reprezentációhoz (ilyen volt az 1898. évi nemzetközi vasutas konferencia résztvevőinek rendezett egynapos mulatság). Ez is természetesnek mondható, fontos alkalomhoz olyan helyszín való, ahol a rendező teljes biztonságban érzi magát, ez pedig Szob volt, és nem a Lónyay utcai rezidencia.

A Gregersen család főága (Gregersen Gudbrand közvetlen leszármazottai) minden sajátságával, összességében sikeresen tagozódott be az ország nagypolgári társadalmi csoportjába. Ez a kijelentés akkor is megkockáztatható, ha tudjuk, milyen sokszínű és rétegű volt ez a csoport; ha tudjuk, hogy a csoport tagjainak eredetbeli (értem ez alatt a különböző társadalmi rétegeket), etnikai, vallásfelekezeti jellemzői rányomták bélyegüket a kapcsolati rendszerükre, önszerveződésükre, ha kijelenthetjük, hogy nem egy homogén nagypolgári-nagyvállalkozói csoportban kellett a Gregerseneknek gyökeret ereszteni, ellenkezőleg, számos csoportból állt össze az a közeg, melybe integrálódniuk kellett. Természetes és logikus jelenségnek tartom, hogy amikor egzisztenciát teremtő szándékkal letelepedtek (Gregersen Gudbrand és férfi rokonai), elsősorban a családi kötelékben bíztak. Ugyanilyen logikusnak tűnik, hogy amikor sikerült a kisvállalkozói közeget túlhaladni, sőt nagyjából másfél évtized alatt a nagyvállalkozói szférába emelkedtek, a családtagok (talán ösztönösen is) a hasonló hátterű és kulturális közeggel bíró családok tagjaival kerültek kapcsolatba, s az esetleges baráti kapcsolatokat először valamiféle

munkakapcsolat előzte meg. A református és evangélikus vallású Haggenmacherek vagy Saxlehnerek ismeretsége ugyanakkor nem jelentette a más felekezetű családokkal való kapcsolat hiányát, ellenkezőleg, a szigorúan vett egyházi kötelezettségek terén túl minden irányban nyitottak voltak. Nem tartom elhanyagolhatónak azt a tényt sem, hogy amikor üzletről, vállalkozásról volt szó, a társadalmi háttér nem jelentett akadályt, az egyik leggyümölcsözőbb vállalkozás, a Gregersen–Schwarcz-cég létrehozatalánál a teljesen különböző etnikai, vallási és társadalmi eredet és származás nem erősítette és nem gyengítette a cégalapítás gondolatát.

Integrációs stratégiájuk (amennyiben ennek a kifejezésnek van egyáltalán értelme, hiszen ez feltételezi a tudatosság egy bizonyos szintjét) tekintetében bizonyos érdekességek jellemezték a családot, hiszen finom, de határozott óvatossággal közlekedtek a társadalmi élet egyes területein. A családi kapcsolatok kialakításánál az arisztokrácia képviselőitől inkább húzódoztak, mintsem közeledtek volna feléjük, a politika színterétől pedig megpróbálták magukat távol tartani. Természetesen ez utóbbi megállapítást árnyalja az a tény, hogy a „nagycsaládban" akadt politikus, aki pártszínekben a fővárosi közgyűlésben tevékenykedett (Gregersen Lujza, Gregersen Gudbrand unokahúga), és olyan közvetlen leszármazott is volt, akinek a házastársa mind a fővárosban, mind a nemzetgyűlésben belekóstolt a politika világába (Verebély Jenő, Gregersen Ilona férje).

A vidéki társadalmi életben való elhelyezkedés kiterjedtebb és mélyebb volt (ahogy azt már rögzítettem), de ennek a norvég társadalmi eredet és háttér is lehetett oka, Gudbrand mintaként hagyhatta örökül a vidékhez való ragaszkodást. Arról semmi esetre sem volt szó, hogy a nagyvárosi élettérből kiszorultak volna, inkább önkéntes és kevésbé tudatos választás volt ez, mintsem a környezettől való idegenkedés. ----------

Arra a kérdésre, hogy a nagyvárosi, nagypolgári társadalmi közegben a család a szobihoz hasonló gyökereket eresztett volna, ha az idő engedi, már nem lehet választ adni. Amennyiben az integrációs folyamat ezen a szinten valóban hosszabb időt igényelt, a történelmi kataklizmák, a polgári fejlődés és berendezkedés elakadása,

majd erőszakos felszámolása olyan akadályt jelentett, melyet nem lehetett kikerülni.

Felhasznált irodalom

A Budapesti Építőmesterek, Kőművesmesterek és Építési Vállalkozók Szövetségének alapszabályai. Budapest, Földes Nyomda, 1940.

A „Hangya"termelő-értékesít és fogyasztási szövetkezet, a magyar gazdaszövetség szövetkezeti központja első 25 éve. Budapest, Hangya Termelő, Értékesítő és Fogyasztási Szövetkezet, 1923.

ARCAND, Charles Gaston: *Fritz Redlich, 1892–1978. The Man and the Scholar* In: *American Journal of Economics and Sociology Volume 40*, 1981, 217–221.

BÁLINT Zoltán: *Az Ezredéves kiállítás architektúrája*. Wien, Anton Schroll & Co., 1897.

BÁLINT Sándor: *Szeged városa*. Szeged, Lazi Könyvkiadó, 2003.

BÁTYAI Jenőné: *A liget* In: A Móra Ferenc Múzeum évkönyve. Természettudományi tanulmányok. Szeged, 1999.

BALOGH Tamás: *A Fiume (Rijeka)–Constanta vasúti kapcsolat fejlesztése, transzbalkáni vasútvonal kialakítása*. Budapest, Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, 2005.

BÁCSKAI Vera: *A vállalkozók előfutárai*. Budapest, Magvető, 1989.

BÁCSKAI Vera: *Városok Magyarországon az iparosodás előtt*. Budapest, Osiris, 2002.

BÁCSKAI Vera: *Városok és polgárok Magyarországon*. Budapest, Budapest Főváros Levéltára, 2007.

BARDÓCZI Sándor (szerk.): *A Margitsziget stratégiai terve*. Budapest, Főkert Zrt, 2008.

BEDŐ Albert: *A bécsi nemzetközi kiállításról*. In: *Erdészeti Lapok*, 1873. május, 219–221.

BERÉNYI Zsuzsanna Ágnes: *A Madách-páholy története*, (kézirat), 1998.

BÍRÓ József: *A MÁV Hajózás története* (1888–1894) In: *A Közlekedési Múzeum Évkönyve 2*. 1972-1973, 201–220.

BORBÍRÓ Zsóka (et al.): *Zwack így tovább! Egy család, egy gyár, egy ital legendáriuma*. Budapest, Ab Ovo, 1995.

BOROSS Marietta: *A pesti német kertészcéh*. In: *Barátság*, 1995. 3. 738–741.

BOROSTYÁNKŐI Mátyás: *50 éves az Iparterv*. In. *Magyar Építőipar*, 48. 1998. 5/6. 126–131.

BOROVSZKY Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Esztergom vármegye*. Budapest, Országos Monográfiai Társaság, 1908.

BORSÓDY Mihály: *Az édességkészítés története*. Budapest, Magyar Élelmezésipari Tudományos Egyesület, 1995.

BORSÓDY Mihály: *Néhány gondolat Stühmer Frigyes gyáralapítóról a Budapesti Csokoládégyár alapítása 125. évfordulóján*. In: *Élelmezési Ipar* 47. 1993. 8. 246–247.

BOTÁR Imre – KÁROLYI Zsigmond: A Tisza szabályozása. A Tisza-szabályozás ügye az önkényuralom idején (1850–1867) • Budapest, k.n., 1971.

BROCSKÓ Lajos: *A Budapesti Országos Árvaegyesület és Árvaházának története 1859-1895*. Budapest, Hornyánszky, 1896. 160.

Budapest félévszázados fejlődése 1873–1923. Budapest, Székesfővárosi Statisztikai Hivatal, 1925.

BUZA Péter: *A Gregersen „saga”*. In: *Budapest* 1980/8.

BUZA Péter: *Az édes grund és a Pál utca*. In: *Népszabadság*, 2003. május 21. 12.

CSÁSZÁR László (főszerk.): *A magyar építőmesterség történetének kisenciklopédiája*. Budapest, Építésügyi Tájékoztatási Központ, 1992.

CSORBA László – SISA József: *Az Országház.* Budapest KIT Képzőművészeti Kiadó, 1993.

CZEKELIUS Aurél – SZÁNTÓ Albert: *A Budapesti Ferencz József-híd építésének története*. Budapest, k.n., 1896.

DÉGEN Imre – LÁSZLÓFFY Woldemar-KÁROLYI Zsigmond: *A szegedi árvíz 1879. Adalékok a Tisza-szabályozás történetéhez.* Budapest, VDT., 1969.

DERCSÉNYI Balázs [et al.]: *Református templomok Magyarországon*. Budapest, Hegyi és Társa, 1992.

DEZSÉNYI Miklós – Hernády Ferenc: *A magyar hajózás története*. Budapest, Műszaki Könyvkiadó, 1967.

DÉZNAI Viktor: *A lakás fejlődése az utolsó 100 évben*. Budapest, Székesfőváros Házinyomdája, 1932.

DIENES Istvánné *Zimonyi Schwarcz Ármin vasútépítő mérnök élete és munkássága*. In: *A Közlekedési Múzeum évkönyve 5*. Budapest, Közlekedési Múzeum, 1979-1980. 265–295.

DÓKA Klára*: A Szegedi Királyi Biztosság (1879–1884)* In: *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1976/66-1*. Szeged, Móra Ferenc Múzeum, 1978. 365–398.

DRASKÓCZI István [et al]: *Magyarország gazdaságtörténete a honfoglalástól a 20. század közepéig*. Budapest, Aula Kiadó, 1996.

EDVI ILLÉS Aladár (szerk.*): Budapest Műszaki Útmutatója*. Budapest, Pátria Irodalmi Vállalat és Nyomdai Rt., 1896.

EPPEL János: *A németek szerepe a budai és pesti evangélikus egyház életében*. In: *Németek Budapesten.* Budapest, Fővárosi Német Kisebbségi Önkormányzat, 1998. 168–171.

FABÓ Beáta: *Iskolaépítés a fővárosban* In: *Tanulmányok Budapest Múltjából 27*. Budapest, Budapest Történeti Múzeum, 1998. 61–77.

FÁBRI Anna: *Mérnök vállalkozók és pénzemberek. A polgárosodás hősei és antihősei Jókai Mór regényeiben.* In: *Világosság*, 1991. 9. szám, 711.

FANCSALI Tibor: *A budapesti Erzsébet híd építése. 1898-1903*. In: *Tanulmányok a természettudományok, a technika és az orvoslás történetéből*. Budapest, Országos Műszaki Múzeum, 1997. 59-62.

FARKAS ANTAL: *Szegedi kalauz*. Szeged, k.n., 1880.

FARKAS Endre: *Norvég ácsból magyar nemes*. In *Délmagyarország* 1975. 02.01., 6.

FARKASFALVI Sándor: *Budapest gyáripara 1921–26-ban*. Budapest, Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, 1928.

FARKASFALVI Sándor: *A budapesti gyárak üzemi és termelési statisztikája*. Budapest, Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, 1929.

FEJÉR László – LÁSZLÓFFY Woldemár - *A hidrometria magyarországi fejlődése (1700-1945).* Vízügyi Történeti Füzetek 13. Budapest, VÍZDOK, 1986.

FEJÉR László: *Fejezetek a folyami vízsebességmérés történetéből*. In: *Technikatörténeti szemle*, Budapest, Művelődésügyi Minisztérium, 1982. 69–91.

FRIED Ilona: *Emlékek városa, Fiume*. Budapest, Ponte Alapítvány, 2001.

FRISNYÁK Zsuzsa: *"Utazás a Balaton körül." Vasútépítések a tó körül*. In: *História*. 21. 1999. 5-6. 39–40.

FUTÓ Mihály: *A magyar gyáripar története*. Budapest, k.n., 1944.

FUTÓ Mihály: *Gyáripari termelésünk irányítása a két világháborúban*, Budapest, k.n., 1943.

GAJÁRY István: *A budai gyáripar a reformkorban. gyárnokok a város társadalmában* In: *Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XV*. - Nógrádi Történeti Évkönyv Belitzky János emlékének tiszteletére Salgótarján, Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága, 1989. 39–53.

GAJDOS Gusztáv: *Mechwart András, Kühne Ede. Magyar Feltalálók, Találmányok.* Budapest, Műszaki Könyvkiadó, 1997.

GÁL Éva: *Margitsziget. Budapest.* Budapest, Fővárosi Önkormányzat. Főpolgármesteri Hivatal, 2000.

GÁLL Imre*: Száz éves a Ferenc József, jelenleg Szabadság-híd. In: Magyar Építőipar*. 47. 1997, 1/2. 35–38.

GÁBOR Eszter: *Andrássy út.* Budapest, Városháza Kiadó, 2005.

GÁBOR Eszter: *A neoreneszánsz építészet léptékproblémáiról*. In: *Budapest neoreneszánsz építészete* : *Tanulmányok a 2008. november 18-án Budapest Főváros Levéltárában rendezett konferencia anyagából*. Budapest, Budapest Főváros Levéltára. 2009. 110–114.

GELLÉRI Mór: *Az újabb ipari mozgalmak köréből*. Budapest, k.n, 1910.

GELLÉRI Mór: *Hetven év a magyar ipar történetéből. Az Országos Iparegyesület működése*. Budapest, Országos Iparegyesület, 1912.

GELLÉRI Mór: *A magyar ipar úttörői: élet- és jellemrajzok*. Budapest, Stampel-féle Könyvkiadóhivatal, 1887.

GELLÉRI Mór: *A Fővárosi Iparosok Köre, tiz évi müködése 1873-1883*. Budapest, Neuer Márk, 1883.

GELLÉRI Mór*: Ipartörténeti vázlatok*. Budapest, k.n., 1906.

GÉRA Eleonóra Erzsébet: *Országos Protestáns Árvaház* In: *Reformátusok Budapesten. Tanulmányok a magyar főváros reformátusságáról.* (szerk.: Kósa László) Budapest, 2006. II. köt. 917–941.

GÉRA Eleonóra Erzsébet: *Református karitatív intézmények a magyar fővárosban* 1850-1952. Budapest, ELTE Történettudományi Doktori Iskola, Művelődéstörténeti Program, 2006.

GERHARD Péter: *Az 1878-as és az 1881-es országgyülési képviselő-választások a budapesti IX. választókerületben.* In: *FONS*, 2008. 4. sz., 375–424.

GERHARD Péter: *A politika személyessége* In: *Budapesti Negyed*. 2010. 2. sz. 181–209.

GIDÓ Csaba: *A vasúthálózat kiépülése a Székelyföldön és szerepe a régió modernizációjában*. PhD disszertáció, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Interdiszciplináris Doktori Iskola, 2011.

GIRICZ Béla – MIKLYA Jenő – SZABÓ Ferenc: *Szeghalom.Ttörténelmi, néprajzi és földrajzi tanulmányok.* Szeghalom, Szeghalom Nagyközség Tanácsa, 1979.

GONDA Béla: *A magyar tengerészet és a fiumei kikötő.* Budapest, Pátria Nyomda, 1906.

GRANASZTÓI Pál: *Város és építészet.* Budapest, Műszaki Kiadó, 1960.

GRANASZTÓI Pál: *Budapest arculatai.* Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1980.

GRANASZTÓI Pál: *Építészet, városépítés, társadalom.* Budapest, Akadémiai Kiadó 1980.

GRANASZTÓI Pál: *Budapest városépítészeti arcképe.* In: Karátson Gábor (szerk.): *Az építészet ígézetében.* Budapest, Magvető, 1969, 117–147.

GYALAY Mihály – SZEKERES József: *A Szent Margitsziget Gyógyfürdő Részvénytársaság története* In: *Tanulmányok Budapest Múltjából 24*. Budapest, Budapest Történeti Múzeum, 1991. 115–161.

GYÁNI, Gábor: *Department stores and middle-class consumerism in Budapest, 1896–1939*. In: Geoffrey Crossick, Serge Jaumain (eds.): *Cathedrals of consumption. The European Department Store, 1850–1939*, Aldershot: Ashgate, 1999, 208–225.

GYÁNI, Gábor: *Domestic material culture of the upper middle class in turn of the century Budapest.* In: *Women in history: Central and Eastern European perspectives*. Ed. PETŐ, Andrea, PITTAWAY, Mark. Budapest, CEU, 1994, 55–71.

GYÁNI Gábor: *Nyilvános tér és használói Budapesten a századfordulón*. In: *Századok* 128. 1994. 1057–1077.

GYÁNI Gábor: *A polgári identitás és az otthonkultúra a századfordulós Budapesten*. In: *Műhely* 17. 1994. 43–47.

GYÁNI, Gábor: *Ethnicity and acculturation in Budapest at the turn of the century.* In: Susan ZIMMERMANN: *Urban Space and Identity in the European City 1890–1930-s*. Budapest, CEU, 1995. 107–115.

GYÁNI Gábor – Kövér György: *Magyarország társada*lomtörténete. Budapest, Osiris, 2003.

GYÁNI Gábor: *Identitás, kultusz, történelem*. In: *Az elveszíthető múlt: a tapasztalat mint emlékezet és történelem*. Budapest, Nyitott Műhely, 2010, 117–133.

GYÁNI Gábor: Vannak-e még vagy már polgárok idehaza? In: *Holmi*, 2005. 5. sz., 633-637.

GYÁNI Gábor Pajkossy Gábor (szerk.): *A pesti polgár. tanulmányok Vörös Károly emlékére*. Debrecen, Csokonai Kiadó, 1999.

HAJÓS György: *Norvég ácsból magyar nemes*. In: *Népszabadság* 1999. 04. 16., 8.

HÁLA József: *A rezi kőip*ar. In: A *Szabadtéri Néprajzi Múzeum évkönyve 10.* Szentendre, Szabadtéri Néprajzi Múzeum, 1995, 191–207.

HALMOS Károly: *A századforduló két nagyvállalkozó családjának összehasonlítása* (doktori értekezés). Budapest, Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem, 1983.

HALMOS Károly: *Gregersen Gudbrand 1869-es csődpere.* In: Á. Varga László (szerk.): *Társadalomtörténeti módszerek és forrástípusok.* Salgótarján, 1986. szeptember 28–30. Salgótarján, 1987. *Rendi társadalom – polgári társadalom* 1. köt. Adatok, források és tanulmányok a Nógrád Megyei Levéltárból 15. köt. 305–320.

HALMOS Károly: *Családi kapitalizmus*. Budapest, ÚMK, 2008.

HALMOS Károly: *A nagyvállalkozás történeti elmélete. A. D. Chandler Jr. három munkája*. In: *Korall*, 14. szám, 2003. december, 117-134.

HALMOS Károly: *Vállalkozói csoportok a századfordulón Magyarországon*. In: *Szociológia* 1987. 3. 433- 441.

HALMOS Károly – KLEMENT Judit – POGÁNY Ágnes – TOMKA Béla (szerk.): *A felhalmozás míve. Történeti tanulmányok Kövér György tiszteletére.* Budapest, Századvég, 2009.

HANÁK Péter (főszerk.): *Magyarország története* 7/1-2. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978.

HANÁK Péter (szerk.): Egy ezredév. Magyarország rövid története. Budapest, Gondolat, 1986.

HANÁK Péter: *Urbanizáció és asszimiláció Budapesten a dualizmus korában*. In: *Németek Budapesten* (szerk. Hambuch Vendel). Budapest, Fővárosi Német Kisebbségi Önkormányzat Fővárosi Német Kisebbségi Önkormányzat, 1998. 70–75.

HANÁK PÉTER: *A kert és a műhely.* Budapest, Gondolat, 1988.

HANÁK Péter: *Az alapítások kora*. In: *Európai utas* 1991. 3. 14–28.

HANÁK Péter: *Urbanizáció és asszimiláció Budapesten a dualizmus korában*. In: *Híd a századok felett: tanulmányok Katus László 70. születésnapjára.* (főszerk. HANÁK Péter.) Pécs, JPTE Kiadói Iroda, 1997, 227–237.

HANÁK Péter: *A tőkés vállalkozótól a hivatásos menedzserig.* In: *Magyarország társadalomtörténete*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995. 2. köt. 392–399.

HANÁK Péter: *Az alapítások kora*. In: *Liget,* 1993, 237–262.

HANÁK Péter: *A nagyváros fényei és ár*nyai. In*: Hogyan éltek elődeink? Fejezetek a magyar művelődés történetéből*. Budapest, Gondolat, 1980, 171–191.

HANÁK Péter: *Vállalkozók és alapítók*. In: *Műhely. Kulturális folyóirat*. 1992. 5–11.

HAJÓS György – HAJÓS Bence: Feketeházy János, a hídtervező mérnök (1842–1927) In: Közúti és mélyépítési szemle, 2006. 1. szám, 35-38.

HAJÓS György: *Építészek, mérnökök, építők*. Budapest, Építésügyi Tájékoztatási Központ Kft. 2011.

HETÉS Tibor: Budapesti munkások felfegyverzése a Magyar Tanácsköztársaság védelmében In: *Tanulmányok Budapest Múltjából 13*. 1959.

HIDVÉGI Violetta: „Pavilonépítmények" Pesten az egyesítést megelőző évtizedben. In: *Pavilon* 2001. különszám, 57–66.

HIDVÉGI Violetta: Pest *Város Építő Bizottmányának iratai. Repertórium I., 1861–1869. II., 1870-1873. III., Mutatók*. Budapest, Budapest Főváros Levéltára, 2004.

HORVÁTH Ferenc – Kubinszky Mihály: *Vasúttársaságok építkezései a Bánságban* In: *Műszaki Szemle*, 2003, 23. szám, 17–19.

HORVÁTH József: *A „Nautica". A fiumei M. Kir. Állami Tengerészeti Akadémia története*. Budapest, Ha-jós BT, 1999.

HORVÁTH József: *A géperejű folyami hajózás hazai története*. 2008. In *Aqua Magazin* 2008. /IV.

JANKÓ Béla: *A magyar dunai gőzhajózás története 1817-1947*. Budapest, Gépipari Tudományos Egyesület, 1968.

KALLÓS János (szerk.): *Gazdasági, Pénzügyi és Tőzsdei Kompasz* Budapest, Pesti Tőzsde Kiadó, 1931.

KARDOS I. – PLESOVSZKI P.: *A szegedi tiszai partfal és felújítása. Vízügyi Közlemények*, 1976. 2. 171–175.

KARDOS József (szerk.): *Budapest gazdaságának 125 éve, 1873–1998*. Budapest, Kamarapressz, 1998.

KÁROLYI Zsigmond: *A szegedi árvíz 1879. Vízügyi Történeti Füzetek 1*. Budapest, Vízügyi Dokumentációs és Tájékozató Iroda, 1969.

KAIN Albert: *A pozsonyi alagút*. In*: Magyar Mérnök-és Építészegylet Közleményei*, 1903, 361-406.

KATUS László: *Az Andrássyak mint ipari vállalkozók*. In: *Rubicon*, 2004. (15. évf.) 12. sz. 22-26.

KELLER László: *A Keleti pályaudvar*. In: *Baross tér. Budapest*, Józsefvárosi Önkormányzat, 1998, 27–32.

KERTÉSZ Botond: *Az evangélikus egyháztörténet 19. századi forrásai az Evangélikus Országos Levéltárban*. In: *Egyháztöréneti Szemle* 1. 2000. 1. 93–104.

KERTÉSZ Botond: *Református-evangélikus együttműködés Pest-Budán majd Budapesten 1791–1950*. In: *Protestánsm Szemle* 66. 2000. 2. 71–92

KISS Ákos: *Bergh Károly koraelektikus műve. Gregersen Gulbrand Két Nyúl utcai egykori családi palotája.* In: *Műemlékvédelem* 26. 1982, 304–310.

KISS Lajos – SZINNYAI Katalin, V.: *A magyar építőmesterek és Budapest építészeti öröksége.* Budapest, ÉTK, 1997.

KLEMENT Judit: *Hazai vállalkozók a hőskorban. A budapesti gőzmalomipar vállalkozói a 19. század második felében*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó. 2012.

KLEMENT Judit: *A fővárosi vállalkozók és a szociális gondoskodás. In: História mezején. A 19. század emlékezete. Tanulmányok Pajkossy Gábor tiszteletére* (szerk. Deák Ágnes, Völgyesi Orsolya), Szeged, Csongrád Megyei Levéltár , 2011, 57-62.

KLEMENT Judit: *A 19. század végi gazdasági elit és a „nemzet”. In: Kötőerők. Az identitás történetének térbeli* keretei (szerk. Cieger András). Budapest, Atelier, 2009, 163–184.

KLEMENT Judit: *Nagypolgár famíliák a 19. századi Pest-Budán és Budapesten.* In: *Tanulmányok Budapest múltjából* 33. budapest, Budapest Történeti Múzeum, 2007. 25–35.

KLEMENT Judit: *Apák és fiúk gazdasági stratégiái : egy magyar család a 19. és 20. században.* In: *Aetas* 20. évf. 1-2 sz. 2005, 69–92.

KLEMENT Judit: *Gőzmalmok a Duna partján*. Budapest, Holnap Kiadó, 2010.

KOLTAI Mariann: *Adatok a százéves Budapest-Keleti pályaudvar történetéből* In: *A Közlekedési Múzeum Évkönyve 7*. Budapest, Közlekedési Múzeum, 1985. 269-293.

KOLOZSI Gyula: *A komáromi Erzsébet híd*. In: *MAGÉSZ Acélszerkezetek,* 2009, VI. évf. 3. szám, 54–61.

KORCSMÁROS László: *A saági Gregersen család*. In: Szobi Hírnök. 1997. február. 5.

KOROKNAI Károly: *A magyarországi tőkés vállalkozók típusai.* In: *Az üzemtörténetírás kérdései. Elméleti és módszertani tanulmányok* (szerk. Incze Miklós), Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1979. 137–170.

KÓSA László: *Művelődés, egyház, társadalom. Tanulmányok.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 2011.

KOSTYÁL László: A zalaegerszegi Kisfaludi Strobl Zsigmond gyűjtemény katalógusa. Zalaegerszeg, Göcseji Múzeum, 2004.

KÖVÉR György: *M. L. Herzog & Comp. Három nemzedék öröksége*. Budapesti Negyed 1993. 1.

KÖVÉR György: *Kapitalista szocializáció : cégörökítési stratégiák 19. század végi nagypolgári családoknál* In: *A társas szociológus. Tanulmányok Somlai Péter 70. születésnapjára* (szerk. Aczél Ágnes et al) ; Budapest, ELTE Társadalomtudományi Kar, 2011. 36–49.

KÖVÉR György: *Állam, bank, vasútépítés. A Magyar Keleti Vasút (1868–1873).* Debrecen, 1986.

KÖVÉR György: *A felhalmozás íve. Társadalom- és gazdaságtörténeti tanulmányok* Budapest, Új Mandátum, 2002.

KULINYI Zsigmond: *Szeged újkora*. Szeged, k.n., 1901.

KUCZI Tibor: *A vállalkozók társadalmi tőkéi az átalakulásban*. In: *Századvég*, 1996. 1. sz. 29.

KURTZ Vilmos: *A Budapest-Ferenczvárosi Római Kath. Plébániatemplom – Történeti vázlat*. Budapest, k.n., 1879.

LANDES, David S.: *Dinasztiák, családi vagyonok és vagyonos családok*. Budapest, Partvonal Kiadó, 2007.

LAKATOS Mihály: *Vállalkozók évkönyve és címtára*. Budapest, Újságüzem Nyomda, 1928.

LÁSZLÓFFY Woldemár: *A Tisza. Vízimunkálatok és vízgazdálkodás a tiszai vízrendszerben.* In: *Historia rerum rusticarum*, 1983. 1-2. szám, 296-298.

LÁZÁR György: *Visszaemlékezés a nagy árvíz napjaira*. Szeged, Bába Kiadó, 2009.

LECHNER Lajos: *Szeged újjá építése*. Budapest, Fanda József Kny. 1891.

Lechner és Szeged. Emlékülés Szeged Nagyárvíz utáni újjáépítője tiszteletére, 1997. november 21-22. Szeged, Csongrád Megyei Urbanisztikai Egyesület, 1997.

LENGYEL György: *Vállalkozók, bankárok, kereskedők. A magyar gazdasági elit a 19. században és a 20. század első felében.* Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1989.

LENGYEL György: *A multipozicionális gazdasági elit a két világháború között. (Fejezetek egy történetszociológiai kutatásból).* Budapest, ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézet, 1993.

Budapest Székesfőváros Lak- és Címjegyzéke, Budapest, Franklin Társulat, 1899.

M. TAKÁCS Marianna: *A Budavári Mátyás-templom A Budapesti M. Kir. Pázmány Péter Tudományegyetem Művészettörténeti és Kereszténytörténeti Intézetének dolgozatai 64.* Budapest, k.n., 1940.

MAKKAI Béla: *A magyar kormányzat „Bosniai actio"-ja* (1909–1919) In: *Századok* 1996. 341-381.

MAJDÁN János: *Vasúti vállalkozók a Dunántúlon*. In: *Vállalkozó polgárok a Dunántúlon a Dualizmus korában*. Veszprém, Laczkó Dezső Múzeum, 1995, 28–45.

MARJANUCZ László: *Szeged vállalkozó polgárai a századfordulón* In: *Múzeumi Kutatások Csongrád Megyében*. Szeged, 1998, 91–105.

MÁRFFY Ede: *Az állam mint vállalkozó*. Budapest, Pesti Nyomda, 1918.

Dr. MÉSZÁROS Balázs: *Magyar hajózástörténeti képeskönyv*. Budapest, Pallas Stúdió, 1999.

MIKUS Károlyné: *Ganz Ábrahám és Mechwart András munkássága*. In: *Tanulmányok a természettudományok, a technika és az orvoslás történetéből: prof. SZABADVÁRY Ferenc 70. születésnapja tiszteletére.* Budapest, MTESZ, Országos Műszaki. Múzeum 1993,. 57–59.

MOLNÁR GAÁL Péter: *A pesti mulatók.* Budapest, Helikon, 2001.

MORAVÁNSZKY Ákos: *Építészet az Osztrák–Magyar Monarchiában*. Budapest, Corvina, 1988.

Nagy-budapesti nagyvasúti pályaudvarok rendezése a Budapest városfejlesztési programmjával összefüggésben. Tanulmány és műszaki leírás a Magyar Királyi Államvasutak vázlatos történetéhez. Budapest, k.n., 1940.

NEMESKÉRI-KISS Géza: *Fejezetek a MÁV-hídépítés történetéből*. In: *Vasúthistória évkönyv*. 1993. 335–370.

NOVÁK Károly: Egy fejezet a Vöröskereszt „Erzsébet" kórház a történetéből. In: Az Országos Orvostörténeti Könyvtár közleményei 38-39. Budapest, Országos Orvostörténeti Könyvtár, 1966. 209-245.

PÁL Judit: *Városok, városkép a Székelyföldön a 18. század vége és a 20. század eleje között*. In: *Limes*. 2004. 1. sz. 31-47.

PÉTER László: *Árvízi emlékek Szegeden*. Bába Kiadó, Szeged, 2008.

PERL Ede: *A Máramarossziget-Körösmező határszéli vasút*. IN *Magyar Mérnök és Építész Egylet Közlönye* 1896, 84–115.

PILINYI Péter: *Józsefváros története, 1897–1927*. Budapest Józsefvárosi Önkormányzat, 2001.

POGÁNY Mária: *Tőkés vállalkozók és kubikus bérmunkások a Tisza-szabályozásnál a 19. század második felében.* Budapest, Akadémiai Kiadó 1966.

POGÁNY Mária: *Vállalkozók, mérnökök, munkások a magyar vasútépítés hőskorában 1845–1873*. Budapest, 1980.

POPP József. *A fiumei kikötő*. Budapest, Hornyánszky Nyomda, 1908.

RAGÓ Mihály-MANDOLA István: *Magyar Vasúttörténet I.* Budapest, Közlekedési Múzeum, 1995.

RÁNKI György (főszerk.): *Magyarország története* 8/1-2. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978.

KÓSA László (főszerk.): *Reformátusok Budapesten. Tanulmányok a magyar főváros reformátusságáról* szerk.). Budapest, Argumentum, ELTE BTK Művelődéstört. Tanszék, 2006

REDLICH, Fritz: The molding of American banking. Men and ideas. New York, Hafner, 1951.

REIZNER János: *A régi Szeged*. Szeged, k.n.1884.

REIZNER János: Szeged története. II. kötet. Szeged, 1899–1900.

RÉNYI Ágnes (szerk.): *A vállalkozó. Történeti gazdaságszociológiai válogatás*. Budapest, Művelődési Minisztérium, 1982.

ROSTA István: *A Magyar Mérnök és Építész Egylet működése a századforduló éveiben*. In: *Tanulmányok a természettudományos orvoslás történetéből*. 5. Budapest, Országos Műszaki Múzeum, 1997. 117–121.

SASIC, Milan: *Az erdőgazdaság és fafeldolgozás szervezeti fejlődése*. In: *Erdészeti lapok*, 1980. 373.

SCHMITZ, C. J.: *The growth of big business in the United States and Western Europe, 1850-1939*, Cambridge University Press, 1993. 5–20.

SIKLÓSSY László: *Hogyan épült Budapest? 1870–1930*. Budapest, Fővárosi Közmunkák Tanácsa, 1931.

SIPOS Aladár: *Budapest gyáripara* (1919–1933). In: *Tanulmányok Budapest Múltjából* 13. Budapest, Budapest Történeti Múzeum, 1959. 745-554.

SISKA József: *Bodrogközi vasutak.* In: *Herman Ottó Múzeum Évkönyve 47.* Miskolc, 2006. 673-687.

Sokszínű kapitalizmus. Pályaképek a magyar tőkés fejlődés aranykorából (szerk. SEBŐK Marcell et al.) Budapest, HVG Kiadó, 2004.

SÜLE Ágnes: *Jánszky Béla és a bécsi Első Nemzetközi Vadászati Kiállítás magyar pavilonja*. In *Tanulmányok Bibó István 70. születésnapjára*. Budapest, CentrArt Egyesület 2010. 159-168.

STELCZEL Frigyes: *Az Alföld-vasút drávahídjának pillérépítése.* In: *A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye*, 1884. 3. szám, 111–128.

SVEAAS, Per Auen: *Familien Gregersen og Gudbrand Gregersen, ungarsk adelsman fra Modum*. Drammen, 1993.

SVEAAS, Per Auen: *Modum-Slekter, Hjemme og i Utfart*. Drammen, 2000.

STEKL, Hannes: *A vállalkozók városalakító szerepe Ausztriában.* In: *Műhely* kulturális folyóirat, 1995. 2-3. szám, 38–40.

SZABÓ László: *Szeged halála és feltámadása. Az 1879. évi árvíz és a város újjáépítésének története*. Szeged, k.n., 1929.

SZABÓ László: *Fejezetek a magyarországi közúti hídépítés történetéből a Közlekedési Múzeumban őrzött dokumentumok tükrében*. In: *A Közlekedési Múzeum Évkönyve 11*. Budapest, Közlekedési Múzeum, 1999. 237–292.

SZABÓ László: *"Hídjai éltetik az ország fővárosát..."*. In: *Tanulmányok Budapest múltjából. 28*. Budapest, Budapest Történeti Múzeum, 1999. 67-85.

SZABÓ-PAP Krisztina *(szerk.): Adalékok a Belső-Ferencváros történetéhez.* Budapest, Budapesti Városszépítő Egyesület, 1986.

SZABÓNÉ MOZGAY Erzsébet: *Szeged árvíz katasztrófája, 1879. március 12*. Szeged, Schwarz Jenő kiadása, 1929.

SZAKÁL Gyula: *Vállalkozó győri polgárok 1870–1940 között. Sikeres történeti modellváltás*. Budapest, L'Harmattan, 2002.

SZÁMADÓ Emese*: Új-szőnytől Komáromig. A komáromi ipar, iparosok, kereskedők és vendéglősök története 1896-1951*. Komárom, Komárom Város Önkormányzata, 2006.

SZÁNTÓ András: *Az 1951-es budapesti kitelepítés.* In: *A város, a város társadalma, életforma-csoportok : társadalomismereti szöveggyűjtemény* (szerk. GYŐRI Péter), Budapest, Wesley János Lelkészképző Főiskola, 1996.

SZARKÁNÉ BÍRÓ Piroska: *Szeghalom XX. századi településképe és történeti értékű épületei.* Szeghalom, Sárréti Múzeum, 1996.

SZIKSZAI Mihály: *Átkelőhely a Tiszazugban. A tiszazugi Tisza-híd*. In*: Múzeumi levelek.* 65-66. 1991. 125-132.

SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái II. (Caban–Exner).* Budapest, Hornyánszky,1893.

SZVIRCSEK Ferenc: *Nógrád megye vasúthálózatának kiépülése (1867–1939)* In: *Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve 25.* Salgótarján, Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága, 1979.

SZŰCS Ilona, M.: *Palotanegyed a Józsefvárosban.* Budapest, Józsefvárosi Önkormányzat, 1996.

T. KNOTIK Márta: *A Szegedi Hiradó szerkesztőségei, kiadóhivatalai* 67–84.

TAMÁSI Mihály: *A tulajdonos, vállalkozó középosztály körvonalai* In: *Szeged* folyóirat, 1997/8.

TEDLOW, Richard S.: *Vállalkozó titánok, titáni vállalkozások. Az amerikai üzleti élet hét megújítója és az általuk teremtett birodalmak*, Budapest, HVG könyvek, 2003.

THIRRING Lajos: *Fővárosunknak és környékének újabb fejlődése.* In: *Magyar Statisztikai Szemle* 9. 1931. 3. 240–261

THRONDSEN, Ludvig: *Adelsman fra Amot*. IN Drammens Tidende Buskeruds Blad. 1983. jun. 7.

TÓTH Béla *A szegedi nagyárvíz képeskönyve*. Szeged, Szeged Megyei Városi Tanács V. B., 1979.

TÓTH Sándor: *A faipar 1945-től napjainkig a számok tükrében*. 1–2 r. In: *Gazd. stat.* 13. 2001. 5. 5–26.; 6. 44–60.

TOMKA Béla**:** *Érdek és érdektelenség : a bank-ipar viszony a századforduló Magyarországán, 1892–1913* Budapest, Multiplex Média – Debrecen University Press, 1999.

UJLAKI Antal: *Tisza Lajos és Szeged*. Szeged. Endrényi Lajos Kny., 1910.

Vállalkozó polgárok a Dunántúlon a dualizmus korában. Konferencia Veszprémben, 1994. október 13–14. Veszprém, 1995.

VADAS Ferenc*: Az első nagyvárosi pályaudvar: a Nyugati*. In: *Az egyesített főváros: Pest, Buda, Óbuda*. Szerk. GYÁNI Gábor. Budapest, Városháza, 1998. 299–350.

VARGA György: *Vállalkozók Amerikája*. Budapest, Közgazd. és Jogi Könyvkiadó, 1990.

VARGA László: *Egy finánctőkés karrier. A Weiss család és Weiss Manfréd.* Történelmi Szemle, 1983. 1. 36–66.

VÁMOS LOVAY Zsuzsanmna: *Endre Thék and the Design of the Prime Minister's Study in the Hungarian Parliament.* In*: Ars Decorativa* 18. Budapest, 1999.

VIGH Annamária: *Egy polgárlakás Budapesten*. In: *Tanulmányok Budapest múltjából* 27. Budapest, Budapest Történeti Múzeum, 1998, 77–83.

VÖRÖS Károly*: Budapest legnagyobb adófizetői 1888-ban*. In: *Tanulmányok Budapest Múltjából*. Budapest, Budapest Történeti Múzeum, 1972.

VÖRÖS Károly: *Budapest legnagyobb adófizetői 1873-ban*. In: *Tanulmányok Budapest Múltjából*. Budapest, Budapest Történeti Múzeum, 1971.

VÖRÖS Károly: *A főváros világvárossá fejlődése korszakában* In: *Budapest helytörténeti kézikönyve*, Budapest, Hazafias Népfront Főv. Népműv. Tanács, 1971, 49–63.

VÖRÖS Károly: *Nagy-Budapest útján*. In: *Budapest története a márciusi forradalomtól az őszirózsás forradalomig.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978.

VÖRÖS Károly: *Pesti emberek 100 évvel ezelőtt*. In: *Hétköznapok a polgári Magyarországon.* Vál. sajtó alá rend. GLATZ Ferenc. Budapest, MTA Törttududományi Intézet 1997. 206–214.

VÖRÖS Károly: *Egy világváros születése*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1973, 231

VÖRÖS Károly: *Pest-Budától Budapestig. 1849-1873*. In: *Budapest története a márciusi forradalomtól az őszirózsás forradalomig.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978, 117–320.

VÖRÖS Károly: *A századelő magyarországi polgári középrétegeinek történetéhez : kísérlet. Tanulmányok Mérei Gyula 75. születésnapjára* Szeged, József Attila Tudományegyetem. Új- és Legújabbkori Magyar Történeti Tanszék, 1986, 77–95.

VUKOVICH György – HARCSA István: *A magyar társadalom a jelzőszámok tükrében*. Budapest, TÁRKI, 2002.

WITTENBARTH Győző: *Budapest nagyvasúti pályaudvarainak végleges elhelyezése*. In: *Városi Szemle* 19. 1933. 3. 320-374.

XANTUS Zoltán*: Ferencváros története*. Budapest, IX. Kerületi Tanács, 1959.

XANTUS Zoltán: *Ferencvárosi évszázadok*. Budapest, Ferencvárosi Önkormányzat, 1992.

FORRÁSOK

Felhasznált sajtótermékek

Asztalosok szaklapja. A magyarországi asztalos-segédek és segédmunkások szakközlönye (1891–1901)

Belügyi Közlöny. A Magyar Királyi Belügyministerium közlönye (1904, 1905, 1936, 1943, 1946)

Délibáb, (1939)

Debreczen-Nagyváradi Értesítő. Társadalmi és vegyes tartalmú hetilap 1884, 1886,1888, 1894)

Dunántúli Protestáns Lap (1922–1923, 1925–1929, 1939)

Az Est. Politikai napilap (1926)

Erdészeti Lapok, (1873, 1898, 1900, 1925, 1980)

Az Építő Ipar. *Műszaki Hetilap a Budapesti építőmesterek, kőműves,- kőfaragó és ácsmesterek ipartestületének hivatalos lapja* (1877–1910)

Esztergom és Vidéke. Városi és megyei érdekeink közlönye (1892, 1893, 1897, 1903, 1905, 1985, 2001)

Esztergom. Politikai és társadalmi hetilap (1897, 1914)

Evangélikus Egyház és Iskola (1886-1890, 1892-93, 1896, 1898, 1901, 1904)

Evangélikus Egyházi Értesítő. A pesti ág. hitv. evang. magyar egyház hiv. közlönye. (1909, 1910, 1911)

Evangélikus Őrálló (1905-06, 1911, 1916, 1918)

Evangélikus útmutató (1925, 1927)

Ipar. Magyar iparosság gazdasági szaklapja (1920–1944)

Ipar és kereskedelem : kéthetenkint megjelenő közgazdasági lap (1920, 1922)

Közlekedésépítés és mélyépítéstudományi szemle. A Közlekedéstudományi Egyesület lapja (1987, 1988, 1990)

Magyar Botanikai Lapok (alapító szerk. Degen Árpád, 1902, 1905, 1907)

Magyar Mérnök és Építész Egylet Közlönye, (1867–1944)

Magyarországi Evangélikus Egyház. Az egyetemes közgyűlések jegyzőkönyve (1810, 1915, 1918, 1920, 1937–43, 1947–50)

Magyar építők lapja : az építő iparosok és vállalkozók időszaki közlönye (1895–1897)

*Népszava, Az Általános Munkásegylet Lapja (*1871, 1873, 1888, 1890, 1904–1909)

Szegedi Napló (1880–81, 1884)

Sínek Világa. A Magyar Államvasutak Zrt. pálya és hídszakmai folyóirata (1998)

Természettudományi Közlöny (1898)

Országos Hirlap (1897–1899)

Pápai Hirlap. Megjelenik minden szombaton (1922–25, 1930*)*

Pápai Lapok. Vegyestartalmú társadalmi hetilap (1885, 1887)

Protestáns Egyházi és Iskolai Lap (1861-62, 1875, 1878, 1881–82.)

Uj Idők. Szépirodalmi, művészeti és társadalmi képes hetilap (1894, 1899)

Vállalkozók közlönye és magyar építők lapja (1897–1925)

Vállalkozók közlönye. A munkaadó : közgazdasági, műszaki, építőipari és szállítási félhivatalos hetilap (1924–1925)

Vállalkozás és gyáripar : nemzetközi szemle vállalkozók és gyáriparosok részére (1912-

Vállalkozók Lapja (1879–1919)

Vasárnapi Ujság (1861, 1879, 1881, 1885-1888, 1892, 1894, 1896, 1911)

Vasúti és Közlekedési Közlöny (1902, 1904)

Budapest Főváros Levéltára

Árvaszéki ügyek •

IV.1411.b. Budapest Székesfőváros Árvaszékének iratai. Általános iratok.

Hagyatéki ügyek

VII.12.b Budapesti Központi Kir. Járásbíróság. Peres és perenkívüli iratok

VII.2.f Budapesti (Pesti) Kir. Törvényszék letéti ügyei

VII.215 Markó István közjegyző iratai

VII.219 Teőke Béla közjegyző iratai

Közjegyzői okiratok

VII.151 Rupp Zsigmond közjegyző iratai

VII.160. Fekete László közjegyző iratai

VII.168 Görgei István közjegyző iratai

VII.170 - Jeszenszky Dániel /Danó közjegyző iratai

VII.171 - Hedry Aladár közjegyző iratai

VII.173 Gászner Béla közjegyző iratai

VII.175 - Steinbach István közjegyző iratai

VII.184. Weinmann Fülöp közjegyző iratai

VII.185. Weiser Károly közjegyzői iratai

VII.187. Holitscher Szigfrid közjegyző iratai

VII.192 Rhorer Géza közjegyző iratai

VII.193 - Charmant Oszkár közjegyző iratai

VII.200 Ökröss Bálint közjegyző iratai

VII.201. Zarka Dénes közjegyző iratai

VII.211. Mannheimer Ignác közjegyző iratai

VII.213 - Kiss Aladár közjegyző iratai

VII.216 - Jeszenszky István közjegyző iratai

Polgári perek

VII.12.b - Budapesti Központi Királyi Járásbíróság iratai.

VII.2.c - Pesti (1875-től) Budapesti Királyi Törvényszék

Tervek

XV.17.b.312 Pest szabad királyi város Építő Bizottmányának tervei

Budapest főváros (1892-től székesfőváros) törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei 1873-1949

BFL IV.1403

Magyar Országos Levéltár

P szekció 1437 – 19. tétel: A Gregersen család hagyatéki iratai

K szekció

Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1895. február 21. 12. napirendi pont. (K)57441

Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1889.05.03.

Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1869. 05. 14. MOL

Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1895. február 21. 12. napirendi pont. (K)57441

Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1897. 10. ülés, MOL.

Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1909. május 24. 12. napirendi pont. (K) 59073

Minisztertanácsi jegyzőkönyvek MOL (K)58824 876.10.20. -

Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1896. 09.09. MOL (K)57509

Magyar Távirati Iroda hírei 1920-1956

A Gregersen család magántulajdonában maradt anyagai

Az anyag legnagyobb része Gregersen Labossa György (Szombathely), illetve Konkoly-Thege Miklós (Oslo, Norvégia) őrzésében található.

Gregersen Gudbrand önéletírása, norvég és német nyelvű levelezése, a gyermekei közötti levelezési anyag, illetve mintegy 100 fénykép, mely családi események alkalmával készült.

. Leszármazottakkal készített interjúk

Kutatásom során 2005 és 2009 között beszélgetést folytattam Halmos Lászlóné Berkó Carmennel, Berkó Pálnéval, Marek Miklóssal, Veperdy Évával, Bolláné Helgával.

Melléklet

A jegyzetekben jelölt forrásrészletek, idézetek, levelek, szerződések, visszaemlékezések

1.

„…A tulajdonosi részem abban az időben Ola Gulsen uraságnál volt, aki nem tudott fizetni. Azt a megoldást találtuk Auen Gregersennel, hogy eltoljuk a kifizetés határidejét. Per bácsi ezen egy kicsit feldühödött, de végül segített, úgyhogy 1842 márciusában egy gőzössel Koppenhágába mentem. Ahogy megérkeztem, elmentem Kern mesterhez. Azt tanácsolta, ha tovább akarok tanulni, menjek Brenner úrhoz az ácsmesterhez (német), aki igen ügyes mester hírében állt. Őszig nála dolgoztam, majd rajz alapján egy hatalmas mesterablakot kellett készítenem fenyőfából gyakorlatilag teljesen egyedül a városházán (zárt ajtók mögött) és Vesterbron egy zárt műhelyben. Nagyon oda kellett figyelni, de sikerült megcsinálnom. Amikor

végeztem a munkával, teljes ornátusban, kék öltönyben kellett föl vinnem az ablakot a városházára, és hát nem volt könnyű, mondhatom. Egy választott bizottság döntött többünk ügyében, hogy gyakorlatilag és elméletileg alkalmasak vagyunk-e ácssegédnek. Többünknek is jelesre sikerült a vizsga, alig néhányan kaptak kevésbé jó ajánlólevelet. Miután mindennel végeztünk a városházán, valamennyien in corpore kerültünk az elnök, a választmány és a különböző mesterek irányítása alá, majd átmentünk az ácsmesterek fogadójába, ahol egy több órán át tartó igen remek vacsorát rendeztek a tiszteletünkre. Most végre, hogy túl vagyok a sok megfeszített gyakorlati és elméleti munkán és a próbatételeken én is derék, jóravaló ácsmestersegéd lettem, tele hiú reményekkel. Barátom és keresztapám, Nils Tyrholm, Sköien, Weidemann, Magnus Nilsen és több norvég honfitársam voltak a barátaim Koppenhágában."

Gregersen önéletírása (1906), fordította Petke Emese 2003-ban.

2.

„A Csehországon átvezető gyalogút fárasztó volt és nem minden veszélytől mentes. Azon kevesek sem merészelték mutatni, akiknek volt is valamicske pénze. Egészen az osztrák határig valamennyien sovány levesen és kevéske kenyéren éltünk. Az éjszakákat többnyire nyirkos helyiségekben szalmazsákon töltöttük. Az osztrák határtól Bécsig az étel jó volt és tápláló, omnibuszon és vasúton is utaztunk. Hárman közülünk azon a napon érkeztek Bécsbe, amikor hatalmas nagy tömbökben zajlott a jég a Dunán 1847 márciusában. Miután szerencsésen megérkeztem Bécsbe az ácsok fogadójában szálltam meg, mivel csak a rossz úti holmi volt rajtam, és egy batyu volt nálam, Prágában készült egy ing és néhány zsebkendő. A kofferomat és egy másik csomagot feladtam a prágai vámhivatalban, hogy vasúton szállítsák el Bécsbe. A bőröndben ruhanemű, jó alsónemű (négyheti váltás), néhány értékes kővel kirakott arany holmi, amit emlékül kaptam, a másik csomag jó, norvég gyapjúharisnyával stb. volt telepakolva. Több ízben is érdeklődtem a bécsi

vámhivatalban Weissberger alatt, végül megkaptam a csomagokat anélkül, hogy ellenőrizték volna, a vámhivatalnok megkérdezte, hogy van-e valami elvámolni valóm. „Ruhanemű" - válaszoltam, mire a vámtiszt: „Következő." Taxival a szállásomra vittem a koffert és a másik csomagot. Amikor a koffert kinyitottam, a rég várt ruhanemű, ágynemű, harisnya stb. helyett csak néhány téglát találtam, a többi ronggyal és szalmával volt kitömve. Nagy csalódás volt, különösen, hogy Sköien, Weidemann már bármelyik nap megérkezhetett. Az volt a tervünk ugyanis, hogy együtt fogunk dolgozni Bécsben és hogy szabad időnkben majd meglátogatjuk a bécsi múzeumokat, kiállítótermeket és jó társaságba járunk. Ez most számomra az alkalomhoz illő ruha hiányában teljesen lehetetlenné vált. A Bécsben töltött idő alatt ismerkedtem meg a magyar Zrinerrel, aki Östr... építőmester fa lerakatát és egyéb épületeit vezette. Ő tanácsolta, hogy menjek Pestre, ahol idegenként ugyanolyan sokat tanulhatok, mint Bécsben. Úgy döntöttem, hogy elutazom, és elbúcsúztam Sköientől és Weidemanntól annak reményében, hogy ősszel újra találkozunk majd a müncheni akadémián."

Gregersen önéletírása (1906), fordította Petke Emese 2003-ban.

3.

„A vasút részéről egy mérnök felügyelte a villák az összeszerelését, hogy minden a legnagyobb rendben menjen. Látta, hogy ügyesen dolgozom, és hogy megbízható fiatalember vagyok. Június elején egy nap megkérdezte, hogy nem lenne-e kedven az érsekújvári Thalakinihez menni hídépítő mesternek havi 60 guldenért. Elfogadtam az ajánlatát, és rögtön ahogy végeztem …-án, gőzössel Komáromig hajóztam. Komáromtól cigány sátrak között vezetett az út, a sátrak tele voltak férfiakkal, nőkkel és erőszakos pucér cigánygyerekekkel. Kicsit féltem a gyaloglástól ezek közt a sötét, vad, nyers alakok között. Estére szerencsésen megérkeztem Érsekújvárra. Másnap reggel a vállalkozó képviselője fogadott, és a technikai részlegre osztott be, ahol Müller, a svájci mérnök volt a főnök. Müller mérnöktől különféle feladatokat kaptam. Az első nagyobb íves hidakhoz a ... megtervezése volt, ezt a feladatot pontosan hajtottam végre és olcsón valósítottam meg. Ezután következett a cölöpverőgépek megtervezése, amelyeket később majd

én készítettem el és a pesti lánchíd számára megvásároltak. Ezeket a gépeket használták a Vágon is a híd építésekor. Miután mindezzel elkészültem, különféle bizalmas anyagátvétellel, valamint vas és különféle szerszámok beszerzésével bíztak meg, továbbá a galántai kőhíd alapozásával, és a többi Galánta és Nagysellye közt található híd alapozásával."

Gregersen önéletírása (1906), fordította Petke Emese 2003-ban.

4.

„*Komáromi duna-hid.*

A mai fővárosi nemzedék már alig érzi, hogy mekkora baj az, ha egy város lakossága télen néha hetekig majdnem egészen el van zárva a világgal való közlekedéstől. Az időközben elért óriási haladást pedig az mutatja leginkább, hogy míg Széchenyi idejében a lánczhíd megépítése hatalmas eszköz volt egy társadalmi reformkérdés megoldására. Az első magyarországi vasút Bécstől Budapestig egyközüleg haladt a Dunával; a déli és a nyugati vasúttársaságok vonalai a dunántúli vidéken ágaztak el, addig a tiszavidéki és az éjszakkeleti vasút a Tiszát keresztülkasul szeldelték… Alig nyilt meg a pozsonyi híd, Baross kereskedelemügyi miniszter már is kezébe vette a komáromi híd tervének megvalósítását. Igaz ugyan, hogy a hadügyi kormány stratégiai okokból már régóta sürgette a Duna áthidalását, de a terv pénzügyi nehézségek miatt mindannyiszor megfeneklett. Komárom városának ugyanis egyedüli számbavehető jövedelmét a hajóhíd bevételei adták, s a

város nemcsak hogy nagyobb összeggel nem járulhatott a hídépítéshez, hanem a vámjövedelemről sem mondhatott le kárpótlás nélkül. A kereskedelemügyi miniszter gondoskodása folytán e nehézségek oly módon háríttattak el, hogy a hídépítéshez szükséges és tíz évi részletben fizetendő összeget 1891. évben az országgyűlés megszavazta. A híd teljes megépítését Gregersen és fiai budapesti czég vállalta el egy millió százhatvanötezer forintért, mely összegből Komárom városa a hajóhíd vámszedési joga fejében százezer forintot kapott. Az új hídnak négy, egyenként száz-száz méteres íve van; az újszőnyi pályaudvart pedig egy ötven méteres nyilassal hidalja át. A vasszerkezet úgy van készítve, hogy a közúti forgalom által okozott megterhelésen kívül még egy helyi érdekű vasúti vonatot is megbírjon. Az építés alig tartott másfél évig. A munkákhoz 1891. tavaszán fogtak hozzá s az összes hídoszlopok alapvetését ugyanazon évi októberben fejezték be. Öszszel a magyar államvasutak gépgyára is hozzáfogott a vasszerkezet felállításához és az idei augusztus végéig az összes munkákat teljesen befejezték és a kész hidat szeptember elsején egész csendben már át is adták a forgalomnak."

Vasárnapi Ujság, 1892. 752.

5.

„A pöstyén-verbói helyi érdekű vasúira vonatkozó engedélyokirat

A Pöstyéntől Verbóig vezetendő helyi érdekű vasutat a magyar királyi ministerium az 1880. évi XXXI. törvényczikk 1-ső §-a, illetve az 1888. évi IV. törvényczikk alapján s Ö császári és apostoli királyi Felségének Bécsben 1906. évi október hó 12-én kelt legfelsőbb elhatározása folytán a következő feltételek alatt engedélyezi.

Ezen »engedélyokirat« erejénél fogva Gregeren G. és fiai budapesti cég engedélyt kap és kötelezettséget vállal arra, hogy a m. kir. államvasutak Pöstyén állomásából kiágazólag Verbóig vezetendő törzsvonalból, valamint ennek Trebete állomásából kiágazólag Rakoviczig vezetendő szárnyvonalból álló helyi érdekű vasutat az alábbi feltételek alatt megépítése és azt a jelen engedélyokirat hatályának tartama alatt szakadatlanul üzletben tartsa. Az engedélyes köteles a fennálló szabályok szerint elkészített építési terveket (hossz-szelvény és helyzetrajz) a jelen engedélyokirat

keltétől számítandó 4 hónap alatt, a többi részletterveket pedig oly időben terjeszteni fel két példányban a kereskedelemügyi m. kir. minister elé, hogy azok a kivitelre alább megállapított határidőre való tekintettel, a minister által a kellő időre megvizsgálhatók és jóváhagyhatók legyenek. A pálya épitését engedélyes az engedélyokirat keltétől számított egy év alatt befejezni és a pályát a közforgalomnak átadni tartozik.

7. §.

Az engedélyezett vasút megépítéséhez szükséges tényleges tőke 869.000 K, azaz nyolczszázhatvankilenczezer koronában állapittaik meg, mely tőkéből forgalmi eszközök beszerzésére engedélyes 45.000 koronát tartozik fordítani. Az ezen tényleges tőkének beszerzésére szükséges névleges összeget (alaptőke) a kereskedelemügyi magyar királyi minister a magyar királyi pénzügyministerrel egyetértőleg állapítja meg. Ugyancsak a tényleges tőkéből rendes tartalékként 8.000 korona készpénzben vagy a helyi érdekű vasút építésére és üzletére alakítandó részvénytársaság kibocsátási árfolyamon számított elsőbbségi részvényeiben, külön tartalékként pedig 2.00J korona kizárólag készpénzben kihasítandó és külön kezelendő. A rendes tartalékalap, valamint a jelen engedélyokirat 21. §-a értelmében annak növelésére fordítandó összeg csakis a kereskedelemügyi magyar királyi minisztertől esetenként előzetesen kikérendő engedély alapján lesz felhasználható.

11. §.

Engedélyes köteles az üzletkezelés iránti szerződést oly időben megkötni, hogy az a pálya megnyitását 60 nappal megelőzőleg jóváhagyható legyen.

17. §.

Az engedélyes a jelen engedélyokirat tárgyát képező vasúti vonalon vagy annak csak egyes részein is, a kereskedelemügyi magyar királyi minister kívánatára a magyar királyi postát szállitani köteles. A postaszállitás feltételeit az 1888. évi IV. törvényczikk 4. §-ának b) pontja értelmében a kereskedelemügyi magyar királyi miniszter rendeleti úton fogja megállapítani. A vasút igazgatósága és alárendeltjei, vagy az utóbbiak közt váltott szolgálati levelezés a vasúti közegek által postabérmentesen szállítható.

21. §

Engedélyes köteles jelen engedélyokirat keltétől számított három hó alatt részvénytársaságot alapítani. E részvénytársaság felhatalmaztatik, hogy a tényleges építési és üzletberendezési költség beszerzése czéljából névre, vagy előmutatóra szóló czímleteket az 1888. évi IV. törvényczikk 10. §-ában foglalt határozmányok figyelemben tartása mellett bocsásson ki, mely kibocsátásnak módozatait a kereskedelemügyi magyar királyi miniszter a pénzügyi m. kir. miniszterrel egyetértőleg állapítja meg. A társaság székhelye Budapest és hivatalos ügykezelési nyelve kizárólag a magyar.

Ezen engedély, valamint az annak kiegészitő részét képező okmányok minden okmányszerű kiadmányai csak 2 koronára szabott bélyegdíj alá esnek. Budapest, 1906. október hó 25-én.

A magyar királyi minisztérium nevében

Kossuth Ferenc”

MOL 1906-324 Főrendiházi irományok, 1906. VI. kötet, 313-352.

6.

„Az algyői híd alapozása.

Egyesületünk tagjainak sorából egy társaság 1900. december 23-án Algyőre rándult ki, hogy a Tiszán épülő híd alapozási munkálatait megtekintse. A nagyvárad-szegedi egyirányú vasútvonal régi Tiszahídja ugyanis, a melyet körülbelül harminc esztendővel ezelőtt építettek, nem felel meg többé azoknak a biztonsági követelményeknek, a melyeket manapság hasonló forgalmú vonalrésztől megkivántak , miért is újat szerelnek fel helyette, mintegy 30 méterrel lejjebb. Az új híd általános elrendezésének megválasztásakor különféle helyszíni viszonyokat kellett figyelembe venni. Az egyik az volt, hogy a főnyílás már meglévő vasszerkezete teljesen hasznavehető állapotban van s így legcélszerűbb egyszerűen betolni a két új mederpillérre. A második kérdés volt, emeljék-e a szerkezet magasságát, s evvel együtt a folyóvágány jókora hosszát a víz színe fölött, vagy tartsák meg a régi nívót. Végül ezt a megoldást választották a m. kir. Államvasutak

hídszerkesztő mérnökei s a hajóforgalom fenntartására a bal oldali ártér egyik hídnyílásán fölnyitható tartót függesztenek be. Jelenleg a pilléreket építik. Gregersen G. és Fiai Építővállalat végzi e munkálatokat kiváló szakszerűséggel s bizonyos tekintetben Magyarországon még teljesen egyedülálló eszközök alkalmazásával. Mind a kilenc pillér pneumatikus alapozással épül. A caisson legkisebb mélysége 9 méter, a legnagyobb 28 méterre van tervezve. Valamennyi caisson teljes anyaga bennmarad a pillérben, az aknacsöveket és a légzsilipet kivéve. A caissont ugyanis oly módon süllyesztik, hogy a munkaakna fedőlapján, a caisson-köpönyeg között felfalazást végeznek, mikor a sűrített levegőben dolgozó munkások az alsó földásást végzik. A pillér alapozása tehát készen is van ugyanakkor, mikorra a lesüllyesztés a teherbíró talajig megtörtént, s csupán magában a kamrában kell még a betont kiönteni. Miután a lesüllyesztés mélysége igen tekintélyes s a caisson munkásoknak 2-3 atmoszféra nyomás alatt kell dolgozniok, a Gregersen vállalat nagyszabású egészségügyi intézkedéseket tett… A vállalat a gépházzal kapcsolatban ugyanis úgynevezett betegzsilipet rendezett be, amely egy nagy kazán, belsejében három-négy beteg számára fekvőhellyel. E zsilipben a levegőt a caisson-kamrákban uralkodó nyomásig sűrítik össze ezután rendkívül lassan, három percenként egytized atmoszférával csökkentik. Ekkor a felszabaduló légbuborékok a véredényekből könnyen távozhatnak. Magyarországon tudtunkkal az algyői híd építkezéseinél állítottak föl először ilyen zsilipet. Egyéb természetes bajok gyógyítására nyolc ágyra berendezett kórház áll a vállalati orvos rendelkezésére.”

Magyar Mérnök és Építész Egylet, 1901. 33.

7.

„Gregersen Gildbrandnak a Szőlőhegy utcai iskolaépület bútorai késedelmes szállításáért reárótt bírság mérséklése. [126.][Előterjesztés] Tárgyaltatott a tanács f. évi 12.152. sz. előterjesztésével Gregersen Gildbrand kérvénye, illetőleg felfolyamodása a Szőlőhegy utcai iskolaépület bútorainak késedelmes szállításáért reárótt bírság elengedése iránt. [Határozat] A közgyűlés, figyelembe véve az iskolaépítésekre felügyelő bizottmány és fővárosi tanács által felhozott indokokat, a Szőlőhegy utcai iskola bútorainak elkésett szállításáért szerződés értelmében Gregersen Gildbrand vállalkozóra kirótt 2900 forint bírságot méltányossági szempontoknál fogva 500 forint, azaz ötszáz forintra leszállítja. Miről a fővárosi tanács további intézkedés végett a tárgyiratok kiadása mellett, Gregersen Gildbrand tudomás, a számvevőség feljegyzés végett jkv. kiv.[jegyzőkönyvi kivonaton] értesíttetik."

BFL Fővárosi Közgyűlési Jegyzőkönyvek, 1874. 102.

8.

„1685. Tárgyaltatott a pénzügyi-gazdasági bizottmány és tanács előterjesztése Gregersen Guilbrand és Rüttgers Guidó ajánlatára a Soroksári Dunaág mellett fekvő telkek megvétele tárgyában. A közgyűlés folyamodó Gregersen Guilbrandnak, a tanács előterjesztése alapján, Rüttgers Guidó ajánlata mellőzésével a főváros IX. kerületében a Báránylegelőn a Soroksári-út jobb oldalán, a fatelítési-gyár részére eladott telek mellett a Soroksári Dunaághoz levezető út mellett, az ezen Dunaág és a pest-zimonyi vasút töltése között fekvő 9580/8 helyrajzi számú telekből 4000 azaz négyezer négyszögöl térfogatot fafürész s illetőleg faárugyár létesítésére négyzetölenkinti 5 frt azaz öt forintjával örök áron leendő eladását felállás útján eszközölt szavazás alapján 51 szavazattal 36 szavazat ellenében elhatározza, oly feltétellel, miszerint vevő e telket más egyébre — mint faárugyár létesítésére — nem használhatja s fel sem oszthatja, a vételár egyharmadát azonnal, a hátralevő részt pedig 10 év alatt egyenlő évi részletekben tartozik 6%, azaz hatszáztóli kamatnak a

hátralékos vételárösszeg után évenkint előrefizetésével törleszteni, fennhagyatván vevőnek azon jog, hogy a vételárt a 10 év letelte előtt is bármikor, félévi felmondás előrebocsátásával egyszerre egészen lefizethesse; továbbá a megvett telek tulajdonjoga vevő nevére csak a vételár teljes lefizetése után lesz bekebelezhető. Mely határozatról a tanács tárgyiratok kiadásával értesíttetik."
BFL Fővárosi Közgyűlési Jegyzőkönyvek, 1883. 156.

9.

„ A hengermalom és a német színház égése óta hatalmasabb tűz nem pusztított a fővárosban, mint vasárnap este, amikor Gregersen Gudbrand és fiainak a külső-soroksári úton levő gőzfűrész és ácstelepe elhamvadt. Délután öt óra körül a főváros minden részéből észre lehetett venni, hogy a közvágóhíd táján az ég pirosabb, mint máskor, s a közönség körében csakhamar megeredt a találgatás, hogy melyik gyár ég. Utoljára is megerősödött az a hír, hogy a külső soroksári úton levő Gregersen-fatelep áll lángokban s a közönség, mely éppen a vasárnapi munkaszünetet élvezte, óriási tömegekben sietett a tűz színhelyére. A közúti vaspályatársaság kocsijai csaknem beszakadtak a roppant teher alatt, a mentők és tűzoltók kocsijai őrületes gyorsasággal vágtattak végig a Soroksári úton. A Ferencvárosban, különösen mivel itt éppen búcsú volt, roppant zűrzavar támadt a tűzvész hírére, s aki csak tehette, szaladt a tűzhöz. A látvány, amely a fatelepen a nézők szemei elé tárult, megérdemelte a fáradtságot.

Több mint 10 ezer négyszögölnyi terület állt lángokban már öt óra tájban. Ez óriási területen félmilliónyi értékű épületfa, deszka, szálfa és zsindely volt elhelyezve s az mind egy lángban állott. Amerre csak a szem ellátott, mindenfelé hatalmas lángnyelvek csapdostak fel s barna, sűrű füsttömegek szálltak föl. A telep közepéről egy asztalosműhely tűzemésztette romjai domborodtak ki, körülvéve olyan lángtengertől, melyhez hasonlót csak egy lángba borult város nyújthat. Az esteli félhomályban különösen borzalmas szép látványt nyújtott ez a kép. A vasúti töltéseket nyüzsgő embertömeg töltötte meg s csak a szigorú rendőri és katonai erő volt képes visszatartani az embereket a vágányoktól, melyeken fél 8 órakor a zimonyi vonat s az est folyamán még több vasút is végig robogott. A tűzoltók szakadatlan munkája hiába volt a pusztító elem óriás erejével szemben. Az eső hiányában teljesen kiszáradt fatömegek szempillantás alatt gyúltak egyre-másra, amint egy-egy lángnyelv hozzájuk csapódott. E mellett a vízhiány is megnehezítette a tűzoltók munkáját, mely még a késő éjjeli órákban is egyre folyt, mivel a két-három gőzfecskendő látható eredmény nélkül bocsátotta vízsugarát a roppant lángtenger közé. A Gregersen G. és fiai gőzfűrész és ácstelepe a külső-soroksári úton, a vasúti töltések között fekszik. Egyfelől ezek a vasúti töltések, másfelől a soroksári holt-dunaág, a budapesti jégművek, s a spodium és a Flóra gyár környezik. Az egész terület 12200 négyszögöl, melyből 8000 négyszögöl az anyagraktárra, 4200 öl pedig az ácstérre esik. A gyártelepen a következő épületek vannak: mindjárt a vasúti őrház szomszédságában van az iroda, e mellett a földszinti lakóház, odább a fűrészüzem, a 200 hektoliter víztartalmú víztorony 16 csappal, aztán a gépház, kazánház, szárító kamra, bognár műhely, kovácsműhely, gépműhely, távolabb a nagy asztalosműhely s csaknem a telep végén, a gépháztól 200 méternyi távolságban a kis asztalosműhely. A telep többi részén a födeles munkák, vasszerkezetek, tutajfák, padlók, lécek és kész ácsmunkák vannak fölhalmozva… A lakóházat, irodát és gépházat kivéve minden elpusztult, mi csak a telepen van. Hozzávető számítás szerint Gregersennek mintegy negyedmilliónyi kára keletkezett, amiből jórészt az Assecurazione Generalinak kell majd kifizetnie, mert a telep e társaságnál volt biztosítva 100 ezer forint erejéig. A kár nagyobb részét a kész munkák

elhamvadása okozta. A Brunner-féle új vasöntöde számára, valamint a Pannonia szálloda új épülete és Zseny József most épülő háza számára készített házfödelek mind odavesztek. A tűz martaléka lett továbbá a Várszínház estélyek alkalmára készített pódiuma, mely itt volt megőrzés végett. Hogy milyen óriási készlet van ezen a telepen, bizonyítja az is, hogy Gregersen cég néhány évvel ezelőtt magának Szerbiának 400 vagon deszkát szállított, s egyáltalán, mindig óriási mennyiségű épületfát szállít a Balkánba. Egyébként a vasúti töltés alatt elvezető egyvágányú vonalat a magyar államvasutak igazgatóságával kötött szerződés értelmében használja. E vonal a vasúti kitérőtől egészen a Lónyay utcai városi telepig terjed… A tűz keletkezésének oka ez idáig tisztázatlan. A gyártelep jelenleg 260 munkást foglalkoztat s mindig zavartalan békességben dolgoznak. Ma vasárnap lévén a munka tegnap este hat óra óta itt is szünetel. Ez idő alatt a munkásoknak a gyártelepre jönniük egyáltalán nem szabad. Felváltva 3 éjjeli és 3 nappali őr van a telepen. A telepen levő lakóházban tizenegyen laknak, többnyire munkavezetők és gépészek, akik szintén látták volna, ha valamelyik munkás a telepre tette volna a lábát. A gyárbeliek a legvalószínűbbnek tartják, hogy a tüzet a délutáni zimonyi vonat okozta azzal, hogy a mozdonyból kipattogzott szikrák meggyújtották a teljesen száraz fakészletet, mely mellett a vonat elrobogott. A gyártelep tulajdonosát, Gregersen Gudbrandot, ki mint a morvavölgyi vasút vállalkozója, a munkálatok szemléjére utazott, táviratilag értesítették. Ugyancsak értesítették Gregersen két fiát, kik Szobon voltak. A városban nagy izgalmat keltett a tűz. A távolabbi városrészek lakói eleinte össze-vissza kombinálgatták a tűz helyét, voltak akik azt beszélték, hogy a petróleum gyár gyulladt ki, mások az Elevátorról rebesgették, míg azután mindenfelé elterjedt a híre, hogy a Gregersen-féle 7-8 kataszteri hold terjedelmű fatelep áll lángokban.”

Pesti Hirlap, 1891. október 5. 2-3.

10.

„…2.) Az eladott telkek dunai oldalra néző részét a vizafogói védgát képezvén, az eladott telkek külső széle a védgát töltés koronájától számíttatik, mely töltés koronájának belső oldalát köteles vevő a szerződés aláírásától számítva egy év alatt egész hosszában a telkekre befelé 4 ölnyi szélességben, ugyancsak a védgát töltés koronájának magasságáig feltöltetni.

3.) Az eladott telkek között nyitandó és a tervvázlaton g-h. alatt jelzett utca területe mindaddig, míg az hatóságilag megnyittatni fog, vevőnek használatul átengedtetik, köteles azonban a főváros földesúri jogának elismeréséül ennek használatáért évenként három darab m. kir. aranyat a fővárosi házipénztárba befizetni, egyszersmind ezen utcai területet feltöltetni, melyért azonban az utca megnyitásakor a fővárostól semminemű kártalanítást nem követelhet.

4.) A telkek iránti tulajdonjog csak akkor fog vevő nevére telekkönyvileg bekebeleztetni, midőn fa-műárú gyárát a kérdéses területen létesítette, és teljes működésbe hozta.

5.) Tekintettel arra, hogy ezen telkek a dunai oldalon szabályozás által nagyobbíttatni fognak, a közgyűlés határozatilag biztosítja Gregersen Guilbrand vevőt, hogy ezen, a tervvázlaton 1360., 1361. és 1362. számmal jelölt telekrészeket akkor, midőn a part kiépíttetvén, a közlekedés számára a jelenlegi védgát helyett az eladott telkek szabályozási vonalán kívül más út fog létesíttetni, szintén átengedi vevőnek a most megállapított, négyszögölenkénti vételár alapul vétele mellett oly kikötéssel, hogy a partnak, illetőleg új útnak kiépítése mostantól számítva 5 év elteltével következnék be, a négyszögölenkénti 4 forint áron felül még 5 %-ot, 10 év múlva 10 %-ot, 15 év múlva 15 %-ot, 20 év múlva pedig 20 %-ot köteles a nyerendő területért szintén vételár fejében a fővárosnak fizetni.

6.) Minthogy a tervvázlat szerint az 1359/b. számmal jelölt telken keresztül a kincstári telkek felé c.) alatt egy utca terveztetik, mely a Középítési Bizottmány jelentése szerint a Kárpát utcán belül fekvő kincstári telkeken keresztül folytatással úgysem bírandván, közforgalmi szempontból szükségtelennek jeleztetik, s így annak nyitása elejtetvén, a közgyűlés biztosítja Gregersen Guilbrand vevőt, hogy ezen utcanyitásra szánt területet az előbbi pontokban körülírt feltételek szerint, az előtte levő terjedéket pedig a következő pontban foglaltaknak érvényesítése esetén, a felülfizetésre vonatkozó kikötés mellett szintén átengedi.

A Fővárosi Közmunkák Tanácsától ezen c.) alatti utcának elejtése kérdésében keletkezendő válasz beérkezte után arra való tekintettel, hogy az 1872:XXXVI. tc. 4. §-a szerint oly vagyon elidegenítése iránt hozott határozat, melynek értéke 25.000 forintot meghalad, a magas kormány jóváhagyását igényli, e célból a m. kir. belügyminiszter úr jóváhagyása feliratilag kikéretik.”

BFL Fővárosi Közgyűlési Jegyzőkönyvek, 1881. 127.

11.

„Gregersen Gudbrand úgyis, mint a Gregersen G. és Fiai cég beltagja, ezennel elismerem, miszerint cégem a Pesti Magyar Kereskedelmi Banktól különféle ügyleteiben hitelt élvez, és ennek folytán nevezett banknak váltókra és folyószámlában kölcsöntőke, kamat, nyereségrészesedés, érte átadott biztosítékok, kártérítés vagy egyéb jogcímeken jelenleg adósa és jövőben adósa lehet. Ennélfogva mindazon követelések biztosítékául, melyekkel a Pesti magyar Kereskedelmi Bank bárminő jogcímen Gregersen G. és Fiai cég ellen jelenleg bír, vagy a jövőben kötendő ügyletekből bírni fog, jelzálogilag lekötöm alább kijelölt ingatlanaimat és beleegyezésemet adom, hogy a zálogjog 100000 forint, azaz százezer forint biztosítéki tőke és 2000 forint eshetőleges perköltség erejéig következő ingatlanaimra, úgy mint Budapest főváros pesti részének telekkönyveiben 1412-

1424, 1346-1378, 1392-1404, 1326-1358 hrsz. alatt felvett ingatlanaimra, azok tartozékaira és jövedelmeire költségeimen és minden további megkérdeztetésem nélkül a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank javára bekebeleztessék…"
BFL - VII.173 - 1889 – 1563 VII.173 Gászner Béla közjegyző iratai.

12.

„Czirkusz-égés Budapesten.

Az alkotmány-utczai nagy czirkuszban néhány hét óta Herzog lovas társasága tartott előadásokat. A közönség oly tömegesen látogatta, hogy a rendőrségnek is be kellett avatkozni, mert rendesen több jegyet adtak ki, mint a mennyi néző a közbiztonságra való tekintetből, abban elférhetett. A czirkusz okt. 30-án kigyúlt és porrá égett. Az előadás előtt tört ki a tüz, mikor még nem volt a czirkuszban közönség. Emberélet nem is esett áldozatul, a lovakat is mind megmentették. Ezer szerencse a szerencsétlenségben, hogy nem egy órával később történt, különben e fa-alkotmányból, mely mindig tömve szokott lenni, lehetetlen lett volna megszabadulni tetemes áldozatok nélkül. Ki sem lehet számítani, mily áldozatok lettek volna azok. A tüz, mely az egyik istáló helyiségéből tört ki, rendkívül gyorsan terjedt. Hat óra

után egy negyeddel mutatkoztak az első lángok, félóra múlva tűzben állt az egész roppant épület; hét órakor már beomlott a kupola is, s azontúl ott lángolt egy óriás máglya, megfestve vörös fényével a város fölött az eget, s elvilágitva még távoli városrészekbe is. Oltásról szó sem lehetett. A fenyőfák recsegve, ropogva égtek, oly hőséget árasztott a tüz, hogy közelíteni nem lehetett. A czirkusz szabad helyen állt, elég távol esnek tőle az épületek, de ha nincs teljes szélcsönd, alkalmasint nagyobb lesz a veszedelem, mert az alkotmány-uteza szemközti házaira a hőség anynyira rácsapódott, hogy az ablakok megrepedtek, a vakolat, a festett kapuk, a czégtáblák hólyagosra pattogzottak. Herzog gazdag ruhatárának nagyobb része oda veszett. Egyéb kár nem érte, kivéve természetesen, hogy jól jövedelmezett állomást elvesztett. A czirkusz a Gregersen fakereskedőczég tulajdona volt, 25,000 frtig biztosítva. A kár 50-60,000 frt lehet. Évek előtt épült, a nyáron kijavították, több kijárással látták el; de a szerencsétlenség megmutatta, hogy abban a nagy tűzbiztonsági mozgalomban, mely a Ring-színház katasztrófája után megindult, mely a színházakat oly szigorú intézkedésekre és átalakításokra kényszeritette, s a miket nálunk is végrehajtottak: a czirkusz megmaradt a tűzi veszedelem fészkének. Ezt a fabódét, a hol gyúlékony volt minden, széna, szalma fölhalmozva benne, megtűrték, s most igazán csak a véletlen hárított el egy nagy katasztrófát. Azt lehet mondani, szerencse, hogy kigyúlt, hogy elhamvadt békességesen egy lappangó katasztrófának ez a helye. Most már bizonyos, hogy fából többé nem fognak nálunk czirkuszt épiteni, hol ezer meg ezer ember gyűlt össze, szűk padokba szorítva. Ne is építsenek se Budapesten, se máshol. A szerencsétlenség oka még nincs kiderítve. Az a körülmény, hogy nemsokára azután gyúlt ki, mikor a belső helyiségben a lámpákat meggyújtották, vigyázatlanságot sejtet. Emlegetnek gyújtogatást is, de a felhozott bizonyító okok csak föltevéseknek látszanak.”

Vasárnapi Ujság, 1883. november 4.

13.

„Tárgyaltatott a bizottmány és tanács előterjesztése Gregersen Guilbrand felfolyamodványára az alkotmány-utcai cirkuszban megtartani kötelezett jótékonycélú előadások tárgyában. Miután a fővárosi jogügyi bizottmány folyó évi január hava 31-én kelt véleménye szerint a fővárosnak a Herczog-féle műlovardai előadások után, Gregersen Guilbrand, mint a nemrégiben leégett V. kerületi cirkuszépület tulajdonosa ellen 1200 frt erejéig támasztott követelése teljesen jogos: a közgyűlés ezen jogi vélemény és a fővárosi tanácsnak jelen, valamint múlt év december hava 13-án 57,639 szám alatt kelt előterjesztése alapján a fellebbezett tanácsi határozatok fenntartásával Gregersen Guilbrandot múlt évi december hava 4-én benyújtott fellebbezésével elutasítja. Egyúttal azonban, miután a jelen esetben a jogügyi bizottmány véleménye szerint közigazgatási végrehajtásnak helye nincs és

nem lehetett: felhatalmaztatík a tanács, a jogügyi bizottmány véleménye alapján arra, hogy azon esetre, ha Gregersen Guilbrand a szóbanforgó 1200 frtot újabb felhívásra sem fizetné be, ezen összeget biztosítékából levonhatni."
BFL Fővárosi Közgyűlési Jegyzőkönyvek 1884. 45.

„Gregersen Guilbrandnak bérelengedés iránti kérvénye tárgyában.
A pénzügyi-gazdasági bizottmány és a tanács egyhangú javaslata alapján a közgyűlés Gregersen Guilbrandnak a cirkusz-telek után 1883. november hó 1-től 1884 április végéig esedékes 900 frt bér elengedése iránti kérelmének helyt ád s ezen összegnek számadásbóli törlését elrendeli. Miről a tanács tudomás s további intézkedés végett tárgyiraton értesíttetik."
BFL Fővárosi Közgyűlési Jegyzőkönyvek 1884, 60.

14.

„A Gregersen gyárában alkalmazott parkett-asztalosok, számra nézve 21-en, február 7-én beszüntették a munkát. A sztrájkra okot szolgáltatott az, hogy a gyár vezetősége a munkabéreket annyira süllyesztette, hogy a megélhetés már lehetetlen volt. Különösen Andrisko nevű munkavezető oly galád módon tört a munkások ellen, hogy még a legtürelmesebbek is megbotránkoztak felette. Ez az úr úgy nyilatkozott, hogy majd ő megmutatja, hogy a munkások kenyérből és sóból tudnak élni. A munkabéreket 22 százalékkal süllyesztette. Minden más parkett-üzletben 22 százalékkal magasabb béreket fizetnek, de a „szegény" Gregersen még nem szerzett magának eleget a munkások bőrén, még többet kíván és azért alkalmaz olyan vezetőket, kik az utolsó csepp vért tudják a munkásokból kipréselni.
A sztrájkolók követelései igen szerények.

1. kérik a kettős könyvvezetést. Ez alatt azt értik, hogy az ő könyveikbe is legyen bevezetve, hogy mit kapnak valamely munkáért.
2. A napi kontó-pénz 2 forintra legyen megállapítva.
3. Andrisko munkavezető emberségesen bánjék a munkásokkal.
4. Követelnek egy rendes, a többi üzletekben szokásos árszabály kiadatását.

A munkások e szerény követeléseiket egy alázatosan fogalmazott kérvényben, kedden délután beterjesztették Keil Ferencz mérnöknek, a gyár igazgatójának. De ez az úr nem éppen művelt emberhez illően viselte a munkásokkal szemben. A kérvényt el sem olvasta, hanem durván rákiáltott a munkásküldöttség tagjaira, hogy el vannak bocsátva. Így bánnak azokkal a munkásokkal, a kik a Gregersen-féle embereknek vagyont szereztek. De csak folytassák így tovább, csak durváskodjanak az Andriskók meg a Keil Ferenczek, a munkások annál inkább gyűlölni fogják a tőkét. A parkett-asztalosokat felhívjuk, hogy a Gregersen-gyárat kerüljék. Önkéntes adakozásokat a sztrájkolók számára elfogad az *Asztalosok szaklapja* szerkesztősége."

Asztalosok szaklapja, 1893. február 11.

15.

„A népszínház és operaház tervei e hó 15-kén az illető bizottságokhoz már beérkeztek. Az operaház terveinek elkészítésével Ybl, Skalnitzky, Linzbauer és Steindl építészek Pestről, Fellner Bécsből és Bohnstedt Gothából voltak fölszólítva 2500 frtnyi tiszteletdíj mellett. A biráló-bizottság, Ribáry József, Rochlitz Gyula, Szumrák Pál, Gerlóczy Károly, Pulszky, Szigligeti és Véber Antal tagokkal, elhatározta, hogy a beérkezett tervek bővebb tanulmányozás végett 14 napon át kiállítva legyenek, mely idő alatt azonban közös tanácskozmányok fognak tartatni. A tanulmányok befejeztével a bizottság ítéletet mond és ezután ugy az összes terveket, valamint a bizottság ítéletét is indokaival együtt nyilvános helyen a közönség elé állítja. — A népszínházra három terv adatott be. A Gregersen G. terve 650 000 frt., a Buzzi és Kelleré 666 700 frt. 72 kr. a bécsi „Union Bau-Material"

társulaté pedig 700 000 frt. költségvetéssel jár. Ez ajánlatok fölött már határozott a bizottság, és egyiket sem fogadhatta el.”
Vasárnapi Ujság, 1874. január 25.

16. .

„Az iparcsarnok első diját nyerték: Proell és Scharovszki tervezők s Gregersen vállalkozó, a második dijat Holzspach A. és fiai építési vállalkozók. Az igazgatósági épület első dijat Quittner Zsigmond műépítész, a másodikat Kauser József tervező és Gregersen, Proell és Scharovszki vállalkozók kapták. A mezőgazdasági csarnok dijában Kauser József tervező és Gregersen, Proell és Scharovszky vállalkozók, a másodikban Neuschloss K. és fiai részesültek. A munkagép-csarnok első diját Kauser József tervező és Gregersen, Proell és Scharovszki vállalkozók nyerték. A képzőművészeti csarnok tervei közül egyik sem felelvén meg a föltételeknek, csak a második dijat adták ki Holzspach A. és fiainak. Hogy melyik nyertes tervet fogadják el kivitelre, arról később az országos bizottság fog határozni. A költségek egy millió forinton túl vannak számítva, sőt egyik tervezet szerint közel két millió frt. volna.”

Vasárnapi Ujság, 1883. december 9.

17.

„***Gregersen pavillonja.***

A kiállitás egyik legszebb épülete, gót stylben, gazdag és kecses részletekkel. Maga e pavillon is kiállítási tárgy, az asztalos- és ácsmunka változatos, ízléses és szolid mintája. Belseje egy kitűnő hazai czég nagy munkásságára, vállalkozási szellemére hivja föl a figyelmet, s fényképekben, rajzokban mutatja a nagyszabású alkotásokat, melyek hozzá kötvék; egy kiterjesztett térkép pedig arra utal, hogy az ország melyik részén foglalkozott a czég. Láthatjuk, hogy mindenfelé, mert épített vasutat, vert nagy hidakat, fúrt alagutat és Szeged újjá építésének nevezetes részét is teljesítette. Itt a kiállításon is nagy munkákat végzett. Ipari vállalkozási mozgalmainkban Gregersen Gudbrand neve sokat forog. Erősen külföldies név, de régi hazai czég. Maga Gregersen Gudbrand már részt vett a szabadságharczban. A negyvenes évek

elején jött Norvégiából s új hazájában nagy tért talált szorgalma, képessége, melylyel együtt fejlődött vállalkozási szelleme is. A szép pavillon belseje, az országban újabb idők alatt végrehajtott nagyobb munkálatok és vállalkozások egész sorozatával ismertet meg. Gregersen az épitkezés majd minden terén nagy haladást képező újításokkal működött közre a nagy közmunkákban. Az ily vállalkozók bizonyítják, hogy kiállításunk sikere nem esetleges, hanem a meglevő erők összhangzásba jötte. A kiállításnak is majdnem egyharmadát Gregersen épitette. Legfeltünőbbek: a közlekedési minisztérium hatalmas csarnoka, s a nagyterjedelmű s mégis oly könnyed keleti pavillon. A czég külön pavillonja pedig a legkecsesebb alkotás, melyet gyalu és fürész fából előállíthat. Az erdészeti nagy pavillon közelében emelkedik. A földszinti nagy teremben az asztalos- és ácsmunkálatok legkiválóbbjai vannak bemutatva. Középen ott áll az új gázgyár fedélszékének mintázata; a baloldali fülkében műizléssel készült bútorok, könyvszekrény, íróasztal s egész szobaberendezés; jobbra teljes ebédlő. Gregersen asztalos-gyára melyben néha 3000 munkás is dolgozik, dísze a magyar iparnak. A pavillon emelete a czég nagy kiterjedésű munkásságáról ad számot. Magyarország térképén megjelölve a hely, a hol Gregersen dolgozott, s aztán érdekes magyarázatul jönnek az egyes művek képei. E czég alkalmazta először nálunk az alapvetési munkálatoknál a légnyomatú (pneumatikus) módszert, mely végett külföldiekhez kellett fordulni. A szegedi, eszéki, nagyváradi hidak pilléreinek alapozását már ily módszer szerint készítette Gregersen, valamint a Hernádon is öt hidat, továbbá a tekeházi, erdődi, és csapi hidakat. Vasúti építkezései közé tartozik a brassó-tömösi vonal, az ország leghosszabb, 947 méteres alagútjával: az oravicza-steyerdorfi vonal, a hol a technikai nehézségek vetekednek a híres semmeringi vonaléval. Szeged feltöltése, a vasúthálózatnak a város területén keresztül vezetése, a csatornázás s az ehhez tartozó két szivattyú telep, a közös katonai laktanya szintén Gregersen műve; Budapesten pedig a központi indóház czölöpözési munkálatai. A vizenyős talajon 3300 czölöpöt kellett leverni, hogy az alapfalak szilárdan állhassanak. E nagy munkát tíz gőzgéppel kilencz hónap alatt teljesítették. Krivosiczába is elhatott tevékenysége. Itt az erődítési munkálatokban vett részt, lekűzdve a sziklás és meredek vidékek

közlekedési nehézségeit, a mik oly sulyossá tették itt a munkálatokat. A nagy ipartelep, mely a czég nevét viseli, sokféle munka, a vállalkozási erő egész gyarmata, s e kis díszes pavillon ama tevékenység monumentuma a kiállításon." *Vasárnapi Ujság*, 1885. 25. szám.

„A főbejáraton a kiállítási tágas előtérre lépve, szemközt állva a kupolás nagy iparcsarnokkal, balkéz felől egy játékszer-szerü díszes kis épület tűnik föl tarkaságával és két saroktornyával, falai csinos arabeszkekkel vannak befestve élénk színekben s orientális eredetét első tekintetre fölismerhetni. Ez az egészen keleti stylben épült keleti kávéház, mely csak 150 négyzetméter területet foglal el, mintha csak kis fia volna a városligeti fenyves mellett elterülő keleti pavillonnak, melyet Bukovics Gyula műépitész tervezett s Gregersen Guillibrand állított föl. Czélja, hogy egyrészt nekünk magyaroknak tájékozást nyújtson ama viszonyokról, melyekben szomszéd tartományainkkal közgazdasági tekintetben állunk, másrészt, hogy a külföldi vendégekkel a szomszéd aldunai tartományok termelési viszonyait főbb vonásokban megismertesse. E pavillonban Szerbia, Bulgária, Románia és Törökország vannak képviselve ama termények és müipari czikkek mutatványaival, melyek ez országokban bevitel és kivitel tárgyai. E mintagyüjteményeket az aldunai államokban levő konzulátusaink állították egybe az ottani kormányok közreműködésével. A termelést a mezőgazdasági, bányászati, erdészeti és állati termények megfelelő gyűjteménye, — a műipart és háziipart az aldunai kormányok birtokát képező gyűjtemények vagy magánosok birtokában levő, különös mtíbecscsel biró czikkek mutatják be. Az illető országok legjelentékenyebb forgalmú müipari czikkeit azon országok kereskedői állítják ki.

Középen ott áll az uj gázgyár fedélszékének mintázata; a baloldali fülkében müizléssel készült bútorok, könyvszekrény, íróasztal s egész szoba-berendezés; jobbra teljes szerelésü ebédlő. Gregersen asztalos-gyára, melyben 2-3000 munkás is dolgozik, dísze a magyar iparnak. A pavillon emelete a czég nagy kiterjedésű munkásságáról ad számot. Magyarország térképén megjelölve a hely, a hol Gregersen dolgozott, s aztán érdekes magyarázatul jönnek az egyes művek képei. E

czég alkalmazta először nálunk az alapvetési munkálatoknál a lógnyomatu (pneumatikus) módszert, mely végett külföldiekhez kellett fordulni. A szegedi, eszéki, nagyváradi hidak pilléreinek alapozását már ily módszer szerint készítette Gregersen, valamint a Hernádon is öt hidat, továbbá a tekeházi, erdődi és csapi hidakat."

Vasárnapi Ujság, 1885. április 12.

18.

Gregersen saját tervei Budapesten

1866: Október 6. utca 4. tyúkól, építtető: Piska Elkan

1867: Régi posta utca 17. Leírás: üzlet (játékkereskedő, Mocsonyi-ház), építtető: Brunner Krisztina

1867: Széchenyi rakpart, hajóállomáshoz hivatali épület

1868: Lehel utca – Váci út: öntödéhez hozzáépítés Építtető: Első Magyar Gépgyár Rt.

1868: Hely: XIII. Vizafogó – Duna – Váci út közt munkáslakóház, istálló

1868: V. Akadémia utca – Steindl Imre utca – Széchenyi utca, lovarda, építtető: Renz Ernő

1868: Aldunasor raktár, Wasner, Hofeneder

1868: Ferencváros, Soroksári út 8., gépgyárhoz fészer, építtető: Sütő Ferenc, Tóth István

1869: Terézváros, kültelek – korábban Lichtl-telek ideiglenes munkáslakás, építtető: Gregersen G.

1869: Józsefváros, Orczy-kert, istálló, építtető: Honvédelmi Minisztérium

1869: Ferencváros, Tehén utca 7-10. dohánygyárhoz raktár, építtető: Magyar kir. Dohánygyár

1869: Terézváros, Steiner utca 30. – földszintes épület, építtető: Országh Sándor ifj.

1869: műhely, kazánház Pest–fiumei Első Magyar Hajógyár Társulat

1870: Terézváros, kültelek – Váci út emeletes munkáslakóház

1870: Lipótváros, Rudolf rakpart gőzhajóállomáshoz irodahelyiség Országos Gőzhajó Rt.

1871: Újpest, építtető: Első Magyar Pest–Fiumei Hajógyár Rt.

1871: Józsefváros, Orczy-kert nyílt fészer, építtető: Honvédelmi Minisztérium

1871: Lipótváros, Bécsi út – Erzsébet tér sarok , boltkapuzat, építtető: Possner Károly

1872 Váci vonalon kívül 95-100/–. ideiglenes fafészer

1872 fegyvergyárhoz fészer Gregersen G.

1872 IX. Üllői út 89/b-c; Üllői út 91/a-b. új fészer, építtető: Strobencz testvérek

1873 Váci út 95/ árubódé (hideg ételek árusítására, Lichtl-féle telek) Paulikovits (Paulikovicz) Gusztávné

BFL XV.17.b.312 Pest szabad királyi város Építő Bizottmányának tervei

19.

„ A nyitrai honvéd-sátortábor

A honvédség szervezetéhez képest béke idején az év legnagyobb részén keresztül a gyalogságból minden zászlóaljnál csupán egy szakasz létszámának megfelelő *„keret-század”*, a lovasságból ezredenkint négy «*század-keret*» áll fenn. Ezen keretek elhelyezésére tehát nagyobb állandó épületek nem igényeltetnek az egyes állomásokon, csak az ujonczok és a tanzászlóaljak kiképzése idejében áll elő időnként a szükség nagyobb elhelyezésekre, főkép pedig az évenkénti őszi fegyvergyakorlatok alatt, midőn az egész létszámnak majdnem fele behivatván, kisebb-nagyobb csapat-testekbe összevonatik. Így létesíttetett a honvédség fejlődésével már 1874. évben a kolozsvári honvéd-kerülethez tartozó *marosvásárhelyi*, 1876. évben a kassai kerülethez tartozó *kassai*, 1877. évben a

szegedi kerülethez tartozó *lugosi*, 1880. évben a székesfehérvári kerülethez tartozó *pécsi* és az 1883. évben a pozsonyi kerülethez tartozó *nyitrai* honvéd-sátortábor; úgy hogy ez idő szerint még csak a budapesti és a zágrábi kerületben hiányzik ily állandó tábor. Északról délfelé az egyes épületek közötti távolságok képezik a keresztutczákat, hol jó ivó vizű kerekes kutakat is ástak. Az előtérben csak 2 kisebb épület áll s ez képezi az első vonalat. Az elősorolt két első vonalbeli épületek nyers téglafalakból, kellő támpülérekkel, román stylben, szilárdan és csínnal alkotvák. Ezektől 25 méter távolságban következik a 3-ik, 4, 5, 6 és 7-ik vonal 20 méter távolságra egymástól; minden vonal a három sorbeli gyalogsági köz-sátrakkal, a 3-ik vonalbeli három első sátor mindegyike 12 altiszt és 188 legény állandó vagy téli elhelyezésére, szintén sorbeli 12 sátor csak erős deszkafalból kő alapzattal készült, mindenike 4 altiszt és 196 legény elhelyezésére való. A tábor építésére tényleg a következő kiadások tétettek. A házilag beszerzett tégla- és kőanyagokért fuvar és munkabér 42,706 frt 50 kr., Gregersen G. építészeti vállalkozónak fizettetett a szerződésileg megállapított dijak szerint 207,203 frt 80 kr. és a pótmunkabér 2,250 frt, összesen csak 252,160 frt 35 kr.”

Vasárnapi Ujság, 1887. szeptember 11.

20.

„*Az épülő Szeged.*

A királyi jóslat megvalósulni indul: Szeged már most is szebb, mint a minő volt, mielőtt a vizáradat hullámsirba temette. Az a geniális tervezet, melynek teremtője Lechner tanácsos, a királyi biztosság műszaki osztályának főnöke, lassan-lassan testet ölt s rövid időn belül megvalósulni ígérkezik. Bár merre tekintsünk, a szakadatlan hangyamunka s a pontosan meghatározott és rendszeresen keresztül vitt tervezet megtestesülése tárul szemünk elé. Körutak, terek, utczák rövid három év alatt kimérve, feltöltve, kikövezve, beültetve terülnek el előttünk… A rakpart épitését Gregersen építési vállalkozó teljesiti. Alapja betonirozva van, többi része terméskövekből kellő számú lejáró lépcsőkkel a felső partról az alsóra, hasonló a fővárosban készített dunai rakparthoz. A munka kezdete nagy nehézséggel járt a

Tisza magas vízállása miatt, sőt a 1881-ik év tavaszán ugyanez okból többször félbe is lett szakitva. Az új rakpart teljesen eltüntette a festőileg érdekes Tisza-part specziális jellegét. A magyar alföld sajátos természete, melyet mi festők oly szeretettel választunk tárgyul: a tauya, a csárda, a szárazmalom birodalmából, mely Szeged környékén változatlan ma is, mint a katasztrófa előtt, egyszerre modern városba jutánk. Ott, hol az árviz előtt a part természet alkotta rendetlenségében a ladikok- és halászbárkáknak jó kikötőhelyet adott, most szabályos alapfalak s nagy terméskövek alkotják egymás mellé helyezve az alsó rakpartot. És csakugyan, hol azelőtt csendesen pipálgató halászok, heverő suhanczok sütkéreztek az alföldi nap melegében, most taligás taliánok, tót napszámosok, vagy zömök kubikosok sürögnek-forognak tarka egyvelegben. Az állandó hid építését nagy apparátussal kezdte meg ugyancsak a Gregersen czég. Tetemes veszteségei miatt azonban más vállalkozónak engedte át a befejezést. Már az előépitkezéseknél állítólag 250 000 frtnyi vesztesége lett volna a czégnek. Volt alkalmunk e hid tervrajzait az uj-szegedi építési irodában látni. E tervek s a már eddig foganatosított előmunkálatok szerint e hid egyike lesz a legkiválóbbaknak Európában. A költségek egy millió hétszázezer forintra vannak előirányozva. Négy nyilással, vasszerkezettel, kőpilléreken nyugvó ivezettel fog birni. A legnagyobb ív-magasság tizennyolcz méter a Tisza 0 pontja fölött. A hídfőkről, melyek érdekesen szerkesztett tornyokkal lesznek ellátva, műépitményü lejárók vezetnek mindkét oldalon a rakpartokra. E lejárók támfalakkal s részben vasszerkezettel vannak ellátva. A szegedi oldalon a hid járdája 15 méter magasan van a Tisza szempontja fölött. Ha e rajzunkon látható magas két gerenda-alkotványt összekötve képzeljük, a hid irányát és helyzetét föltüntető képet nyerünk. E nyár folytán lett letéve az uj-szegedi hídfőnél az alapkő, mely alkalommal a hídépitésnél alkalmazottak csinos kis ünnepélyt rendeztek az uj-szegedi népkert vendéglő helyiségében."
Vasárnapi Ujság, 1882. december 10.

„Szeged újjáépítésénél s különösen a Tisza áthidalásánál erre is tekintettel kellett lenni s az a hid, mely ott ez évi szeptember hó 16-án a közforgalomnak átadatott,

már ugy épült, hogy alatta a Tisza magasabb vízállás mellett is járható legyen. Igy történt, hogy e hid terveire kihirdetett pályázati föltételek a pályázók föladatát igen megnehezítették. Daczára a nehéz föltételeknek, az 1880. szeptember hó 1-én lejárt pályázati idő után, 12 európai tekintélyes czég 23 különböző tervet adott be. A kinevezett biráló bizottság az első dijat az Eiffel G. párisi czég által benyújtott s Feketeházy János m. k. állam-vasuti főmérnök által készített tervnek, a másodikat a Seyrig, szintén párisi czég által benyújtott tervnek szavazta meg. Az Eiffel G. czég a pillérek alapozását Gregerson Gilbrand budapesti vállalkozónak, a vasszerkezetet az osztrák államvasút resiczai gyárának adta ki, ugy, hogy a tervezetére és szerkezete eredetiségére nézve egyaránt nagyszerű építési mű minden részében tisztán magyarok alkotása. A híd áll négy ivnyilásból, és pedig a középső 110, a többiek 97, 86 és 66 méternyiek. Egész hossza tehát megközelíti a 400 métert. A munkák, melyek Lechner Lajos miniszteri tanácsos ellenőrzése mellett folytak, körülbelül két évig tartottak és a hid, melyre 1500 tonna (30 ezer mázsa) súlyú vasanyag használtatott föl egészben, az áthidalással és a jegyszedő házikókkal együtt 1.300,000 forintba került."

Vasárnapi Ujság, 1883. október 13.

21.

„Mi Első Ferencz József… emlékezetül adjuk ezennel tudatván mindenekkel, kiket illet, hogy mi személyünk körüli magyar miniszterünk előterjesztése folytán, kegyelmes tekintetbe és figyelembe véve Gregersen Gudbrand, budapesti vállalkozó hívünknek felségünk és felséges uralkodóházunk érdekében, nemkülönben Magyarországunk és Társországai közjavára az időkülönbözősége és alkalom szerint tett kitűnő szolgálatai tekintetbe vevén különösen azt, hogy ő 38 év óta Magyarországban működvén a hazai ipar emelése és fejlesztése körül buzgón fáradozott, továbbá a Tisza folyam kiáradott hullámai által rombadöntött szabad királyi Szeged városának újbóli felépítése alkalmával a felmerült építményi munkálatok nagy részét végezte s jelesül az összes csatornázásokat, szivattyútelepeket és a katonai nagy laktanyát ő állította elő. Tekintve végre azt,

hogy ezen felül a közjó előmozdítására is tetemes áldozatokat hozott, nevezett Gregersen Gudbrandot és általa hites neje, született Sümeg Luizától származó György, Hugó, Nils János, Ödön, …… és isten áldásából netán ezután születendő mindkét nembeli ivadékát és maradékát … Magyarországunk és társországai valóságos, igaz, régi és kétségtelen nemesei közé és sorába már 1883. évi mindszenthava 13-án kelt legfelsőbb határozványunkkal felveendőnek tartottuk, királyi kegyelmünk és kegyelmességünk bővebb tanuságául néki még a „saági" előnév használhatását engedvén úgy, hogy ezentúl jövendő örök időkig fennevezett Gregersen Gudbrand és mindkétnembeli valamennyi törvényes ivadéka és maradéka a „saági" előnév használata mellett mindazon jogokkal élhessen, és birhasson, mellyekkel említett Magyarországunk és társországainak valóságos igaz, régi, és kétségtelen nemesei eddigelé törvény vagy hajdani szokás szerint bármelykép éltek, és birtak, vagy élnek és bírnak."

A nemesi oklevél másolatát Gregersen-Labossa György bocsájtotta rendelkezésemre.

22.

Mikszáth Kálmán: A kidobott pénz

„…De azt már fönnhangon kérdhetjük, hogy miért építenek azon a percsórai vonalon oly drága pénzen? Mert csak közpénz az, amit ott elköltenek, akárki is adja, s ha Szeghő Attila úr szerződött is vállalkozókkal. Hisz az árlejtés alkalmával **Gregersen** talán 38 krajcárt kért egy köbméter föld kihordásáért, ami fele ára annak, amit most fizetnek. Vagy az az oka talán a magas bérnek, hogy a vállalkozók óvadékot adtak arra is, hogy a töltést a jövő tavaszig elkészítik? - Mert azt hallottuk, hogy a jövő évi március 15-re kész kell az egész vonalnak lenni, hacsak az árvíz el nem borítja az agyaggödröket. De hisz éppen ez a szemfényvesztés. - Mert azt az utolsó évek tapasztalatai alapján minden tiszavidéki ember előre megmondhatja, hogy a Percsórán márciusban már nem lehet dolgozni, vagyis, hogy megvan adva a

kibúvó ajtó a vállalkozónak, ha a töltésével kész nem lenne a télen. Azután meg ott van a másik menekülési út, a "munkanapok" kikötése, amely szerint a szádfal híres építése is 30 nap alatt lett befejezve. Mert, hogy az egész télen csak 30-40 olyan szép nap is legyen, amilyet a vállalkozóra munkanap gyanánt rá lehessen disputálni, a mi klimatikus viszonyaink mellett nagyon bajos reményleni. De tegyük föl, hogy mégis így van a dolog. Higgyük el, hogy azért fizetnek oly magas árakat a vállalkozóknak, mert biztosítani akarják a töltés elkészülését. De akkor meg ismét azt kérdjük, hogyhát a **Gregersen** biztosítéka nem volt olyan jó, mint a mostani vállalkozó uraké? Hisz, amint bennünket értesítenek, ezek az urak méghozzá a munka nagyságában aránylag nem is álló, egészen elenyésző csekélységeket tettek le óvadék gyanánt, úgyhogy hacsak pár hétig dolgozhatnak is a kikötött roppant bér mellett, bátran odahagyhatják a letett óvadékot a munkával együtt. Mert pl. aki 30.000 Frt-ot nyerhet rövid idő alatt, az bátran leszámíthatja a nyereségből a kaució gyanánt bennmaradó 3000 frtot. Hozzájárul még ehhez az is, hogy a munka árát nem az egész vonal bevégzése után fizetik ki, sőt különbséget még aközt sem tesznek, hogy a töltés tetejére vagy a lábába lesz-e hordva a föld, hanem minden 14 napban fölmérik az elkészült munkát és kifizetik. Pedig annyit minden kubikus megmondhatna az uraknak, hogy különböző árakon számítják a munkát aszerint, amint magasabbra vagy alacsonyabbra kell a földet föltalicskázni, és így a munka befejezése felé, amikor már minden földet a töltés tetejére kell hordani, a fölhordott földnek is nagyobb értéke van, mint kezdetben. Egyszóval mindenképpen meg van adva az alkalom a vállalkozó uraknak, hogy az első fizetések zsebrerakása után kapufélfánál hagyják Szeghő Attila urat a vállalattal együtt. Igaz, hogy a munkabér oly magas, hogy ki lehet jönni mellette akárhogy és akármily körülmények között dolgoztat is a vállalkozó. - Vagyis hogy oly nyereséges az üzlet, hogy érdemesebb egészen elvégezni, mint otthagyni. S éppen ezért könnyen meglehet, hogy a töltést el is fogják készíteni a vállalkozók. Csakhogy akkor meg ismét azt kérdjük, hogy az ilyen nyereséges vállalatot miért adják ki úgy suttyomban, miért nem hirdettek rá árlejtést? Hiszen talán akadt volna idevaló ember is, aki le bírta volna tenni ezt a kauciót, s bizony elmondhatjuk, nem lenne rosszabb helyen az a nyereség, ha

mindjárt szegedi árvízkárosult tenné is zsebre a Pestről - Bécsből idejutott vállalkozó urak helyett, akiket különben tisztelünk. Hanem azért mégiscsak azt kívánjuk a magunk részéről, hogy csak inkább szökjenek meg ettől a munkától minél hamarább. Legalább kevesebb lesz a kidobott pénz."
Szegedi Napló, 1880. november 16.

23.

„A közmunka és közlekedésügyi miniszter úr előterjeszti, hogy a fiumei kikötőben mindinkább növekvő forgalom máris oly igényeket támaszt a kikötővel szemben, amelyek elodázhatatlanná teszik, hogy a kikötő újabb építkezések által a fokozódó igényeknek megfelelőleg mielőbb kibővültessék. Indokolja, sőt sürgőssé teszi ezen építkezések végrehajtását azon körülmény is, hogy a fiumei kikötőnek, mint szabadkikötőnek a megszüntetése már 1891. június 30-ra van törvényileg megállapítva, a hogy az osztrák kormány a triesti szabadkikötőnek ezzel egyidejű megszüntetése folytán nagyobb építkezéseket létesít, minél fogva nekünk is idejekorán gondoskodnunk kell a fiumei kikötő megfelelő kibővítéséről, nehogy hátramaradásunk örvendetes lendületnek indult tengeri kereskedelmünkbe bénító hatással legyen. Ezen körülményre nézve a törvényhozás már az 1888. évi

költségvetés indoklásában tartotta szükségesnek előzetesen tájékoztatni, mely alkalommal a költségeket megközelítőleg 4 millió forinttal mutatta ki, az ez évi költségvetés indokolásában azonban már legalábbis 5 millió forinttal jelezte. Az ügy sürgős voltánál fogva a szükséges terveket a múlt évben elkészíttette, sőt a célba vett munkálatok költségeire folyó évi költségvetésben első részletként 500 ezer forintot fel is vett. Az általa megállapított tervek szerint az összes munkák, nevezetesen a fiumara fakikötő, a IV. számú móló, a III. és IV. számú rakpart kiépítése, a Mária Terézia mólónak 100 méterrel való meghosszabbítása s a keleti rakpartnak 20 méterrel való kiszélesítése 4754548 forint 16 kr. költséggel irányoztattak elő. Tekintettel egyrészt az összeg nagyságára, másrészt pedig az államkincstár helyzetére, akként szándékozik intézkedni, mint ezt különben a minisztertanács tudja is, hogy a munkálatok 5-6 év alatt befejeztessenek ugyan, azok kifizetése azonban csak 10-14 év alatt történjék oly módon, hogy az állami költségvetés e címen a felügyeleti költségeket is beleértve évenkint 500 ezer forintnál nagyobb költséggel megterhelve ne legyen. A terveket a fentiek értelmében megállapítván szemelőtt tartva az építkezések sürgősségét, a tervbe vett munkálatok biztosítása céljából a szabályszerű nyilvános, zárt ajánlati versenytárgyalást kiírta. Ezen ajánlati versenytárgyalás folyó év február 1-jén tartatott meg, amikor is az összes kiírt munkákra 5 ajánlat érkezett be, melyek közül arra az esetre, ha a munkák 5-6 év alatt hajtatnának végre, a kifizetés pedig 13 év alatti 430000 forintos részletekben történnék, a legjutányosabb ajánlattevő Gregersen G. és fiai és zimonyi Schwarcz Ármin társvállalkozók 5.489637 frt 22 kr.-val. Ezek alapján felhatalmaztatik a közmunka és közlekedésügyi miniszter úr, hogy a szerződést Gregersen G. és Fiai és zimonyi Schwarcz Ármin társvállalkozókkal megköthesse s ezen szerződésnek jóváhagyása iránt az 1889. évi költségvetésről szóló törvény jogerőre emelkedése után legfelsőbb helyre előterjesztethessen.”

MOL K szekció, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1889.május 3.

„A kereskedelmi miniszter úr előterjeszti, hogy az 1900. évi állami költségvetésben a fiumei kikötő építésére 1.154000 korona van előirányozva. Ezen hitelösszegből

elsősorban az 1889-1894. évi építkezések költségeinek fedezésére 1901. év végéig terjedő beváltási idővel kibocsátott utalványoknak 1900. évben esedékes 894000 korona értékű része lévén beváltandó, a fent jelzett összegből az 1900.évben létesítendő legszükségesebb kikötő építési munkálatokra csak 260000 korona áll rendelkezésre, mely összeg a Mária Valéria mólótól nyugat felé 360 méter hosszan létesítendő rakpart költségeire lesz elhasználandó. A rakpartépítésre költségvetésileg 510000 korona lett előirányozva, minthogy azonban annak munkálatait az előadó miniszter úr két év alatt szándékozott befejezni, az 1900. évi költségvetésben az előirányzott építési költségeknek csak mintegy felét, azaz 260.000 koronát vette föl. Legutóbbi fiumei látogatásakor azt tapasztalta, hogy a szóban forgó rakpart lehető mielőbbi felépítése feledte kívánatos, ennélfogva azt, – ha csak lehetséges – még az 1900. év folyamán egész hosszában kiépíteni kívánná. Mindhogy azonban annak végrehajtása különösen pedig a természetes burkolandó alap – kőhányás és a mesterséges rönkökből készítendő vízalatti alapfal igen költséges, a rakpart költségeivel arányban nem álló üzemi berendezéseket igényel, a rakpart gyors és jutányos áron való végrehajtása csak oly vállalattól várható, mely hasonló munkálatokkal már foglalkozván, a megfelelő berendezéssel bír. Már pedig ily berendezéssel csakis az eddigi építési vállalat rendelkezik, mely azonfelül abban a helyzetben volna, hogy a szóban levő sürgős munkák még az egyezmény jóváhagyása előtt saját veszélyére és kárára azonnal megkezdhetné, s kellő erővel folytathatná, egyszersmind a tervbe vett két évre terjedő fedezeti, illetve fizetési ... is nehézség nélkül elfogadhatná. Hozzájárul még ehhez, hogy ezen vállalat oly gyakorlott és megbízható munkásokkal bír, akiknek további időre való megtartása a munkálat sikere érdekében is kívánatos. Végül figyelembe veendő az is, hogy az építendő anyagoknak, különösen pedig a santorin földnek beszerzése hosszabb időt igényelvén ezen sürgős munkálatoknak mielőbbi kiadása már azért is felettébb kívánatosnak mutatkozik. Mindezen okoknál fogva a kereskedelmi miniszter úr a szóban levő munkálatok végrehajtását a Gregersen és Schwartz-féle kikötő építési vállalatra kívánná bízni, mely a fiumei kikötő építési munkálatokat már 10 év óta kifogástalanul végzi. Ehhez képest a fiumei m. kir. tengerészeti hatóságot utasítani

szándékozik, hogy úgy a folyó, mint a jövő évre tervbe vett rakpartépítési munkálatok végrehajtása iránt nevezett társvállalkozókkal, a legutóbbi kikötő építési szerződésben foglalt egységárak alapján és a miniszter úr jóváhagyásának fenntartása mellett alkuegyezményt kössön oly feltételekkel, hogy a vállalatok az 1900. évben teljesített munkálatok után csak az 1900. évi költségvetésben e célra felvett, illetve a felmerülő felügyeleti költségek levonása után még fennmaradó mintegy 230000 koronányi összeg erejéig tarthat igényt, míg a többlet 1901-ben fog kiutalványoztatni. Tekintettel az 1897. évi XX. törvénycikk végrehajtása tárgyában kibocsátott utasítás 177 paragrafusára a kereskedelmi miniszter úr felhatalmazást kér, hogy a szóban levő munkálatot a nevezett vállalkozóknak versenytárgyalás mellőzésével őfelsége legfelsőbb jóváhagyásának kieszközlése után kiadhassa."
MOL K szekció, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1900. március 7

24.

„Miniszter úrhoz intézett beadványunkban jeleztük abbéli szándékunkat, hogy Fiume városában tengeri halászatot, halfüstöldét és halkonzervgyárat kívánunk létesíteni, mire a kereskedelemügyi miniszter úr méltóztatott kilátásba helyezni, hogy említett szándékunk megvalósításában segítségünkre lesz, ha az alábbi kötelezettségeket elvállaljuk. 1. Kötelezzük magunkat, hogy a konzervgyárat egy éven belül létrehozzuk és felszereljük. 2. A gyári vállalatba tartozunk legalább 500 ezer korona tőkét belefektetni. Ezen tőkéből 130 ezer korona a tengeri halászat céljaira szolgál, míg 364 ezer korona a konzervgyár és halfüstölde céljaira lekötött tőkét képezi."

„Kötelezvény

Alulírott Gregersen Nils és Schwarz Mihály hatvannégy ezer korona lekötött tőkét fogunk befektetni. 2. A fentiek értelmében berendezett konzervgyárat, a termelést lényegesen korlátozó viszonyok beálltától eltekintve rendes üzemben tartandjuk. A halászat céljáró szolgáló hajóinkat felszereléseket és eszközöket, pedig évenkint legalább 150 napig üzemben tartjuk, minek kellő ellenőrzése céljából a vámhivatalnak minden be és kifutásnál jelentést tartozunk tenni. A konzervgyárban mindazon gyártási műveletek végzendők, melyekre alakult és melyek az áru piaczképessé tételéhez szükségesek. 3. A gyár építéséhez és berendezéséhez szükséges összes építőanyagokat, gépeket és berendezéseket, amennyiben ezeket a magyar korona területén megfelelően készítik, hazai gyárból vagy termelőtől szerezzük be. 4. A konzervgyárban állandóan legalább egyszáz főt fogunk foglalkoztatni. Kiváló gondot tartozunk fordítani a magyar tanoncoknak halászokká való szakszerű képzéséről. Az e téren tett intézkedésünkről és azok állásáról a magyar tengerészeti hatóságot állandóan tájékoztatni fogjuk, mely hatóság e tekintetben a felügyeletet állandóan gyakorolja. A tengerészeti hatóságnak a hazai halászok kiképzése és foglalkoztatása iránt adandó utasításai betartandók. Az összes tisztviselői és művezetői állásokat legalább háromnegyed részben magyar honosságúakkal tartozunk betölteni. 5. Vállalatunkat részvénytársaság alakjában létesítjük. A részvények a segélyezés tartamának első felében tőzsdei forgalomba nem hozhatók. Az első üzleti mérleg bemutatása után a kereskedelemügyi miniszter úr fenntartja magának ennek korábban való megengedését. 6. Kötelezzük magunkat, hogy vállalatunk nyomtatványain az állami támogatást reklám céljára fel nem használjuk, vagyis olya jelzést, hogy „államilag támogatott”, nem alkalmazunk. Elismerjük miniszter úrnak abbéli jogát, hogy gyárunk működését bármikor kiküldöttje útján bármikor ellenőrizhesse. 1907. augusztus 30.”

VII.193 - Charmant Oszkár közjegyző iratai BFL - VII.193 - 1907 - 920

25.

„JEGYZŐKÖNYV.

Felvéve Budapesten 1921. évi december hó 20-án a Gregersen G. és Fiai cég felszámolása, illetve a cégvagyon felosztása tárgyában. Jelenlévők az alulírottak. Annak előrebocsátása után, hogy a társasági szerződésekben megszabott időtartam 1921. évi augusztus hó 21-ével letelt s ennélfogva a cégvagyon felszámolás tárgyát képezi. Gregersen Nils és Gregersen Béla urak, mint a Gregersen G. és Fiai budapesti bej. cég beltagjai, a nevezett cégre nézve is kötelező joghatállyal, valamint a társasági szerződésekből kifolyólag jogosított többi alant nevezett érdekelt a cégvagyon felosztása, illetve felszámolása tárgyában a következőkben állapodnak meg.

1. A cég felszámolását a cég fentnevezett beltagjai a felszámolási záradék bejegyzése nélkül a cég tulajdonát képező összes ingatlan és ingó vagyon a netáni tartozások és egyéb igények kiegyenlítése után a jelen jegyzőkönyv 5. pontjában megjelölt arányban fogja az egyes érdekeltek között felosztás tárgyát képezni. A cég beltagjai kijelentik továbbá, hogy igyekezni fognak a felszámolást minél előbb foganatosítani és ezáltal a cég megszűnését és törlését lehetővé tenni.

2. A felszámolás, illetve vagyonfelosztás tárgyát a cég tulajdonát képező összes ingatlan és ingó vagyon képezi, beleértve a zavidovici Gregersen-féle Erdőipar Rt. összes részvényeit s a Komárom-Gutai helyi érdekű vasút elsőbbségi kötvényeit; és pedig készpénzben ama rész képezi felosztás tárgyát, amely értékesítve lett és természetben ama rész, amely valamely fontos okból kifolyólag nem volt értékesíthető.

3. A folyamatban levő ügyletek és üzemek az eddigi módon tovább vezetendők, kisebb terjedelmű és rövid lejáratú üzletek a cég részéről a felszámolás tartama alatt is köthetőek. A kérdéses üzemekből és üzletekből eredő nyereség illetve veszteség az egyes érdekeltek között jelen jegyzőkönyv 5/b. pontjában meghatározott arányban oszlik fel. A cégtagok azonban jogosítva vannak más természetű és terjedelmű üzleteket nem a cég nevében, hanem saját nevükben, saját számlájuk terhére a cég lekötelezése nélkül megkötni. A cég ingatlanai csakis az összes érdekeltek beleegyezésével terhelhetők meg.

Ha a felszámolás, illetve a cégvagyon felosztása alatt a cég egyik beltagja elhalálozna és jogutódai a K:T 108. szakasza alapján a felszámolásban való részvétel végett képviselőt neveznének meg, úgy néhai Gregersen … a jelen jegyzőkönyvet aláíró és ezen időben még életben levő gyermekei egyszerű szótöbbséggel egy közös megbízottat jogosultak megválasztani, ki is a felszámolás további intézésében azonos jogkörrel mint felszámoló fog közreműködni..

4. A cégvagyon felosztásánál az egyes érdekeltek vagyonilletősége a következőkben határoztatik meg:

a. A cég tulajdonát képező összes ingatlanok, beleértve a Lónyay utca 45., 47., 49. és Boráros tér 2. szám alatti bérházat s a cég nevére még nem telekkönyvezett

ingatlanokat is, - tekintetében Gregersen Nils, Gregersen Béla és dr. Gregersen Endre vagyonilletősége egyenként 14,55%-ot, Azary Ákosné, Marek Károlyné, Koderle Emilné, Gregersen Anna, és dr. Verebély Jenőné vagyonilletősége

b. A cég tulajdonát képező ingók, készpénz, részvények, értékpapírok, a céget cselekvőleg megillető követelések, valamint a cég nevének netáni értékesítése tekintetében Gregersen Nils vagyonilletősége 27.30-ban, Gregersen Béla és dr. Gregersen Endre vagyonilletősége egyenként és fejenként 22.30-ban, Azary Ákosné, Marek Károlyné, Koderle Emilné, Gregersen Anna és Verebély Jenőné vagyonilletősége egyenként és fejenként 5.62-ban határoztatik meg.

A részvények és értékpapírok egyéb megegyezés hiányában a fenti arány figyelembe vételével az egyes érdekeltek között a lehetőségekhez képest természetben osztandók fel.

5. Néhai Gregersen Hugó és Wagner Istvánné született Gregersen Sarolta érdekeltsége a többi testvérre ruháztatván át, e volt érdekeltek helyett a cégvagyon felosztásánál jogutódaik szerepelnek, mint jogosultak.

6. A jelen jegyzőkönyvben foglalt összes megállapodások joghatálya kiterjed az összes érdekeltek jogutódaira is és az összes eddigi megállapodások, valamint nyilatkozatok, amennyiben a fenti megállapodásokkal ellentétben állanának, hatályukat vesztik.

Ezzel e jegyzőkönyv – mely nyolc eredeti egybehangzó példányban állíttatott ki – feltáratott és h. h. aláírattatott. Kmf.”

A jegyzőköny másolatát Gregersen-Labossa György bocsájtotta rendelkezésemre.

26.

„1400. Tárgyaltatott a bizottmány és tanács 49.954/1909—VII. számú előterjesztése: a VI. ker. Váci- és Hungária-út sarkán levő Gregersen-féle teleknek iskolai célokra való megszerzése ügyében. A tanács előterjesztése alapján a közgyűlés a Váci-ut és Hungária körút sarkán fekvő Gregersen-féle ingatlanból a szabályozás után megmaradó és a beépítésre alkalmas, összesen 5770*40 négyszögöl nagyságú területnek négyszögölenkénti 125 (Egyszázhuszonöt) korona egységárért való megszerzését elhatározza s a szükséges 721.300 K, azaz Hétszázhuszonegyezerháromszáz korona vételár fedezetére az uj beruházási kölcsönt, illetőleg az annak felvételéig engedélyezett 20 milliós folyószámla kölcsönt jelöli ki. Ezen közgyűlési határozat felsőbb jóváhagyást igényel, miért is a m. kir. belügyminiszter úrhoz felterjesztetik.”

BFL Budapest Törvényhatósági Bizottsága Jegyzőkönyvei 1909. 49.954/1909—VII.

27.

„A közgyűlés a középítési bizottságnak javaslata és a fővárosi közmunkák tanácsának 4559/1912. számú átirata alapján hozzájárul ahhoz, hogy a IX. kerületi Kinizsy-utca, a Közraktár- és Lónyay-utcák között, az ugyanott 9402., 9403., 9404., 9405., 9406. és 9407. hrszámú Gregersen G. és fiai-féle telkeken keresztül meghosszabbíttassék akként, amint azt a 48 XXVI. számú feltünteti. Hozzájárul továbbá a közgyűlés a középítési bizottság javaslata alapján ahhoz, hogy a 9405. hrszámú teleknek az utcameghosszabbítás után megmaradó része a vele szomszédos 9402. hrszámú telekkel egyesíttessék és ezen egyesítés folytán a 9402. hrszámú telken fennálló egyemeletes lakóháznak szükségessé váló lebontásáért vagy átalakításáért Gregersen G. és fiai telektulajdonosok kártalaníttassanak és pedig a kisajátító bizottság javaslata értelmében 22.000 korona kártalanítási áron. Végül hozzájárul a közgyűlés a pénzügyi bizottság azon javaslatához, hogy ez a 22 000

korona kártalanítási ár a kisajátítási alap kiadási alatt történő elszámolás mellett, az ugyanaz alatt a fejezet alatt előirányzott 508 938 K. átalányösszegből még rendelkezésre álló 328 480 K. terhére engedélyeztessék. Erről a közgyűlés a fővárosi közmunkák tanácsát átiraton és a tanácsot az összes iratok kiadásával, a további intézkedések megtétele végett, tárgyiraton értesíti."
BFL Budapest Törvényhatósági Bizottsága Jegyzőkönyvei, 1914. 491.

28.

„Tárgyaltatott a bizottság és tanács 73.351/1922-III. számú előterjesztése a Gregersen G. és Fiai cégnek 1882. évben eladott, az V. ker., Kárpát-u. mentén fekvő ingatlanok részbeni visszaszerzése ügyében. A közgyűlés a kisajátító és pénzügyi bizottságoknak a tanács által is pártolt javaslata alapján a Gregersen G. és fiai cég részére 1882. évben eladott, az V. ker., Kárpát-utca mentén fekvő 1359/a és 1359/b hrsz. fővárosi ingatlanok részbeni visszaszerzése ügyében a Gregersen G. és fiai cég részéről tett következő ajánlatot elfogadja: Gregersen G. és fiai cég minden kártalanítás nélkül visszabocsátja a főváros tulajdonába a Tutaj-, Kárpát és Vág-utca között fekvő 1359/a hrsz. 1881 négyszögöl területű ingatlant az állandóbb jellegű s a cég tulajdonát képező felépítményekkel együtt, melyek a jegyzőkönyvhöz csatolt helyszínrajzon A, B, C, D és E betűkkel vannak jelölve, ideértve a telket határoló külső kerítést is. A cég azonban igényt tart arra, hogy az 1927. év végéig ez a terület

a cégnek bérbeadassék és pedig 1925. év végéig környékbeli hasonló objektumokért fizetett bérnek megfelelő összegért, innen 1927. év végéig szabad egyezkedés útján megállapítandó bérösszegért. A cég ezen kívül lemond a Tutaj- és Dráva-utca között a Dunaparton fekvő 1360., 1361. és 1362. hrsz. együttesen 1171-66 négyszögöl területet kitevő fővárosi telkek megvételére vonatkozólag 15.527/87. sz. és 8234/88. tan. sz. alatt jóváhagyott adás-vételi szerződésből kifolyólag magyarázható minden jogáról és igényéről. Viszont a főváros az eredeti szerződésből kifolyólag megállapított ama korlátozástól mentesen, hogy a telkek egyedül és kizárólag faműárúgyár céljaira lesznek felhasználhatók, Gregersen G. és fiai cég tulajdonába bocsátja a Vág-, Kárpát- és Dráva-utca között fekvő 1359/b hrsz. jelen állapotában 396230 négyszögöl kiterjedésű ingatlant azzal a kötelezettséggel, hogy a cég, illetőleg az ingatlan mindenkori tulajdonosa tartozik egyfelől az azon fennálló famegmunkáló gyárat legkésőbb 15 év alatt beszüntetni és eltávolítani, a területet pedig bérház építésére alkalmassá tenni.”

BFL Budapest Törvényhatósági Bizottsága Jegyzőkönyvei, 1923. 431.

29.

„Tárgyalja a közgyűlés a polgármester 304.793/1940. III. számú előterjesztését a IX. ker., Csont-utca mentén fekvő 38.087. hrszámú ingatlannak az élelmiszer-nagyvásártelep bővítése céljára való megszerzése ügyében. A székesfőváros törvényhatósági bizottságának közgyűlése a polgármesternek a városrendezési és magánépítési, valamint a pénzügyi szakbizottság meghallgatása után előterjesztett javaslatára elhatározza, hogy a székesfőváros a IX. ker., Csont utca 1. szám alatti, 38.087. hrszámú 4000.00 négyzetöl nagyságú, a Gregersen G. és Fiai budapesti bej. cég tulajdonában levő telket 368.000 pengő vételárért az élelmiszer-nagyvásártelep bővítése céljára — az alábbi feltételek mellett — megvásárolja.

1. A székesfőváros az ingatlan tulajdonjogának tehermentes bekebelezésére vonatkozó telekkönyvi végzés kézbesítésétől számított 60 nap alatt a vételárból 150.000 pengőt fizet. /

2. A cég köteles a telken lévő építményeket az 1. pontban említett vételárrészlet napjától számított hat hónapon belül saját költségén eltávolítani és a telket teljesen kiürítve a székesfőváros birtokába bocsátani.
3. A székesfőváros a vételárból fennmaradó 218.000 pengőt az 1. pont értelmében esedékes vételárrészlet kifizetésének napjától számított egy éven belül fizeti meg abban az esetben, ha a cég a 2. pontban foglalt kötelezettségének eleget tett.
A közgyűlés az ingatlan megszerzését a 266/1939. kgy. számú közgyűlési határozatának 1. pontjában foglalt beruházó munkaterv 1. tételeként megállapított beruházások (a városszabályozással kapcsolatban ingatlanok megszerzése) részbeni végrehajtásaként engedélyezni és ennek megfelelően a felmerülő költséget, nevezetesen 368.000 pengő vételár és 32.200 pengő ingatlanvagyonátruházási illeték, összesen tehát 400.200 pengő kiadás fedezetéül az 1939. évi 30,000.000 pengős kötelezvény-kölcsön még értékesítésre való kötelezvényeinek eladásából várható bevételt kijelöli. A közgyűlés ezt a határozatát az 1930: XVIII. t.-c. 93. §-a alapján hozta."
BFL Budapest Törvényhatósági Bizottsága Jegyzőkönyvei, 1940. 238.

30.

„*A gólyák életéből*

Az 1897-ik évi nyár vége felé, vándormadaraink költözése idején, itt a főváros környékén dolgozó munkások egy gólyát ejtettek foglyul, a mely levágott szárnyaival el nem költözhetvén, Szobon, Gregersen gazdaságán tölté át a telet, hol a nagyobb hidegek ellen a kacsákkal egyetemben a takarmánynak használt istállóban talált magának helyet. A tavasz eljöttével a nagy és tágas kert lett volna az ő birodalma, ha ugyan itt magát megbecsülte volna. A kertész állítása szerint azonban több kárt tett mint hasznot, amennyiben vakondok vadászása közben, mert itt ez volt az ő kedves foglalkozása, a szőnyegnövényeket és veteményeket annyira kitépte és tönkretette, hogy ennek következtében ki kellett tiltani e „paradicsomból". A mi gólyánk tehát ismét előbbi helyére, a baromfi udvarra került, ahol pompásan érezte magát az egész nyáron át, és itt éli még ma is világát."

Természettudományi Közlöny, 1898. december.

31.

„*Egy gyártelep pusztulása.*

Az éjszaka csöndjét ma a fővárosban a tűzoltóság vészkürtjének sírása és örülten vágtató szerkocsik dübörgése verte föl. Mindenfelől, a főváros tíz kerületéből vágtattak a fáklyás tűzoltószekerek s aki csak felriadva álmából meglátta ennek az ijesztő seregnek az elvonulását, tisztában volt azonnal, hogy nagy veszedelemhez sietnek ilyen szokatlanul nagy apparátussal. Az éjszakai veszedelemről a helyszínen járt tudósítóink a következőket jelentik: a Gregersen és fiai, butor, parkett- és asztalos-gyártelepe három utcza összeszögelésén, a Lónyay-, Kapisztrán-utczák és a Csepel rakodópart sarkán körülbelül kétholdas négyszögletes területen fekszik. Két oldalt a Lónyay-utczától a Csepel-rakodópartig magas tüzfallal ellátott földszintes házacskák szegélyezik, amelyekben nagyrészt a gyár munkásai laknak. A tulajdonképeni gyár, irodaépület, raktár és fatelep a terület középsö részét foglalta el.

Rendesen este hét óráig dolgoznak, a különféle mühelyekben. Ma is ekkor távozott az óriás munkástömeg s ezután mint rendesen ma is csak két éjjeli ör maradt veszedelmes tüzveszélyben: Galambos János és Bóka Márton. A néhány föböl álló gyári tüzoltóság és a szolga-személyzet, mind a gyárhoz tartozó, de attól tüzfallal elkülönitett szük udvaru hosszu földszintes két házban lakik. Elütötte az egy órát, amikor Galambos János a Lónyai-utcza felöl levö örszobából elindult a telepnek a Csepel-rakodópart felé esö részébe, az ugynevezett Pisttory-udvarba, hogy az ellenörzö órát felhuzza. De alig tette ki a lábát a szobából, a Lónyai-utczai kapuval szemben levö egyemeletes iroda-épület tetején lángnyelvek csaptak ki. Kétségbeesetten kiabálta társát: - Bóka, ég a gyár. Bóka ég a gyár ! - De Bóka Márton nem került elö és Galambos János ijedtségében hamarosan nem tudta mittevö legyen, még a kapu kulcsát se találta meg. Mandel Ferencz optikus épen a gyár elött. A szél eközben egyre magasabbra csapkodó lángoszlopokat szitott fel a négy falat kivéve teljesen fából készült emeletes irodaépületböl. Hullott az ökölnyi parázs, mint a záporesö. Az épülettel kapcsolatban volt egy kétszáz négyszögölnyi területen fekvö magas kátránypapír fedelű asztalos-mühely, emellett pedig az ugyanilyen módon épült parkett-mühely, azon tul pedig a két műhelyhez épitve, a telep csepel-rakparti oldalán a kazánház, a raktár és az ezek előtt elterülö hatalmas deszka-telep. Nem tartott a tűz tovább egy negyedóránál s ezek a helyiségek mind lángba borultak. A mühelyépületek gazdag fölszerelése recsegett-ropogott, mintha ezer meg ezer puska durrogott volna vezényszóra. Az irodahelyiség és a kazánház, a raktár-épület, mintha csak óriási katlanokká váltak volna, a padlótól föl a kéményig minden alkotórészük lángolt, pattogott, szakadozott. Két óra volt, mikor az elsö tüzoltó kocsi éles kürtszóval végigvágtatott a Lónyay-utczán s fölverte robogásával a környék lakóit. Ezren meg ezren futottak, többé-kevésbé fogyatékos ruhában a borzalmas látványosság szinhelyére. A láng vörösre festette az ég boltozatát s a föváros távolesö részeiböl is valóságos emberáradat törekedett a gyártelep felé. Jött Halmos János polgármester, Póhl Ferencz kerületi elöljáró, Lung György tanácsnok, Orincsay László ferenczvárosi, Krecsányi Kálmán józsefvárosi rendőrkapitány. A föváros egész tüzoltóságának még nem volt alkalma ilyen együttes müködésre. Ó-

Budától Köbányáig minden örség kivonult s részt vettek a nehéz munkában az önkéntesek is és a környék valamennyi gyári tüzoltósága is ott volt. Legelsönek érkezett meg a második kerületi tüzoltóság. Az oltást Szczerbovszky Szaniszló föparancsnok vezette s az összes fecskendöt, a Lónyay-utcza felöl vitték a tüzfények ellen, amerröl a szél is fújt. A csepel-rakparti oldalra csak két fecskendö jutott tiz-tizenöt emberrel, holott a fatelep és a kazánház ezen a részén állott a telektömbnek s a tulsó oldalon alig ötven lépésnyire egy léczkerités mögött a kátránypapirral födött közraktári épületek vannak, amelyekben százezreket érö buza, kukoricza, rozs, és kávé van felhalmozva. S mig a tulsó végen, ahol a tüz keletkezett emberfeletti munkával dolgoztak a veszedelem lokalizálásán, addig ezen az oldalon akadálytalanul pusztított a dühöngö elem. A közraktárak tetejéröl egész sereg munkás söpörte, lapátolta az oda röpült parazsat, minden pillanatban várhatták valamelyik ujabb raktárhelyiség tetejének fellobbanását. Az oltás körül a tüzoltóknak katonák és rendörök segitettek s ök tartották vissza a sok ezernyi tolongó tömeget is. Hajnali három órakor az óriási fatelep még mindig csupa láng és zsarátnok. A gözfecskendö, amelyet fél háromkor kezdtek el füteni, végire harmincz percznyi biztatás után egy sugárcsövel megkezdette müködését. Most már a helyzet képe is egészen világos. Szakemberek tanusága szerint a tüznek egész keletkezése, lefolyása s egyéb körülményei is gyujtogatásra engednek következtetni. Igen feltünö dolog az is, hogy bár a gyárnak saját tüzjelzö-készüléke s rendes éjjeli örjárata van, a hirtelen támadt tüzet nem a gyárból jelentették, hanem ugy vette azt észre egy a Lónyai-utczában járó ember. Hosszu idöbe került, mig végre a központi tüzörség tudomást vehetett az esetröl s az okozta azt, hogy a tüzörségek csak késön érkezhettek, akkor, mikor a telep felerésze már merö egy lángtenger volt. A tüzoltóságnak mindjárt feltünt az a körülmény, hogy mindazokon a kapukon és bejárókon, amelyek a gyár belsejébe vezetnek, felhalmozott deszkatorlaszok lehetetlenné tették a behatolást. Fokozza még ezt a sok gyanus jelenséget az a körülmény is, hogy ugyancsak a Gregersen-telephez tartozó földszintes háznak pinczéjéböl mintegy titkos alagut vezet a gyár belsejébe, amelyen az, aki gyújtogatott, kényelmesen bejuthatott a gyárba s elvégezvén gonosz munkáját

ugyanolyan kényelmesen és titokban kiosonhatott. Mindezeket a körülményeket a tüzrendöri vizsgálat fogja méltatni, amelyre aligha kerül holnap késő este előtt a sor, minthogy a tűz tíz-tizenöt óra leforgása elött aligha lesz még eloltva. A katasztrófának jóformán az egész gyár áldozatul esett és a puszta falakon s az összeolvadt szerszámgépeken kivül csak az épületcsoport Lónyai-utcza felé eső földszintes részei és az istállók maradtak épen. A tűzoltóság ebben a pillanatban teljes erővel dolgozik a veszedelmes elem megfékezésén."
Országos Hirlap, 1898. július 7.

32.

„*Az elpusztult gyártelep.*

Lapunk legutóbbi számában bő tudósításban adtunk hírt olvasóinknak arról a nagy tűzvészről, mely a csepelrakparti Gregersen-féle fatelep legnagyobb részét elpusztította. Ma délben a pusztitás helyén megtartották a tüzrendöri vizsgálatot, melynek következtében erősen hiszik, hogy gonosz kéz gyujtotta fel a gyártelepet. A vizsgáló-bizottság tagjai voltak Scserbovszky Szaniszló tüzoltó-föparancsnok, Gergelyi Sándor IX. kerületi helyettes elöljáró, Paur Hugó rendőrfogalmazó, a kerületi mérnök és kéményseprőmester. A bizottság megtekintette a Lónyay- és a Kapisztrán-utcza és a Csepel-rakpartra nyiló óriási gyártelepet és konstatálta, hogy leégett az uj fürészgyár, az asztalosmühely, a parketta-raktár és igen sok kész áru. Ellenben megmentette a tüzoltóság a régi nagy gyárépületet, a lakóházat, irodahelyiséget, a lakatosmühelyt és a nagy faraktárt, mely ha kigyullad,

veszedelembe sodorta volna az egész környéket. Igy is emberfölötti munkába került, mig a szomszédos közraktárakat és a Machlup-féle börgyárat, amelyekre záporként hullott a tüzszikra, megmenthették. A tüz, hozzávetöleges számitás szerint, épületben, gyári felszerelésekben és készáruban százötvenezer forintnyi kárt okozott, ami azonban megtérül, mert a telep biztositva volt. A tüz éjfélután egy órakor az asztalosmühelyben keletkezett, hogy közvetlenül mi okozta, azt nem állapithatták meg. Súlyos gyanúokok merültek föl az iránt, hogy a veszedelmet gyujtogató kéz idézte elö. A rendörség szigorú vallatóra fogta a telep két éjjeli örét és néhány munkását. A vizsgálat eredményét azonban egyelöre titokban tartják. A tüz éjjeli egy órától ma reggeli nyolcz óráig dühöngött. Az elszenesedett gerendák és parketták egész délelött füstölögtek és az egyik tüzoltó-örség még a tüzvizsgálat idején is résen állott, nehogy a telep valahol ismét lobot vessen. A bizottság a leégett rész ujjáépitését a tüzrendészeti szabályok szigorú megtartása mellett fogja csak megengedni. Mindenekelött nagyon sajnálatos engedékenységnek tartjuk a tüzrendészeti bizottság részéröl, hogy ennek a notórius tüzfészeknek ujra való fölépitését és üzembe helyezését hajlandó megengedni. Faraktárt türni bent a városban, amely állandó veszedelemmel fenyegesse a környéket, az előrelátásnak rendkívül csekély fokára mutat. Arra kellene törekedni a székes főváros vezetőinek, hogy a gyárakat úgy tűzbiztonsági, mint közegészségügyi és a város szépségének szempontjából, lehetöleg a kültelkekre helyezze ki. A tegnapi gyárégésből ezt a bölcsességet a nevezett tűzrendészeti bizottság könnyen extrahálhatta volna még egyéb tanulságokkal együtt. Szívesen konstatáljuk, hogy a tűzőrség rendkívüli bátorsággal dolgozik. Leszakadással fenyegető tetők alatt, pokoli hőségben és füstben higgadtan dolgozik a tűzoltóság a főparancsnoktól kezdve a csővezetőig. Tegnap is egy izzó tető rázuhant Scserbovsky főparancsnokra és néhány tűzoltóra s egyáltalában nem tudjuk megérteni, mert hisz ott voltunk a helyszínen, hogy nem történt semmi bajuk. Mindez azonban imponál nekünk embereknek, de egy cseppet sem imponál a tűznek .”

Országos Hirlap, 1898. július 8.

33.

„A magyar mérnöki kar egyik kiváló s a külföldön is nagyra becsült tagja, budapesti nagyvállalkozó, fővárosi bizottsági tag, 52 éves korában Budapesten meghalt. Családja Norvégiából került hazánkba s itt hamarosan megmagyarosodott. A most elhunyt Gregersen György külföldön végezte mérnöki tanulmányait s azután számos nagy külföldi vállalkozásban vett részt mint mérnök. Működött a többi közt a szuezi-csatorna és a szentgotthárdi vasút építésénél is. Hazatérte után kiválóan értékesítette tapasztalatait a vízépítészet terén, a többi közt a komáromi és az esztergomi Duna-hidak és a szolnoki Tisza-híd építésénél. Ő volt az első, a ki meghonosította hazánkban a pneumatikus földalatti építkezés rendszerét. Érdemeiért a király a koronás arany érdemkereszttel tüntette ki.”

Országos Hírlap, 1905. február 12.

34.

„Ismeretes olvasóink előtt a szörnyű katasztrófa, mely Eszék alatt a Dráva hidján ez év szeptember 23-ikán végbe ment. A Bosznia felől jövő vonat délután néhány perczczel 2 óra előtt ment át a hidon, melyet nagyon megrongáltak volt a folytonos esőzések, s az általok okozott erős áradás. Egy műszaki bizottság kevés nappal előbb vizsgálta volt meg a hidat, és közlekedés-képesnek találta, azonban némi elővigyázat mégis szükségesnek mutatkozott. A vasút ennél fogva igen lassan ment. Mégis mikor a mozdony és az utána akasztott szeneskocsi áthaladt a 6-ik hidjármon (a jobb parttól számítva), inogni kezdett minden, s a hidpálya mintegy 60 méternyi hosszaságban leszakadt. Az említett két kocsin kivül még négy másik is leesett, a többi hátulsó kocsik azonban szerencsére állva maradtak, miután az összekötő láncz kikapcsolódott. E négy kocsi közül az egyikben huszárokat szállítottak, a 15-ik ezredből 26-an ültek benne, most menvén haza szabadságra Boszniából. Afféle

marhaszállitó kocsiban voltak összeszorítva, a minőben nálunk a katonaságot gyakorta szállítják, s a melyeknek oldalán a humanizmus akkora megütődéssel szokta olvasni «6 lónak vagy 30 embernek». A kocsi oldalát toló ajtó képezi, s csak apró, rácscsal ellátott nyilasok szolgálnak ablak helyett. Az ajtók be voltak téve. Midőn a kocsi aláesett, egy ideig látható volt még, a mint tova sodorta az áradat, azután eltűnt örökre a szemlélők elől. A bent levők oda vesztek egy szálig. Az ajtót nem sikerült felnyitniuk, ha eszébe jutott is valakinek, hogy ezt tegye. Az embertelenségnek estek áldozatul, melyben a vasúti szállításoknál oly gyakran részesitik az utast, kivált ha katona. A második kocsiban szintén ültek emberek, de ezeknek sikerült kiugrálniuk, s a hid egyes darabjaihoz kapaszkodva megmenekültek. A vonatvezető személyek s a hidon dolgozó munkások közül több elveszett. Az utasok, a kik a vonat leghátulján levő személyszállító kocsikban foglaltak helyet, mind megmenekültek. A mulasztásoknak egész sorozata tűnt fel, melyek, ha el nem követtetnek, sok életnek nem kellett volna elvesznie. Mindenekelőtt elmulasztották azt az intézkedést, hogy a vagonokat, melyekben emberek ültek, nem tették a vonat közepére, hogy elől is legyen néhány teherszállító kocsi, hátul is. Ilyen rendszabály közönséges összeütődések alkalmával is nagyon sok bajnak venné elejét. Elmulasztottak továbbá hordképességi próbákat tenni a hidon. Az előírás szerint a közlekedést csak oly hidon lenne szabad megengedni, mely legalább is kétszer akkora terhet bír meg, mint a mennyivel meg lesz terhelve a vonat által, vagy pedig az emberek súlya által, a kik elférnek rajta. Az ilyen próbákat azonban az eszéki hidon elmulasztották. Nem csoda, mert hiszen országszerte oly igen keveset törődnek vele. Maga a láncz-hid sem felel meg ennek a követelménynek és mégis megengedik, hogy ezrek menjenek át rajta naponta.”

Vasárnapi Ujság, 1882. október 12.

35.

„Bizonyítvány! Gregersen Nils mérnök úr felszólítása folytán szívesen bizonyítom, hogy Gregersen Nils úr 1881 év augusztus havában Szegedre jővén – hol édesatyja Gregersen Gudbrand úgy a nagyszabású földfeltöltési, mint az összes csatornázási munkálatokat, de több más köz- és magánépítési munkálatokat is vállalt volt – egész 1883 évi október elejéig atyja vállalatainál volt elfoglalva, s 1883 évi építési idény alatt úgy a feltöltési, mint a csatornázási munkálatokat, vállalkozó részéről megelégedésemre vezette. Tudomásom van továbbá arról, hogy a szegedi szigorú góth stylben tiszta nyerstégla és kőből épült nagyon sikerült református templom felépítésénél, melyet atyja kulcsig való átadásra vállalt, 1883-ban Gregersen Nils volt a vállalkozó megbízottja és építésvezetője. Gregersen Nils úr, kivel két évi Szegeden való tartózkodása alatt számtalanszor hivatalosan érintkeztem, fiatal kora mellett mindig higgadt, lelkiismeretes s értelmes szakértőnek bizonyult, mit kedves

kötelességemnek tartok bizonyítani. Budapest, 1886. május 20. Lechner Lajos, miniszteri tanácsos, mint a szegedi munkálatok volt műszaki vezetője.”
A levelet Gregersen-Labossa György bocsátotta rendelkezésre.

36.

„Kedves Papa! Ma még kijöttünk Szobra és szép időnk is van. A jövő vasárnap, november elsején azonban különben sem jöttünk volna, mert Emma néni is bent akar akkorra maradni. Ott leszek tehát én is, és úgy teszek, amint írtad, kedves Papa. Szerdán délután kint voltunk Tiszteletes Úrral a millenniumi, s hat órakor hazajövet felmentem a nagymamáékhoz, akiknek nincsen semmi bajuk. Tiszteltetnek téged. Én és a Helga is jól érezzük magunkat. Helga játszik sokat, nekem pedig tanítanom kell sokat. A szobiak mindnyájan és a Tiszteletes úr is tiszteletüket küldik, mi pedig számtalanszor csókolunk és szeretettel vagyunk engedelmes gyermekeid, Astrid és Helga. Szob, 1896. október 25.”
A levelet Gregersen-Labossa György bocsátotta rendelkezésre.

37.

„Ő Felsége a király nevében! A budapesti kir. Törvényszék Gregersen Guilbrand és Gregersen Hugóné szül. Leitgeb Paula felperesnek Gregersen Hugó alperes ellen indított elmebetegség miatt gondnokság alá helyezése ügyében a 31648/897 számú keresettel megindokolt az 1881 évi november hó 1-én 8263 sz.kelt igazságügyminiszteri rendelet értelmében letárgyalt perben az alulírt napon tartott nyilvános tárgyaláson következőleg: Gregersen Hugó budapesti lakos elmebetegség miatt gondnokság alá helyeztetik. Ennek jelen ítéletnek jogerőre emelkedése után hírlapilag közhírré tétetik, a gondnok kirendelése és a további gondnokhatósági intézkedések megtétele végett Budapest sz.főv. árvaszéke jelen ítélet közlésével megkerestetik. Dr. Burián Béla ügyvéd, mint kirendelt ügygondnok díja 70 forintban állapíttatik meg alperes ellenében, amely összeget 15 nap különbeni végrehajtás terhe mellett felperesek kötelesek előlegezni. Indokok: A budapest lipótmezei kir.

állami elmegyógyintézet igazgatóságának 1898. február 4-én kelt jelentéséből kitűnőleg Gregersen Hugó terjedő hűdéses elmezavarban (paralysis progressiva) szenvedvén ügyei önálló ellátására képtelen lévén, gondnokság alá helyeztetik."
Budapest, 1898. február 16.
BFL IV. 1411.b – 1909.3083. szám alatti iratanyag.

38.

„A napokban 3 hónapos szabadságra megérkezett Gregersen Ragnhild, Mrs D. C. Campbell, Tanganyikába helyezett angol gyarmatügyi államtitkár felesége. Felkerestük és nyilatkozatot kértünk a Délibáb olvasói részére. Kérdésünkre elmondotta, hogy magyar lány, férjével 12 évig Tanganyikában élt és csak 2 év óta vannak Ugandában. Tanganyika keletafrikai gyarmat, 4000 európai család él itt, a lakosság főleg szuahéli négerekből, arabokból és hindukból áll, magyar rajta kívül nincsen. Megkérdeztük Mrs. Campbellt, mivel szoktak szórakozni. Műkedvelő előadásokat szoktunk rendezni, mondotta, főleg az én kezdeményezésemre, legutóbb is 1-2 magyar számot illesztettem a műsorba. Arra a kérdésre, hogy az európaiak jótékonykodnak-e a bennszülöttekkel, azt a választ kaptuk, hogy évente egyszer azok segélyezésére képkiállítást rendez (ő maga is szépen fest, Ferenczi Károly

tanítványa volt), és a képek eladásából származó összeget osztják szét a rászorulók közt

Délibáb, 1939. 2. szám, május 20.

39.

„Anyai nagyapám anyai nagyszülei, mint láttuk, Peter Resen Darjes és Johanne Marie Lassen voltak. A Lassen családról semmit sem tudunk, csak ezt az egy nevet ismerjük: Johanne Marie Lassen, s tudjuk, hogy Strömső-ben született 1763. március 22-én és Melum-ban halt 1831. január 19-én. Peter Resen Darjessel való esküvőjének idejét nem tudjuk. Gyermekeinek száma 7. Gregersen Auen és Karen Johanna Darjes házasságából kilenc gyermek származott, a Gudbrand-féle feljegyzés szerint ezek: Hanna, Nils, Augusta, Peder, Henriette, Karl, Laura, Hagbart, Christian. Ez a sorrend anyám (Gregersen Ragnhild) feljegyzésében más, ott Nils harmadikként Auguszta után, Henriette pedig Laura után hetedikként következik. Ezen már ne rágódjunk. Nils, Augusta, Peder, Henriette és Laura után gyermek nem maradt. Hanna férjhez ment apjának unokatestvéréhez, Gregersen

Johann-hoz, de az unokatestvérség kétoldali. Egyfelől Auen apja, Gregersen Nils és Johann apja, Gregersen Andreas voltak testvérek, másfelől pedig Auen anyja, Karen Sönsteby és Johann anyja, Marthe Sönsteby szintén testvérek voltak. Ebből a Johann-Hanna házasságból hat gyermek született, de hogy mi lett a soruk, nem volt-e káros hatása a rokon házasságnak, nem tudom. Karl felesége Elise Nilsen. Gyermekük kilenc volt. Christian dédapámék legkisebb fia volt, kivándorolt Amerikába. A Gudbrand féle feljegyzés egy gyermekéről tud. Hagbart, a nagyapám, szüleinek nyolcadik gyermeke, 1869. szeptember 9-én született Modum-Melum-ban. Sorsáról nem sokat tudok, nem tudom mikor és miért költözött Londonba. Ott is nősült, 1865. szeptember 9-én a londoni norvég templomban esküdtek meg Julie Marie Blichfeldt-tel. Julie Marie Blichfeldt 1846. augusztus 18-án született. Keresztlevelén szüleinek neve: Johan Frederik Blickfeldt og Laura Olva Cristensen, tehát a már-már törvényszerű eltérés itt is megvan. a Blichfeldt név **ch**-ja itt **ck**-ra módosult, anyjának nevében pedig a **Karen** Olava helyett **Laura** Olava, a Crist**ian**sen helyett pedig Christ**en**sen látható. Az volna feltűnő, ha egy családra, személyre vonatkozó anyakönyvi bejegyzések adatai megegyeznének egymással. Nagyanyám Julie Marie Blichfeldt családjáról vajmi keveset tudok, felmenőikről egy pár adatot onnan, hogy anyámnak egy unokatestvére a két háború közötti időben küldött egy táblázatot a Blichfeldt rokonságról. E szerint: kisebb Ragnhild Margarethe (1848) férje Julius Wettern. A középső Julie Marie az én nagyanyám, Kongsbergben született 1846. augusztus 18-án, Budapesten halt meg a Rókus kórházban, rákban 1896. április 6-án. Mint már említettem Gregersen Hagbart-tal való házasságkötése Londonban volt 1865-ben. Hagbart Londonban egy hajókat felszerelő vállalatban volt részes, amelyhez ő adta a pénzt (perszer az apjától való pénzt), a társa egy vagyontalan ember adta a szaktudását. De a társa, egy csomó pénzzel Amerikába szökött /stb./. Így az egész vállalkozás megfeneklett. Akkor nagyapámék mindenüket, bútorokat, stb. eladták, s mivel az apja, aki mindig kész volt őt segíteni Pesten volt, irány Pest. Nagyanyám (Blichfeldt Júlia) nem szívesen indult Magyarországra a betyárok és cigányok közé, már akkor ilyen hírünk volt a világban. Pestre 1868.március 14-én érkeztek és itt újra berendezkedtek, persze

megint csak apjának támogatásával. Akkor már szépen virágzott a Gregersen Gudbrand építési vállalata s nagyapám (Gregersen Hagbart) is oda csatlakozott, előbb, mint könyvelő, aztán, mint cégtárs. Ez a cégtársi viszony, azt hiszem, apjának halála után alakulhatott ki, amikor apjának a vállalatba fektetett tőkéje az ő tulajdonába ment át, hiszen ő egy vállalat vezetésére nem volt alkalmas, sem szaktudása, sem kellő vállalkozói szimatja nem volt. Kényes dolog azonban egy vállalkozó cégtársának lenni műszaki végzettség és gyakorlat, továbbá kellő vállalkozói szimat nélkül. Később azonban, ha jól sejtem a 80-as években nézeteltérés támadt köztük, mire nagyapám megvált a cégtől, s jövedelem nélkül várta perük eldőltét. Új vállalkozásokba akart kezdeni, sokat levelezett valami angolokkal, akik a salgótarjáni szénbányákat akarták megvenni. Ő lett volna az igazgató. De az angolok nem vették meg. Aztán valami forrást vett a mezőségen, orvosokkal tárgyalt, remélte, hogy gyógytelepet létesíthet. Ez sem vált valóra. Eközben életmódján nem változtatott, továbbra is nagy lábon élt, mondhatnók pazarlón. Továbbra is vette Nagyanyámnak a méregdrága selyemruhákat és minden téren ebben az arányban költekezett, úgy hogy vagyona szép csendesen, gyakran cigányzene kísérettel kezdett elúszni. Amíg a Gregersen cégnél volt, külön fogatot tartott, mert ő nem ül olyan kocsira, mint a cégé: gebék húzzák. Az istállómestere valami Somariva nevű elszegényedett olasz gróf volt, s talán rá való tekintettel, (mert ha szépen kértek tőle, mindjárt adott), a fogatát akkor is megtartotta, amikor már jövedelme nem volt. Egyszer, talán az olasz gróf javaslatára szép lovakat vitt Angliába eladni. Magával vitte a grófot és egy lovászlegényt. Képzelhető hát, hogy haszon nem lehetett belőle. Jelszava: Elegánsan kell tönkre menni. 1896-ban megözvegyült, aztán hogy semmi sem sikerült úgy, ahogy szerette volna s ebben akadályozta magyarnyelv-tudásának hiánya is, 1900 novemberében kivándorolt Amerikába, itt hagyva egy hajadon és egy kiskorú leányát. Chicagoban telepedett meg, hogy ott mivel foglalkozott nem tudom. Ott halt meg 1920. október 12-én. Gudbrand feljegyzése: „Ilyen anyagi összeomlás után, 61 éves korában még van annyi reménye, önbizalma, életereje, hogy nekivágjon az Új világnak új életet kezdeni.” Apjának halálakor egyik testvére azt találta mondani, hogy Hagbartot

kevesebb örökség illetné meg, mert apjuk nagyban segítette őt Londonban. Erre nagyapám kijelentette. hogy neki semmi sem kell. Aztán megfestette apja képét és elküldte Norvégiába, s fölényesen azt mondta: Ezt adom nekik ajándékba! Nagyszüleim Gregersen Hagbart és Blichfeldt Julia gyermekei közül az első gyermek egy leány, még Londonban született, de a következő évben, Pestre költözködésük után meghalt. A többi gyermek Pesten született, közülük egy fiú **Alfred** alig fél évesen tüdőgyulladásban, egy másí fiú, **Auden** hét éves korában agyhártyagyulladásban meghalt. Négy gyermekük nőtt fel: **Ragnhild, Albert, Louise és Dagmar. Albert** született 1871-ben. Egy darabig Pesten élt, aztán apjának Amerikába való távozása után, 1902. június 7-én ő is kivándorolt Chicagóba. Ott három felesége is volt, kettő meghalt, a harmadikat ő hagyta özvegyen 1932. január 23-án bekövetkezett halálával. Gyermeke nem maradt. **Lousie** 1877-ben született. A Lujza nevet nem szerette s Lily néven szerepelt, talán még okmányaiban is. Anyja halála és apja kivándorlása után sokat volt szüleimnél Balomiron, majd Szászvároson, később a Budapesti Főpostán volt alkalmazásban. 1913-ban férjhez ment Fogarassy Kálmán postatiszthez. Az első világháború végén nagy influenzajárvány áldozatta lett 1918 decemberében. Egy gyermeke maradt: Fogarassy Dénes. **Dagmar** 1885-ben született. Tanítóképzőt végzett, s mint székesfővárosi tanítónő szolgált nyugdíjba vonulásáig. Nem ment férjhez, Sződligeten halt meg 1956-ban, rákban. **Ragnhild Marie** volt a legidősebb köztük, 1868. november 25-én született. Apjának még jól ment, de később mikor rádöbbent arra, hogy az élet nem fenékig tejfel, megalkudott a helyzettel és hozzáment egy ágról szakadt, tüdőbajos szegény falusi jegyzőhöz, apjának nagy ellenkezésére. „Hogy lehet egy szegény emberhez hozzámenni” - csodálkozott az apja. De ő kitartott Szász Sándor mellett s 1893. október 14-én a budapesti Deák téri templomban megesküdtek. Apja, a büszke Gregersen Hagbart még megvette nekik a vasúti jegyet, így anyánk első osztályon ment neki a szegénységnek. De ő mindezzel számolt, csökkentette az igényeit, alkalmazkodott a kisszerű környezethez s végigküszködte az életet. Szászváros on halt meg 1938. július 9-én, szívgyengeségben.”

A visszaemlékezést Veperdy Éva, Gregersen Hagbart ükunokája őrizte meg és bocsátotta rendelkezésemre 2010-ben.

40.

„*Gregersen váltói.*

Még 1892-ben történt, hogy Földiák Gyula budapesti bankcég bepörölte a milliomos Gregersen Gulbrandtot egy ötezerforintos váltóért. A váltópörben a milliomos megesküdött, hogy a váltón lévő aláirás nem töle származik, minélfogva Földiák pörvesztes lett, az iratok pedig átkerültek a büntető törvényszékhez, ahol Gregersen Hagbarth ellen indították meg az eljárást váltóhamisítás miatt. A törvényszék akkoriban el is ítélte őt, a királyi tábla azonban teljesen fölmentette s kimondta, hogy az aláírás valódinak veendő. Ma hirdette ki a budapesti büntetőtörvényszék a kúria ítéletét, mely a tábla ítéletét helybenhagyva, Gregersen Hagbarthot végleg fölmentette."

Országos Hírlap, 1898. november 7.

41 .

„VerebélyJenő ünneplése a Ferencvárosban

Ferencváros keresztény polgársága a Ferencvárosi Keresztény Polgárok Körében vacsora keretében ünnepelte felsőházi taggá való beiktatása alkalmából Verebély Jenőt. A vacsorán, melyen mintegy ezren jelentek meg, képviseltette magát a felsőház, a Keresztény Községi Párt majdnem teljes számban és nagyszámban jelentek meg a székesfőváros tanácsnokai is. A Keresztény Községi Párt nevében Lázár Ferenc dr., a Józsefvárosi pártszervezet nevében Müller Antal országgyűlési képviselő, a IX. kerületi pártszervezet nevében Voss Béla törvényhatósági bizottsági tag, a Keresztény Magyar Asszonyok nevében Gregersen Lujza, a Sas Kör részéről Miklós Ferenc dr., a Kemény Legények nevében Altorjay Sándor, az ifjúság

nevében Héger Árnold és a Hunnia Bajtársi Egyesület nevében Grem Sándor üdvözölték Verebély Jenőt, aki az ünneplésért meghatottan mondott köszönetet."
Magyar Országos Tudósító, 1934. június 2.

42.

„Az Est tudósítójától

Ma délelőtt tizenegy órakor ijedt ügyvédek rohantak ki a központi járásbíróság hatalmas aulájából és rendőrért kiáltoztak. Hamarosan két rendőr sietett futólépésben a járásbíróság előcsarnokába, ahol hatalmas csődület közepén, vérborította arccal állott egy ismert budapesti ügyvéd, dr. Verebély Jenő. Verébély mellett sápadtan, kezében vérfoltos bottal dr. Kayslar Gyula budai ügyvéd, volt bíró állt, aki, mint kiderült, rövid szóváltás után. magáról megfeledkezve, tettleg inzultálta kollégáját. Dr. Kayslar ügyvédet a rendőrök azonnal igazoltatták, felírták egy pár tanú nevét és az ügyvédet előállították a főkapitányságra. Verebély és Kayslar ma délelőtt tizenegy órakor az aulában találkozott. Verebély kérte Kayslart,

hogy egy bizonyos lakásügyből kifolyólag neki járó összeget fizesse már meg. A szemtanuk állítása szerint Kayslar anélkül, hogy válaszolt volna, felkapta botját és teljes erővel többször Verebély fejére és arcába sújtott. Verebélyt a vér azonnal elöntötte, a magából kikelt Kayslart pedig kollégái lefogták. Az eset érthető feltűnést keltett a központi járásbíróságon, az aulában összegyűlt ügyvédek között."
Az Est, 1926. április 29.

43.

„Édes Astridkám! Egy tragikus, de nagyon komikus dolgot kell Buczi (Marek Károly, Gregersen Margit férje – G.A.) megbízásából közölnöm veled. Azzal rohant ma délben be Buczi, hogy de miért is olyan az az Astrid, miért csinál mindig ilyeneket? Kérdezvén, hogy mi történt, elmondta, hogy ma délelőtt beállított hozzá Matlaszkovszky, hogy ő beléd nagyon szerelmes és szeret, és arra kéri Buczit, hogy beszéljen a Tatáddal. Képzelheted Buczi meglepett arcát. Ő azt mondta, hogy ilyen dolgokba nem avatkozik, és neki azt a tanácsot adja, hogy előbb veled jöjjön tisztába. Matlaszkovszky erre azt mondta, hogy igen, akkor jól van és rendben, mert ő hiszi, hogy szintén tetszik neked. Buczi még mondta, hogy ő úgy veszi, mintha mit sem tudna, mert esetleg ha nem úgy volna, minek tudjon erről több személy, mint ti

ketten. Buczi azután, miután magához tért, azt mondta, ha esetleg igazán mélyebb benyomást tett volna reád, úgy beszéljünk le téged, mert ez egy semmi ember. Igazán nem tudtam, hogy ilyen alamuszi vagy. De azt a tanácsot adom, hogy fordulj Anna nénihez, ki az ilyen ügyeket szokta a famíliában elintézni, ő vagy mond, vagy ír. Nem tudom, mennyire vagytok – így nem akarok elhamarkodva hozzászólni, de elég elbizakodottnak tartom ezt a „Weltmannt". Ha meglepedésedből magadhoz tértél, írd meg, hogy mit érzel. Margit, Ipolyság, 1913. február 19."
A levelet Gregersen-Labossa György bocsátotta rendelkezére.

44.

„*Athléta-bál*

Nem serdülő jogászok, nem is czérna izomzatu gyógyszerészek, hanem aczélcsontu athleták rendezték a Vigadóban ma este azt a fényes bált, melyet sokáig fognak emlegetni a budapesti leányok. Herkulesek lebegtek fekete frakkban; Junók és Vénusok érezték az erőteljes férfikarok szorítását; ki félt volna ott az elbukástól. A legnehezebb tánczosnőket úgy röpítették a terem egyik sarkából a másikba, mint *Toldy* Miklós a malomköveket. Milyen boldogok voltak a mamák, midőn látták, miként röpül leányuk egy-egy discos-dobóval; miként forog a másik a futárverseny győztesével. Itt egy kitünő vivó parírozta a hölgyszemek támadását, villanását; amoda egy sulyemelő bajnok lejtett a bálkirálynővel. Verseny volt ez a bál,

szépségverseny. Ennyi tündér láttára a legöregebb athleták bokájából is eloszlott a köszvény, ennyi istennőtől átmelegedett volna a nagy Kristóf kőszive is. Jelen voltak a Gregersen nővérek is (anyjuk nélkül!!!)…**”**

Országos Hirlap, 1898. február 2.

Protestáns-bál

A Vigadó termében ma este zajlott le a farsang egyik legszebb és legjobban sikerült bálja; a Protestáns-bál. Nem volt ez az ugynevezett nagyszabásu tánczestélyek közül való mulatság; semmi pazarlás, semmi felesleges költekezés és mégis a maga egyszerüségében imponáló volt. A tánczrendre sem költöttek százakat, egy karton kis füzet, rajta két kis árva, jelezve a jótékony czélt, melyre a jövedelmet fordították. A bálanyai tisztet a következö hölgyek töltötték be: báró Radvánszky Gézáné, Wlassics Gyuláné, gróf Bethlen Andrásné, Hegedüs Sándorné, báró Bánffy Györgyné, Beniczkyné-Bajza Lenke, Heinrich Gusztávné, Plachy Tamásné, gróf Teleki Józsefné, Münnich Aurélné, Csiky Kálmanné, Gajári Ödönné, Nagy Jenöné, L&nczy Gyuláné, Fischer Kálmanné, gróf Mikes Árminné, gróf Pejacsevics Zelmika és báró Dániel Ernőné. Ott voltak továbbá: Asszonyok: Brenneberg Gyuláné, Boor Boemches Gyuláné, Borbély Lajosné, Bálint Sándorné, Blaskovich Waldeck grófnő, Beretvás Gyuláné, báró Radvánszky Antalné, Bölöni Ödönné, Dobisz Ágostonné, Dubravitzky Lászlóné, Dobránszky Petemé, Dégenfeld Lajosné grófné, Ebner Edéné, Falvay Antalné, Földváry Miklósné, rosti Forgách grófné, Fekete Gyuláné, Forscher Adolfné, Ferenczy Lászlóné, Füzesséry Gézáné, Fáy-Kuun Irma grófné, Gajári Gézáné, Gajári Ödönné, Gregersen Guilbrandné, Gregersen Sarolta és Gregersen Ilonka.

Országos Hirlap, 1898. január 25.

45.

„Tisza Lajos:... Vizsgálat elrendelése vált szükségessé, mielőtt a kivitel ajánlati tárgyalás utjáni biztosításához lehetett látni. Az ezen intézkedésem szerint helyesbített tervek a feled-tiszolczi vonalra 1872. szeptember 19-én a bánréve-dobsinaira 1872. november 17-én hagyattak általam jóvá, s a nyilvános versenytárgyalások az első vonalra 1872. november 20-ára rendeltetett el. A feled-tiszolczi vonalra elrendelt és fenti napon megtartott versenytárgyalás eredménye az volt, hogy e vasút épitésére — a sinek és forgalmi eszközök kivitelével — előzményezett 1,654.000 frt. helyett vállalkozóul ajánlkoztak:

1. Arányi 1,800.000 forintért

2. Gregersen G 2,000.000

3. Bachstein A 2,085.000

4. Leitenberger és Kickl 2,150.000 forintért

Miután azonban Arányinak, mint legolcsóbbnak ajánlata, a beadási határidő után 20 perccel adatott be, egyrészt reclamatiók elkerülése szempontjából, más részt mert minden ajánlat jóval túlhaladta az előzményezett összeget, harmadszor pedig azon reményben, hogy a tett legolcsóbb ajánlat a többi ajánlkozókat is olcsóbb ajánlatok tételére serkentendi, ezen ajánlati tárgyalást megsemmisítettem és 1873. évi január 3-ikára újabb versenytárgyalást hirdettettem.

Ezen ajánlati tárgyalások sem mutatkozván az államra nézve előnyeseknek s az előzményezett összegeket jelentékenyen túllépvén, oda utasítottam az államvasutak igazgatóságát, hogy a két legolcsóbb ajánlkozóval, t. i. Gregersen G. és Bachstein A. urakkal, kik különben is megbízható és ismeretes vállalkozók, rövid úton tárgyalásokba bocsátkozzék, s igyekezzék azokat engedményekre bírni, azután pedig kössön azzal, ki jelentékenyebb engedményekre ajánlkozik, jóváhagyásom fenntartása mellett, szerződést. Az igazgatóság alkudozásai eredményeként rövid után tudomásomra hozta, hogy Bachstein A. kész mind a két vonalat együtt elvállalni."

Képviselőházi irományok, Budapest, Magyar Királyi Államnyomda, 1873. IV. kötet, 358-361.

46.

„Majoros István: Annyi adatom van, hogy az egész bűnkrónikát képez, mindannyi építkezési vállalatokról; levelek, adatok, magánosok vallomásai, hogyha mindnyáját fölolvasnám, legalább egy pár óráját fogná igénybe venni a tisztelt háznak. És becses drága idejét rabolni nem kívánom. Mindamellett szükségesnek látom egy pár főbb adat elősorolását. Mindenekelőtt azt mondotta a tisztelt minister ur, hogy interpellatióm nem vonatkozik a kérdéses épületre, melyet megjelöltem, s ebben igaza van a tisztelt minister urnák; de azért nem hazudtolt meg, mert mindazon épületeknél hasonló visszaélés követetett el ahhoz, melyet válaszul a minister ur írásból fölolvasott, azért elősorolom mindazon dolgokat, melyek ily természetűek,

de egy kis figyelmet és csendet kérek a háztól. *(Elnök: Csenget.)* Mindenekelőtt megjegyzem, hogy sehol és soha nyilvános lapokban a szokott módon kiirva egyetlen árlejtést sem eszközöltetett a ministerium; hanem vannak megbízottjai, kik közül van egy bizonyos Skalnitzky nevű, ki annyira ismeri a minister ur embereit *(Derültség a szélső bal oldalon.)* azon örökös Gregerseneket és Neuschlossokat, hogy azok nélkül nem is képzelheti, hogy az asztalos tudomány vagy iparművészet, ezeken tul terjeszkedhetnék. Tisztelt ház! Hogy ne mondathassák az, hogy én ezen épületekre nézve is hazugságban maradok, szükségesnek vélem megemlíteni, hogy deczember 20-ikán tartatott azon árlejtés, melyről interpellatiómban szó van, tehát a ministernek nincs igaza. És azok, a kiket a minister ur kedves Skalnitzkya oda meghívott: már előre kicsinálták egymásközt, hogy hány százalékot fognak engedni az offertből; és ez világosan kitűnik abból, hogy az illető szakemberek, a kik ezen meghívottakon kivül offertokat nyújtottak be, visszautasittattak. Később erre nézve a lapokban nyilatkozat is történt, bizonyos Nagy István mint tudva van a két rendbeli épületre tizenhat és egy negyed százalék leengedésével kész lett volna vállalkozni. Tehát a kérdéses épületre, melyre nézve engem a minister ur meghazudtolni akart, Neuschloss 13,72 %-al olcsóbban ígért vállalkozni az egyik épületre; a másikra 16,24 százalékkal olcsóbban. De e két épületre beadatott Nagy István ajánlata, mely 16,74 százalékkal igérte olcsóbban végezni a munkát: és ez ajánlat mellőztetett, pedig Nagy István által tett ajánlattal az államnak több ezerekre menő pénze takaríttatott volna meg. Ez történt azon két épületnél, melyről inter-pellatiomban szóltam. Most közbevetőleg szólok a nagy postaépületről, melynél Gregersen kapta a munkát, mivel csakis a két emlitett egyén az, ki elegendőleg megbízható, és jó száraz fát ad. *(Derültség.)*”

Képviselőházi napló, 1874. január 31.

47.

„… Josipovich Géza jegyző (olvassa):

Országgyűlési képviselők választása és a választók névjegyzékének kiigazítása alkalmával felmerülő költségekre 8,000 forint.

Pázmándy Dénes: T. ház! Az országgyűlési képviselők választóit magukban foglaló lajstromok Magyarországon úgy szerkesztetnek, hogy ezt tovább szó nélkül hagyni nem lehet. Tudjuk azt, hogy itt a legnagyobb tendenciózitás van és hogy a törvénynek azt a garantiáját, hogy felszólamlás utján valaki magát később felvétetheti a lajstromba, illusioriussá teszik. Az utánjárás arra nézve, hogy valaki constatálhassa, be van-e írva a választói lajstromba, vagy nem, már magában is nehéz, költséges időpazarlás. De a legtöbb esetben a körjegyzőségekben, a mint

magam is meggyőződtem saját községemben, ugy vannak a listák kitéve, hogy vagy a fiókba vannak téve, vagy egyáltalán láthatatlanok. Az összeíró küldöttséget sokkal szigorúbban kellene utasítani feladatának törvényes teljesítésére, mert nálunk egyes választók szándékos kihagyása, vagy egyáltalában a nem qualificáltaknak a felvétele, teljes önkényére van bizva a kiküldött egyéneknek. És itt egy elvi kérdés is forog fenn. Megtörténik igen sokszor, hogy nem jogosítottak vétetnek fel, például idegenek, a kik nem magyar alattvalók. Magam is oly megyében lakom, hol a bevándorlás évről-évre szaporodik, bejönnek Stájerországból, Poroszországból, még Dániából is birtokot venni és mivel ezeket, nem tudom miért, a kormánypárt a maga híveinek tekinti, ezeket az embereket ex officio beírják. Én reclamáltam ellenük egészen a ministeriumig és mégis azokat az egyéneket, a kik a hűségi esküt nem tették le, a listában hagyták. Ez roppant veszélyes praecedens. Máshol nagyon vigyáznak arra, hogy csak honpolgár szavazhasson. Megtörténhetik, hogy Bukarestből, Belgrádból és nem tudom honnan, egy pár embert beküldenek pénzzel, egypár évig itt maradnak és szavaznak, lehet, hogy majd meg is választják őket. Ezt ne méltóztassék pártkérdésnek tekinteni, ez nagy fontosságú országos kérdés és erre nézve kérem a belügyminiszter urat intézkedésre, hogy az alispánok útján hívja fel az összeíró küldöttségeket, hogy ha olyan egyének találkoznának, a kiket nem tartanak magyar embereknek, vagy neve, vagy más külső körülmények folytán, azoktól a magyar állampolgári jog elnyerésének kimutatását kívánják. Velem történt, hogy a felszólalásnál arra utasíttattam, hogy mutattassam ki, hogy az illető nem magyar ember, keresztlevelét kérték tőlem, hogy én menjek ki Dániába és hozzam be az illető keresztlevelét. (*Derültség balfélől*) Negatív bizonyítékkal senki sem tud reclamälni. Azért van a reclamálásra idő hagyva, hogy minden választó megtehesse megjegyzéseit; ha ez megtörtént, azután a bizottság szerezze be a megyében az adatokat; szólítsa fel az illetőt, hogy ő bizonyítsa, vajon honpolgár-e, nem pedig a felszólamlótól kérjen oly okmányokat, melyeket ő előadni nem tud. Látjuk, hogy már a képviselőház bíráló bizottságai is a választói listák szerkesztésének módját elítélték, legalább directe, a hozott egy pár ítélettel, mely magában foglalja annak kimondását, hogy voltakép ezeknek a listáknak összeállítása

lelkiismeretesen nem történik. De előfordul az is, hogy az alispánok a választási listákat kiadni vonakodnak. Van oly alispán, a ki kiadja, van olyan, ki nem adja ki és itt a legnagyobb abusus és önkény történik. (Ugy van balfélől.) Ismertem Vasmegyében oly alispánt, ki semmi áron ki nem adta, most van egy olyan, ki kiadja.

Thaly Kálmán: T. ház! Méltóztassék megengedni, hogy egy pár szót mondjak ezen igen fontos kérdésben, Pázmándy t. barátom szavainak kiegészítéséül. (*Halljuk*!) Nevezetesen nézetem az, hogy a törvény ezen kérdésre nézve oly módon intézkedik, hogy ha az lelkiismeretesen végrehajtatnék, semmi új póttörvény által való intézkedés szüksége fenn nem forogna. Egyedül a belügyminiszter úr pártatlanságán és erélyén fordul meg a dolog. Hogy ha ő körrendeletileg utasítaná az alispánokat és polgármestereket, hogy a törvényt őszintén, hátsó gondolat nélkül és nem fortélyosan hajtsák végre: akkor igenis nem lenne szükséges újabb törvényhozási intézkedés. Mert azon adatokon kívül, melyeket Pázmándy t. barátom elősorolt, hogy tudniillik az alispánok és polgármesterek semmi módon és semmi áron nem adják ki némely vidéken a választási lajstromot, még más visszaélések is fordulnak elő. Az sem az utolsó visszaélés, hogy midőn ezen lajstrom szabályszerűen két-három heti határidőre kifüggesztetik, hogy mindenki lássa, hogy nem maradt-e ki, hogyan függesztetik ez ki? Tudok helyet, Magyarország egyik legtekintélyesebb városát, nem akarom nyíltan megnevezni, de a belügyminiszter úrnak megnevezhetem, a hol a választási lajstrom soha sem tudhatni mikor, de akkor is úgy függesztetik ki, hogy a hirdetési táblákra, mely sűrű vasrostéllyal van ellátva, kilencz, tiz más rendeletet fölébe akasztanak. (*Elénk derültség a szélső baloldalon*.) Kinyitni nem lehet, ott van a vasdrót. Ha pedig ezek után valaki reklamál, azt mondják, hiszen ki volt függesztve a lajstrom. Ez tény, erről felelek, mert tavaly is, két évvel ezelőtt is tapasztaltam ezt ezen városban. Ily körülmények közt reklamál az ember minden úton és módon. Miután a hatóság fortéllyal dolgozik, fortéllyal kell kiásni a markából azon lajstrom egy példányát, a mely hogy mennyiben hiteles vagy nem, azt a reklamáló nem tudja, de fortély ellen fortéllyal kell élni. Miután a törvény nem hajtatik végre, kiveszi, a ki kiveheti fortélyosan a lajstrom másolatát,

azután elkezd azzal házanként a dolognak utána járni, megtudandó, hogy kit miért hagytak ki. A legtöbb esetben az ellenkező sül ki, akkor ki kell vinnie közjegyzőt hitelesíttetni a bizonylatot, hogy lássák, hogy az adatok nem helyesek. Ezen reklamáció tehát tömérdek pénzbe kerül. Magából Debreczen városából a múlt évben 478 reclamatiót küldtünk fel a Curiához, oly annyira pártszempontból készültek ott az összeírások. A Curia azután igazat adott nekünk többnél, sok esetben azon elvből kiindulva, a melyet Pázmándy Dénes t. képviselőtársam is említett, hogy például nem bizonyíthatta az illető reclamáló azt, hogy bir-e azzal a qualificatióval, a melynek alapján eddig be volt a választók névsorába irva, elütötte a reclamálót. így például igen nagy számmal írattak be úgynevezett botosispánok, a kiket a gazda fölfogadott mint okleveles gazdákat, bár nem volt oklevelük ; mert tudvalevő volt, hogy soha sem végeztek ezen egyének gazdasági iskolát, de hogy joguk legyen választani és úgy szavazni, a hogy az illető hatalmasok kívánták, beíratták őket választóknak. A Curia persze azzal utasította a reclamálókat vissza, hogy nem bizonyították be, hogy az illetőknek nincs oklevelük, nem bizonyíthatták, hogy nem jártak gazdasági iskolába. Tehát oly visszaélések követtettek el e tekintetben, hogy igazán a szavazati lajstromok nem oly képpen állíttattak össze sok helyütt, a mint azt a jogszerűség megkívánná és e visszaélések lehetetlenné teszik még a legfőbb ítélőszéki fórum előtt való reclamatióval is az orvoslást. Nem tartom szükségesnek, hogy a t. minister úr novellaris úton intézkedjék e tekintetben. Elég hatalma van körrendeletileg is intézkedni; mert ha becsületesen végrehajtják a törvényt, nagyon segítve lesz a bajon. Így van a honossági kérdésnél is, hol szigorúan nem követelték a beírásoknál a magyar honosságot. Erre szintén példákat hozhatok fel; mikor ugyanis a zimonyi vasút készült, melynek Gregersen lévén a vállalkozója, annak építésénél igen sok külföldi, olasz, dán munkás volt. Ezek valamennyien, Belgrádtól fogva Budapestig, mind a Ferencvárosba voltak beírva és külön vonaton hozták ide őket. Volt abban a világnak minden nemzete, talán még laplandi is és leszavazott Kemény Gáborra az egész vasútnak minden munkása, mint ferencvárosi választó. Nem új dolog, hogy ily visszaéléseket is megenged a választási törvénynek oly végrehajtás;!, a mely ma napirenden van és a mely a

legutóbbi választások alatt még inkább napirenden volt, mint az azelőtti időkben. Ez nagyon veszedelmes dolog, t. ház. Jogot engednek olyanoknak, kik magyar honossággal nem bírnak, a kiknek tehát joguk nincs.
Képviselőházi napló, 1887. II. kötet, 1887. deczember 21 - 1888. február 1. 1887-50 (1887-II-285)

„A Ferenczváros választása két utczára szolgált. A széles üllői-ut volt hagyva a Kemény-pártnak, s a Köztelek előtt a közlekedést is elzárták a mi egyébiránt egész nap nem mutatkozott szükségesnek, mert tolongás épenséggel nem fenyegette a választási helyet. A soroksári-ut a Thaly-párt számára maradt, ugy hogy innen a dohánygyár melletti sikátoron juthattak a Köztelek mellék bejáratához. A Ferenczváros és Józsefváros nyújtott legélénkebb s a régibb választások érdeklődésére emlékeztető képet. B. Kemény Gábor miniszter pártjából délután 2 órakor 367, Thaly Kálmán pártjából 258 szavazott le. A választási eredményt először (esti 6 órakor) a Lipótvárosban hirdették ki. Wahrmannra szavazott 623, Bródyra 388. Ó-Budán fél hét órakor tudta meg a közönség, hogy Ország Sándor győzött 405 szóval 349 ellenében; 11-ik kerületben Darányi 735 szóval báró Mednyánszky 304 szavazata ellenében. A Terézvárosban (VI-ik kerület) Hoffmann Pál 651szóval Breslmayer 267 szavazata ellenében. Esti fél 8 órára eldőlt a választás a Terézváros másik (VI-ik) kerületében is, megválasztatott Busbach 900 szóval Helfy 377 szavazata ellenében. A Ferenczvárosban is fél 8 órakor dőlt el b . Kemény Gábor győzelme Thaly Kálmán fölött 606 szóval 579 ellenében. A belvárosban győzött Királyi Pál 586 szavazattal Havas Sándor."
Vasárnapi Ujság, 1881. június 26.

„A Ferenczvárosban az országos gazdasági egylet épületében, a Köztelek-ben szokott eldőlni a jelöltek sorsa. Nagy érdeklődés várta az eredményt. Mindig kemény harcz szokott itt lenni. A főváros legmagyarabb része állja a küzdelmet. A dohány-gyár, a vámpalota hivatalnokai jelentéken}' számot adnak egy csoportban, és ellenzék kezdet óta van annyi, hogy a győzelem minden választásnál csak néhány

szótöbbségből szokott állni s előre sohasem lehet tudni, melyik fél javára billen a mérleg. Most báró Kemény Gábor miniszter 27. szótöbbséggel győzött Thaly Kálmán fölött."
Vasárnapi Ujság 1881. július 2.

48.

„Weisz Berthold: T. Ház! A midőn a kereskedelmi tárca költségvetéséhez hozzászólok, bizonyos tekintetben a t. Ház elnézését kell kérnem. Néhány megjegyzést óhajtok tenni oly dolgokra vonatkozólag, a melyek nem jutnak kifejezésre a kereskedelmi budget keretében, de természetüknél fogva még is idetartoznak. (*Halljuk! Halljuk*!) Ne mondjuk, hogy nálunk kapitalizmus uralkodik. Ehhez sem pénzünk, sem embereink nincsenek, Az pedig, hogy a gazdasági fejlődés folytán, új gazdasági és politikai tényezők keletkeznek, a melyeknek szükségét senki sem veheti tagadásba, és hogy ezek az új tényezők is tekintetbe vétetnek az állam kormányzata által, az természetes. Mert érdekében áll az államnak új tartós erőket teremteni, a melyek az új terheket elviselhetik, és a már létező terheket csökkenthetik. És ha ez így van, akkor önként következik, hogy az új tényezőknek is joguk van érvényesülni az állami életben. Reá akarok itt utalni közfelfogásunknak egy nagy ellenmondására. Pártkülönbség nélkül azt akarjuk, hogy olcsó tőke jöjjön be az országba, hogy idegen tehetségek is létesíthessenek nálunk ipart... (Egy hang hal felöl: Legyen magyarrá!) Ha lehetséges, első sorban magyarok legyenek, de ha valaki bejön az országba...
Thaly Kálmán: Haggenmacher!
Weisz Berthold! Haggenmacher a '60-as években jött be és neki köszönhető, hogy malomiparunk van .
Thaly Kálmán: És ma sem magyar állampolgár !
Vészi József**:** Egyik fiát Árpádnak hívják!"
*Képviselőházi Naplók -1896-539 (1896-XXVI-593)*1900. január 18 - március 1.

49.

„Eljáró kir. közjegyző közli a megjelent érdekeltekkel, hogy Kugler Ferenc fővadász egy állítólag örökhagyóval kötött megállapodásból kifolyólag 10 000 pengőt igényel egy részére örökhagyó által kötni ígért életbiztosításból kifolyólag és kiskorú fia részére, aki egy vadászaton örökhagyó által sérülést szenvedett, aki ebből kifolyólag kiskorú Kugler Endre neveltetésére kötelezettséget vállalt. E címen 12 800 pengő követelést támaszt a hagyatékkal szemben. Megjelent örökösök előadják, hogy tekintettel arra, hogy Kugler Ferenc örökösként érdekelve nincsen, mindenekelőtt ezt a Kugler Ferenc részéről támasztott igényt kívánják kikapcsolni a hagyatékból. Előadják, hogy az előző tárgyalás során az érdekeltek kugler Ferenc igényei teljes kielégítéséül már 5000 pengőt ajánlottak fel, Kugler Ferenc azonban összegszerűen követelését nem támasztja fel. Ezzel szemben Kugler Ferenc és jogi képviselője a hagyaték ellen egyrészt, mint a Kugler Ferenc balesetet szenvedett gyermekének iskoláztatási költségei fedezete címén, beleértve ennek baleseti kártalanítását is, 16 000 pengőt igényelnek. Másrészt örökhagyó ígérete folytán Kugler Ferenc a maga részére 10 000 pengőt igényel, miután örökhagyó ilyen összeg erejéig az ő biztosítására ígéretet tett. Azonkívül előadja Kugler Ferenc és jogi képviselője, hogy felmondott állapotban Kugler Ferenc nincs és fizetését és lődíjait nem kapta meg. A lődíjakat folyó év január 1-jétől, fizetését folyó év augusztus 1-jétől. Jelenlevő örökösök egyértelműen kijelentik, hogy Kugler Ferenc kártalanítási igényét 26 ezer pengőre nézve jogérvényesnek nem ismerik el, és minekutána ajánlatukat, amelyet a békés megegyezés kedvéért tettek, visszavonják. Ami a szolgálati viszonyt illeti, kijelentik, hogy megegyeznek Kugler Ferenccel a tekintetben, hogy a lődíjakat 1943. január 1-től kezdve a mai napig ki fogják fizetni. Viszont felmondják fővadászi állását az év végére és az év végéig még hiányzó szolgálati fizetését ki fogják fizetni. Ezzel szemben az év végéig szóló felmondást Kugler Ferenc elfogadja és lődíjait csak a mai napig fogja felszámítani, fenntartja azonban minden jogigényét az általa bejelentett peresítendő két követelésre összesen 26 ezer pengő és járulékaira nézve.”

Dr. Gregersen Endre hagyatéki ügye. HU BFL - VII.12.b - 1942 - 570117

50.

T. Ház! A hazai adományokon kívül minden művelt országban óriási nagy érdeklődés és óriási nagy szeretet és gondosság nyilvánult meg. Amint megjelent a vészkiáltás, egymás után jöttek az adományok. Jöttek mindenekelőtt legelsőkül a finnek,. (Éljenzés.) akiknek, azt hiszem, innen a Házból is köszönetet kell mondanom, hogy ők, akik szintén keresztülestek a vörös veszedelmen, és akik talán még nagyobb nyomorúságban maradtak a polgárháború után, mint Magyarország, testvéri szeretetüket elsősorban mutatták ki velünk szemben. Következtek azután az itt, a fővárosban időző entente-missziók, amelyek látták azt, hogy mi megy itt végbe a munkásnegyedekben, a pincelakásokban, a padlásszobákban, a hajléktalanok menedékhelyén és mindenütt, ahol ínségesek vannak, s ezek a missziók egyenként és összesen, mindannyian, a saját zsebükből és azonkívül, összeköttetéseik réven is, próbáltak a nyomoron enyhíteni. Köszönetet kell ezért itt mondanom az olasz, a francia, az angol és a többi missziónak is, kivétel nélkül, és meg kell emlékeznem az osztrákokról és a németekről is, akik még a saját nyomorúságukban is gondoskodtak arról, hogy adományaikkal hozzájáruljanak a magyar nyomor enyhítéséhez. (*Felkiáltások jobbfelől: és Hollandia!)* Kérem, méltóztassanak türelemmel lenni. Azt hiszem, nem teszünk jó szolgálatot azzal, ha itt sorrendbeli megkülönböztetéseket alkalmazunk, mert én mindenkivel szemben egyformán igazságos akarok lenni. (*Helyeslés*.) Azután jöttek, a norvég főkonzulátus segítségével, a norvégek, adományaiknak hosszú sorával, vagonszámra küldve a legértékesebb ruhaneműeket és élelmi cikkeket; jött az amerikai Vörös-Kereszt adománya, amely mesébe illő számokat foglal magában s amely nemcsak a népgondozó akció céljaira bocsátotta rendelkezésre adományait, hanem kórházakat és szeretet-intézményeket rendezett be az egész országban, valláskülönbségre és mindenre való tekintet nélkül, milliókra és százmilliókra menő értékű ajándékokkal látva el ezen intézményeket. (*Éljenzés*.) Azután jött a holland katolikus misszió, majd a holland segélybizottság, amely viszont protestáns vezetés alatt áll, amelyek valósággal vetélkedtek nemcsak abban, hogy hajlékot adjanak a nyár és a tél

folyamán ezerszámra magyar gyermekeknek, hanem adományaikkal is - ruházati és élelmi cikkekkel - elhalmozták itt Budapesten a családokat.
Nemzetgyűlési Napló, 1920. VII. kötet, 1920. november 13. - 1921. február 5. 1920-133.

51.

„A m. kir. közigazgatási bíróság Bothos tanácsa pénteken délben foglalkozott Verebély Jenő törvényha tósági bizottsági tagságának kérdésével Mint ismeretes, Verebély Jenő a legutóbb megtartott országgyülési képviselőválasztások alkalmával a déli választókerület választási bizottságának elnöke volt és e minőségében a közigazgatási bíróság korábbi ítélete szerint nem tanúsított az előírásoknak mindenben megfelelő magaviseletet. A közigazgatási bíróság első ítélete azt eredményezte, hogy Verebély Jenő, aki a Felsőháznak is tagja volt, felsőházi tagságát elvesztette, A közigazgatási bíróság ma hozott ítélete Verebély Jenőt az 1878:V.t.c. 56.§-a alapján fosztotta meg székesfővárosi törvényhatósági bizottsági tagságától, azzal az indokolással, hogy a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztése abban áll, hogy az erre itélt egyén nem lehet tagja sem az országgyűlésnek, sem a törvényhatóság képviselő testületének. Verebély Jenőt a IX. kerület küldötte be Keresztény Községi Párti programmal a törvényhatósági bizottságba. A törvényhatósági bizottsági tagok lajstromán első póttagjadra Lotz Antal, akinek behívására természetesen csak akkor fog sor kerülni, ha a közigazgat bíróság ma meghozott ítéletét már leküldötte a fővárosi igazoló választmányhoz, amelynek feladata az itélet alapján való állásfoglalás és a mandátumát elvesztett törvényhatósági bizottsági tag utódjának a törvényhatósági bizottságba való behívása.”
MTI Magyar Országos Tudósító, 1938. június 9.